

సాగనైన గడియారములు శాశ్వతమైన దృఢత్వమును గలిగి మిక్కిలి బాగుగా పనిచేయును.

ప్రతివారును, ఒక గడియారమును కొనుటలో, ఖరీదును మాత్రమే పట్టించి, వాటిని నిజమైన కావలెనో అదియు మోచింతురు. వేటకుపోవునట్టివా, మెకానిక్, ప్రసిద్ధ బ్రెటివారిలో ముఖ్యము నుండిన ప్రతిదిను వాడుకకు, శిరోస్థానీకులకు, మోటుగా వాడుటకు, మరియు యే పరిస్థితులందు నిజమైనట్లుగా పనిచేయుటకు తగినట్లుండుటకై తప్పక మామూలు దృఢత్వముగలిగిన వాటికంటెను ఎక్కువగల వాటికే మీకు కొరదయి. ఈమాదిరి బతుటతిరిగి పనిచేయువారలకు, పైన తెలుపబడిన మాడుగడియారములను, ఈ ముగట్టిగా శిఫార్సుచేయుచున్నాము. వీటిధరలు నిజముగా వాటిగుణములనుబట్టి మోచించినవిమిక్కిలి స్వాధీనమైనవని గ్రహింతుడు.

స్వైస్ 'యక్సు' (దిగువ నుండునది)

స్వైస్ 'వై' (మధ్య నుండునది)

స్వైస్ 'బిడ్' (పైన నుండునది)

ప్రైమ్ సిల్వరు రు. 47

ప్రైమ్ సిల్వరు రు. 47

ప్రైమ్ సిల్వరు రు. 47

18 క్యారంట్ బంగారు రు. 110

18 క్యారంట్ బంగారు రు. 100

18 క్యారంట్ బంగారు రు. 100

వివరములు బెల్ ఫ్రు క్యాటలాగ్ ఉత్తరము వ్రాసినవారికి ఉచితముగా పంపబడును.

వెస్టు ఎండ్ వాచ్ కంపెనీ, బొంబాయి అందు కలకత్తా.

West End Watch Co
BOMBAY CALCUTTA

KNOW YOUR LUCK IN 1931.

**CONSULT YOUR
ANNUAL DIRECTIONS.**

Prepared in strict accordance with the laws of Scientific Astrology, this Reading will tell you favourable and unfavourable days and periods **ALL THROUGH THE TWELVE MONTHS** for business, Marriage, Health, Finance, Friends and also gives Monthly & Weekly forecasts along with interesting information regarding your Luck, Important Dates, Astral Colour and Birth stones. Price Rs. 2-4 only by V. P.

Send your Date of Birth at once. Moon Table Guide will be included FREE.

PROFESSOR SEKHAR

B. A., (Wash). M. I. B. M., (U. S. A.),

The Great Mesmerist, ELLORE, (West Godavary).

NOTICE.

The following books have become damaged through handling on News Stands and various Book Stalls, & cannot therefore be sold as perfect books. Usual selling price of these books is Rs. 1-8-0 each, but now we are clearing them at As 12 each. V. P. & Postage Extra

Modern Palmistry
Illustrated Palmistry
Gypsy Fortune Teller
Vail's Dream Book
Throughbred Tramp
Side-Tracked
Children's Recitations
Popular Recitation
Bootlegger's Paradise
Going Some
How to Woo
Mandy's Dream Book
Fatal Wedding
Poems & Recitations

Fortune Telling (Cards)
Wizards of Joy
Macon Moore
Dreams Interpreted
Book of Stories
Confessions of Girl
Temptations of Stage
Stage Secrets,
Behind Scenes
Comic Cook Book
Easy Money
Art of Kissing
Magic & Magicians
Sunny Side of Life

Monologues & Jokes
Thurston's Card Tricks
Don't Marry
Wizards Manual
100 Ways of Kissing
Love & Marriage
Art of Kissing
This Way Out
Lena Rivers
Oh Boy!
Slow Train
Drummer's Diary

Write your name & address clearly in CAPITAL LETTERS

Address all orders to:—

GENERAL SUPPLIES Co.,

BOOK DEPT, P. O. Box 167. KARACHI, India.

అస్ఫుటముగా కనిపెట్టబడినది. శస్త్రచికిత్సచే
భయపడవలసినది లేదు.

ఒ రి బీ జ ము

ఒరిబీజము, గంధి, అంశ్రవృద్ధి, ఉబ్బునరములు,
బూర గాలు, వాపులు మున్నగువాటికి పూర్వగా ప్రైపూ
రతో శాశ్వతమైన గుణమిచ్చును. అపాయకర మగు
మందులనుసులు చేర లేదు. వైద్యాధికారులవల్ల విఫలమైన
చేయబడియున్నది.

1 పాను రు 25-0-0   ½ పాను రు 12-8-0

1 టేబుల్ రు 2-4-0

బహుమూత్రవ్యాధి శాశ్వతమైన నమ్మకమైన

ని వా రి ని

అతి దాహమును అతిమూత్రమును వాసి, మూత్ర
మునందుగల చక్కరను, శ్వేతధానువును లేకుండ జేసి
శరీరమునకు మంచిపుష్టిని గలిగించును, రోగము తిరుగుబడ
నీయదని పూచీనివ్వబడును. వైద్యులు చేయించిన
వ్యాధులు కుదిరినవి.

సీసా 1-కి రు 8-8-0,   3-కి రు 10-0-0,
6 కి (పూర్తి పండు) రు 18-0-0.

S. P. PHARMACEUTICAL WORKS,
(B) Deoghar
or at: - P O Amherst St., Calcutta.

వధువు కావలెను

వరుడార్వేలనియోగి శ్రీవత్సగోత్రజుడు
20 ఏండ్ల వయస్సు, దృఢశరీరి, స్ఫురద్రూపి,
రసజ్ఞుడు గవర్న మెంటు ఆఫీసులో ఖాయపు
నాకరి జీతము రు 40 బాగుగా పెండ్లి యీడు
వచ్చిన బ్రాహ్మణకన్య గావలెను.

ఈ చిరునామాకు వ్రాయుడు.

పంగనామముల రామచంద్రరావు,

ప్రభాకరపేట, తిలక్ కుమారులు, గుంటూరు.

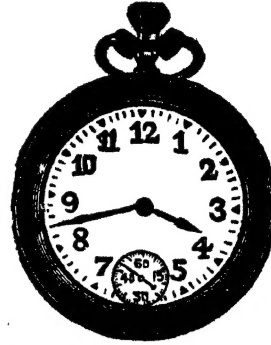
NEW YEAR ATTRACTION.

LEVER POCKET WATCH. for Rs. 1-15-0 only.

Solid Guarantee for 5 years on Dial.

1. Rs. 1-15-0	6. Rs. 10-8-0
3. Rs. 5- 8-0	12. Rs. 20-0-0

This is the only most perfect lowpriced
Lever Pocket Watch which will give you

long continuous
and accurate ser-
vice. Strong, bright
Nickel silver case
and beautiful sha-
pe. Reduced price
for one month
only. Thoroughly
tested and exami-
ned before despat-
ch. Price Rs. 1/15
Postage & Packing
extra. Orders for

half dozen and one dozen must accompany
one-fourth advance. Apply to:—

THE GREAT INDIAN STORES
Burra Bazar, CALCUTTA.

INSANITY CURE

Born'Insanity! Radically cured. Thou-
sands of unsolicited testimonials from
despaired cases. Once tried never failed.
Price per V. P. Rs. 3-8-0.

Mr. Abdul Moojid Clerk,

(Jorarganj, Sub-Registry Office,

Chittagong) says:—

"A relative of mine, a female lunatic
about 30 years old has been perfectly cured
of insanity by using only one phial of your
specific for Insanity. There has been no
relapse of the disease for over a year since
her cure. I pray to God for the apprecia-
tion by the public of your invaluable
specific which I strongly recommend for
use to any person suffering from insanity."

17-6-30.

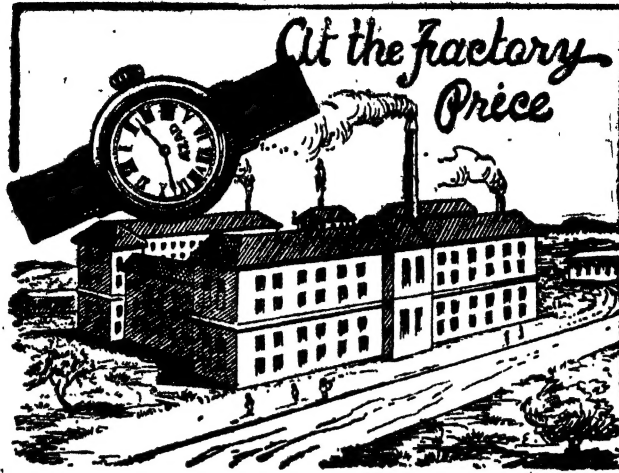
Dr. P. D. PRAMANIK,

83 Nadial, P. O. Birtala, Calcutta.

"A Z A D"

**A High
Grade
Lever
Wrist
Watch
for
Rs. 3/-
only.**

**With
Ten
Years
Solid
Guar-
antee
on Dial
by the
Manu-
fac-
turer.**

* "A Z A D" Well finished High class lever movement, bright Nickel Silver case, fancy silver dial, round cristal shape in modern design guaranteed for 10 years. Price Rs. 3 only. Packing and Postage extra. The watches are thoroughly regulated and tested before despatch.

Apply to:—THE KINGSTON WATCH AGENCY,

195/1 Harrison Road, CALCUTTA.

వీక్షారణమువల్ల వచ్చిన కుక్క నష్టమైనను తగ్గించి
బలముచేయుటయేగాక 20 మేహముల, వేడివల్ల వచ్చిన
దగ్గు, రతియందు కాళ్లులాగుట తగ్గించును. నెలరోజులు
మందు. రు. 8—4—0

పచ్చన, తెలుపు, ఎరుపు గల యేజాతి సెగ
నైనను మంట పోటు మూడుపూటలలో తగ్గించి ప్రాణం
క్రమేణ తగ్గించును. పథ్యంలేదు.
దబ్బీఖరీడు రు. 1—8—0 కేట్లాగు ఉచితము..

శ్రీ పట్టాభిరామ వైద్యశాల,
రాయవరము, తూర్పుగోదావరిజిల్లా.

త్యాగరాజస్వామి చరిత్రము

ఇది ఆంధ్రగ్రంథమాలలోని ఆరో
పుస్తకము. దీని ఆంధ్రదేశములో పెరుగన్న
హరిదాసులలో నొకరగు శ్రీ పసుమర్తి కృష్ణ
మూర్తిశాస్త్రిగారు రచించినారు శ్రీ
రామభక్తాగ్రేసరు డయిన త్యాగబ్రహ్మం
చరిత్రాన్ని ఇందు గ్రంథకర్త సరసంగా వర్ణిం
చారు. అక్కడక్కడ త్యాగరాజకృతులను
చక్కని వాటిని, ఇందులో చేర్చారు. పద్యాలు
చదువుతూ నడుమ నడుమ కృతులు పాడు
తుంటే కలిగే ఆనందం అనిరూప్యం.

క్రానుసెజు పుటలు ౨౧౦, వెల అ. ౧౦.

అంచెకూలి కొనువారిడే.

ఆంధ్రగ్రంథమాల,

రేపాలపెట్టె నెం 212 రు, చెన్నపురి.

భారతి

న చిత్ర మాస పత్రిక

సంపాదకుడు
కా. నాగేశ్వరరావు

సంపుటము ౮. సంచిక ౧.

ఆంధ్రపత్రికా ముద్రాలయము - మద్రాసు.

౧౯౩౧

Printed at the
ANDHRAPATRIKA PRESS,
G. T., Madras.

నమో తస్య భగవతో అర్హతో నమ్మా సం బుద్ధస్య

మంగళ సూక్తము

శీ నిట్టులు వింటిని:—

తొల్లి బుద్ధభగవానుడు క్రావస్తీ నగరమున ౧ తేరివనకున అనాధపిండదుడు ధర్మము చేసిన తోటయందలి ఆచారమున నివసించుచుండెను. అత్యుదాకవాటి వేదవిజ్ఞానమున మిగుల అందముకల యొకదేవత దీని వచ్చెను. ఆమె కాంతిచే తోటయంతయు మెరిసిపోయెను. ఆమె బుద్ధభగవానుని సమీపించి మ్రొక్కి ఓరంగా నిలిచి యిటు అడిగెను:

క. అలదేవతల్లుగ నరులుం - బలుకొంతిని బొందుపొంటె మంగళములనుం
దెలిసిరిగాని మహా మం - గళము నెకం దాము తెల్పఁగావలె మాకుగ.

బుద్ధభగవాను లిట్టులు చెప్పిరి:—

మంగళ సూక్తము

చెడ్డవారితోడఁ జేరఁగాఁ బోకుంట - మంచివారితోడ మనుచునుంట
పూజ్యులైన వారి పూజించుటయు నిదే - మంగళముల కెల్ల మంగళంబు.

పూర్వజన్మమందు పున్నెంబు చేయుట - యోగ్యదేశమందు నునికి గొనుట
చెప్పు పనిని దాను జేయఁగల్గుట యిదే - మంగళముల కెల్ల మంగళంబు.

చదువు తెల్లఁ జాలఁ జక్కఁగాఁ జదువుట - చేతి పనులు చేయు చెలువు గొనుట
గురువు లొద్ద శిక్ష గొనుటయు నియ్యదే - మంగళముల కెల్ల మంగళంబు.

తల్లి దండ్రులకును దా నేవ చేయుట - యంగనాసుతాదిసంగ్రహంబు
పాప మంటకుండు వ్యాపార మియ్యదే - మంగళముల కెల్ల మంగళంబు.

౧. ఈ వనము కేతుఁ డను రాజుది. అనాధపిండదుడు నొక మహాధనికుడు ఈ తోటను ౧౮ కొట్ల బంగారు నాణెములకుఁ గొనెను. ౩౬ కొట్ల బంగారు నాణెములు వ్యయించి ఆ వనమున మఠములు కట్టించెను. ఇట్టి తోట సంతయు బుద్ధభగవానునకు దానము చేసెను.

ఈ అనాధపిండదుని అసలు పేరు కుడత్తుడు. చీడలకు అన్న మిడుచుండుటచే అనాధపిండదుఁ డను పేరు వచ్చెను.

౨. నేటయు మాదక ద్రవ్యము లమ్ముటయు, విషవస్తువు లమ్ముటయు, కస్తూరిత్రయము లమ్ముటయు మఱ వులను కానినలుగా నమ్ముటయు, బోగమువారి వ్యాపారము, ఇవి యయిదును పాపవ్యాపారములు.

దాన మొనఁగుచుంట ధర్మచర్యంబును - చుట్టవక్కములను జూచుచుంట
దొనఁగు లేని పనుల దొరఁకొనుటయు నిదే - మంగళముల కెల్ల మంగళంబు.

పాపపంకమందుఁ బడకుండ నుండుట - మద్యపాననయమంబు గొనుట
ధర్మకార్యనిష్ఠ తప్పకుండుట యిదే - మంగళముల కెల్ల మంగళంబు.

గురుజనంబునెడల మరియాద, వినయంబు - తఱిని ధర్మనేన మఱియుఁ దుష్టి
చేయు మేలు మఱిపుఁజెందని యోగ్యుని - మంగళముల కెల్ల మంగళంబు.

ఓర్మి మంచిమాటయును రేపుమాపులు - ధర్మబోధనంబు తప్పకుంట
శ్రమణగణమువారి నందర్శనంబును - మంగళముల కెల్ల మంగళంబు.

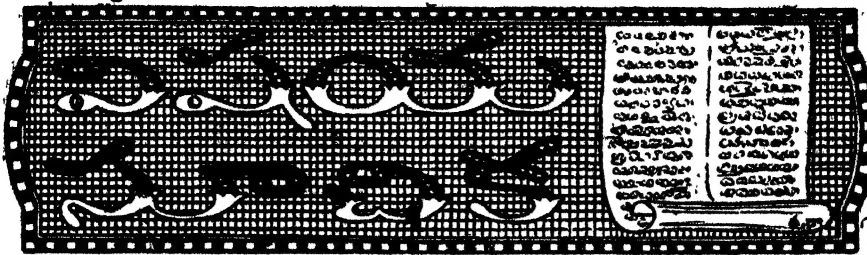
బ్రహ్మచర్య ధర్మపరిపాలనంబును - ఆర్యసత్త్వములయు నాచరణము
నిశ్చలంబు తపము నిర్వాణ మెఱయుట - మంగళముల కెల్ల మంగళంబు.

ద్వంద్వములకు నెందు తాకు చెందకయుంట - శోకపాపములకు సోకకుంట
పరమ శాంతి నెందుఁ బడయుట యియ్యదే - మంగళముల కెల్ల మంగళంబు.

మాంగళికంబు లీయవి సమస్తమునం బానరించు వారికిన్
ముంగల మూఁడు లోకములనున్ విజయం బగు నేడ కేగినన్
నంగతమా మహా పరమ శాంతియుఁ గావున నుత్తమంబులొ
మంగళముల్ గదా యివియ! మానసమందుఁ దలంచి చూడుమా!

—అను: వేలూరి శివరామశాస్త్రి.

3. ఆర్యసత్త్వములు: బాధ నశధించుట, బాధకారణము, బాధ నాశము, బాధనాశమునకుఁగాను
అష్టాంగములు.

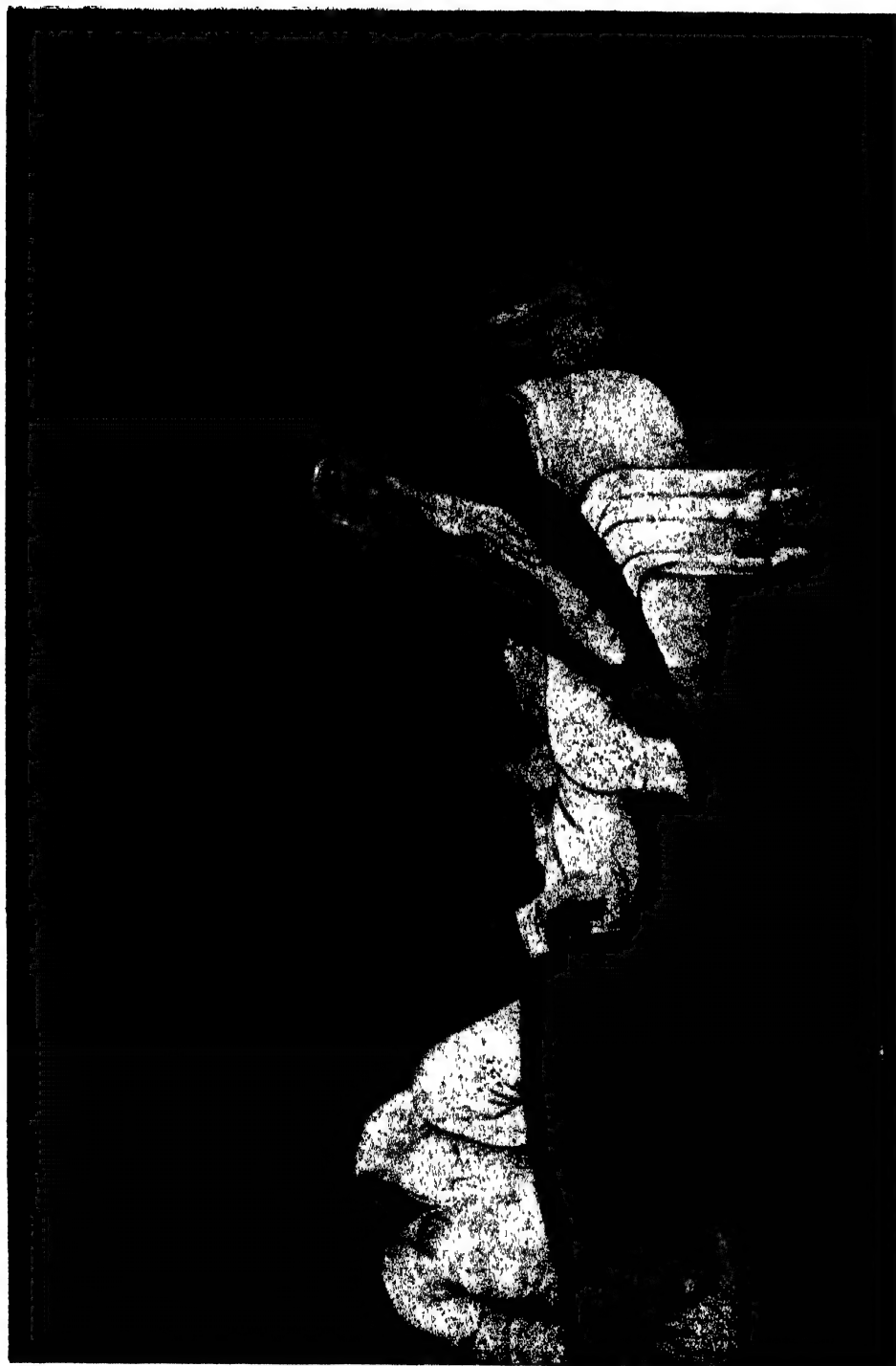
అంబులము	అంబులము
అంబులము	అంబులము
అంబులము	అంబులము
అంబులము	అంబులము
అంబులము	అంబులము
అంబులము	అంబులము
అంబులము	అంబులము
అంబులము	అంబులము
అంబులము	అంబులము
అంబులము	అంబులము

మంగళసూక్తము	...	...	...	...	
స్వవిషయము	...	...	...	...	౧-౨
భార్య—పి. కోదండరాజుగారు	...	...	...	...	3-౪
నన్నియయతులు—కొన్నిటిగతులు—నడకుదుటి వీరరాజుపంతులుగారు...					౫-౧౬
తొలకరి—పెమ్మరాజు లక్ష్మీపతిగారు	...	...	...	...	౧౭-౧౮
కాళిదాసుడు—గంటి జోగి సోమయాజిగారు	...	...	...	...	౧౯-౨౦
విరహవీణ—మల్లవరపు విశ్వేశ్వరరావుగారు	...	...	...	...	౨౧
పద్యచూడామణి—బుద్ధఘోషాచార్యుడు—పెండ్యల వేంకటసుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారు	...	...	...	...	౨౨-౩౨
శ్రీ కోటిలింగేశ్వరస్తోత్రము—కీ. శే. కల్లూరి వేంకటరామశాస్త్రిగారు...					33-౩౪
ఆంధ్రముద్రారాక్షస విమర్శనము—కీ. శే. వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిలుగారు					3౫-౪౪
భట్టబాణుని గృహగమనము—కొమాండూరు కృష్ణమాచార్యులుగారు					౪౫-౪౬
‘ఏకవీర’ విమర్శ—ఓ. కామేశ్వరరావుగారు	...	...	...	...	౪౭-౫౪
అనలాశ్రమపాదశి—ప్రతివాదిభయంకరం రంగాచార్యులుగారు	...	...	...	...	౫౪-౫౬
ద్రావిడభాషలు-సంధి—కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు	...	...	...	...	౫౭-౬౧
పంతులు-కొడుకు—గుల్లపల్లి నారాయణమూర్తిగారు	...	...	...	...	౬౩-౭౭
మాతరో—దువ్వూరి రామిరెడ్డిగారు	...	...	...	...	౭౮
ఏకలవ్యుడు—నారసింహశాస్త్రిగారు	...	...	...	...	౭౯-౮౦
శివసముద్రము—శర్మ	...	...	...	...	
శ్రీ సూక్తిసుధానిధి—శ్రీవేంకటపార్వతీశ్వరకవులు	...	...	...	...	
పట్నర్మయుక్త—శ్రీవాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు	...	...	...	...	
దుర్యోధనునకై సహదేవవాక్యము—మాగంటి రామకృష్ణశాస్త్రిగారు					
బాలానందం: సూరీ, నీతి, వెంకీ:—పేరంటం—చింతా దీక్షితులుగారు					
పిట్టకథ:—రుబ్బుగుండు	...	...	...	...	
పిల్లలపాటలు—గోపరాజు రాజన్నగారు	...	...	...	...	

శ్రీమతి

ప్రకాశకులు : పుష్ప మల్లయ్యగారు, ఆంధ్రజాతీయకళాశాల, బందర.

చెన్న పట్టణము, జనవరి ౧౯౩౧

సంపుటము ౮

ప్రమోదూత సంవత్సరము పుష్యమాసము

సంఖ్య ౧

స్వవిషయము

“శ్రీయాక స్వధర్మో విశాఖ పరధర్మా స్వివశిక్తితాత్, స్వధర్మే నిధనం శ్రీయాః పరధర్మో భజానహః.”

మౌనవాక్యధ్యయమునకు స్వధర్మ నిర్వహణము నకలవ్యవస్థలయందును సాధనముగ నున్నది. సాంఘికవ్యవస్థలు, రాజ్యాంగములు, మతవ్యవస్థలు, సంప్రదాయాచారములు స్వధర్మాధారముననే వికాసమును పొందుచున్నవి. ధర్మవికాసముతో వ్యవస్థావికాసమును సహజముగ గలుగుచున్నది. నకలవ్యవస్థల వికాసమునకును మూలాధారమైన వాఙ్మయమును స్వధర్మాధారముననే వికసించుచున్నది. పరధర్మారాధనము ప్రబలియున్న వర్తమాన కాలమందు స్వధర్మారాధనము దుర్లభమై ఆత్మవికాసము దుస్థర మగుచున్నది. లోకమునకు దంతటను స్వధర్మాంగము

లైన స్వదేశ, స్వభాష, స్వజాతి, స్వతంత్రములు పూజాపాత్రము లగుచున్నను, భారతవర్షము నందుమాత్రము నిందాపాత్రములై, సాహిత్యపానము దురా రాధ్యమై స్వాతంత్ర్యవికాసము మందగమనము చేయుచున్నది.

సర్వోముఖమైన సాహిత్యాభ్యుదయమునకు ఆశ్మీసామ్రాజ్యపరమైన స్వాతంత్ర్యము మూలాధారము. పారతంత్ర్యము నందు సాహిత్యాంగములైన శిప్పము, చిత్రకళ, వాఙ్మయము మొదలగు నకలాంగములును పారతంత్ర్యాశ్రయములై చాలక, పాలిత పోషణ లేక వికాసవంతములు గాకున్నవి. గతించిన ఏబేండ్లయందును సాహిత్యాభ్యుదయము

యమునకై భారతి చేయుచున్న సేవ స్వల్పమైనను ఆంధ్రలోకాదరణమును బడసినది.

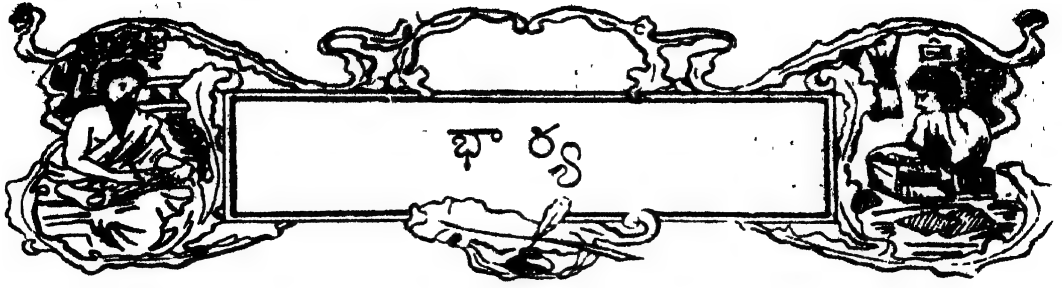
భారతికి అష్టమ వర్ష మారంభ మైనది. గాంధీమహాత్ము డవలంబించిన సత్యాగ్రహ ధర్మము గతవత్సరమునందు భరతవర్షమునందు ధర్మసంస్థాపనమునకు రూపరేఖావిలాసములను దాల్చినది. మానవజీవితము నకలాంగవిలసితముగాని ప్రత్యేకావరణబద్ధము గా దనుపరమ ధర్మమును ప్రతిపాదించుటకు గాంధీమహాత్ముడు ప్రక్రమించిన సత్యాగ్రహప్రస్థానము ప్రపంచమునకు విన్మయమును గలుగజేసినది. ఈ పరమార్థమును జీవయాత్రయందలి నకలాంగములందును రసవంతముచేయుట సాహిత్యమునకు షరమప్రయోజనము.

వర్తమానకాలమునందు ధన దేవత సర్వాధిష్ఠాన దేవతయై వెలయుచున్నది. రాజ్యాంగములు, కావ్యములు, కళలు, విమర్శనలు, ధర్మములు, మతములు ధనాధారము లైనవి. సాహిత్యమును ధనమూలమైనది. పారతంత్ర్యస్థితియం దీవైపరీత్యము బీభత్సరూపములను గలుగజేయుచుండ సహజమైన స్వతంత్రకల్పనలు దుస్తరములైనవి. అఘరిచితిమైన ప్రాచీనశాస్త్రసంప్రదాయములో, లేక పరసంప్రదాయములో సాహిత్యోపాసనకు సాధనములైనవి. సుపరిచితములైన నిత్యసాహిత్యవిధానములు సాహిత్యోపాసనమునకు సాధనములు గాక సాహిత్యనిర్మాణము దురారాధ్యమైనది. దేశావృతమైన ఈ ఆంధ్రకారస్థితియందైనను సాహిత్యోపాసకుల సహాయప్రోత్సాహముల మూలమునను నిరంతరాయముగ భారతి సాహిత్యాభ్యుదయమునకు

దోడ్పడజాలినందులకు సాహిత్యోపాసకులు అభివంద్యులు. భారతియందు గతించిన ఏడేండ్లయందును ప్రచురితములైన వ్యాసములు, పద్మములు, కథలు, గీతములు, చిత్రపటములు, నవలలు, నాటకములు, దేశావృతమైన సాహిత్యధర్మప్రబోధమునకు నిదర్శనములుగ నున్నవి. సాహిత్యోపాసకులు ప్రజాజీవనమునకు సాధనములైన క్రొత్తకల్పనలను చేయుచు స్వధర్మారాధనమును జేయుచున్నారు.

ఆంధ్ర రాష్ట్రీయ సభ, సాహిత్యపరిషత్తులు, చిత్రకళాప్రదర్శనములు, సాంఘిక సభలు సర్వతోముఖమైన సాహిత్యాభ్యుదయమునకు తోడ్పడుచున్నవి. అనుదినమును ప్రచురితము లగుచున్న గ్రంథములు, పత్రికలు ప్రజాహృదయమునందు పరిస్ఫుటమైన గాఢప్రబోధమును విశదము చేయుచున్నవి. ఈ మహాసంధినయమునందు ప్రజాజీవనమును రసవంతము చేయగల భారము త్యాగపరాయణులైన సాహిత్యోపాసకులమీద గలదు. నవయుగము సువిశాలమైన మానవధర్మాభ్యుదయము నభిలషించుచున్నది. సాహిత్యోపాసకు లీ పరమార్థమును గ్రహించి శ్రద్ధాపరాయణులై వారి సాహిత్యనిర్మాణములను దేశకల్యాణమునకును, సాహిత్యోపాసనకును సమర్పించి కృతార్థులౌదురుగాక! గతసంవత్సరమునందు భారతికి వ్యాసములు వ్రాసియు, చిత్రములను బంపియు, నితరవిధముల సాయము జేసియు, సహాయ ప్రోత్సాహముల నొసగిన ఆంధ్రదేశ భాషాసేవకులకు పత్రికానిర్వాహకులు కృతాంజలుల నర్పించుచున్నారు.

—సంపాదకుడు.

పి. కోదండరాజుగారు

ప్రతిపనియందుకా మతియుఁ-బ్రతివిషయమునందుఁ దనదు పతిచేతను 'నా నతి' యనిపించుకొనంబడు-నతియే నతి; దాని కెందు సాటియుఁ గలదే?

అయీ దేశము లెంతయుం దిరిగి తా నత్యంతమున్ బెంగమై
స్వీయాగారముఁ జేరి పెద్దల కొగిం జేమాడ్పులం జేయు వై
అయాకార మభూతపూర్వముగ బిట్టలోకనం జేసి బా
హ్యుగ్ధంబును జాఁపి వచ్చునది యాహా భార్యయా? దేవతా?

తొలుకోడి కూఁత వేళల-మెలఁకువ రప్పించి లోన మెలఁగుచు మిగులం
దలఁపించుకొనఁగఁజాలిన-తలిరాకుంబోఁడి! నీవు ధన్యవు చుమ్మీ!

నో రూరఁగా వండు నోరెమ్ము కంచమ్ము పొత్తున భుజియించు పోఁడి గలిగి
మాటాడి హాస్యంబు లూటలై యుబుకంగ వాదోడుగా నుండు వార్త గలిగి
పూఁదోఁటలోఁ దోడఁ బోవుచుఁ జెలికాని ప్రతిబింబ మనిపించు పటిమ గలిగి
ఆవశ్యకంబైన యన్నింటిఁ జెప్పక చేయించుకొను నట్టి చేవ గలిగి
చెప్ప కొనునట్లు శిష్యుగాఁ జెప్పనప్పు-డొజ్జగాఁ గను నొకచోట నున్నయప్పు
డంటుఁ దీవగ నెడఁబాటులందు హృదయ-దేవతగ నొప్పు నిల్లాలు దివ్యురాలు.

ఎడఁద యెడందయుం గలిసి యేకమ యశాగతిఁ గాఁగిలించి యె
ప్పుడు నిఁక దూరదేశములు పోవవుగా యని గద్గదంబుగాఁ
బొడినుడు లల్ల నాడుచునె పూవుల శయ్యను బాష్పశయ్యగా
నడరఁగఁ జేయు మేలి మగనాల! నినుం గొనియాడ నేర్తునే?

ఈశరీరము గూడను నిందులోనె-పరిసి పోవ నిముచ్చుచో బరు వటంచు
వేటు లెఱఁ గైన విధి గాఁగ విధి నృజించు-నట్టి యేకాత్మ కాదె యిట్లా లనంగ.

తా నెన్నేని యలంకలుం గలంకలున్ దండంబు గండంబులున్
 శ్రీనిర్యాణము లాజయం దజయ మేనిం బొందెడిం గావుతన్ !
 నీ నమ్మా మొక తూరి చాలు గనునేనిం దూలు న వ్వన్నియుం
 జానా, మంగళ దేవతామణిని నీజన్మంబు ధన్యం బహా!

మనసు నాకట్టెడు మహిమచే లేని సౌందర్యంబుల కుపాధి తాను భార్య
 ప్రాణంబులకును స్వప్రాణంబు లొడ్డు సఖ్యంబులకు నుపజ్జ మ్ల యాలు
 పురుషుని లోపంబు పోజేయ దొరకొన్న దైవ సంకల్పంబు తాను జాయ
 ప్రియునిచే నెన్నాళ్లు ప్రేమింపఁ బడెనేని తాను తగ్గని నిధి గాదె పత్ని
 భార్యయని చెప్పఁగాఁబడు పదమునందె-యెంత స్వాతంత్ర్య లక్ష్మియు నెంతదివ్య
 వాణియును నెంత మతివైభవంబు గలదొ-యింతవఱకును జెప్పనే యెవ్వఁడని?

నాకుం జెద్దవు నీవే-నీకున్ మఱి నేనె పెద్ద; నీ వేమనినన్
 నాకుక విధి, నే నేమన-నీకున్ విధి; నియతి యెటులు నిర్మించె నొహా!—

చలిని నాపాదమస్తకము వాస్తవముగాఁ గలికి నీ ! నమ్మాముఁ గప్పకొందు
 చిమ్మ పీకటిఁ బాయఁ జెలి! పువ్వనవ్వు నీ పిననవ్వు దీపమ్ము పెట్టికొందు
 మెయి యెల్ల రాగిల్ల మెలఁత! నీగుణముల వరునఁ బూజులగా వయచికొందు
 ఊరక ననుఁ జూచుచుండుమా! యాకాళ గంగలో మున్న లాడంగఁ గందు
 అన్ని ఋతువులయందున నలరు లన్ని-పూచుచుండెడి తీవవో పాలఁతిమిన్న!
 పూర్వజన్మ తపః ఫలంబునను గాక-పుణ్యవతి భార్యయనునది ఘట్టనొక్కా!

మగవా రందఱు దూరదేశముల సంపాదించి నానాగతిన్
 నగలో నాణెములో న్నభార్యలకుఁ గాన్కలో చేసి మెచ్చుతు రో
 ముగుదా! నేను విలోలజీవతరళంపుం బ్రేమహారంబె నీ
 దగు వత్సంబు మనఁబు కమ్ముకొనున ట్లర్పింతు నొక్కమ్మడిన్.

నన్నియయతులు—కొన్నిటి గతులు

నడవదుటి వీరరాజువంతులుగాడు

ఒకానొక విమర్శనమును వ్రాయు నందర్భ
మున నాంధ్రమహాభారతమును బరిశో
ధించుచుండినప్పుడు నన్నియభట్టారకుని భారత
భాగమున ఛందోనియమములు గొన్ని
యున్నట్లు దోచెను. పిమ్మట నా స్ఫురణము
తోనే యాతనిగ్రంథ మంతయుఁ బరీక్షింపఁగా
నాయూహము కృతార్థమై యెనలేని యానంద
మొడఁగూర్చెను. ఆ నియమములలో యతి
నియమములు ప్రధానములు. అపురూపము
లును, అసాధారణములును, ఆశ్చర్యకరము
లును నగు నట్టి నియమములను బాటింది,
నన్నియవలె గ్రంథరచనమును నెఱవేర్చిన
కవితాచంద్రుఁ డాంధ్రప్రపంచమున వేటొక్కఁ
డింతదనుకఁ గానరాలేదు. మఱియు నేలతఱ
గ్రంథకర్తలు గాని, యే ముదితాంధ్రమహా
భారతకవిగ్రంథకర్తలు గాని, యేవిమర్శకులు గాని
వానిని నమగ్రముగ గుఱుకొనినట్లును గన్ప
ట్టదు.

క్రీ. శ. పందొమ్మిదవశతాబ్ది కడపటిభాగ
మున నాతని నీన గీత నియమములు మాత్రము
(ఎఱవలనఁ గనిపట్టఁబడిన నేమి) కీ. శ.
పాఁడి వేంకటస్వామిగారి పేరితో అముద్రిత
గ్రంథచింతామణి పత్రికయందు ప్రకటింపఁబడి
లోకమునకు వెల్లడియైనది. అవి గాక యితర
విధములగు నియమములును నాతనిగ్రంథమున
వర్ణింపఁ నైవనియములై విరాజిల్లుచున్నవి.

దుష్కరము లగు నన్ని నియమముల
నన్నియకవి యేల పాటించెనో, యాతని కాల
మున నాంధ్రలక్షణ గ్రంథము లెట్లుబడినో,
వాని నాతఁ డెంతదనుక ననుసరించి, లేక, యే
రీతిని కాసింది తన గ్రంథమును ముగించెనో
తెలిసికొనుటకుఁ దగిన యాధారము లిప్పటికిఁ
గానరావు. ఆతనివాటివాఁడైన వేములవాడ
భీమకవిదో, లేక, శేచనదో యైన కవిజానాక
యము మాత్రము నేటి ప్రచారమున నున్నది
గాని, చిరకాలమునాటి దగుటచే భారతము
వలెనే యదియు ననేక సంస్కరణముల పాలై
బహువిధపాతభేదములతో ననేక విధానతార
ముల నెత్తితత్కర్త వ్రాసిన వెవ్వియో, యిత
రులు చేర్చిన వెవ్వియో నిర్ణయింపరాని దుస్థి
తియందున్నది. మఱియు, రంగరాట్టండమున
'నన్నియభట్టులక్షణసారము'లోని వని యుదా
హరింపఁబడినపద్యములు భారతలక్ష్యములకుఁ
గేవలము విరుద్ధములై యుండుటచే దక్షిం
థము మననన్నియభట్టు వ్రాసినది గాదని చెప్ప
వచ్చును. కావున నన్నియభారతమునుబట్టియే
యాతని నాటి తెలుఁగు లక్షణము నెఱుంగ
వలసి యున్నది. ప్రస్తుతవ్యాసమున నాతఁడు
తన గ్రంథమునం దనుసంధించియున్న యతు
లనుకూర్చియు, వానిగతులనుకూర్చియుఁ బ్రస్తా
వించెదను. మఱియు, నాంధ్రమహాభారతమును
తత్తత్కవి కాల భాషా లక్షణ సంప్రదాయ

ముల నడునరించి సరిశుద్ధముగఁ బ్రకటింపు
తలంపుగొను భాషాపాపకుల సత్ప్రియత్నము
నకు నీ నా పరామర్శ మించుకంత యేని
సాహిత్య మొనరింపఁగల దనునాశయముతోఁ
బ్రదర్శించుచున్నాను.

నన్నియనాటి యతిభేదములు

భట్టారక మహాశయుని* భారతభాగ
మునఁ బాటించఁబడిన యతిభేదములు కవిజనా
శ్రేయమునఁ గన్పట్టువానికంటెను గడు తక్కు
వగఁ గానవచ్చుచున్నవి:—

౧. స్వరయతులు, ౨. వర్ణయతులు,
3. సంయుక్తాక్షర యతులు, ౪. నరన
యతులు, ౫. ఏకతర యతులు, ౬. మువిభక్తి
యతులు.

ఈ యాఱు భేదములు గల యతులు
మాత్రమే యాతనిగ్రంథమున నుపయోగింపఁ
బడినవి. క్రమముగ నవి యిచ్చట వివరింపఁ
బడుచున్నవి.

౧. స్వరయతులు

అకారాద్యచ్చుల యతులు లక్ష్యగ్రంథ
ములమందు చెప్పఁబడినట్లే (అ, ఆ, ఐ, ఓ
ఇవి పరస్పరము యతిమైత్రి నొందును. ఇట్లే—
భ, ఛ, ఋ, ౠ, ఎ, ఏ; ఉ, ఊ, ఒ, ఓ)

* ఆరణ్యపర్వోత్తర భాగమున నెఱుగ కవిత్వము సముత్తము చేరియుండుటచే, అకార మీ వివరములఁ
జేరఁజేడు.

† యథా దేశ మనఁగా—ఇ, ఊ, ఋ, ౠ అను నీ యచ్చులకు శబ్దోకయచ్చు తరమైనప్పుడు ఈయనా
య, ష, ర; ఇ అనునవి యా దేశమునట. ఉదా:—హరి + అమృతము, హరిమృతము, హరిమృతము + అమృతము = హరిమృతము
మిచ్చు శబ్దమునకును సమము—ఇత్యాదులు.

నన్నియ గ్రంథమునందును భాటియఁబడినవి.
మఱియు, కకారాది హల్లులను అకారాద్య
చ్చులు (యతిస్థానమున) సంధించునేని యా
సంధించినయచ్చునకే యతిమైత్రి సయఁబడినది.
ఉదా:

“అర్థార్థము విశ్చలార్థములు.”

“నిమ, లాచిత్వరమా! విక్రమాదిత్వనిభా!”

ఋ, రి - ల యతి:—

నన్నియ నభావద్వద్విత్రియాశ్వాసము
(౧౦ ప.) న,

“ఋత్వికాండం విచారిత పూరితే.”

అని ఋ, రి లకు యతిమైత్రి ఘటించఁ
బడినది. ప్రాచీనలాక్షణికులచే, అ య పాఠము
భోలె నరనవడి తరగతియందైనఁ తేర్చఁబడని
యీ అచ్చుల విరామమైత్రిని గూర్చి యిందు
కంత చర్చింపవలసియున్నది.

ఈయతింగూర్చిన ఛందోదర్పణకారుని
(అనంతామాత్యుని) యభిప్రాయ మీ రీతిగ
నున్నట్లు గన్పట్టుచున్నది:

“ఋకారమునకు యథాదేశకత్తిచే రేఫ
మువచ్చుటంజేసి యది ‘రి’తో విరతివొందును.”

పైఋకార రేఫముల యతిమైత్రి కే యథా
దేశమే హేతు వగునేని తక్కిన ఇ, ఊ, ౠ అనునవి

నీతినిని తెల్లించుట న్యాయము. ఏమన, ఇది యును ఋకారముతోపాటు యజ్ఞదేశము గలుగుననియే కావున, ఇది, అకును యజ్ఞదేశకత్తితే 'యి, ప్ర, లి'లతో నట్టిమైత్రి సేకార పలయును. ఇకార మాదిని గల ప్రసిద్ధశబ్దములు గానరావు గావున మిగిలిన ఇ, ఉ ల గతిని గూర్చి కనుగొందము. ఇకారము 'యి'తో యుజ్ఞదేశవ్యాజమున నేది, సరసవది నెపమున నేది, విశ్రమమైత్రి నొందుచున్నది. ఇక, ఉకారమునకు 'ప్ర' తోడి యతిమైత్రిని గనుగొనవలయును. ఈయజ్ఞదేశలక్షణమును మనమున నిడికొనియే కాఁబోలు, నాంధ్రభాగవత భాగమును పూరించిన నారయ కవి ఉకార, తన్నిత్రిమైత్రితో పుకారమునకు విశ్రమమును గల్పించినాఁడు. చూడఁడు:

“ఉ, ప్ర, లి కత్తి తప్ప సా-ల్యండు.”

—దశమస్కం. ఉత్తర. 889.

“ఋయఃకఃకాటింది యుద్ధ-పున క్టినియేక.” 864

“కా, ప్ర, లి దగ వర్జుకుండు-పవనోన్మథుండు.” 714.

ఇంకను నిట్టి ప్రయోగము లొక రిద్దఱు కవులు చేసియున్నారు. కాని, వీనిని సాధువులుగా మనవా రంగీకరింతు రని తోచదు. కావునఁ బై సన్నియ ప్రయోగమునకు యజ్ఞదేశకారణము సమర్థనీయముగాఁ గన్పట్టదు. దానందేశి యీ ఋ, రి లి యతికిఁ దగిన హేతువు నారయవలసి యున్నది. దీనిగూర్చిన నాయభిప్రాయము నిచ్చట విశదీకరించుచున్నాను.

(1) ఋకారమున స్వతస్సిద్ధమగు రేఖాచ్చారణమే నిండి యున్నది. ఉచ్చారణసాక

శ్యాంధము, అకారాదియ, ఉకారాంతములైన నట్లు 'అరు' అని సామాన్యముగాఁ బఠింపబడు గాని, పూర్వము దీనిని 'అ' అనియే యుచ్చరించెడివారు. కావుననే తక్కినయచ్చులకుంబోలె దీనికి సంధియడాగమాదు లేర్పడి యుండలేదు. 'రాముఁ దరిందముఁడు' అనువట్లు 'అతఁ డగ్నేది' అనిన నది సాధువు గాదు. ఇట్లే 'అనియె నజఁడు; శ్రీహరి యరిగ' ఇత్యాదులయందుం బోలె 'ఋ' పరిమైనచోట ద్రుతసంధియ శాగమాదులు విధింపఁబడలేదు. కేవల స్థిరవర్ణ కార్యమే దీనికిని దెలుగున జరుగుచున్నది.

(2) వేదమున ఋకారము 'రి'వలె నుచ్చరింపఁబడును. 'నిర్ ఋఘో యశ్చనిన్వనః', 'వసిష్ఠ ఋషిః' ఇత్యాదులలోని ఋకారమును 'రి'వలెనే వేదపాఠకు లుచ్చరించెదరు. మఱియు, 'వృణీధ్వమ్, పృథివీ, దృగ్గంహ' ఇత్యాదులను 'వ్రీణీధ్వమ్, ప్రిథివీ, ద్రిగ్గంహ' ఇత్యాదిగఁ గొంచెము తేల్చి పఠికదరు. (తేల్చి పలుకకున్న నది పెనుకటి యక్షరముపై నూఁది దానిని గురువుగ నొనర్చును.)

(3) ఈ వేదోచ్చారణసంప్రదాయము ననుసరించియే కాఁబోలు, ఔత్తరావలు 'ఋ, ఋ, 'ఋ, 'ఋ' లను 'రి, రీ, లి, లి' అని నేఁడును బలుకుచున్నారు.

(4) ఆర్యు లుత్తరదేశమునండి యజ్ఞదేశమునకు వచ్చినతరువాతఁ దక్కిన గీర్వాణక్షరములతోపాటు ఋకారమును కూడ

యొక్కారణముతోనే మన పూర్వులచే స్వీకరింపబడినట్లును, అచ్చు గావున దానికి ఇ, ఏ లతో యతిమైత్రి యేర్పడినట్లును దోచెడిని.

(5) సంగీతశాస్త్ర మనది. దానిరెండవ స్వరము ఋషభము. అది నేడును 'రిషభము' అని చెప్పబడుచున్నది. మఱియు దానిమొదటి యక్షరము 'రి' అని పాడబడుచున్నది! (న, రి, గ, మ, ప, ధ, ని.)

(6) నన్నియభట్టారకుని కాలమున నయిత మిది 'రి' వలెనే లిఖించబడుచుండినట్లు నందంపూడి శాసనము (ఆతఁడు లిఖించినదే) తెలుపుచున్నది. దాని మొదటిరేకు ? వ సంక్తి చివర 'ఋక్షక' అనునది 'రిక్షక' అని చెక్కబడి యుండుటను బరిశీలించిన నివ్వషయము విశేషము గాఁగలదు. మఱియు, పుగారనశాసనములయందున్న "ప్రిధివీ, క్రిత్యా, నిషి" ఇత్యాదులను జూచినచో నక్కాలమున ఋకారోచ్చారణ మెట్లుండెడిదో తెలియ నగును. నన్నియనాటికి ఋత్వసంజ్ఞ (౨) యేర్పడియున్నను, ఆతని తరువాత నూతేంద్రకుఁ బుట్టిన కొనిదెనశాసనమున 'వృ' అనునది 'వి' అనియే వ్రాయబడినది!

పైని వివరించిన హేతువులనుబట్టి నన్నియ కాలమున ఋకారమునకుఁ గల 'లేఖనోచ్చారణసామ్యముచేతనే 'ఋత్విజాండనివిచారించి' అని ఋ రి లకు యతిమైత్రి యొనర్పఁ బడియెననియు, కావుననే ప్రాచీనలక్షణగ్రంథములగు కవిజనాశ్రయ కావ్యాలంకారమూహముల

'యం దీయతి ప్రత్యేకము. చెప్పబడలేదనియు, కాలక్రమమున 'ఋ' అను గుణితాక్షరమునకు నిక నొకకొమ్ము చేర్చబడి ఋకార మేర్పడిన పిమ్మటనే 'ఋకారన్వయాప యతిః ఋవతి' ఇత్యాదిలక్షణములు పుట్టిననియు నూహింప నగుచున్నది. మఱియు,

"అఋషికుశాదకట్టిన-చీరములు..."

అరణ్య. కృ. 104.

"గారవమున వచ్చి-యాఋషికోడ." ఆది. ప.ప్ర. 36.

ఇత్యాదిప్రయోగముల ఋ ర ప్రాసమునకును పై లేఖనసామ్యము మూలమై యుండును. లేకున్న నేయచ్చునకును లేని ప్రాససాభాగ్యముక్కఁ ఋకారమునకే కలుగుటకుఁ దగిన ప్రబలకారణము గానరాదు. పై హేతువులను బట్టి యగాదేశమువలననే యీమైత్రి యేర్పడినట్లు నిశ్చయింపను వలనుపడలేదు.

ఋ, ౫-ల యతి:—

ఈయతినిగూర్చి లక్షణగ్రంథకర్త రెవ్వరును జెప్పియున్నట్లు గనబడదు. ముదిత భారతగ్రంథములయందు,

"కృతవిద్యుధన మెల్ల-గృహి నీవీ." ఆది. ప.ప్ర. 182.

అని ఋ ౫ లకు వడిమైత్రి నేయబడినట్లు గన్పట్టుచున్నది. రేఫలకారములకు యతినంఘటనము నొనర్పని నన్నియమహాకవి ఋ ౫ లకు మాత్ర మునర్పియుండునా? కావున నీపాకము విశ్వాస్యము గాదు. శబ్దరత్నాకరకారుని

"కృతవిద్యుధన మెల్ల-గిలుబునీవీ."

అను పాకమే చరిత్రావస్థము. (మా. క. ర: గిలుబునీయు.)

జనత్వసంబంధవర్గము:—

వట్టువనుడి యాచిన యే పోల్లయిన నరియే 'ఇ, ఈ, ఋ, ఎ, ఏ' లతో వడిమైత్రి యువర్చవచ్చు నని తరువాతి లాక్షణికుల మతము. ఎట్లన,

“ఋగ్విజాస్సామవినుతుండు-గృహః దనఃగ.”

(అనంతాచార్యుడు.)

“ఇనతమాధపుండు-వృషదర్శ్యుకు శేన.”

(అప్పకవి.)

దీనిని పోషించుదానివలెనే నన్నియభారతమున (ఆరణ్య. తృ. 97),

“ఇందుకు మిషని కృష్ణచ్యుచర్య కృతమకాసకా.”

అని యిక్కలకు యతిమైత్రి యున్నట్లు దోషించు ప్రయోగ మొక్కటి అచ్చుప్రతు లన్నిటియందును గానవచ్చుచున్నది. ఋకారసంయోగముగల హకారేతర హల్లున కెచ్చటను అచ్చతో నన్నియభట్టు విశ్రమమును గల్పించి యుండలేదు. మఱియు వట్టువనుడి గలిగిన హల్లునకు దేనికిని ఋ, రిల తోనే యాతఁడు యతిమైత్రిని నావించియుండలేదు. కావున నీయతి నన్నియ కిష్టమైనది గాదనుట స్పష్టము. ప్రాచీనలాక్షణికులు నీయతిని జెప్పలేదు.

పై యుదాహరణము మధ్యాక్కరలోని యొకపాదము. ఈమధ్యాక్కరలకు వచ్చినన్ని పాట్లు మన వాఙ్మయప్రపంచములోని యేవద్యములకును వచ్చియుండలేదు. ఏమన, తక్కిన పద్యములవలె మధ్యాక్కర పద్యము సరళమైన పదక గలది గాదు. మఱియు; నన్నియ

గ్రంథమునఁ దక్క నిది తక్కిన ప్రబంధములయందు దెచ్చటను లేవు. దానందేశి భారత గ్రంథలేఖకులు విశేషపరిచితి లేమి దాని గమనము చెలియక, లక్షణము నారయక, తమకు సరిపడినట్లు దోచినపదకలను బట్టి కొన్ని పదములను మార్చియు, గొన్నిటిని తేర్చియు, గొన్నిటిని దీసివైచియు నన్నియ భట్టారకుని మధ్యాక్కరల నెల్ల నానావిధములఁ బాడుచేసి నారు. ఈపాతుపుచేతనే యిచ్చటి విమర్శకులు గొందఱు మధ్యాక్కర లక్షణమునకు మాఱు త్రోవను ద్రొక్క నారంభించినారు. వీనిం గూర్చిన విమర్శయును మఱియొకప్పుడు ప్రకటించెదను.

ప్రస్తుతలక్ష్యము గల మధ్యాక్కరము వ్రాతప్రతులందు బహువిధ రూపములను దాల్చియున్నది. వానిలో నాంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యస్థానమున నున్న భిన్న దేశపుట్రతుల పాఠములఁ గొన్నిటిని మాత్రము నేటి వర్ణక్రమము ననుసరించి యిచ్చటఁ జూపుచున్నాను.

i. మొదటిపాదము—

- (1) “ఎందుడి వచ్చితిరి ఋషికుమార! యె
    నెన్నందు నిట్టి.” నం 844 య వ్రాతప్రతి.
- (2) “ఎందుడి వచ్చితి ఋషికుమార!
    యెన్నందు నిట్టి.” నం 844 రు...

ii. రెండవపాదము—

- (1) “కుండరాకారుని మనిశ్శక్తినిఁ దొల్లి
    చూచియెఱుంగ.” నం 881 రు...
- (2) “కుండరాకాద మనిశ్శక్తినిఁ
    కాచి యెఱుంగ.” నం 844 రు...

(3) "సుందరాకారు మనిషుడు" దొర్లి
చూచి యెఱుంగ." నెం 8444 రు...

iii. మూడవపాదము—

(1) "ఇందుడు మిందుడు మని కృష్ణ కృష్ణచర్య
వృతకుశనము." నెం 4624 రు...

(2) "వింద విందుడు మని కృష్ణమృగచర్య
కృతకుశనము." నెం 944 రు...

(3) "వింద విందుడు మని కృష్ణచర్య
వృతకుశనము." నెం 881, 8444 రు...

(4) "వింద విందుడు మని కృష్ణాశనా
వృతకుశనము." నెం 2728 రు...

iv. నాలవపాదము లేఖనభేదము లంత
ముఖ్యములు గావు.

ఇట్లే నన్నియభారతమునఁ గల మధ్యా
క్కర లన్నియు నానావిధలేఖనభేదములతో
నిండియుండి లక్షణవిరుద్ధములై విపాదమును
గొలుపుచున్నవి. తెలుఁగు భారతమును పలు
ప్రతులసాయమున శ్రద్ధమయిఁ బరిష్కరించి
ముద్రింపించినపండితులు సాధ్యమైనంతవఱకు
లక్షణానుగుణముగ వానిని నవరించి ప్రకటించి
నారు. కాని వానిలోఁ గొన్ని మధ్యాక్కరము
లింకను లక్షణ సమన్వితములై యుండలేదు.
ప్రస్తావమున నున్నపద్యము ముద్రితగ్రంథము
లయం దెట్లున్నదో కనుఁగొనుడు:

"ఎందుడి వచ్చితి ఋషికుమార-యే నన్ను దిట్టి
సుందరాకారు మనిషుడు దొర్లి-చూచి యెఱుంగ
నిందుడు మని కృష్ణ కృష్ణచర్య-కృతకుశనము
నందుండఁగాఁ బనిచె ఋషి యనుబుద్ధి-వత్సవిః (రీతికా.)
(కరాళపాణి రంగమూర్తిగారి పూర్వరత ముద్రణము.)

ఈపద్యము నాలుగుపాదములయందే
గణములు తప్పినవి. మఱియు నొక వాక్యము
నంటే కల్తయగు 'ఏన్' అనునది రెండు
మాటలు పడినది. ఈదోషములను దప్పించు
పాఠ 'అనంద ముద్రణాలయము' వారి
మొదటి కూర్పు భారతమును బరిష్కరించిన
పండితు లిట్లు ముద్రింపించిరి:

"ఎందుడి వచ్చితి వో ఋషికుమార-యెన్నడు నెట్టి
సుందరాకారు మనిషుడు నే దొర్లి-చూచి యెఱుంగ
నిందుడు మీమని కృష్ణ కృష్ణచర్య-కృతకుశనము
నందుండఁగాఁ బనిచె ఋషి యనుబుద్ధి-వత్సవిః (రీతికా.)"

ఇప్పద్యమున గణదోష పునరుక్తి దోష
ములు దొలగినవి. పిమ్మట, కీ. శే. లేవప్ప
రుమాళ్ల య్యగారు పరిష్కరించిన 'అనంద
వారి' భారతము రెండవ కూర్పున (1909)
నిట్లు నవరింపఁబడిన దీపద్య పూర్వార్థము:—

"ఎందుడి వచ్చితి ఋషికుమార యె-న్నడు నెట్టి
సుందరాకారు మనిషుడు నే దొర్లి-చూచి యెఱుంగ."

ఇందు మూలమున లేక మొదటికూర్పునఁ
జేర్పఁబడిన 'వచ్చితివో' అనుదానిలోని 'ఓ'
మాత్రము తొలగిపోయినది గాని పునరుక్తి
మరలఁ బ్రాప్తించినది. మూడవ కూర్పున
నిది సవరింపఁబడినది. "శ్రీ వావిళ్ల కాను
స్వామికాస్తులి అండ్ సన్సు వారు" ప్రకటించిన
భారతమునఁ బై పునరుక్తి (అన్యదర్శక ప్రథమ)
తొలగలేదు. శ్రీకారదామకుట ముద్రాల
యమువారి (వికాఖపట్టనము) ప్రతి యానంద
వారి మూడవకూర్పు ప్రతి ననుసరించినదై
యున్నది.

ప్రస్తావమున నుత్పన్న మూడవపాదము
తైయచ్చు ప్రతు లన్నిటియందును;

“ఇందుకు వివరి కృష్ణమృగచక్ర-కృతకావనము.”

అని ఇ, కృలకు యతిమైత్రి యున్నట్లు చెలుపు
చునే యున్నది! ఈయతి నన్నియకవిమతము
నకు సరిపడునది గాదని మొదట సూచించియే
యుంటిని.

వైనివ్రాయబడిన లిఖితముద్రిత పుస్తక
ములయందుఁ గన్పట్టు సీపద్యములోని పదముల
నన్నిటినిబట్టి పర్యాయపద మొనర్చువారికి
నన్నియకవిచంద్రునిపద్య మీ రీతి నుండునని
స్ఫురింపకపోదు:--

“ఎందుకీ వచ్చితి ఋషికుమారక-యెన్నందు నిట్టి
కుంభరాజాదు మునికుండు నే గొల్లి-మంచి యెటుంగ
వింద విందుండు మీవని మృగాజినా-మృతకుకావనము *
నందుండి గాఁ జనిచె ఋషి యనుబాధి-న తన్వీఁ బ్రీతి.”

ఇప్పు డీపద్యమునుండి ననాతన కవిసమ్మ
తము గాని ఇ, కృల యతియు, బునరుక్తి
దోషాదులును దొఱఁగిపోయినవి. అర్థసాధా
గ్యమును, భావసౌందర్యమును గుదురుకొనినవి.

౨. వర్గ యతులు

క, చ, ట, ర, ప వర్గములలో ననునాసిక
ముఖం దక్క- మిగిలిన యొక్కొకవర్గములోని

నాలుగక్షరములును దమలోఁబాము యతిమైత్రి
నొందు నను సామాన్యవిధియే నన్నియ భారత
మునఁ బాటించఁ బడినది. ఉదాహరణము
లనావశ్యకములు. దంత్యతాలవ్య చ ఇ లకును
నన్నియ యతి గూర్చినాఁడు.

౩. సంయుక్తాక్షర యతులు

“యతిస్థానమున రెండు గాని, రెంటికంటె
నెక్కుడు గాని హల్లులు గలిసిన సంయుక్తాక్షర
ముండినచో నం దేహల్లున కైన నదీమైత్రిఁ
గూర్చవచ్చును.” ఇది సామాన్య లక్షణము.

ఈసంయుక్తాక్షర యతుల విషయమున
నన్నియమహాశయుఁ డవలంబించిన నియమము
లత్యద్భుతములును, అనన్యాయస్మరములును
నై యాతని ప్రజ్ఞావిశేషమును, అసాధారణ
కవితాశక్తిని వేసొల్ల ఘోషించుచున్నది అది.
మొక్కటొక్కటిగ నిచ్చటఁ బ్రదర్శింపఁబడు
చున్నవి.

(అ) సంయుక్త రేఫవదీ:--

యతిస్థానమున నిల్చిన (ఏకపదస్థమగు)
సంయుక్త రేఫమునకు నన్నియ భారతమునం
దెచ్చటను విశ్రమము లేదు! అనఁగా, సంయుక్త
జేందిన యుపరిస్థితమగు రకారమునకుఁ గాని,

* “మృగాజినావృతః” అనునది కాలక్రమమున కృష్ణాజినావృత, కృష్ణచర్మావృత, కృష్ణమృగచర్మావృత
ఇత్యాదిగ మాటిమాటి కుదకు “కృష్ణమృగచర్మావృత” అయినది. పురాణపతవారంభమున మనవా కనుదినము
పరించు ప్రార్థనాపద్యములలో జోకటి యను “ప్రాంకుపయాదనీలతమభానీకుక” అను వ్యాపస్త్యునిపద్యములోని
యాసకావనము నేలేభకుఁడో యిచ్చటఁ జేర్చియుండును. తరువాత “కృతో యతి ముడుపుటకై” అందు “ఇందు”గా
కూర్చియుండును. “మృగాజినావృతకుకావనము” నం దున్నంత తార్థప్రసాద “కృష్ణమృగచర్మావృతకావనము”గా
లేదు. లేక ప్రమాదమున కెట్టియతి కెట్టిగతి వట్టివదో కనఁడు!

అభిసేతమగు కారవడికిఁ గాని శబ్దకాననుఁడు
యతిఁ గూర్చలేదు. ఇదా:

“ప్రతిసాతీక్రమిక్రమఁడు-సాంఠవంశవివర్ధకుండు ను
వకుఁడు పరిక్షిదాత్యుఁ డి-వద్యవిదూరుఁ డుదారకీర్తిని
ర్మితవిధాధ్యయండు జన-హేమముఁడకా జనపాలుఁడు...”

అది. ప్ర. 83.

“ద్రోణాచార్యు పిలువంద నొప్పి కృతమా
క్షుత్ బంధగ్రాహుగి

క్రామిత్ మార్గణపూర్ణతూణులు మహా
ధన్వత్ నుమాత దను

క్రాణోపేతులు రంగమధ్యమన నం
తకా నిల్చి రుద్యధూ

క్రేణీరమ్యులు ధగ్మజప్రముఖులై
శ్రీహేమపూర్వంబుగక.” అది. మ. 9.

వైప్రయోగములయం దితర హల్లులకే
కాని రేఫమునకు విశ్రాంతి లేకుండుట తెల్ల
మగుచున్నది. ఇట్టారక మహాశయుని భారత
భాగమునం దంతటను సంశ్లిష్ట రేఫము యతి
స్థానమునఁ గలవి 615 ప్రయోగము లున్నవి.
వానిలో నొక్కదానిని రేఫముతో యతిమైత్రి
నేయఁబడలేదు. మఱియు,

“ప్రతాపగుణయుతులు నుతుల-ప్రహ్లాదాదుల్.”

“ప్రసోతోమర్గ వినిగ్ధతోగ్రదహా-హృత్.”

“క,రమృతులం దుద్యుతు లైనవారికి నక-రమప్రాప్తి.”

ఇత్యాది ప్రయోగములందు సైతము నన్నియ
నాటి లక్షణమునుబట్టి* యితరహల్లే కాని
యతియందు రేఫము ప్రధానము గాదని
యెఱుంగవలయును. ఇంకను,

“ఇంద్రాణిమహామార్గశేఖ నిమ
ధ ప్రభు.” అర. ద్వి. 212.

అను నిట్టి రేఫేతరవర్ణ యతియే కాని,

“భృతాయితమూర్తియై హరి హ
రంబను.” విరాట. ప్ర. 1.

అను నిట్టి రేఫయతి వన్నియగ్రంథమున లేనే
లేదు!

రెండుపదములు నమసింది సంయుక్తిఁ
జేందినప్పుడు, రెండవపదము రేఫాది యయ్యె
నేని యారేఫమునకు మాత్రమే యతి సాభా
గ్యము చేకూర్చఁబడినది.

“దినము,ద్రావణ్య కిరీటుణి వి-రాజక.” అది. మ. 1.

(క) సంయుక్తలకారయతి:—

సంయుక్తరేఫ నియమము వంటిదే సం
యుక్తలకారమునకును వర్తింపఁ జేయఁబడినది.

“త్యక్త, క్లృత్ నజని రోయఁ బుత్ర
కుభవరికు.” అర. ద్వి. 154.

సమాసముపట్టునను సంయుక్తరేఫ లక్ష
ణమువంటి లక్షణమే పాటింపఁబడినది:

“ధను,ర్లాభము దివ్యబాణరథ
లాభము.” సభా. ప్ర. 126.

(గ) కియ్యవడి:—

సంయుక్తాక్షరములలో రేఫేతర వర్ణము
నకుఁ జేరిన కియ్యవడికిని నన్నియ వడిమైత్రి
యొనర్పలేదు.

“తృప్త్యు నుమాత భారతక
భాక్తమా.”

* నన్నియకు మున్ను పుట్టిన యుద్ధముల్లని లెజనాడ కాననమునందును యతిస్థానమునఁ గారవడితో
సంయుక్తిఁ జేందిన యక్షరములు మూఁడుగలవు. వానిని రేఫముతో యతి సూర్యుఁడలేడు!

“నైమికారణ్య పు-ణ్యక్షేత్రమున.”

ఇత్యాదులఁ బరిక్షింపఁదగును. మఱియు,

“వి,ద్యాక్రమతత్త్వ విత్త్వమున
దానగుకాభిరతిఁ.” ఆది. ప్ర. 6.

అను నిట్టి ప్రయోగమునే కాని,

“వి,ద్యాదయతుం దొనర్చు మహి
తాత్ముఁడు.” విరాట ప్ర. 8.

అను నిట్టి ప్రయోగమును నన్నియ భారత
మునఁ జూపఁజాలము.*

ఇతర హల్లులతోఁ జేరినప్పుడే యీ
కియ్యవడికి వడియోగము లేదు గాని, రేఫ
ముతోఁ జేరినప్పుడు మాత్రము విశ్రాంతి
యాయఁబడినది.

“వీ,ర్యమ గలయట్టి సర్పముల
కాజనమేజయు చేయు.” ఆది. ప్ర. 127.

“విసయపుడు రాజకా
ర్యంబులందు.” ,, సప్త. 118.

రెండుశబ్దములు సంధించినప్పు డేర్పడిన
సంయుక్తపుఁ గియ్యవడికే వడి గలదు గాని
పూర్వాక్షరమునకు లేదు.

“ఋ,గ్యజావపదక్రమంబుల క్రి-యఁ.”
ఆది. ద్వి. 193.

“అ,ర్థ్యమపమమై ద్రోణపర్వ
మహర్థఁ సభలఁ.” ,, ప్ర. 47.

(జ) యక్షరయతి:—

నన్నియభారతమున యక్షరము యతిస్థాన
మున నుండేనేని దానియందున్న కక్షరమునకే

(దాని వగ్గాక్షరములతో) విశ్రమము గూర్పఁ
బడినది. ఉదా:

“కా. జోడివక్రభరంబు గ్రక్కడల ది
మృగ మ్రాజుఁగా నార్చి య
క్షిణోత్సాహపమేతులై రయమానం
గీర్వాణులఁ.” ఆది. ద్వి. 12.

యక్షరము యతిస్థానమునఁ గల ప్రయో
గములు నన్నియ భారతభాగమున నఱువది
యున్నవి. అన్నిట నిట్లే కవర్గముతోనే యతి
యనుసంధింపఁబడినది. కాని యొక్కచో
మాత్రము,

“తుమయ తార్చియుండఁ
జన డల్ల ప్రాద్దు.” ఆర. ప్ర. 217.

అని యక్షరమునకుఁ దన్నిత్త్రమైన చక్షర
ముతో యతి యున్నట్లు ముదిత గ్రంథము
లన్నిట నున్నది; తక్కిన యొండు రెండిటికిం
జోలఁ బాఠాంతరములైనఁ జూపఁబడలేదు.
వ్రాతప్రతులఁ బరిశోధింప, సరియగు పాఠము
లభించినది. ఆం. సా. ప. కార్యస్థానమున
నున్న కడపజిల్లాప్రతి (నెం 2644 రు) లో,

“తుమయ తార్చి యుండఁ-గా డల్ల ప్రాద్దు.”

అని యున్నది. కావున నన్నియ యిట్లే ప్రయో
గించి యుండుననుట స్పష్టము.

(చ) యక్షరాధస్థితాక్షరయతి:—

యక్షరముక్రింద వేటొక హల్లు
చేరెనేని యాచేరినహల్లునకే యతి గాని, యక్ష
రమునకు నన్నియగ్రంథమున యతి లేదు.

* ఈ నియమమునకు విరుద్ధమై యున్న (సభా. ప్ర. 88) “దీపిక...డయో,ధ్యాపుర నాయకుండు జల-
నాప్తకులైకవిభూషణుండు వి,ద్యా పరమార్థచేది కర-దబ్బ...” అనుపద్యము ప్రక్షిప్తమని యచ్చుప్రతులలోనే
యున్నది గావున నిచ్చటఁ జర్చింపలేదు.

“లక్ష్మీయాయాః కుత్రమందు జన
మేజయః.” ఆది. ప్ర. 89.

“హృరాజ్యసుఖములఁ దనిసి
మానుగ గంగా.” ,, చ. 181.

“ఇహ్వోకు పులోద్భవుంకు బల
వంతుఁడు.” ఆర. తృ. 200.

పైలక్షణమునకు భిన్నముగా సభాపర్వ
ద్వితీయాశ్వాసము కడపట,

“లక్ష్మీజయాభిరామ! ధర్మ-శిల!”

అని గతానుగతికములగు నచ్చుప్రతు లన్నిట
నున్నది. ఇది తక్షరనియమమునకే కాక యీ
నియమమునకును భంగముఁ దెచ్చుచున్నది.
ఆరణ్యపర్వ ప్రథమాశ్వాసము కడపట నున్న
యీషద్యమును నన్నియలక్షణము నెఱుంగని
యెవ్వరో ప్రేమార్పుతోఁ దెచ్చి యిచ్చటఁ
బడవైచినారు! సరియగు ప్రయోగ మిది:

“లక్ష్మీ జయాభిరామ! ధర్మ-విక్ర!”
(చా. ఆర. ప్ర. చిఁర.)

(ట) జ్ఞకారయతి:—

జ్ఞకారము యతిస్థానమున నిల్చినపుడెల్ల
నన్నియభట్టారకుఁడు జకార, తస్మిత్రములకే
వడి నిల్వినాడు:

“అమ్మనుజేంద్రుఁడైన నలు
యజ్ఞము ధర్మజా రాజనూయ య
జ్ఞమ్ముఁ బ్రయాగఁ జేసిన ప్ర
జాపతి యజ్ఞముఁ బాఠపాఠియ
జ్ఞమ్ముఁ గృష్ణయజ్ఞము ని
కాకరుయజ్ఞము నీవనోజ్ఞయ
జ్ఞమ్ముఁ నొక్కరూప విల
సస్మహిమం గురువంశవర్ధనా!” ఆది. ద్వి. 222

మఱియు, అప్పకవి “ప్రాథకపులు గల్పింతు”
రని చెప్పినట్లు కవర్గముతోఁ గాని,

“జ్ఞానులు పద్మగర్భవద-నంబులు.”
(పావులూరి మల్లన.)

“జ్ఞేయస్వరూపమై-నెఱసి యుండు.”
(నన్నిచోడకవిరాజు.)

ఇత్యాదులయందుంబోలె ‘దదృవవ్యాజ విశ్ర
మము’గా నకారముతోఁ గాని నన్నియ విరతి
ఘటించలేదు.

(డ) ఇతరసంయుక్త యతులు:—

(ఁ) తక్షర మూర్ధ్వగతము గాని త్రివర్ణ
సంయుక్తములకెల్ల మధ్యస్థితహల్లుతోనే యతి:

“కా,స్త్రుయట తెఱం గఱింగిరి ను-దాత్త...”
ఆది. ప్ర. 10.

“ధృతరా,ష్ట్రీవిధాతృ నియోగమున కొ-డంబడి.”
సభా. ద్వి. 154.

ఈవిధియందు చేరఁదగిన,

“శార్ఙ్గవినిర్ముక్తనికాతసాయకకతా-గ్రచ్చిన్నమై.”
ఆర. ప్ర. 185.

అనుదానిలోని ‘జ’కారమునకు యతియోగము
లేమింజేసి కాఁబోలు, గకారమునకే యతి
కూర్పఁబడినది.

మఱియు, తక్షర మధ్యస్థిత మయ్యెనేని
మరల మధ్యాక్షరమునకే యతి.

“కడుఁ బ్రకస్తములు న-క్షత్త్రీసంకులకు.”
ఆది. చ. 58.

(అ) హలంతపదముతో హలాది శబ్ద
ము సమసించినప్పు డేర్పడిన సంయుక్తాక్షర

మున నుత్తరపదాద్యక్షరముతోనే యతి గూర్చబడినది:—

“హ్య, ద్వనజంబున నిలిపి కాలించి
వాగ్దాతకులకా.” ఆది. ప్ర. 75.

“దివ్యవా, కృతి శతశృంగశైల నివ
పశునిసంఘము.” , పం. 108.

ఇట్లే—‘ఉత్, తత్, మత్, అస్మత్, చలత్,.....బుక్, డిక్...’ ఇత్యాది హలంత శబ్దముల కెల్లఁ బరమైనవాల్లునకే విరతి పాటించఁబడినది. మఱియు, ‘అ, న్మానస; అ, న్వన నిధి’—ఇత్యాదినమాసములపట్టునను ద్వితీయ పదాద్యలిపితోడనే యతిమైత్రి నేయఁబడినది.

పైలక్షణమునకు భిన్నముగా నన్నియ భారతమున కెల్ల నొక్క ప్రయోగము మాత్రము,

“స, త్క్రీకు వది మేలు తల్క్రికుశ
తంబున కంటెకా.” ఆది. చ. 92.

అని యచ్చుప్రతులను, నాకు లభించిన వ్రాత ప్రతుల నన్నిటఁ జూపట్టుచున్నది. ఇది యీ లక్షణమునకే కాక యింతకు మున్ను చెప్పఁబడిన త్రివర్ణసంయుక్త యతి లక్షణమునకును, ముందు చెప్పఁబోవు ‘అధఃస్థిత కవర్ణ సంయుక్త యతి’ లక్షణమునకును విరోధముఁ గల్పించుచున్నది. కాన,

“ప, త్క్రీకు వది మేలు దాని శత
కంబున కంటెకా.”

అని కవి ప్రయోగించియుండు ననియు, నీ ప్రయోగ మంతప్రాధముగ నుండదని నన్నియ

మతము నెఱుంగని పూర్వ లేఖకు లెవ్వరో పైరీతిని దిద్దియుందురనియు నాతలంపు. ఈతప్ప పాత మప్పకవీయమున ‘అభేదవిరతులు’ అను లక్షణమున కీయఁబడిన లక్ష్యమునందును గాన వచ్చుచున్నది. ఈపాత మప్పకవినాఁటికే పుట్టి యున్నదో, లేక భారతపాతమునుబట్టి దాని యందును నెవ్వరైన సవరించినారో తెలియ వలసి యున్నది. ఇంకను దానివ్రాతప్రతులను, దీని వ్రాతప్రతులను బరీక్షించినచో నరియగు పాతము లభియించునేమో యని నా పిశ్వాసము. మఱియు,

“క. పిశ్యుగఘాహితార్థముగ ప
త్క్రీకు వొనరింపంగ బుద్ధిగలదు.”
సభా. ప్ర. 95.

అనుదానిగోని యతిని గనుఁడు! పైనియమము నకుఁ గట్టువడియే యున్నది!

ఆరణ్య. చ. 116 న,

“బృహ, త్థరభుజగళిరవేష్టి-శతరీరుగై.”
(ఆనందభారతము.)

అనునదియు పై నియమమునకు విరుద్ధమై యున్నది. కాని, మరల “బృహత్తర” అను పాఠాంతర మీయఁబడినది.

(3) అనునాసికములు గాక తక్కిన క, చ, ట, ప వర్ణములలోని యక్షర మేదియైన వేఱొక యక్షరమునఁ జేరి యధఃస్థితంబై యతి స్థానమున నుండేనేని దానికే విశ్రాంతి గాని యూర్ధ్వస్థితంబునకు లేదు. మఱియు సకార మధఃస్థితంబైనను నిట్లే యతి గూర్చబడినది.

ఉదా:

“పుష్కరముల మాటును జగత్పు
కాశితమై.” ఆర. ద్వి. 257.

“ఘడ్లను దేభాదులఁ బట్టి తెచ్చి ఘనుడై
కజ్జాశ్రమ...” ఆది. చ. 190.

“నిఘ్నరతర దీర్ఘ దండిమున
డొల్లఁగ వేయుచు.” ,, ప్ర. 152.

“స్ఫురణన చేసి కుస్థితఁ
బొందు...” ,, ద్వి. 44.

“మత్సరమున వడిఁ ద్రచ్చి త్రచ్చి
జన మఱి యున్నాఁ.” ,, ద్వి. 18.

ఇత్యాదుల నారయునది. *

(మ)పైని వివరింపఁబడినవి గాక తక్కిన
త, భ, న, ణ, మ, వ— ఇత్యాది వాల్లులతో
సంయుక్తి నొందినప్పుడుమాత్రమే “సంయుక్తా
క్షరమున నేహల్లునకైనను వడి గూర్పవచ్చుచు”
అను సామాన్యవిధి పాటించఁబడినది (నన్నియ
గ్రంథమున). ఉదా:

“స్తుకములి దీర్ఘ సత్త్రి మఱి
తుం డొనరించె.” ఆది. ప్ర. 82.

“స్తుకు కలిశ్రీత మాన
కుడ నైతి.” ,, ,, 109.

“వృథచిత్తి సౌమన
స్థితుల శేయ.” ,, పం. 230.

“స్థిరబలు మీఠ వందితిరొ
చెచ్చెర.” ఆది. ప. 276.

“యత్నమున రక్షింపు దీని
నావచనమునకా.” ,, పం. 100.

“యత్నమునఁ శేయఁగా వలయుఁ
దత్పరితఱణ.” ,, ప. 110.

“కృష్ణద్వైపాయనఁ జేగుదెంచి కురి
శివ్యి బ్రహ్మసంఘంబుతో.” ,, ద్వి. 227.

“శిష్టము నెడి శీత మయ్యె ముని
నాధున మగ్రతపంబు పెంపునకా.”
ఆది. సప్త. 118.

“బ్రహ్మనియుక్తుండై సనతుగ్
మారుడు మహికికా.” ,, త్పు. 91.

“బ్రహ్మణ్యుడు ప్రాప్తః పోజు
దానితః ప్రియః.” ,, ప. 252.

“ఈశ్వరునకు భూషణం బయిన
వాసుకి మాకుఁ బ్రసన్నుఁ డయ్యెకకా.”
ఆది. ప్ర. 105.

“ఫలమే, శ్వరకృత్యత్యప్రసాద
సౌజన్యనిధి!” ఆ. ప్ర. 399.

ఇత్యాదుల నారయవలయును. నన్నియ యతు
లీరితిని బరిధవిల్లుచున్నవి.

(తక్కిన యతులను గూర్చి రాబోవు
భారతి సంచికయుదు గననగును)

* పైనియమమునకు వికల్పముగా ఆర. ప్ర. 65 పద్యమున “ప్రభా, స్మర లేజాం బ్రభుఁ గాంచి సంజ
యుడు సం-జాత...” అని కొన్ని యచ్చు ప్రతులందు గానంబడుచున్నది గాని మఱికొన్నిటి “భా, వ్యర లేజాక”
అని పాఠాంతర మియఁబడినది.

సంధ్య:—

ప్రపరసముద్రవీచికల సస్తమయంబును జేందె రాజు తూ
 రుపు తొలిప్రాద్దు చాటికల కొంజిసోయగ మంటుకొన్న ద
 ట్టపు జలదాంత రేఖల బెడంగు మనంబు హరింపజొచ్చె, వే
 లుపు చెలువంబు భూమి నన లొత్తెడు నిత్తరి గర్వకోత్తమా!
 పలుకుం దేనియ తీగగా నిగుడ భూపాలధ్వనిన్ మేలుకో!
 తెలవారెం గను మార్యపుత్ర! వెన నేతె మ్మింక లెమ్మంచు న
 త్కలకంతంబుల పాడుచుండి రదె యాకర్ణింపు మీ విట్టి మే
 లొక్కలుపు బాటను పాడి చూపిన రసజ్ఞం డేమహాత్ముండాకో!
 లలితవీణమేఘశకలంబులపై మృదులారుణోదయో
 జ్వలనవకాంతిశోభలువిభాసిల లేత గులాబిరేకులై
 మలయగ వాని దేల్పు సుకుమార కుమార సమీరవీచికా
 విలసన మందగించె వినువీధుల బూర్వదిశాంచలంబునన్.
 గొనబగు డాగురేకు తళుకుల్ చణుకుల్ దొళుకాడ నార వి
 చ్చిన తొలిసంజచెల్వ మొక చిత్తరువై, తెరవోలె వ్రేలగ
 ట్టిన యను వొప్ప; ముందర నటించెడు నచ్చరలేమ సోయగం
 బెనయగజాలు మందపవనేరితకోమలమేఘమాలికల్.
 పూచిన మె దుగుల్ కరగిపోసిన లోహము లంబరస్థలిన్
 దాచిన రత్నమాలిక లుదా త్తరసాన్వితచిత్రనత్కలా
 రోచులు సాంధ్యరాగములు రోదసి నిండె నపూర్వకౌతుక
 శ్రీ చెలువార బ్రాతరుషసీనమయంబున దూర్పుదిక్కునన్.
 ఒకయెడ మంకెనల్ మరియు నొక్కెడ లేతగులాబిపూవు లిం
 కొకదరి నెర్రకల్వలు మరొక్కడెనన్ కరవీరమంజరుల్
 రకరికముల్ ప్రసూననికరంబు లివన్నియు నొక్కమారుగా
 వికసన మంది యొప్పె నుడువీధి బ్రభాతపు సందెచాయలన్.

తెరలు తెరల్ పొరల్ పొరలు తీరిచి, పేరిచి, పింజపింజగా
బరచిన నన్న పట్టువలిపంబులువోలిన మేఘమాల లం
బరమున వ్రేల వానిపయి వ్రాలెడు నందపు సందెవన్నియల్
కెరటము లల్లుచున్ తురగలించుచు నున్నవి లే మెరుంగులన్.

కనుచెదరు లక్కరం గంతంత కెగబ్రాకి కరగి తేరినది చెంగావిచాయ
చుట్టుచెంగావిలో నుడితిరుగు నొకకొంత లలితమై మలయు గులాబిరంగు(?)
తళతళ లంతకంతకు మీరి జగి దేరి నారింజవన్నె గానంగనయ్యె
అది వన్నె మీరుచో తుద కెరుపుడాలు కడానివిగ్గులలో నడంగిపోయె(?)
నీలిమయె నిల్చె వీని యన్నింటిపెనుక-నంతకంతకు బదునెక్కునట్టి కత్తి
యంచువోలెను గ్రొం దళుకారుచున్న-వెలుగువెల్లువ నివి యెల్ల ములిగిపోయె.

రంగులలోన రంగు లొకరంగున వేయితెరంగులై దిశా
ప్రాంగణసీమ లేమెరుగుటద్దకముల్ దడియారునట్లుగా
చెంగులు వ్రేల నారవయిచెన్ సరిగంచుల పట్టుపుట్ట మా
“రంగులరాణి” రాణ యొనరన్ కను మెంతటి సిద్ధహస్తయో!

అశాతాండవకేళియో, నవయుగ ప్రారంభలీలారసా
వేశక్రీడనమో, జగజ్జనమనోభీష్టానమావాప్తియో
యీ శిల్పక్రియ, లీ రసాభినయ, మీ శృంగారవారాశివీ
చీశోభల్ మినుముట్టుచున్నయవి వీక్షింపందగున్ కర్న కా!

శాసనముల్, నిషేధములు, శాస్త్రము లాదిగ కల్లు బంధముల్
గోసి నటించు కృష్ణుడును గోపికలుం బలె రంగు లేకమై
రాసము లాడుచుండిన యరాచక మెంతయు రమ్యమై, మహా
ల్లాసము గూర్చుచున్నది యిలాతలమున్ గయిసేయు కూర్పులన్.

నలువో యెరువో పనవో-కలవర్ణము లెల్ల కలియగలిపి చదలపై
జిలికిన నొలికిన నైనను-చెలువమె దళుకొత్తై, రసము చిప్పిల నదిరా!

ఆతనికాలము, చరిత్రము మొదలగునవి

భారతదేశమునం దక్షరాస్యులలోఁ గాలిదాసుని

నామధేయమును విననివా రుడరనుట యతి శయోక్తి గానేరదు. ఇంతియ గాక యాయనకీర్తిలత లానేతుహిమాచలమును వ్యాపించి సామ్రాజ్యభాషా భిజ్జులగు పాశ్చాత్యపండితుల నూత్రఁగొని ఖండంతర ములయందును వ్యాపించి యున్నవి. అంగ్ల దేశీయులు పేక్స్లీయరు మహాకవి తమదేశంబునఁ బుట్టి యమూల్య నాటకరాజుల రచియించెను గదా యని యుప్పొంగు నట్లే భారతీయులును గాలిదాసునంతటి ప్రతిభాశాలి మనదేశమునఁ బుట్టియుండెను గదా యని గర్వించు చుండురు. ఈ మహాకవియొక్క జీవితచరిత్రమును, నతఁడు రచియించిన కావ్యములయందలి యపూర్వ రామణీయకమును, గవితాశిల్పమును గొన్నివ్యాసము లలోఁ జప్పింపవలయునని యూహించి మొట్టమొదట నాతని జీవితచరిత్రమును గుఱించియు, నాతఁడు రచి యించె ననఁబడుచున్న పుస్తకము లెవ్వి యను విషయ మును గుఱించియు నీ వ్యాసమునందుఁ జర్చించుచున్నాను.

కాలిదాసకృతము లని యనేక గ్రంథములపేరులు లోకములో వినవచ్చుచున్నవి. కాని యం దేవేది నామ మాత్రములో, గ్రంథరూపముగా లభించువానిలో నేవేది యాతనిచే వ్రాయఁబడినవో నిర్ణయించుటకు మొదటఁ బ్రయత్నింతును. కాలిదాసుఁడే రచియించెనని యనేకు లాపహ్నకొనిన గ్రంథము లేడు గనుపట్టుచున్నవి.

౧. అభిజ్ఞానశాకుంతలము—ఏడంకములు గలిగి శకుంతలాదువ్యంతుల వివాహదులను వర్ణించు శృంగార రసప్రధానమగు నాటకరాజము.

౨. విక్రమోర్వశీయము—ఊర్వశీపురూరపముల ప్రేమను వ్యక్తపఱచు శృంగారరసప్రధాన మగు నైదంక ముల త్రోటకము.

౩. మాళవికాగ్నిమిత్రము — మాళవికాగ్ని మిత్రులు నాయకా నాయకులుగా నున్న యైదంకముల శృంగారరసప్రధానమగు నాటకము.

౪. రఘువంశము—నూర్యవంశజుల చరిత్రమును వర్ణించు పదోద్మిది పర్గములు గల మహాకావ్యము.

౫. కుమారసంభవము—పార్వతిని శివుఁడు వివాహ మాడుటయు, గుమారస్వామి జనించుటయు మొద లగు విషయములను వర్ణించు పదనీడుపర్గముల మహా కావ్యము.

౬. మేఘ సందేశము — ప్రవాసమునం దున్న యతుఁ డొకఁడు తనప్రియురాలికి నంపు సందేశమును దెల్పు చుటయిరువదినాలుగు శ్లోకముల ఖండకావ్యము.

౭. ఋతుసంహారము—ఋతువులకు వర్ణించు నొక కావ్యము.

పయిదొడుగు గాక వివిధములగు ముప్పదియొక్క కావ్యములు కాలిదాసుఁడు రచియించినట్లు తెలియవచ్చు చున్నది గాని యం దనేకములు నామమాత్రములే యయి యున్నవి. ౧. అంబాస్తవము, ౨. కళ్యాణస్తవము, ౩. కాలీస్తోత్రము, ౪. కావ్యనాటకాలంకారము, ౫. గంగాష్టకము, ౬. ఘటకర్పరము, ౭. చండికాదండక స్తోత్రము, ౮. చర్మాస్తవము, ౯. వ్యోతిర్విదాభరణము, ౧౦. దుర్బటకావ్యము, ౧౧. నలోదయము, ౧౨. వవరత్నముల, ౧౩. పుష్పరాగవిలాసము, ౧౪. మకరందస్తవము, ౧౫. మంగళాష్టకము, ౧౬. మహాపద్యమట్కము, ౧౭. రత్నకోశము, ౧౮. రాక్షస కావ్యము, ౧౯. లక్ష్మీస్తవము, ౨౦. లఘుస్తవము, ౨౧. విద్యద్విసోదకావ్యము, ౨౨. బృందావనకావ్యము, ౨౩. వైద్యమనోరమ, ౨౪. కుడిచంద్రిక, ౨౫. శృంగార తిలకము, ౨౬. శృంగారరసాష్టకము, ౨౭. శృంగార సారకావ్యము, ౨౮. క్యాయలాదండకము, ౨౯. క్రుత బోధ, ౩౦. సప్తశ్లోకరామాయణము, ౩౧. నేకుబంధము.

ఇన్ని గ్రంథములను వ్రాసినవాఁ డొక్క కాలిదాసుఁడా లేక యేకేకు అందఱా యని కొందఱు సంఘించుచున్నారు. ఈ ప్రశ్నకు సరియైన సమాధానము నిచ్చుటకు దగు సాధారము లేమియును లేవు. కాలిదాస శబ్దమునకుఁ గాలికాదేవి నేవకుఁ డనునర్థ మగుటచేత నానామధేయమును ధరించినవార లేశకు అందఱియండ వచ్చును. ఇరియ గాక, కాలిదాసుఁ డనుపేరు పెట్టుకొనినయెడల, దనుకాశ్యములకుఁ బ్రేది రాగలదని యూహించి తరువాతికవులలో నెవ్వరయిన నాపేరిఁ బెట్టుకొనినవా రుండినను నుండవచ్చును. మొత్తము మీఁదఁ గాలిదాసుఁ డనుపేరు గల కవులనేకు అండినట్లు విమర్శకు లభిప్రాయపడుచున్నారు. అందు 'కాలిదాసు' తమ పేఁకుసందేహోపాధ్యతమునందు రాజశేఖరకృతముగు నీక్రింది శ్లోకము నుదాహరించి, యాతఁడు ముగ్గురు కాలిదాసులైన నుండిన ట్లేటిగి యుండవలయునని యూహించియున్నారు:

“ ఏకోఽపి కీయతే హంత కాలిదాసో న కేనచిత్,
శృంగారే లలితోద్ధారే కాలిదాసత్రయో కిము.”

అనేకులు 'కాలిదాసుఁడు' అను పేరు ధరించినవాఁడుండి లో లేనో మఁకు నిశ్చయముగాఁ దెలియదు గాని 'రాక్షస కావ్యము'నంటి పుస్తకమును, 'రఘువంశము'నంటి గ్రంథమును వ్రాసిన పురుషుఁ డొక్కఁడే యగునా యని యెవ్వరైనను సందేహించుట కవకాశము లేకపోలేదు. మొత్తము మీఁదఁ గాలిదాసనామధేయులగు కవు లనేకు అందఱను నూహ యుక్తియు కవుని తోచుచున్నది.

తుది నుదాహరించిన 30 గ్రంథములమాట యటుండఁగా, మొదటి (పేర్కొనిన) యేడు గ్రంథములును నొక్కనిచేతనే రచియింపఁబడెనని యెల్లరును నొప్పుకొనుచున్నారు. అందును మాళవికాగ్నిమిత్రమును గుఱించియు, ఋక్షసంహారమును గుఱించియుఁ గొందఱు భిన్నాభిప్రాయమును వెలిబుచ్చిరి గాని, యా రెండును కాలిదాసుఁడు తన రచనాసామర్థ్యము బాల్యదశలో నున్నప్పుడు వ్రాసియుండవచ్చునని యితరులు సమర్థించిరి. ఈవిషయమును గుఱించియు ప్రశ్నోక్తముగా నాయా

కావ్యమునుగుఱించి ప్రాయువ్యాపకముఁ లో విశ్రులముగా వ్రాయఁబడును.

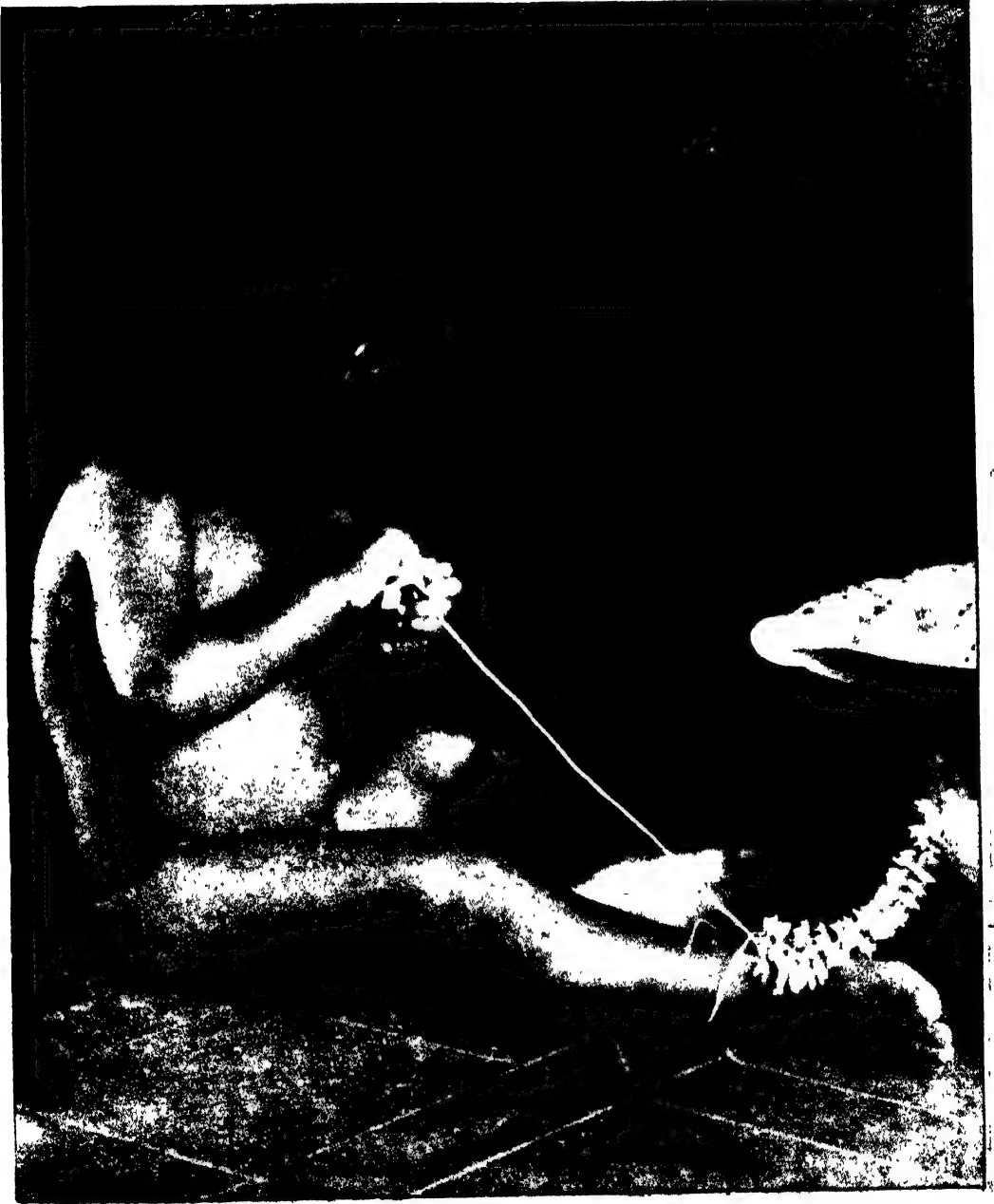
ఇఁక గాలిదాసుఁ డేకాలమువాఁడు? అతని చరిత్ర యేమి? యానుప్రశ్న ములకు సమాధానముల నీయవలయును. సంస్కృతకావ్యముల యొక్కయుఁ నత్యంతల యొక్కయుఁ గాలములనిర్ణయించుటకు మన కాధారములు తక్కువ గవున వారినిగుఱించి యితరు లేమైన దనుగ్రంథములలో వ్రాసిరాయని పరీక్షించుటవలనను, నాయా గ్రంథములలో నితరులనుగుఱించి యేమైన వ్రాయఁబడినదా యని పరీక్షించుటచేతను గవులకాలముల నూహింపవలయును. సంస్కృతకవుల కాలనిర్ణయమున కిదియే సాధారణమగు పద్ధతి యనునప్పుడు ప్రాచీనుఁడగు కాలిదాసుని కాలనిర్ణయమునందును నిదియే మార్గమని వేఱుగ వదిలించు సావశ్యకము లేదు. కాలిదాసు తా నీకాలము వాడనని గాని, యీరాజా పోషణములో నుంటినని గానినిశ్చయముగా నెచ్చటను లేప్పియుండక పోవుటచే మన మక్కడక్కడ లభించు సాధారములను బట్టి యూహింపవలసినదిగా నున్నది.

కాలిదాసుఁడు మాల్వారాజ్యములో నెక్కడనో యొక్కచోటఁ బుట్టియుండినవచ్చునని కొందఱును, మాల్వా యందలి యుజ్జయినీపట్టణమునందే పుట్టియుండ నోవునని మఱికొందఱును నూహించుచున్నారు. ఈ యూహల కాధారములు రెండు కన్పట్టుచున్నవి. అందొకటి పేఁకు సందేశమునం దాతఁ డొనరించిన యుజ్జయినీపురవర్ణనము. రానుగిర్భాక్రమమునందీ బహులుదేటి యుత్తరాభిముఖుడై యలకాపట్టణమునకుఁ పోవుచుండు పేఁకునకు మార్గమునం దుజ్జయినీప్రపత్తి లేకపోయినను నాపట్టణమును జూడక తీర దను వాక్యములతో కవి యం దాతనిఁ బ్రవేశపెట్టుట కవి కానగరమునందుఁగల యభిమానమును నూచించుచున్నదనియును, నానగరమే యాతని వాసస్థానము కానోవుననియుఁ గొందఱయూహ. పేఁకునిఁ గవి యుజ్జయినీనగరము ప్రక్కకుఁ గొనిపోఁ దలంచినప్పు డిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు:

“ నక్రః పంథా యదపి భవతః ప్రస్థిత స్సోక్తిర్రాకాం,
సాశోత్సంగప్రణయవిముఖో మాస్మధూ రుజ్జయిన్యాః.”

ఆ క స్త్రీ క ఛా యా చి త్ర ము లు (SNAP SHOTS)

మొదటి మాడుచిత్రములు శ్రీయుత కే. రంగ స్వామయ్యగారు తీసింది.

౨. డోర బావి.

అటుకరువాత నాపురశోభను నుమాకు పరిశ్లోకములలోఁ ద్రింపి యాహ్వానము. ఇంతకు ముందే యాక్షునిచే “మిత్రమా! నీవు పోవుమార్గమునందు ప్రతిపర్యతము నందును నీకు లభింపఁగల నయూరకృతస్యాగతాదులచే నాలస్యముగను గావున నెట్లో త్వరితముగాఁ బోవుటకుఁ బ్రయత్నింపవలయును నుమా” అని (శ్లో. ౩౩: కథమపి భవాగ్ గంతు మాకు వ్యసన్యేత్) మేఘునిచే తెప్పించిన కాళిదాసుఁడే యిప్పు డిట్లు చెప్పించుటయును, “శేషైః పుష్కైర్ హృత మివ దివః కాంతిమత్తంద మేకమ్” అనియుజ్జయినిని విద్రింపఁటచేతను పయిసంభావన యొక్క మేఘా యనియును దోచుచున్నది. ఇంతియ గాక కవిః మాల్వా దేశమునందున్న చిన్నచిన్న నదులు, ఏళ్లు, గడ్డలు పయిత్రము చక్కఁగా తెలిసియున్న వని మనము గ్రంథములోని వర్ణనముఁబట్టి కనుఁగొనవచ్చును. ఇదియును బయియూహా కుపబలకముగానే యున్నది.

ఇంతియ గాక కాళిదాసుఁ డుజ్జయినీనగరమున కధినాథుఁడగు విక్రమార్కుని యాస్థానమునఁ గవిగా నుండి యాతని పోషణము నందుచుండెనని జనశ్రుతి గోచర మగుచున్నది. ఈనాడు ననుసరించి యీశ్రీండి శ్లోకమును నొప్పుచున్నది:

“ధన్వంతరిత్రుపణకామరసింహశంకు
వేతాలభట్టఘటకర్పరకాళిదాసాః,
ఖ్యాతో వరాహమిహిరో నృపతేః సభాయాం
రత్నాని చై వరరుది ర్నవ విక్రమస్య.”

ఈశ్లోకమునబట్టి కాళిదాసుఁ డొకప్పుడు విక్రమార్కుని యాస్థానమునందుఁ గవిగా నుండి, బాణుఁడు శ్రీహర్షుని యాస్థానమునందు గౌరవమును బొందినట్లే, గౌరవము నందుచుండెనేమో యనియే చెప్పవలయుగాని, యిందలి కవులందఱును నొక్కకాలమువాత గాక పోవుటచే నంతకంటె నధికమును నిర్ణయింపఁ జాలము. ఈశ్లోకమునుగూడించి శేతోదారగారు తమ సంస్కృత సారస్వత చరిత్రమునం దిట్లు చెప్పుచున్నాడు:

“Of these Dhanvantari, as the author of a medical glossary, is older than Amarasimha,

who also used Kalidasa; the fourth and fifth are mere names; Varahamihiradefinitely lived in the sixth century, and the dates of Kshapanaka as a lexicographer and of Vararuchi are unknown”.

భిన్నకాలికులగు కవులనుఁబోలి కథలను గల్పించి వానిఁ బ్రచారముఁ గల్పించుట యాంధ్రపాఠశ్వరము నందును బహుళముగా నున్నదని నన్నయతిక్కనాచార్యుల జీవితచరిత్రములనుబట్టి మనకుఁ దెలిసిన విషయముకదా! శ్రీ కృష్ణ దేవరాయల యాస్థానమునందలి యష్టదిగ్గజముల పేర్లను చెప్పుటయందుకు భిన్నకాలికులగు కవులను తేర్చి చెప్పియుండిన విషయము నుదితము.

కాళిదాసుఁ డుత్తమకులసంభావఁ డయ్యును కొన్ని కారణములచే నీచకులజాలచేఁ దెంపఁబడినవాఁడయి, కాళికాదేవికి భక్తురాలగు నొక రాజకన్యాకు నామెను శిష్యింప నెంచిన యామెకుఁబుచ్చుచేఁ బెట్టి చేయింపఁబడెననియును, దదకాత నామెవలనఁ గాళికానుజోమంత్రము నెఱింగి యాదేవిప్రసాదంబున వర్వకౌపవస్త్రార్థం దయ్యెననియును లోకమునం దొకగాథ వివవచ్చుచున్నది. కవిప్రవరులని శేరిందిన రామరాజధూమ్రుఁడు, పిల్లల మట్టి వినవీరన మొదలగువారిని గుఱించియు నిట్టి కల్పిత కథలు వాడుకయందున్నట్లు మన మందఱ మెఱిగియున్న విషయముకదా? కాఁబట్టి నైగాథ విశ్వసనీయము గాదని చెప్పుటయం దేమియు సంగతి ముందదు. కాళిదాసుని గ్రంథములనుబట్టియే మన మాతని జీవితమును సంబంధించిన విషయములను దెలిసికొనుటకుఁ బ్రయత్నింపవలయును.

మేఘసందేశమునందలి వర్ణనలనుబట్టి యాక్షుఁడు మాల్వాదేశమునందలి యుజ్జయినీపురమునందు నివసించి యుండెనని యాహింపఁటకు బలమయిన యవకాశములు కలగుచున్నవని నైని నిర్ణయించి యాహ్వానము. ఈతఁడు విక్రమార్కుని యాస్థానమునందుఁ గవిగా నుండి పోషణమునందుచుండెనని లోకమునం దొకకథ బహుళముగా వ్యాపించి యున్నదనియును, దానిని బూత్వలశే కలు గ్రహింపించి యొకగీరించినయియును నొడ ముందే తెలిసియున్నాము. అట్లుజ్జయినియొక దుండిన విక్రమా

హ్నునికడ నీయన పోషణము నందుచుండెనని మనమును నంగీకరించుచోఁ గలుగుననుపపత్తి యేమియును గనుపట్టదు. అయినను విక్రమార్కుని పోషణము వందుచుండిన యీ మహాకవి యొక్క గ్రంథమునైన నాతనికిఁ గృతియిచ్చి యాతనిని బ్రకేషించి యుండలే దేలయని ప్రశ్నింపవచ్చును. ఆంధ్రకావ్యములయందు దిట్టి 'కృతియిచ్చుటలు' విశేషముగాఁ గన్పించుచున్నవి గాని సంస్కృతముం దంత లేవని చెప్పువచ్చును. అందును బ్రపంచోపకారార్థమై గ్రంథములను వ్రాసి తమ నామముల నయిన నాపుస్తకములయందుఁ జెప్పట కిచ్చింపని ప్రాచీన సంస్కృతకవులకాలములో నిట్టి యలవాటుండలేదేమో యని తోచుచున్నది. విక్రమార్కునిఁ గృతియియక పోయినను గవి యక్కడక్కడఁ దన గ్రంథములయందు విక్రమపదమును దెచ్చి పెట్టిఁట్లు గన్పట్టుచుండుటచే బయియోహా బలపడుచున్నదని తెలుపవగును. ఊర్వశి పురూరవముల ప్రేమమునుగూడించి వ్రాయఁబడిన శ్రోటకమును వ్రాసి కవి విక్రమార్వశియనుని పేరు పెట్టుట యీసందర్భమున నుదాహరింపఁ దగినది. ఇంతియగాక యీగ్రంథముననే పురూరవమునిచే రక్షింపఁ బడిన యూర్వశినిగూడించి చెప్పునప్పుడు, 'దిష్ట్యా మహేంద్రోపకారపర్యాప్తేన విక్రమమహిమ్నా వర్ధితే భవానా' అని చిత్రధనుచేఁ జెప్పించియున్నాడు. ప్రేమసందర్భమునఁ గూడ విక్రమకల్పమును దనయేలిక నుద్దేశించి చెప్పందలచి కథాసందర్భమున కనుమాల మగునట్లు శ్లేషించెననియును తోచుచున్నది. తిరిగి మఱియొకచోట నట్లే 'అను లేన్యకః ఖలు విక్రమాలకారో'యని కవి చెప్పించి యున్నాడు. 'శుకుభే విక్రమోదగ్రం బ్రీడయావనతం శిరః' అనునది యును బయివానినే పోలియున్నది. పయియుదాహరణములనుబట్టి మాచుటవలనఁ గాలిదాసుఁడు విక్రమార్కుని యాస్థానమునం దుండెనను నూహ బలపడుచున్నది.

కాలిదాసుఁడు బ్రాహ్మణుడని చెప్పుటలో నే నించుకర్తవ్యమును సందేహింపను. ఈతఁడు రచియించిన గ్రంథములందలి సందర్భము లన్నియును బయియంశమును చెప్పకయే చెప్పుచున్నవి. ఈకవికిఁగల సంస్కృతభాషా ప్రావీణ్యమును, కల్పముని నాధుని యాశ్చర్యమునందలి

యార్జనసంప్రదాయములను నిర్ణయింపుటయును, శకుంత పుట్టినింటినుండి భర్తృగృహమున కేగునపుడు కణ్వుఁడు చేయు 'వైతానాస్తానం వహ్నియఃపావయంతు' అను నాశీర్వచనమును, విక్రమార్వశియనునందు పురూరవముని కుమారుడగు నాయు యుండిన మున్యాశ్రమాచార వర్ణనమును, రఘువంశప్రథమస్కంధమునందలి యాశ్రమవర్ణనమును, గుమారస భవమందలి పార్వతికౌపవర్ణనమును, గాలిదాసుఁడు ద్వితీయంధనియును, వైదికమార్గపరిచితుఁడనియుఁ దప్పక నిర్ణయించుచున్నవి. కాలిదాసుని గ్రంథముల యందు వేదగతములయిన యభిప్రాయములును, నలంకారములును, సంప్రదాయములు ననేకములు గ్రహింపఁబడినట్లు మనకునులదృష్టిని దెలియుచున్నది గాని యవి యొక్క డెక్కడ నున్నవో, యెన్ని యున్నవో మునులం దాతని కళాకాళలమును నిరూపించునపుడు పరిక్షింపవలెను.

కాలిదాసుఁడు ఛాందసుఁడగు బ్రాహ్మణుఁడు మాత్రమే గాక లౌకికజ్ఞానయుక్తుఁడను, రాజగృహముల యందును, రాజుల వైదికచర్యములందును జరుగుసంగతుల నన్నిటిని జక్కగా నెఱిగినవాఁడుననియును జెప్పువగును. విక్రమార్వశియము, అభిజ్ఞానశాకుంతలము ననురూపకములయందు విమానకునిచర్యలను వర్ణించుసందర్భమునను, విక్రమార్వశియ మాళవికాగ్నిమిత్రములందు రాజభార్యల చరిత్రములను నిరూపించుటలోను, దువ్యంతుని గుఱించి 'స్వగుళినిరభివాహః భిద్యతే లోకహేతోః' ఇత్యాది శ్లోకమును, 'వస్త్రాంశస్సత్రేరపిధర్యః ఏమః' అని పరికించుటచేతను, సంతానవిహీనుఁ డగు పౌరునిధనమును గుఱించిన నిర్ణయమును దువ్యంతునిచేఁ జెప్పించువవసరమునను, గాలిదాసునికిఁ గల రాజకార్యపరిచితి, లోకజ్ఞత, రసజ్ఞత మొదలగునవి యన్నియును తెలియుచున్నవి. కథయందుఁ జెప్పఁబడినట్లు కాలికా ప్రసాదముచే సంపాదించెనో, లేక గురుకులవాసాయాసముచేఁ గఱచెనో గాని, మొత్తముమీఁద కాలిదాసుఁ డనేక కళాపరిపూర్ణుడని మాత్రము నిశ్చయింపక తప్పదు. రెండవమార్గముచేతనే యీజ్ఞానమునంతటిఁగూడ నార్జించెననుట యుక్తికఁగూడ సరిపోవుచున్నది.

లోకములో నీతఁడు లౌకికశృంగారరసప్రధానుఁడయి వింటుండుగా నుండి వేశ్యాలోలుఁడయి తుదకుఁ దన ప్రాణమానుగూడఁ బర్యాంగనాకుండమున వ్రేల్చెనని యను జెప్పఁబడు కథనుఁజూచిన పత్వాసత్వతలను బరీక్షింపవలసినది. పై వాదముకు బలపఱచు వారు కాలిదాసుని కావ్యములయందు శృంగారరస బహుళత యుండుటకు దను యభిప్రాయముల కుపబలకముగాఁ జెప్పుదురు గాని యది విశ్వాసపాత్రము గాదు. విభా వాదులచేఁ బరిశీల్యమయి యాస్వాదన యోగ్యమగు నుత్తమకావ్యశృంగారమేడ, తుచ్ఛమయి నింద్యమయిన వేశ్యాసంగమ మెక్కడ? అశ్వమేధమునకును బ్రహ్మహత్య కును నెంతయంతరమున్నదో పయిరెంటికిని నంతటియంతర మున్నదని చెప్పవచ్చును. శృంగారరస ప్రధానములగు కావ్యములను వ్రాసిన శ్రీనాథాదులచరితములు లౌకికాధమ శృంగారమున కాలవాలములు కాలేదా యని యెవ్వరైనను కంకింపవచ్చును. కాని శ్రీనాథాదులు కొన్నికొన్ని స్థలములందు వర్ణించిన యసభ్యశృంగారము నకును, గాలిదాసుని యుత్తమ శృంగారమునకును నేమైన నీదివ్యయమున సామ్యమున్నదా? ఇంతకును 'ఆనిర్వర్ణ నీయం పరకళిత్రస్' అను వాక్యమును దుష్కంతునిచేఁ జెప్పించిన కవి యోగ్యమయిన మనస్సు గలవాఁడనియే చెప్పుటకు సాహసంపఁగలముగాని తదన్యముగాదు. నిశ్చయమయిన యుదాహరణములేవయిన లభియించుచుండును గాలిదాసుని వైతికప్రసక్తనమునకు లోక మాశోషించు నింద నొప్పుకొనఁ జాలము. మనమాయన వ్రాసిన కావ్యములయందు లభియించిన యాధారములంబట్టి యాతఁడు త్రమస్వభావముగల రసజ్ఞాఁడును, లౌకిక వైదికజ్ఞాన సంపన్నుఁడును ననియే దృఢముగాఁ జెప్పవచ్చును. ఇంతియ గాక మేఘసందేశమునందలి యనేకస్థలముల వర్ణనమునబట్టియూ, రఘుసంకేతమునందలి యిందుమతీ స్వయంవరాగతరాజులోకమును వర్ణించుటనబట్టియూను గాలిదాసుఁడు హిందూదేశమునందలి యనేకభాగములందుఁ జరియించెననియుఁ గొందఱు హిందువులున్నారు.

కాలిదాసుకృత గ్రంథములయందలి నాందీశ్వోకములు మొదలగువానియందుఁ జేయఁబడినయిష్టదేవతాన

మస్కృతులను బరిశీలించిన యెడల నాతఁడు కైపుఁడని యే లేజుచున్నది.

అభిజ్ఞానకామంతుల నాందీశ్వోకము:—

“యాసృష్టి స్రష్టృ రాద్యా మూతి విధిమాతం
యా హవి ర్యాచహోత్రీ,
యే ద్వే కాలం విధత్తః శ్రుతివిషయగుణా
యా నీతి వ్యాప్య విశ్వం,
యా మామ స్వర్వభూత శ్రుతిరితియాయా
ప్రాణినః ప్రాణంతః,
ప్రత్యక్షాభిః ప్రపన్న స్తనుభి రవతు వ
స్తాభి రస్తాభి రీశః.”

విశ్రమార్వశీయములోని నాందీశ్వోకము:—

“వేదా నైష య మామ రేకపురుషం
వ్యాప్యస్థితం రోదనీ,
యస్మి న్నీక్యైర ఇత్యనన్యవిషయ
శ్చద్వో యథార్థాత్మరః;
అంతర్యక్ష ముముక్షుభి ర్మియమిత
ప్రాణాది భిర్మృగ్యతే,
స స్థానుః సింధ క్షియోగ సులభో
ని శ్రేయసా యాస్తు వః.”

మాళవికాగ్ని మిత్రమునందలిస్తుతి:—

“ఏకైక్యైశ్వర్య స్థితోఽపి ప్రతలపహుఫలే
య స్వయం కృత్రివాసాః,
కాంతాసమ్మిత్రహోఽప్యవిష యమనసాం
యః పరస్తా ద్యతీవామ్;
అస్తాభి ర్యప్య కృత్స్నం జగదపి తనుభి
ర్పిత్రహో నాభిహనః,
సస్మార్గాలోక నాయ వ్యపనయతు స వ
స్తామసీం వృత్తి మిశః.”

రఘుసంకేతమునందలి యాదిమల్లోకము:—

“నాగరావివ సంపృక్త వాగర్థప్రతిప త్తయే,
జగతః పితరా వద్దే పార్వతీపర మేశ్వరా.”

కుమారసంభవమునందు కైవకధనువ్రాయుటచేతను మేఘసందేశమునందు మహాకాళీనాథుని దేవాలయమును

గైలానునందలి శివుని బాగ్యుని వర్ణించుటచేతను బయి
తూహ నిశ్చయమని చెప్పవచ్చును.

కాలిదాసుని కాలమును విమర్శించిన కండికులు
తేలుతేలుకాలములను నూచించియున్నారని యేకాభి
ప్రాయముగా నుండలేదు. వా రొనరించిన నిర్ణయము
లన్నియును మూఁడు విధములుగా నున్నవి. క్రీస్తువెనుక
నాఱవకేతాబ్దముందు కాలిదాసుఁడుండియుండవచ్చునని
కొందఱును, నాల్గవ కేతాబ్దమునం దుండియుండవచ్చునని
మఱికొందఱును, క్రీస్తు పూర్వము మొదటికేతాబ్దమునం
దుండియుండవచ్చు నని కొందఱును నూహించిరి గావున
కాలి యూహలనన్నిటిని విలకవంతము క్రింద విమర్శిం
తుము.

కాలిదాసుని స్పష్టముగా నూచించునవి మూఁదా
ధారములు కన్పట్టుచున్నవి: 1. తంత్రవార్తకము, 2.
బాగ్యకర్త చరిత్రము, 3. రెండవపులిశేతయొక్క
వివరాలు కాసనము. తంత్రవార్తక మునుండి మిహంసా
కాస్త్రమునకు సంబంధించిన గ్రంథము. కుమారిలభట్టుచే
వ్రాయఁబడినది. ఈతఁడు 200-250 సం. (క్రీ. ప.)
లో జీవించియుండినట్లు హింపఁబడినది. కాలిదాసుని
యభిజ్ఞానకామంతలమునందలి యొక శ్లోకభాగము తం
త్రవార్తకములో నుదాహరింపఁబడినది.

“ఏవంచ విద్యద్యవనా ద్వినిగ్గతం
ప్రసిద్ధయాపం కవిభి ర్నిరూపితం,
సతాంహి సందేహ పదేభ్య వక్తుమ
ప్రమాణ మంతఃకరణప్రవృత్తయః.”

బాగ్యకర్తచరిత్రమునందు

“నిగ్గతాను న వాకస్య కాలిదాసస్య మూర్తిభు,
ప్రీతి ర్మధురసార్ద్రాసు మంజరీ స్వివ జాయతే.”

అను శ్లోకములోఁ గాలిదాసమూర్త్యు లు పల్లంపఁబడినవి.
ఈబాణుఁడు శ్రీహర్షుని యాస్థానకవియై యుండినట్లును,
శ్రీహర్షుఁడు కమాజ , స్థా నీశ్వరములకు (౬౦౬-౬౦౮
క్రీ. ప.) బరిపాలించుచుండి ట్లును చెలియవచ్చుచు
న్నది. క్రీ. ప. ౬3౪ వ సం. కు సంబంధించిన వివరాల
కాసనమునం దీక్రింది శ్లోకములో కాలిదాసుఁడును,

భవధూతియును కుప్రసిద్ధ కీర్తిమంతులనియును తెలు
పఁబడినది.

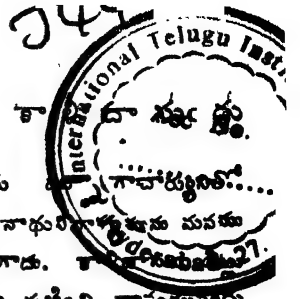
“యేనామౌజన వేక్యే స్థిర మర్థ విధాని వేకేనాజనవేక్యే
స విజనుతాం రవికీర్తిః కాలిదాసభారవికీర్తిః.”

పై నుదాహరింపఁబడిన యీ మూఁదాధారములఁ
బట్టి యేడవకేతాబ్దారంభముననే కాలిదాసునికీర్తి లతలా
నేకు హిమాచలమును బ్రాంతి సుస్థిరములములయివిలసిల్లు
చుండినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది.

కాలిదాసుఁ డాఱవ కేతాబ్దమునం దుండి యుండ
వచ్చునను జారివాదమునకు మూఁడు ముఖ్యములయిన
యాధారములు కలవు. (1) కాలిదాసుఁ డుజ్జయినిలో
విక్రమాద్కని యా స్థా న ము నం దుండినట్లు నానుడి
వి న వ చ్చుచు న్న ద ని యు ను దా ని కి నుపబ
లకముగా నొకశ్లోకమును ముందే యా దా హ రిం చి
యున్నాము. ఈవిక్రమాద్కనికాలమును నిర్ణయించుచు
నీతఁడు ౫౪౪ (సం. క్రీ. ప.)లో నుజ్జయినికే రాజుగా
నుండి సిరియసులను యుద్ధములో నోడించి పాఱఁదోరి
యాయుద్ధస్మృతికిఁగా విక్రమార్కశకమును స్థాపించెనని
యును, నట్లు స్థాపించుటలో నాశకమునకుఁ బ్రారంభ
సంవత్సరము నాఱువందల సంవత్సరములు వెనుకకుంజరవి
నిర్ణయించెననియును, నట్టిశకము ౫2 (క్రీ.పూ.) సం. నుండి
ప్రారంభ మైనవనియును తెలుపుచున్నారు. ఈయూహ
ముఖ్యముగా ఫెర్గ్యుససుదోరగారి సిద్ధాంతముపై నాధార
పడియున్నది. (2) పైసిద్ధాంతమున కుపబలకముగా పై
వారు మేఘసందేశమునందిరి ప్రథమాశ్వాసములోని ౧౪వ
శ్లోకమునకు మల్లి నాథునివ్యాఖ్యానమునుగూడ వేటొక
యాధారముగాఁ జెప్పుచున్నారు.

“స్థానా దస్మా త్సరసనిచురొ మత్ప్రేక్షోదజ్జుటః ఖం,
దిక్ష్వాగానాం పథిపరిహరన్ స్థూలహస్తావలేహిన్.”

పైశ్లోకార్థమునకు మల్లి నాథుఁడు (౧౪వ కేతా
బ్దము) “రసికో నిమగ్నోనామ మహాకవిః కాలిదాసస్య
సహాధ్యాయః పరాపాదితానాం కాలిదాస ప్రబంధ
దూషణానాం పరిహరన్.....” అనియును, దిక్ష్వాగా
చార్యస్య కాలిదాసప్రతిపక్షస్య” అనియు వ్యాఖ్యానము

పువ్వుమానము]

చేసెను. ఈవ్యాఖ్యానమునందలి దిక్పాగాచార్యులు వసుబంధుని శిష్యుండనియు, నాతఁడు ౬వ శతాబ్దమునందుండెననియును బయినాదము చేయువారి యూహ గావున నియ్యదియును మొనటిదానిని సరిపోయినది. (3) కాలిదాసుని గ్రంథములబట్టి యాతనికి జ్యోతిశ్శాస్త్రమునందు మంచిజ్ఞానము గలదనియు, నీజ్ఞానమును హైందవులు గ్రీకులకంటె గ్రహించిరి గావునను సార్వభౌమైర్వ (క్రీ. వె.) యిట్టి గ్రంథమును మొదల రచించెను గావునను గాలిదాసుఁ డార్యభట్టుని యనుతరగ మే జీవించి యుండవలయుననియు నింకొక హేతువుగాఁ జెప్పటచేఁ బయకాలము సమర్థింపఁబడుచున్నది.

కయి, మూఁడు యుక్తులును సైతమట్టుకు యుక్తమయినవో మన మిఁకఁ బరీక్షింతుము. విక్రమార్కశకము ౫౫౮-వ సం. న (క్రీ. వె.) స్థాపింపఁబడిన దను వాద మ సంబద్ధ మనుటకు సంతకు ముందే యీ విక్రమార్కశక మనునది మాలవశక మనుపేరఁ బరఁగుచుండెనని తెలుపుచు లభించిన కాసననిదర్శనములు ప్రబలములయినయాధారములుగాఁ గనుపట్టుచున్నవి. శకము నారంభించుటకు నాటువందల సంవత్సరములు వెనుకకు లెక్కించి ప్రారంభించి రనుటయును నిరాధారముగా నున్నది. డాక్టరు ఫ్లీటుదొరగారు చేసిన పరిశోధనలనుబట్టి ప్రైస్థాంతము చేయఁబడినది. ఇంకొక విశేష మేమనఁగా, గుప్తవంశపు రాజులచే నింతకుమున్నే యనఁగా నూరుసంవత్సరములకు ముందే, పశ్చిమ హిందూస్థానము జయింపఁబడియుండుట చే నాటవశతాబ్దమునందు శకవంశము లచ్చటినుండి తిలుగుఁబడుట యసంభవమని మేడ్డొనలు దొరగారు చెప్పుచున్నారు. ఒకవేళ నీవిక్రమార్కుఁ డన్యదేశములను నింకెవ్వరినైన నక్కడు దాటిమియుండవచ్చునేమో యని సంశయింపవచ్చునుగాని పశ్చిమ హిందూస్థానముననుండి యాటవశతాబ్దమునఁ దిలుమఁబడిన హూణులు సైతము 'యశోధగ్ధన్ విష్ణుఁడగుడు' అనునాతనిచేఁ దిలుమఁబడినట్లు తెలియుచున్నదిగాని విక్రమార్కుని నానుధేయమే సందర్భమునను జెప్పట శవకాశము లేదు.

ఇఁకఁ గాలిదాసుఁడు గాచార్యుని... సమకాలికుఁ డని చెప్పు మల్లి నాథునివ్యాఖ్యను మనము దృఢముగా విశ్వసించ వలను గాదు. కాచార్యుని తనప్రతిపక్షుఁడగు దిక్పాసుని గుఱించి కాశ్యమునందు నూదించఁడనియును, బ్రాచీనవ్యాఖ్యాతలచేతఁ జెప్పఁబడని యావిష్కరణమునందు పనునాల్పవ శతాబ్దమునందుండిన మల్లి నాథుని వాక్యములయందు విశేషము ప్రామాణ్యము నుంచ నవసరమే లేదనియును బండితు లభిప్రాయపడుచున్నారు. ఇంతియ గాక పయినాదమునందు దిక్పాగాచార్యునికాలమునునిర్ణయించుటలోపనుబంధుని కాలమునాటవశతాబ్దమనియూహించి దానినాధారముగా గ్రహించియున్నారు. వసుబంధుని గ్రంథములు కంఠసం. (క్రీ. వె.) నకుఁ బూర్వమే భాషాంతరీకరింపఁబడినవని చీనాదేశీయ గ్రంథములనుండి తెలియనగును. కావున రెండవయుక్తి యంతయును నిరాధారమని తేలుచున్నది.

మూడవయుక్తి యందు జ్యోతిశ్శాస్త్రగ్రంథము లార్యభట్టునకు ముందుండలేదని యూహింపఁబడినది. ఈయూహయును నిరాధారమనియే డాక్టరు తిబోగారు సిద్ధాంతముచేసిరి. దానిని గుఱించి మేడ్డొనలుగారు తమ సంస్కృతవాస్యశాస్త్రమునందు దిట్లు వ్రాసిరి: "But it has been shown by Dr. Thibaut that an Indian Astronomical treatise undoubtedly written under Greek influence, the Romaka Siddhanta is older than Aryabhatta, and cannot be placed later than 400 A.D."

ప్రైవ్రాతనుబట్టిమాడఁగా క్రీస్తువెనుక కం సంవత్సరములకు ముందే హిందూదేశమునందు రోమకసిద్ధాంతమును జ్యోతిశ్శాస్త్రగ్రంథముగఁ జేసి బహుజాతీయని నిశ్చయమగుచున్నది గావునఁ గాలిదాసుఁ డాటవశతాబ్దమునందుండియుండవచ్చు ననుకారి మూడవయుక్తి గూడఁ బండితులగుచున్నది.

కాలిదాసుఁడు గుప్తసామ్రాజ్యమునందుండెననియును, క్రీ. వె. నాల్గవశతాబ్దమున జీవించియుండవచ్చుననియును సూహించువారల యుక్తులు మనము పరీక్షింపవలసియున్నది. ఈగుప్తవంశపు రాజులకును గాలిదాసు

నకును సంబంధమును నిశ్చయించు వారిలోఁగూడ నెన్నియో మతము లున్నవి. "Though some scholars place Kalidasa in the reign of Samudragupta (330-375) and Chandragupta II (380-414), others would make him contemporaries of Kumaragupta (413-455) or Skandagupta (455-480) and some will have him in the time of Yasodharman." కాలిదాసుఁడు సమద్రగుప్త సంద్రగుప్తుల కాలములోనుండెననికొంతఁజూను, కుమారగుప్తుని కాలమందుండి యుండవచ్చునని మఱికొందఁజూను, సుంద్రగుప్తుని కాలమందుఁ గాని యశోధర్మని కాలమునందుఁగాని యుండియుండవచ్చునని యింకఁగొందఁజూను జెప్పుచున్నారు. ప్రాసెసరు కీత్, మేర్డ్మన్లు మొదలగు వారఁజూను బయవదమును బుపఱచుచున్నార గావున వారిలో ముఖ్యుఁడగు కీత్ దొరగారి గ్రంథమునందుఁ జెప్పఁబడిన వాక్యముల నీక్రిందఁ బొందుపఱచుచున్నాను: "Nevertheless it is difficult to dissociate Kalidasa from the great moments of the Gupta Power. He was later than Acvaghosha, and than the Dramatist Bhasa; he knew Greek terms, as his use of 'Jamitra' proves; the Prakrit of his dramas is decidedly later than Acvaghosha's and Bhasa's, and he cannot be put before the Gupta age. His complete acceptance of the Brahmanical system, the sense of sharing in a world of prosperity and power, the mention of the horse sacrifice in Malavikagnimitra, Raghu's conquests in the Raghuvamsa seem best explicable as the outcome of the enjoyment of the protection of a great Gupta ruler, and we must remember that Chandragupta II had the style of Vikramaditya with whose name tradition consistently connects Kalidasa. Nor is it absurd to see in the title 'Kumarasambhava' a hint at the young Kumaragupta, the heir apparent or even in Vikramorvasi an allusion to the title Vikramaditya."

వైవాదమునందున్న ముఖ్యమైన యుక్తులు: ౧. కాలిదాసుఁడు తన గ్రంథములయందు దశ్యుఘోషుని గ్రంథముల నుండి యనేకములగు ఛాయలను గ్రహించెననియును; ౨. కాలిదాసుని గ్రంథములయందు సాభిప్రాయముగా నుపయోగింపఁబడినదని, ముందుదాహరింపఁబడిన 'విక్రమ' పదము విక్రమాదిత్యవీరుని నమును వహించిన రెండవ చంద్రగుప్తుని నుద్దేశించి వాడఁబడినదియును; ౩. రఘుమహారాజకృత ద్వ్యజయవర్ణనము సమద్రగుప్తుని విజయ యాత్రను పోలియున్నదనియును;—యూఁడు కనుపట్టుచున్నవి. సరిగాఁ బరీక్షింపఁబడినయెడల నీమూఁడు యుక్తులు కూడ నిలుచునవి గావు.

ఇందు మొదటి యుక్తియందు తెలుపఁబడిన యశ్వఘోషుఁ డనునాతఁడు 'కనిష్కుని' తో సమ కాలికుఁడనియు, నీకనిష్కుఁడు క్రీస్తుచతుక మొదటిశతాబ్దము తుదినిరాజ్యము చేసెననియును నిశ్చిత మైనది కాబట్టి యీతఁడను నాకాలమునందే యుండి తీరవలయును. అశ్వఘోషుఁ డనేక గ్రంథములను వ్రాసి ప్రసిద్ధి కెక్కిన బౌద్ధమతీసుఁడు. ఇందు ముఖ్యుని గ్రంథములు రెండు: (౧) బుద్ధచరిత్రము; (౨) సౌందరానందము. దృశ్యకావ్యములలో నొకటి కారికాపుత్ర ప్రకరణము. ఇంకొకటి రెండు రూపకములు వ్రాసినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది గాని వీనివ్రతు లెక్కడిను సంపూర్ణముగా లభియించుట లేదు. బుద్ధచరిత్రమునందలి కథ బుద్ధదేవునికథ. ఈపుస్తకమునకును రఘువంశమునకును బోలికలనేకములు కథపట్టులలోనే గాక కల్పనలయందును వర్ణనలయందును గూడఁ గన్పట్టుచున్నవి. సౌందరానంద మనునది బుద్ధుని సవరితమ్ముఁడగు నందునిమతమును మార్చుటనుగఱించిన కథను తెల్పుచున్నది. దీనికిని గుమార సంభవమునకును ననేకస్థలములయందు పోలికలు కన్పట్టుచున్నవి. అశ్వఘోషుఁడు రచించెనని తెలియుచున్న రూపకముల ప్రతులయందు గ్రంథము సంపూర్ణముగా లభియింప కుండుటచేత నీగ్రంథములయందలి పోలికలను జక్కఁగా నిర్ణయించుటవీలు లేదు గాని దొరకనంతమట్టునకుఁ బరీక్షించిన యెడలవానికి కూడ్రగవిరచితమగు మృచ్ఛకటిక మతో నెక్కఁపోలిక యున్నట్లు తెలుచున్నది. అయి

నను గాళిదాసుని రూపకములతోడి పోలిక లిందును లేక పోలేదు. ఇక్క నీపోలిక లన్నిటిని జక్కగాఁ బరీక్షించి కాళిదాసుఁడే యశ్వఘోషుని చూచి వ్రాసెనా లేక కాళిదాసుని వ్రాతలనే యశ్వఘోషుఁ డనుకరించెనా యనుప్రశ్నములకు సరియైన సమాధానముల నొసంగ నలసినది. ఈవిషయమున సంపూర్ణముగు విచారము రఘు పంకాదికావ్యములనుగుఱించి వ్రాయఁబోవు వ్యాసముల లో వ్రాయఁబడును. కీర్తి, మేడ్డానలు మొలలవారను కొనినయట్లు కాళిదాసుఁ డశ్వఘోషుని వ్రాతల ననుకరించెననుటకంటె నశ్వఘోషుఁడే కాళిదాసుని వ్రాతల ననుసరించెనని నిర్ణయించుట సమంజసముగా గన్పట్టుచున్నది. కావున వైవాచి చెప్పెడి మొదటి యుక్తి ఖండితముగుచున్నది.

కాళిదాసుని గ్రంథములయందు వాడఁబడిన విక్రమపదము విక్రమాదిత్య నుద్దేశించియే కానొవునని పూర్వమే తెలుపఁబడియున్నది. ఆవిక్రమాదిత్యుఁడు రెండవ చంద్రగుప్తుఁడు కాఁడనియును, వేటొకఁడనియును మున్ముందు నిర్ణయింపఁబడును. ఇంతియ కాక కాళిదాసునిఁ బోషించిన విక్రమాదిత్యుఁ డుజ్జయిని నగరమునందుండి నట్లు వినవచ్చుచున్నది గాని వేటొకఁడు నుండినట్లు వినరాకున్నది. కావున నీయుక్తియును బరీక్షింపఁబడు గాలేదు.

ఇక్క మూడవయుక్తిగోఁ జెప్పఁబడిన సముద్రగుప్తుని దండయాత్రకును రఘుమహారాజు దిగ్విజయమునకును పోలిక గలపక్షముగూడఁ బరీక్షింపఁబడును. పైరెంటికిని జాలభేదముగలదు. రఘుమహారాజు దాడిచెరిసెన యనే కప్రదేశములకు సముద్రగుప్తుఁడు పోలేదు. సముద్రగుప్తుఁడు పంజాబు మొదలగుస్థలములలో సాదినవిజయముల పోలికలు రఘుదిగ్విజయమునందు లేవు. కాబట్టి గుప్తవంశపురాజుల పోషణములో నుండిన కాళిదాసుఁడు తన ప్రభువుయొక్క విజయములకు మానకునందుచుకొని రఘుదిగ్విజయమును వర్ణించెననుట యుక్తము కాదు. సముద్రగుప్తుని దండయాత్రను వర్ణించిన హరిషేణుఁడే రఘుదిగ్విజయ వర్ణనమును బఠించి యత్యుక్తులచేఁ దనప్రభుని దండయాత్రను గూడ నధికముగా రఘుమహారాజు విజ

యమునలెనే వర్ణించెనని చెప్పుట సమంజసము. కీర్తుగారు చెప్పిన వైవాచ్యములలోని మిగిలిన యుక్తులు చాల ముఖ్యములు గావంతులచే విడిచివేయఁబడినవి.

ఇక్కఁ గాళిదాసుఁడు శ్రీ. పూ. మొదటిశతాబ్దమునకుఁ జెందినవాఁడని చెప్పుటయే యుక్తముగా నున్నట్లున్నది గావున నావాదముకు సమర్థియనారి యుక్తుల నీక్రింద వివరించుచున్నాను.

అశ్వఘోషుఁడు కాళిదాస గ్రంథమునుజూచి యందలి ఛాయలనే తనగ్రంథమునందు వేసికొనెననుట యుక్తమని మూడే చెప్పియున్నాము. శ్రీ. చ. మొదటి శతాబ్దమునందే యశ్వఘోషుఁ డుండినట్లు తెలుచున్నది. కావునఁ గాళిదాసుఁ డంతకుముందే, యనఁగా శ్రీ. పూ. మొదటిశతాబ్దమునందుండిననుట నిర్బాధము. రఘువంశమునందు నాల్గవవర్గములోని దిగ్విజయవర్ణనమునందును, నాఱవవర్గముందలి స్వయంవర రాజులొక నిరూపణమునందును గాళిదాసుఁడు మాపించిన హిందూదేశవిభాగమును బరిశీలించి యాతని కాలమును నిర్ణయించుటకు మంచి యాధారము గన్పించుచున్నది. మహా వంగదేశములు ప్రత్యేక విభాగములుగా రఘువంశమున నాల్గవవర్గమునందుమాఁపఁబడినవి గాని యాదేశములు గుప్తసామ్రాజ్య కాలమువాటికి మగధసామ్రాజ్యములొక జేరితమ ప్రత్యేకతను గోలుపోయివి. ఇట్టి ప్రత్యేక విభాగము క్రిస్తు పూర్వము ప్రథమశతాబ్దముగాదుండుట కేమభ్యంతరమును లేదు. రఘువంశమున నాల్గవ వర్గమునందు రఘుమహారాజుత్కరుల నాహాయ్యమును గొని కలింగదేశముపై దండెత్తెనని వ్రాయఁబడినది. సముద్రగుప్తుఁడు త్కరులను, వారికి సామంతులుగా నుండిన యాటవిక్రులను గూడ నోడించెనని తెలియుచున్నది. కాళిదాసుఁడు గుప్తవంశములకాలమునందే యుండినదొడల నిట్లుత్కరులు రఘుమహారాజునకు మార్గమును జూపినట్లే వ్రాసి యుండఁడు. మొత్తముచూచి కాళిదాసుఁడు వ్రాసిన గ్రంథములయందలి హిందూవిషయవిభాగము గుప్తసామ్రాజ్యకాలమునందలి విభాగమును బోలియుండక యంతకు ముందటికాలమునకు సంబంధించిన దానివలెనే యున్నది. కాబట్టి రఘువంశకర్తయగు కాళిదాసుఁడును

క్రీస్తుపూర్వము మొదటిశతాబ్దమునందే యుండెననుట యొక్కముగాఁ దోచుచున్నది.

అట్లయినయెడలఁ గాళిదాసునిఁ బోషించిన యా విక్రమాదిత్యుం డెవ్వఁడో నిర్ణయింపవలసిన భారము మన పైనున్నది. క్రీస్తుపూర్వము మొదటి శతాబ్దమునందు కాల కాచార్యుఁ డను నాతఁడు సింధునది కావలిప్రక్కనుండి శకవంశస్థులను విరిచికొని వచ్చి యుజ్జయినిని బరిపాలించుచుండిన గర్ధభిల్లుని సంహరింపఁజేసెనని శైవకథలం బట్టి తెలియవచ్చుచున్నది. ఈకాలమునందు కాళిదాసుని యుజ్జయిని పట్టణమనగ పరిపాలనములో నుండఁగా గర్ధభిల్లుని కుమారుఁడగు విక్రమాదిత్యుఁడు వారి నోడించి తనరాజ్యమును దిరిగి యాక్రమించెననియును శైవుల గ్రంథములనుబట్టి తెలియవచ్చుచున్నది. ఈవిక్రమార్కుని కాలమునందే కాళిదాసుఁ డుండినట్లు నున మాహింప నగును. ఈతనికాలముననే విక్రమార్కశకము ప్రారంభింపఁబడినదనికూడ కొందఱు మాహించుచున్నారు. విక్ర

మార్కశకమును స్థాపించినవా రెవ్వ రను విషయమును జెప్పించుట చారిత్రకములపని గావున నావిషయమునుండి విరమించెదము.

రెండవ కుమారగుప్తుని కాలములో వత్సభట్టి యను వానిచే వ్రాయఁబడిన మందసరపు కాసనమునందలి రచన ను బరిక్షించినయెడల నాతఁడు తప్పక కాళిదాసుని శైలిననుసరించెనని లోఁచక మానదని యనేకు లభిప్రాయ పడుచున్నారు. ఈకాసనము ౪౭౪ (క్రీ. ప.) సం. న వ్రాయఁబడినదని గావునఁ బయియుమాప్రకారము గాళిదాసుఁ డంతకు ముందే యుండెననియును, సుప్రసిద్ధఁ డయి యుండెననియు నూహింపక తప్పదు.

పయియుత్పలకు బరిక్షించి చూడఁగాఁ గాళిదాసుఁ డు క్రీస్తుపూర్వము మొదటిశతాబ్దమున నుండెనని యూహించుట యొక్కముగాఁ గనుపట్టుచున్నది.

విరహవీణ

మల్లవరపు విశ్వేశ్వరరావుగారు

దూరమే నిన్ను నన్ను సుతారమైన
వీణతంత్రుల నమ్మేళవించె నేడు:

నా గభీరశ్రుతిరణన్నాదమందు
నీ విమలరాగరేఖలే నిలిచి నిలిచి,
దేవి! భరమా నెదో భావ మావహించి
లోకలోకాల నీ నిత బ్రాకిపోవు!
ఓ మధురగానదేవి! నాదోర్మ లేవా

పొంగి యుప్పొంగి యీరేయి బారలిపోయి,
ఇచటి నా హృదయమ్మునం దెచటి నీ యె
డందనో నించి పూర్ణతనొందజేయు!

ఓప్రియా! రాగమాలికలేవా నేటి
విరహవీణాగళమ్మున విరిసి దూర
దూరమున కొన లే మృదుసారభాల
సంస్పృశించు విశాల ప్రశాంతరాత్రి!

మిక్కిలి ఆనందముగా నుండుడు.

ఎట్టి లోపములేక మచ్చలేని సీమకమలములచే తయారొనర్చబడిన నగలను ధరించి మిక్కిలి ఆనందముగా నుండుడు. అవి మీకు లాభములను, సుగుణములను తప్పక గలిగించును. దీర్ఘాయువును, ఆరోగ్యమును, ఐశ్వర్యమును నొనగొనున్నవి.

ప్రవీణులైన శిల్పులచే అప్పటమైన వెండితో తయారొనర్చబడిన వెండి సామానులచే మీ గృహముల నలంకరించిన అవి వెండిపనివారి చతురతయొక్క ఔన్నత్యమును ప్రదర్శించుట మీ కగపడును. చక్కని బరువును, పరస్పరసంబంధానుగుణమును, అమోఘమైన పనితనమును గలిగియుండును. మీ గృహములకు సౌందర్యమును గౌరవమును గలిగించును.

మాకు గల 36 సంవత్సరముల అనుభవమును మీ రుపయోగించుకొని, అందుచే లాభమును పొందుడు.

సురాజ్ మల్ లల్లూభాయి ఆండ్ కో.,

సీమకమలముల వర్తకులు, నగల వర్తకులు,

వెండి సామానుల తయారుచేయువారు

313, ఎస్ ప్లనేడ్, మద్రాసు.

బ్రాంచి:—రాకు ఫోర్ట్ కేట్,

విజన్సీ:—ఇన్నిస్ బిల్డింగ్స్,

తిరుచినాపల్లి.

కాకినాడ.

య. వి. రామానుజంశెట్టి అండు కంపెనీ,
ఫాబ్రికము 1888.

తుపాకులు, రివాల్యర్లు మొదలైనవి బందోబస్తుకు పి.కారికి ఉపయోగమగునవి.
ఒకటి, రెండు నాళములు గల కేపు తుపాకులు రూ. 35 రూ. 100
వొంటినాళము తోటా తుపాకులు రూ. 30 రూ. 250
రెండునాళము తోటా తుపాకులు రూ. 75 రూ. 500
తోటాలు. మందు. కేపులు.

12, పాపన్న బ్రాడ్వే, క్యాటలాగు ఉచితము. మదరాసు.

శరీరమును ఇనుమువలె చేయుటకున్న
రక్తవృద్ధికిన్ని మా

ఆతంకనిగ్రహమాత్రలను
వాడుము.

అవి యింకను, మలబద్ధకము, మొదడుకు
కలిగిన అలసట, నరముల నిస్సత్తువ, మొదలగు
వాటిని పోషింతును.

కొన్ని మాత్రలుగల డబ్బీ రు. 1-0-0
ఉచితము! ఉచితము!! ఉచితము!!!

కా మ శాస్త్రము

ఆరోగ్యమునకు, వికల్పమునకు, సంపద
లకు సరియగు రాజమార్గము.

ఉచితముగా పంపబడును. తపాలా చార్జీ ఉచితము.
ఈక్రింది అడ్రసుకు వ్రాయుడు:—

ఆతంకనిగ్రహ ఫార్మసీ,

93, రాజా నుగూరు

ఇ ర్వు

వెజిటబుల్ విటమిన్ ఆయిల్

రక్తము, యెడుకలు, మొదడు

వీటికికలుగు జబ్బులకు

కాడ్ లివరు తలదన్నినది.

ఆర్ట్ ఫార్మసీ-లేబొరేటరీ,

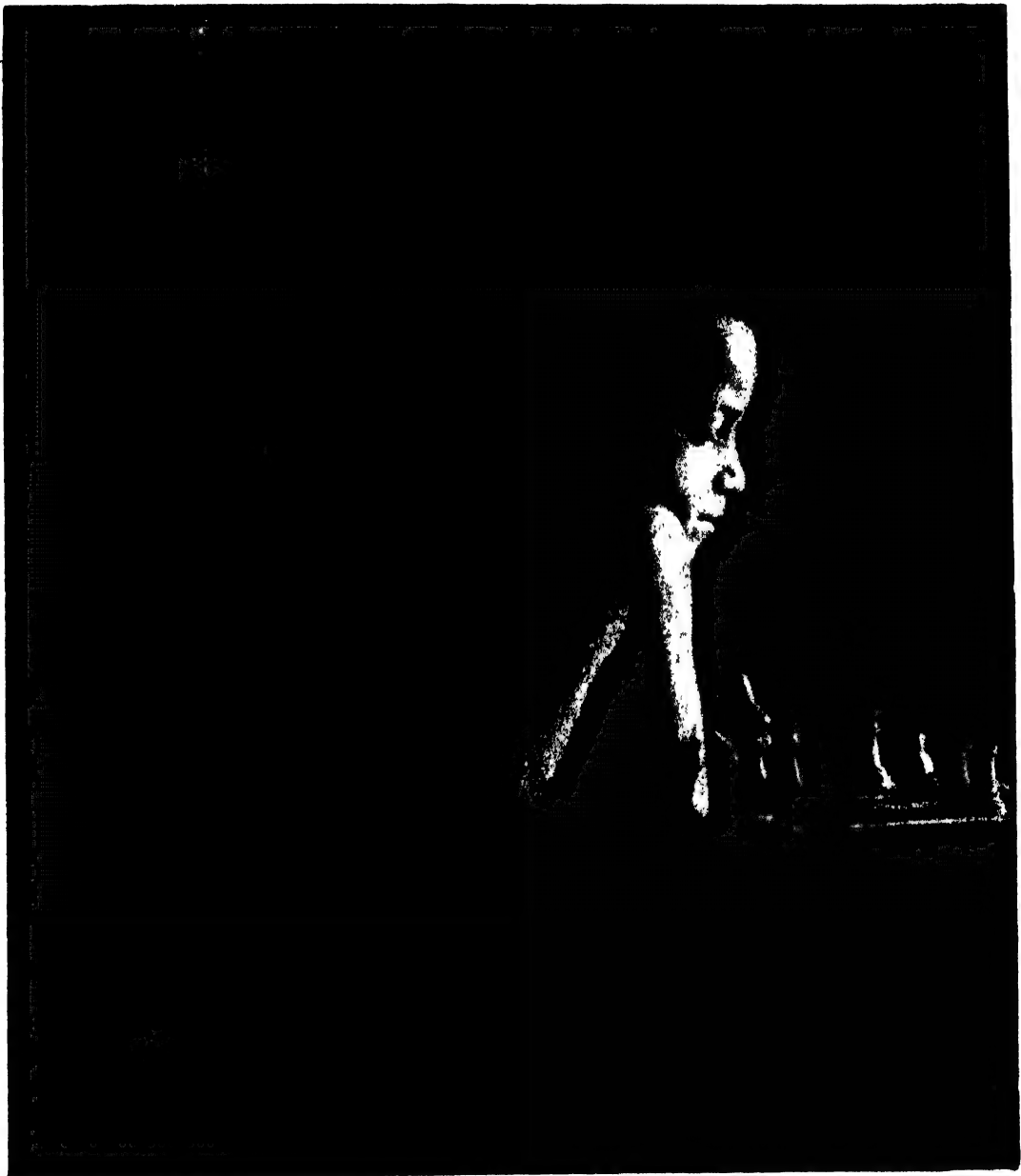
నాగపూర్.

హిందూస్థాన్ స్వచ్ఛమైన శాకములని

అభయ మివ్వబడినది.

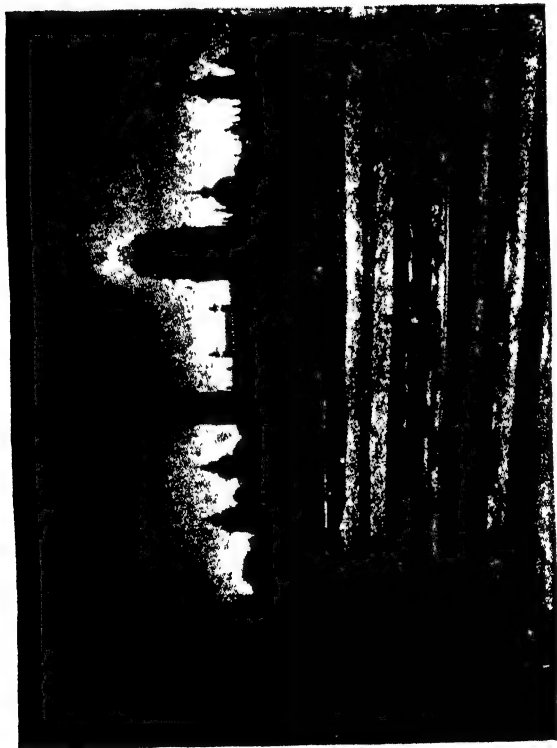
ఆ క స్త్రీ క ఛా యా చి త్ర ము లు

3. రెండే ఎత్తులు

శ్రీ పి. బి. జగన్నాథదాసుగారు తీసినది.
గి. నాథన

ర. మైకోర్పు (నడిరేయి)
శ్రీ పి. వి. నూర్యవారాయనగారు తీసినది.

పద్యచూడామణి-బుద్ధఘోషాచార్యుడు

పెండ్తాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారు

సంస్కృతవాఙ్మయము మన భరతఖండము ననే యుద్భవించినదని కొందఱు తలంతురు. కాని ఆఫ్ గనిస్థానము, తిబెతు, బర్మా, సయాం, సింహళము, బాలిబేటా, కాంబోడియాలలోఁ గూడ సంస్కృతవాఙ్మయ మొకప్పు డతిశయముగా వ్యాపించియుండెననియు, మహాకవులు, మహర్షులు, ఋషికల్పలు పై దేశముల యందుద్భవించి ప్రసిద్ధి పొందిరనియుఁ బెక్కునిదర్శనములు కలవని పెక్కుండ్రకుఁ దెలియదు.

సంస్కృత వాఙ్మయమున కశ్యంతము నాధారభూతమగు వ్యాకరణ గ్రంథముఁ జేసిన పాణిని మహర్షి ఆఫ్ గనిస్థానమునం దుద్భవించెను. ఆ పార్వతిక ప్రదేశముననే, ఆ మోటు జాతివా రుండు స్థానమున నే, విశేష గోహత్యా పాతకు లుండుచోటున నే, పవిత్రమగు “నష్టాధ్యాయ”ని, “పాణినిశిక్ష”ను రచించెను. ఛాందోగ్య, బృహదారణ్య కోపనిషత్తులలోఁ బేర్కొనఁబడిన మంత్రకర్తలగు మునులు ఆఫ్ గని, బెలూచిస్థానములు (మద్రా, గాంధార) నివాసముగాఁ గలవారని స్పష్టముగాఁ గాన్పించుచున్నది. వ్యాసమహర్షి తన భారత సంహితను హిమాలయమున రచించి శుకాదులకు హిమాలయోత్తరమునఁ బాఠము చెప్పినటులును, శ్రీశుకుఁ డచటి నుండియే పర్వతములను

దాటి మిథిలాపురికి వచ్చినటులను మహాభారతమువలనఁ దెలియనగును. క్రీ. త. ౪, ౫ శతాబ్దముల ప్రాంతమున నుండిన దిజ్నా గాచార్యుని గ్రంథము లించుమించు నలువది త్రివిష్టపదేశమున నే వ్యాప్తి నొందినటులను, పెక్కుఁడు వేదగ్గులు, పురాణపురుషులు త్రివిష్టప దేశీయులుగానే యుండినటులను చరిత్రల వలనను, పురాణములవలనను తెలియనగును. “బాలిబేటా” (బలి) ద్వీపములో సంస్కృత భారత షేరీతిని వ్యాపించినదియు నిచటి భారతమునకు నచటిభారతమునకుఁ గల భేదమును, అచట నుండిన భగవద్గీతలోని శ్లోక వివరణమును మాడరక రివ్యూ అను పత్రికయొక్క 1914 సం.రము జూలైసంచికలో నచటికిఁ బోయి వచ్చిన మహారాష్ట్ర దేశీయుఁడు వ్రాసి యున్నాఁడు. రెండేండ్లకు ముందుఁ జ్రాచి దేశ స్థుఁడును, పాలీ, సంస్కృతభాషలయందు పండితుఁడై భారతీయ వాఙ్మయమునందు మిగుల నభిమానము గలవాఁడునగు “విస్వాన్ వెర్విన్” అను విద్వాంసుఁడు బాలిబేటాకుఁబోయి యచట నుండిన యనూచానసంపదగల బ్రాహ్మణులతో సంభాషించి, వారి వైదిక సాంస్కృతిక సంప్రదాయవిశేషములం గూర్చి చెన్నపురిలో విశేషోపన్యాసములం చేసియున్నాఁడు. ద్వీపాం

తరములలో ననూచాన వైదిక సంపద గల బ్రాహ్మణులు యెటుల సంభవించును? అది బలిద్రవ్యముగాన బలిచక్రవర్తితోఁ గొం దఱు బ్రాహ్మణుల నానాఁడే పాతాళలోకము నకుఁ బోయిరేమి విచారింపవలసి యున్నది. ఆబలిద్రవ్యబ్రాహ్మణులు భారతీయ బ్రాహ్మణాచారములం దెలిసికొన యత్నించుచున్నటులు తెలియుచున్నది. ఇచటి బ్రాహ్మణసంఘములు కూడ వారిఁ దెలిసికొనుట యుక్తమ కాదా? సయాము, కాంబోడియా (కాంభోజ) దేశము లలో విశేషముగా సంస్కృత శాసనములును, రామాయణ గాథలును వ్యాపించి యున్నవి. కాంబోడియా దేశస్థులు రాముఁడు తమ దేశము నుండియేలంకకు సేతువుఁ గట్టెనని చెప్పెదరఁట! సయాము దేశప్రభువుల నామములు చాలవఱకు సంస్కృతనామమిళితములుగా నే యుండునఁట!

ఎచట శౌధమత ముద్భవించెనో యచట నామతము నామమాత్రావశిష్టమై, తిబెతు, బర్మా, సయాము, కాంబోడియాది దేశములే తదభిజనము లని తత్తద్దేశీయులచేఁ దలఁపఁబడు స్థితికి వచ్చుచున్నది. శౌధమత మునకుఁ బ్రస్థానత్రయతుల్యములుగాఁ దలఁపఁ బడు “త్రిపిటకముల”పై వ్యాఖ్యాన గ్రంథములు పైదేశములలోనే వ్యాపించినవి. నేను బ్రస్తావించు “బుద్ధఘోషాచార్యుఁడు” భారతీయేతర మహాకవులలో నొకఁడై యుండెను.

బుద్ధఘోషాచార్యుఁడు

ఈమహాపురుషుఁడు దక్షిణాత్య (బర్మా, సయాము, సింహళముల) శౌధమత ప్రవర్తకా

చార్యులలో ద్వితీయాచార్యుఁ డని పైదేశీయులు తలఁచి పూజింతురఁట! ఈతఁడు దక్షిణ బర్మాలోని “మార్బా” అను పట్టణమునకు సమీపమునం దుండిన “ఘేటా” అను గ్రామము నం దనూచాన బ్రాహ్మణ కుటుంబమునఁ బుట్టి వేదశాస్త్రములఁ జదివి ప్రతివాది భయం కరుఁడై ప్రారంభమున శౌధమతమును ఖండించువాఁడుగ నుండెను. పిమ్మట శౌధమత దీక్షితుఁడై తన్మతప్రచారమునకు మిక్కిలి పాటు పడెను. మధ్యవయస్సునం దాతఁడు బర్మా నుండి యోడపై వంగ దేశములోని “తామ్ర లిప్తి” రేవునం దిగి, గంగానదిలో పడవలపైఁ బరమాణము చేసి, సారనాథము, గయ మొదలగు శౌధమత ప్రధానక్షేత్రములను సేవించి, యోడలమీఁదనే సింహళముఁ జేరి, “అనూరాధపురము”నం బెక్కిండ్లుండి, త్రిపిటకములతో సంబంధించిన విశేషవ్యాఖ్యానములను సంపాదించుటయే కాక సింహళములో నంతకుఁ బూర్వము శౌధమత దీక్షితులు గాని యున్నత వంశజాతులకు బోధించి శౌధమత దీక్ష నొసంగెను. అనూరాధపురమునం దుండిన కాలముననే “విశుద్ధిమచ్ఛ” అను నొక శౌధమత గ్రంథమును వ్రాసెనఁట! పాలిభాష లోని కొన్ని మతగ్రంథములపై వ్యాఖ్యానములఁ జేయుటయే కాక చరమదశలోఁ ద్రిపిటకములపై బర్మాభాషలో వ్యాఖ్యానముఁ జేసెనఁట! బర్మానుండి భరతఖండమునకు, నచటినుండి సింహళమునకుఁ బోవుటకు బర్మాలోని కైలాసనాథాశ్రమాధికారి యగు “ధర్మ

పుష్పమాసమా|

పాలుఁడను నాతఁడు సహాయపడెనట! సిలోను నుండి తెచ్చిన వ్రాతప్రతులు “తైలాంగు” లిపిలోఁ గలవట! తైలాంగు లిపియన జెలుఁగులిపి కాదా? క్రీ. త. ౨-వ శతాబ్దముననే సింహళమున “ఆంధ్రభాష”లో త్రిపిటక వ్యాఖ్యాన మొందు రచింపబడె నని యొకరు వ్రాసిరి. ౩, ౨ శతాబ్దములలో నాంధ్రులు వేంగిలిపిలో వ్రాయుచుండిరి. ఆ లిపిలో బుద్ధఘోషునిచే నీసికొనఁబడిన గ్రంథము లుండెనేమో? ఈతఁడు కాళిదాస మహాకవి కించుక తరువాతను, భారవి, దండి కవుల కించుమించు సమకాలమున నుండి, క్రీ. త. ౩, ౨ శతాబ్దముల నాటివాఁ డగునని యాతని గుఱించి బర్మా, సింహళ, పాశ్చాత్య దేశ పండితులు వ్రాయుచున్నారు.

కవిత్వ విశేషములు

బుద్ధ దేవుని గ్రంథాదియందు నుతించిన కవి యమరసింహుఁడు మాత్రమే యని మన కింతవఱకుఁ దెలియును. ఈ మహాకవి కూడ గ్రంథారంభమున నిటులు నుతించియున్నాఁడు:

శ్లో. కారుణ్యకల్లోలిత దృష్టిపాతమ్
కందర్పదర్శనల కాలమేషుః,
క్షైవల్య కల్పద్రుమ మూలకందం
సందే మహాః కందః మర్కటబింబం.

కాళిదాసమహాకవి సనుకరింప నీకవి యెంతయేని గ్రంథారంభము నుండియుఁ బ్రయత్నించి కొన్ని యెడల సంతకంఁపెను గుణాశితములఁ

పద్యమాడామణి-బుద్ధఘోషాచార్యుఁడు

జూపియున్నాఁడు. దిక్షాత్రముగఁ గెం దంశములఁ జూపెదను.

గ్రంథాదిని తన్నుఁగూర్చి యిటులు వ్రాసి కొనెను:

శ్లో. యస్యైక దేశం యత యోఽపి వక్త్రం
నాలం బభూవు ర్న లినాసనాద్యాః,
శాస్త్ర స్తదేతచ్ఛరితాపదానం
వక్త్రం మనీషా మమ మాధ్య మేవ.

ఈశ్లోకము రఘువంశములోని
మంః కవియశఃప్రార్థీ
గమిష్యా మ్యపహస్యతామ్.
అనుశ్లోకము సనుకరించుచున్నది.

తయాపి తత్రాహిత భక్తిశక్త్యా
త దేత దాఖ్యాతు మహం ప్రవీణః,
తథా హి తత్పాద సమాశ్రయేణ
రజోఽపి లక్ష్మీం కురుతే హి పుంసామ్.

ఇందు కాళిదాసునకు భిన్నముగా వినయ విశేషముఁ జూపియున్నాఁడు.

మఱియు రఘువంశమునం దేడవ సర్గలో నిందుమతితోఁ గూడిన యజమహారాజు పురవీధులఁ బోవునపుడు పౌరవనితల శృంగారావస్థల నైదు శ్లోకములలో వర్ణించి యున్నాఁడు. ఇమ్మహాకవి బుద్ధుఁడు పురవీధులఁ బోవునపుడుండిన పౌరసుందరుల శృంగారచేష్టల నటులనే యేడుశ్లోకములలో వర్ణించి యున్నాఁడు.

రఘువంశమున నీ శ్లోకము కలదు:
విలోచనం దక్షిణ మంజనేన
సంభావ్య తద్వంచిత వామనేత్రా,

తత్తవ వాతాయన సన్నికర్షం
యయా శలాకా మపరా వహంతి.

దీనికి మారుగా బుద్ధఘోషుడు నాలవ
సర్గయం దీక్షింది శ్లోకమును వ్రాసియుండెను:

నేత్రస్య తద్దర్శన సత్పలస్య
మాభూ దిదం రోధ ఇతివ మత్వా,
అపాస్య కాలాంజన మాయతాక్షి
వాతాయనం సత్వర మాయతాక్షి.

రఘువంశ శ్లోకము:

అథాచితా సత్వర ముత్థితాయాః
పదేపదే దుర్నిమితే గళంతి,
కస్యా శ్చిదాసీ ద్రశనా తదాసి
మంగుష్ఠమూలార్పిత సూత్రశేషా.

దీనికి మారుగా బుద్ధఘోషుడు డిట్లనుక
రించె:

పతివ్రతాయాః పరదర్శనాయ
యాత్రా న యుక్తేతి నిరుంధతీవ,
నితంబబింబా ద్రశనా గలంతి
కస్యాశ్చి దంప్రీం కలయాంచకార.

పైబుద్ధఘోషుని శ్లోకములలోని గుణ
లంకారములు హృదయంగమములుగా నున్నవి.

ఇతని గ్రంథములోని పురవర్ణనము “సగన్ధ్యుడు”
తన “సలక్తికాముది” లో సనుకరించినటుల
గాన్పించెను. దాని నింకను బరిశోధింప
వలయును.

రామాయణము, భాగవతము, రఘు
వంశములలో వర్ణింపఁబడినట్టి భగవంతుని
భూమిలో నవతరింపమని కోరినరీతిగానే,
“తుషిత” లోకములోని తుషితులందఱు భూ
మిలో బుద్ధు నవతరింపమని ప్రార్థించినట్లు
బుద్ధఘోషుడు వర్ణించి యున్నాడు. ఈతఁ
డు పయోగించిన పదములు కొన్ని నామ
లింగానుశాసనములోని పదములకంటె భిన్న
ముగా నున్నవని యేతద్గ్రంథ సంపాదకులు
వ్రాసియున్నారు. దాని నింకను శోధింపవలసి
యున్నది.

ఈగ్రంథపుఁ బ్రతు లీ ధరతఖాండమునఁ
బెక్కుచోటులను లభించుచున్నవి. బర్మాలో
ప్రచారమున నుండెనో లేదో తెలియదు.

భారతీయేతరుడు సంస్కృత భారతిలోఁ
బ్రఖ్యాతి నొందె ననుటయే నా వ్యాసములోని
విశేషమని విన్నవించుకొనుచున్నాను.

శ్రీ కోటిలింగేశ్వరస్తోత్రము

కీ. శ్రీ. శ్రీ మన్మహాపాథ్యాయ బ్ర. కల్లూరి వేంకటరామశాస్త్రి గారు

[వారాణసి శ్రీత్రయవతుఁ బ్రతివాదియని విశ్రుతి కల్గి దక్షిణదేశంబు నధివసించిన యీ కోటిలింగశ్రీత్రంబున నొకానొక శివరాత్రి పర్వకాలంబునందు రథారూఢుం డగు కోటిలింగేశ్వరుండు తనదు దర్శనంబున నుల్లంబు నుల్లాసంబు నొందించి నన్ను స్వకీయస్తుతి విషయక మనోరథారూఢుం జేయంగ ధూర్జటిజటిలభక్తిభాసుర కవితా విలాస కావీయ్యతో సశేషరసజ్ఞాసీనుకుధా మధురంబయ్యును సశేషరసజ్ఞాఽసీను కుధామధురం బకు నట్టులు 16-6-1899 నాడు రచియింపఁబడిన పద్యరత్నంబులు.]

శ్రీ గోదావరి మాతృదేవతవలెన్ జిత్రాబ్జ మూరార్చి యా
హా! గంభీరభవద్దయూరనముచాయం బొంగి యజ్ఞానని
ద్రాగామి న్నను లేపుచుం దెరల బోర్కాడించి ప్రేరేప నీ
క్రేగంటం బడి కొల్తు రక్ష యిడుమీ శ్రీ కోటిలింగేశ్వరా!
నతుల నీ కొనరించు ధన్యుడు గుఱాల్ నాగంబులున్ బల్లకీల్
చతురంభానిధి మేఖలాఖలమహీ సామ్రాజ్య మొప్పార ను
న్నతుండై యీ తనుకంచుకం జెడలినంతన్ గిత్తవై నెక్కినం
చిత భిక్షుం డయి కొండకాఁ పగు బలీ! శ్రీ కోటిలింగేశ్వరా!
క్షీతిపై గోష్పదతీర్థ సమ్మృఖగత శ్రీ గాతమీరీరసై
కతవేదిన్ జలజాననంబున నినున్ జ్ఞానాక్షి వీక్షించిన
గ్గతి చేకొన్నదె జన్మ మయ్య యిటఁ దీర్థధ్వాంతుముం ద్వద్దయా
ర్జిత సత్తన్ బరహంసయై పరఁగడిన్ శ్రీ కోటిలింగేశ్వరా!
కొలువై కాశిపురంబు నివ్వటిల నీకుం బొర నమ్మర్దనం
కులరావంబు తపోవిఘాతి యనియో కోటానకొటల్ జగం
బులఁ బ్రోవంగల కోటిలింగముల రూపుల్ దాల్చి నిశ్శబ్దతుం
దిల హర్షాన్వద మంచు నుంటివె యిటన్ శ్రీ కోటిలింగేశ్వరా!
పరిభాషావిధిశాస్త్రముల్ పదసమన్వయ్యేకవాక్యత్వవై
ఖరితో రంజితి కార్యకాల మను పశుంబందు నున్నట్లు ని

ర్భరరాగంబున నల్లుకొన్న తమ దాంపత్యంబు ధ్యానించుచు
డి రహిం జెందుదు నాత్మలోన నెపుడున్ శ్రీ కోటిలింగేశ్వరా!

విను నీవే తలిదండ్రు లిద్దఱును గావే? యర్థనారీశమూ
ర్తిని విశ్వంబు నృజించి ప్రోచియు నయాశే! “నేహ నానాస్తి కిం
చన” యన్నట్టి శ్రుతిప్రకారమున నీ జాగ్రల్లలాటంతపా
క్షిని సర్వంబు లయింప సాక్షివి గదా? శ్రీ కోటిలింగేశ్వరా!

అకారాయతకుండి బల్మిమెయి నీ యారాధకున్ దూటి చా
ర్వాకుం బోలిన వ్యాజమూర్తియ సవర్ణభ్రష్టజుం డయ్యు శ్వే
తాక్షిణ్ణోరు విభూతియై బకతపుం డాచార్య పీతాప్తి ను
ద్రేకింపన్ ద్విజరాభరాశి యెదురా శ్రీ కోటిలింగేశ్వరా!

భాషానాథునిఁ బుష్పసాయకు నణంప నీవు పుత్రవ్యథా
ద్వేషం బూనక శౌరి నీకు ముద మొందంపన్ జగన్మోహిని
వేషం బొంది యుదారతన్ మెలఁగె నీ పెంపుం బ్రభావంబు ని
శ్వేషం బొ సాగను న్నుతింపఁ దరమా శ్రీ కోటిలింగేశ్వరా!

హరివంశోక్తులు శేషధర్మముల వ్యాఖ్యల్ యోగవాసిష్ఠవా
గ్గురి పాద్యాది పురాణగోష్ఠులు సదా చాటిన దుష్టార్థిత
త్వర శిష్టాభయహస్తదానపర నీతారామ రూపంబు దా
ల్చి రఘూర్వీశకులంబునన్ వెఁసితిో శ్రీ కోటిలింగేశ్వరా!

యమిరాజేంద్ర పురాణ దుందుభులు మ్రోయన్ స్వల్పనారాయణా
ర్థముతోఁ గూడిన నీ పరాంశమగు నీతారామ దేవావతా
రము గంగాయమునాంశసంగమితీర్థంబట్లు నీచెంతఁ జే
రి మహాఘంబులు చెందుచుండును గదా శ్రీ కోటిలింగేశ్వరా!

ఆంధ్ర ముద్రారాక్షస విమర్శనము *

కీ. శ్రీ. మహాపాద్యాయ వేంకటరాయ శాస్త్రిలుగారు, కళాప్రపూర్ణ

ఉ. ఎవ్వడు నిర్గుణుం డగు న

హీనకు భాస్కరుని ప్రకటన

యెవ్వ డిదృశ్యమూర్తి యగు

సృష్టితవస్తు నితాంతవానియై

యెవ్వ డనాద్యనామఁ డగు

ఘృష్టితసృష్టికు భాద్య నామఁడై

యవ్యభు నాశ్రితా రిపరి

హర్తను గొల్చెద మోక్షభిక్షుకై.

(౧) అహీన; (౨) అచ్చ—పూ. అనచ్చమేని కుభి మెట్లు? 'కుభి' మనుటచే అచ్చతయు లభించుచున్నది. (౩) మూర్తి—మూర్తి కలదని యర్థ మగుచున్నది. సృష్ట ఐస్తువులయందు మూర్తి గలిగియు యున్నాడనియు అోచుచున్నది. ఈపద మెత్తివేయవలెను. (౪) నితాంత—పూరణము. అన్నిటియందునని అర్థమేని 'సర్వవస్తు' అనుట సరి. (౫) తృతీయపాదము ప్రలపితము. అనాద్యుడని బ్రహ్మము నకుఁ బేరు గాదు. ఆద్యుడే—ఆదౌభవ మాద్యుడే—అని ననుమోక్షి. సకలము నకును ముందు అది యందు బ్రహ్మమే గదా యుండినది. కావున దానిని విశేషణములచే జెప్పినను ఆద్యునిఁదోస గాని అనాద్యునిఁదగదు. కర్తార్థము లెఱుంగక ఈకవి 'అనాది' అనునర్థమున 'అనాద్య'మని ప్రయోగించికొని యుండఁబోయెను (౬) సృష్టిత—ఈరూపమును రక్షించుటకయి సృష్టితబ్రహ్మముపయి 'తత్కర్త' అనునర్థమున 'జిచ్చు' చేర్చి, ఆపయి క్తప్రత్యయమును కూర్చినను సృష్టిత యను రూపము భాస్కరుని సంగృహీత కర్మం బగుటచే నకర్మకథాకువై కర్మము చెప్పఁజాలక

'వస్తు'వునకు విశేషణము కానేరదు. 'అనారాధ్యత్వ' చేర్చి అటుపయి 'క్తాంతము' చేయుటకు మునన అనారాధ్యము పాపఁగనందున ఈకర్తము పనికిరాదు. ఇది 'సృష్టిం చు' అను తెనుఁగు నామధాతువుంబట్టి అది నామధాతువని యెఱుంగక, రంజించు-రంజితము, ఘటించు-ఘటితము, గుణించు-గుణితము, గణించు-గణితము—ఈమర్యాదను కల్పించిన యపభ్రంశముయి యుండనొప్పు. (౭) ఘృష్టిత... నామఁడై—ఇదియు సృష్టితనంటి క్తాంతమా? లేక ఘృష్టి యనఁగా వరాహము గావున వరాహత యని భావార్థక తత్ప్రత్యయంతమా? ఈ రెండవపక్షమున అర్థసమన్వయ మెట్లు? వరాహవతారము ఆద్యము గానుగదా! 'కుభాద్యనామఁడై' అనుచో 'అది + అనామఁడై' యని ఛేదమా? లేక 'ఆద్య + నామఁడై' యనియా? ఈ ప్రయోగము బ్రహ్మైకవేద్యముగా నున్నది.

శ్రీ. గీ. అధికవిస్తీర్ణ భాష మ హర్షవమునఁ

గడుపు నిండంగ సారోదకములు ద్రావి

ఎగుమతీజన చాతక ప్రకరములను

దనివి నొందించు కవినీర దములఁ దలఁకు.

మేఘములు చాతకములను దనువుట ఉదకముల నిప్పుటచేతఁగాని త్రాగుటచేతఁగాదు. కవులును లోకులం దనువుట గ్రంథముల రచించుటచేతఁ గాని చదువుట చేతఁ గాదు.

శ్రీ. గీ. అది నొక్కొండు మూర్తిక్రయంబు నేయ

నతిని నందురుగా త్రిమూర్త్యాత్మకం దని

* ఆంధ్రముద్రారాక్షసము (కీ. శ్రీ.) శ్రీ గుప్త అనంతరాక్ష విరచితము. ఇంటర్మీడియటు పరీక్ష పాఠ్య గ్రంథము. కళాప్రపూర్ణల యీవిమర్శనము నిందుగ నొక్కయంకమునకే లభింపలేదు. ఉపలబ్ధమైన యాయొక దేశమునను ఈసంచికయందు కేవలము పద్యములపై విమర్శనముమాత్రమే ప్రకటింపయ్యెను. కేవలము రామన్న సంపాదకయందు.

—సం. భారతి.

కాలిదాసుడు సృష్టించె గాత్రయంబు
నాతనికి తెల్లదే త్రిమూర్త్యుకాఖ్య!

ముద్రారాక్షస కర్తను వికాశపత్తుని ఈ గ్రంథ
మున నెవలనుం బ్రకటింపక, అప్రసక్తముగా కాలిదా
సుం బొగడుట యుక్తము గాదు.

నీ. ధరణీపై దామరతంపరయై కడు
వ్యాపించి కామయ వంశీదుగ్ధ
నీరధి యెవ్వని నిండుచందురుఁబోరె
గని తాఁ గృతార్థతఁ గాంచి వెలసె
నవనిహాస్యేటకపాశ్చలదారుడై
మెప్పు నొందుచు బ్రభు వితతివలగఁ
బ్రజల నేరెడుగురు రాయాఖ్యచిరకీర్త
కడుపాట నేపును కన్నతండ్రి
తేజరిల్లెడుఁ గమలాపతీసుగగ్ధ
కుక్తిమూర్తాఫలండు విరుద్ధకీర్తి
యతఁడు శ్రీశ్రీనివాసరాయండు, విహిత
వర్ణపద్మాకరోదయభానుఁ డగుచు.

(౧) భూమిమీఁద వారధి వ్యాపించి కం బ్రళయమే
గదా; లోక నాశమే గదా! (౨) ప్రజల నేరెడు
.....గన్నతండ్రి—ఇది మనుచరిత్రలోని నీపపా
దంపు ననుకరణము. “కలశపాథోరాశి గర్భచిరుత్పత్తి
కడుపార నెవ్వనిఁ గన్నతల్లి.” (3) అతఁడు శ్రీ
శ్రీనివాసరాయండు et c.—ఇది అతఁడు చెలువొందు
మధురైటభారిమఱిది et c.” అను పూర్వోక్త నీపగీత
మున కనుకరణము.

నీ. అఱుమాసముల నె యఱువదియేడుట
న్నహంబుఁ గూర్చ నీ చెలిమికాదు
తనప్రాణబంధు లందఱుండు లేనట్టి
ప్రేమంబు జూపె నీ ప్రియహితండు
ఈయూచు విడిచి యే నేగఁ దలఁచుకొనఁ
బోనీక యాగ నీ పుణ్యకమండు
నాయూరివారై లే న్నందెనఁ దెలుపుచో
నవ్వి మాన్యును ప్రితి న న్నతండు

ఇట్టిఁడట్టిఁడనుచు నేతె యెన్ననేల,
యొకగర్భజనితుడైన నిట్టిప్రేమ
నెట్టి ప్రాణసఖుఁడునైన నిట్టిచెలిమిఁ
గూర్చఁగాఁజాలఁడను చనుకొనఁగవచ్చు.

(౧) తన ప్రాణబంధు లందఱు యందు లేనట్టి
న్నహంబు—న్నహంబు లేనియెడల ప్రాణబంధువులెట్లు!

క. ఎయ్యెడరాజమహేంద్రం,
తెయ్యెడనీచెన్న నగరములు గూడితి మే
మియ్యెడ సముద్రలవణము
నయ్యెడవియ్యనిరిగకాయ యందము దోపకా.

(౧) సముద్రలవణము నయ్యెడవి యనిరిగకాయ
యందము — లవణ కబ్బమునకు దేనితో నన్వయము?
‘కాయ యందము’ అను వస్త్రీ సమాసములో కాయ
యన్నది. దా; తో ‘లవణము’ అన్వయింపదు. నుతి దీని
గతి ఏమి?

చ. తల నల ధన్య యెవ్వతె ? ను
ధాకరరేఖ ; నుహించ దదాఖ్య నా
పాలఁకుక యొప్పునా ? యవును
మన్నె యెఱింగియు నేల విస్తృతుల్ ?
పలుక నుధాంకుఁగూర్చి యల
భామను దెల్పుడి ; చంద్రు నొల్ల వా
చెలి విజయం గనుంగొనును
చేడియ ! నీవె యెఱింగె దంచు నా
చలిమల పట్టి యొద్ద నల
జాహ్నువి దాఁచఁ దలంచి యిట్టి భా
వలు పచరించు శంకరుని
కాశ్యము మి మృనయంబు నోమురిక.

(౧) ఎవ్వతె—ఎవ్వతె యని స్త్రీని గూర్చి
యడిగిన ప్రశ్నకు రేఖయని యస్త్రీని ఉత్తర మిచ్చుట
యందము గాదు, మందహాసము. (౨) ‘పాలఁకుక యొప్పునా’
అని స్త్రీనిగూర్చియే ప్రశ్నను రూఢిచేసినపుడును
‘అవును’ అని నుధాకరరేఖ స్త్రీయేయని యుత్తర
మొసంగుట మందతరము. (3) మహాకా—పాపపూర
ణము. మున్నె—యతిపూరణము. (౪) ఏల విస్తృతుల్—

చిరకాలమునుండి బాధించుచున్న మూత్రవ్యాధులకును గళ
(గనేరియా) వ్యాధికిని క్రొత్తగాకనిపెట్టబడిన
దివ్యాషధము.

గ నో కి ల్ల ర్ (రిజిస్టర్డ్)

ఈయాషధము శ్రేష్ఠతము. ఇంగ్లీషుమందులను దేశీయములగునాషధములను
పుచ్చుకొనినను గుణము కలుగనియడలను, యింజక్షనులవలనను వాక్సినులవలననుగూడ లభ్యము లేకపోయినయడలను
కడపటిప్రయత్నముగా మా గనోకిల్లరునుగూడ పుచ్చుకొనిచూడుడు. పెక్కుయేండ్లనుండియున్నను లేక క్రొత్తగా
కలిగినను వీరకము శరకము కలసంకటమైనను మరెట్టి మూత్రవ్యాధులనైనను స్త్రీలకైనను పురుషులకైనను గనోకిల్లరు తప్పక
కుదుర్చును. మూత్రము ఝూరీగా వెడలును. మూత్రముపోవుచున్నపుడును కలుగుమంట తగ్గిపోవును. మూత్రనాళము
నందలి వాపు తీసిపోవును. ఈగవ్యాధి (గనోకోకసు) వలన మూత్రము బొట్టుగా పడుట, మేహరోగమువలన మూత్ర
ద్వారమునుండిపోవు తెలుపు, యూరెటిటిసు, ప్రాస్టాటిటిసు, సిస్టిటిసు, లుగోరియా, మున్నగువ్యాధులన్నియును
స్త్రీలకును పురుషులకునుగూడ గనోకిల్లరువలన కుదురును. వీర్యము (సెమను) పోవుట, స్త్రీలు గర్భవతులుగా
నున్నపుడు కలుగు మూత్రవ్యాధులు మున్నగునవిగూడ దీనివలన కుదురును. 50 మాత్రలుగల సీసా ఖరీదు రు. 8-0-0
వీ. పీ. చార్జీ ప్రత్యేకము. ఒక్కసారి 3 సీసాలు తెప్పించుకొనిన వీ. పీ. చార్జీ మేమే భరించెదము.

అడ్రసు:—డాక్టర్ డి. ఎన్. జసాని, 137 కికావీధి, గులాబ్ వాడి, బొంబాయి 4.

Tel. Add. "GONOKILLER" Dr. D. N. JASAN1, 137 Kika Street, Gulalvadi, Bomday, 4.
మద్రాసు సిటీ ఏజెంట్లు దాదా అండు కంపెనీ, 52, నైనియప్పనాయకవీధి, మదరాసు.

స్వల్పధర !

ఫల మధికము !!

పూర్తి తృప్తి!!

100 కి 100 గురు సంతృప్తిచెందియున్నారు

లోకామయహరకస్తూరిమాత్రలు

పిల్లలుమొదలు ముసలివారివరకు అందరి మందము, మలబద్ధము, పడినెము, దగ్గు, గూరలు, శీత
లముచే కాళ్లులాగుట, కడుపుబ్బరము, కడుపునొప్పి, పక్క-లయందునొప్పి, ఆహారక్షీర్ణకాలమంగు తల
నొప్పి, చరిబ్బరము, జ్వరము, ప్లేగు, ఇన్ ఫ్లూయెంజా ఇంకను అనేకవ్యాధులను గుణపరచును.
స్త్రీలు ప్రసవించిననాడు, స్నానమునాడు (కస్తూరికి బదులుగా) ఈ మాత్రలు 4-5 ను, 2-3 తమ
లపాకులలో నమలి మింగవలెను. సాంక్రామికరోగులతో నుండవలసినవారు, దినము 1-2 మాత్ర
లను సేవించిన ఆరోగ్యదృఢాంగు లగుదురు. ఈమాత్రలసీసాతోగల అనుపానపత్రిమును చూడుడు.
800 మాత్రలు గల సీసా 1 కి 4 అణాలవంతున ప్రతిషాపులోపలను దొరకును. పోస్టుమూలకముగా
6 సీసాలు రు. 1-8-0, 12 సీసాలు రు. 2-12-0, 25 సీసాలు రు. 5-8-0.

సారస్వతానవం:—మెదడుకు బలమును కలిగించి, జ్ఞాపకశక్తిని వృద్ధిచేయును గావున, మెదడు
దుర్బలమువలన గలిగియుండు సమస్తవ్యాధులను పరిహరించి నరములకు మంచి తాగును, రక్తవృద్ధిని కలుగజేయును.
సంగీతపాఠశాల కంఠస్వరమునకు మృదుమధురత్వము నిచ్చును. పాడను పాడను ఉత్సాహము నింపును. బలహీనలైన
స్త్రీలకు నెత్తినడుమ (నెత్తితోరు చాల మెత్తగా వుండుటవలన) మాట్లాడను నడువనుకాని పిల్లలకు సంజీవనంజీతి.

6 బొమ్మల సీసా 1-8-0, 1-0-0.

పోస్టుఖర్చులు ప్రత్యేకము.

శ్రీ సీతారాఘవ వైద్యశాల, మైసూరు.

హిమో బిన్ సిరప్

ర క్తవృద్ధి చేయుటయం దమోఘమైనది.

పాండురోగము, మలేరియాజ్వరానంతరము కలుగు బలహీనత
మొదలైన వ్యాధులకు చాల ముఖ్యమైనది.

హిమోబిన్ సిరప్ శ్రేష్ఠమైనదేగాక, పైన్ హిమోగ్లాబిన్, ఆర్సినిక్ ప్రిప్రెస్నైన్
కలిపి తయారుచేయబడి యున్నది.

స్త్రీలు గర్భమును ధరించినపుడును, శిశువును కనిన తరువాతనుగూడ
నవశ్య ముపయోగింపదగియున్నది.

**Bengal Chemical &
Pharmaceutical Works, Ltd.,
CALCUTTA.**

ఏల 'విస్మయకు' అని బహువచనము? (౫) పలుక
సుధాంశుఁగూర్చి యలభామను చెల్వడి...ఎటెంగెడు—
'నారీం పృచ్ఛామి సేందుం' అని మూలము. 'స్త్రీ' నడు
గుచున్నాను, సెందుని గాదు' అని యర్థము. 'కథయతు విజ
యా న ప్రమాణయదీందుః' అని మూలము. 'సెందునినమ్మ
వేని విజయ చెప్పను గాక!' అని యర్థము ఈ రెండువాక్య
ములు నిట్లు భృశీయ చతుర్థపాదములుగా భ్రష్టికరింపఁబ
డినవి. 'కనుంగనము'—చూడుమని సహజమయిన యర్థ
ము. అడుగుమని గోదావరీ వ్యవహారమున నొక యర్థము. అ
గోదావరీయుల కిది తెల్లము గాదు. (౬) విజయా—
“(a) Name of Durga; (b) Name of one of her
female attendants. Mu. 1. 1.” Apte, ఇందుచలన
విజయ యననది దేవికి చేటి గాని చెలి గాదని స్పష్టము.
ఈచతుర్థపాదముతోలి చెలి గౌరియా, విజయయా?
గౌరియేని, యసంగతముగా 'చేటియ!' యనునో సెం
బుద్ధిచిహ్నములు ముద్రించుట యసంగతము. (౭) చలి
మల పట్టియొద్ద నలకాహ్వాని దాచఁచ దలంచి—ఒద్ద
శబ్దస్వారస్యముచేటి 'బాహ్వా'ని పాఠ్యునికి ఆప్పగింపఁ
దలం? అని అర్థమగును. 'నీన్యా నిహ్నోమి మిహ్నో' అని
మూలము. 'బాహ్వా'ని పాఠ్యునికి తెలియనీక దా
చదలంచి' అని దాని కర్థము. కావున తిథిమా కేసలము
మూలవిరుద్ధము. (౮) శిష్యమున కాలుపాదములు.

చ. ధర తలక్రిందు లొనని ప
దంబులు లేకగానె యానుటన్,
గరములు కాంచెనేని ద్రిజ
గంబులు దాటు నెల చు వెంగులన్,
బరపిన నెల్లొసగువును
భస్మము నేయు నటంచుఁ కాపులం
బరమున నుంచుటం బ్రబు
బాధకు లోనయి నుఖ మొందు నా
పురహరు నాస్తి మెంతయును
బ్రోచెడు మిమ్ముల నెల్ల వేళలన్.

(౧) తలక్రిందులు— 'అవనతిమ్' అని మూలము.
“అవనతిః = Bending, bowing down, stooping;
అవనతిమనః. Mu. 1. 2. 38.” Apte, ఇందుచలన

అవనతి యనఁగా వంగుట గాని తలక్రిందులగుట
గాదని తెల్లము. (౨) చాంచెనేని— చాంచెనను ప్రథమ
పురుషరూపము ఇట్లుపరిగాదు. దీనివలన చాంచినవాడు
పంచమపాదోక్త పురహరుడు గాఁడని అర్థమగును. (౩)
త్రిజగంబులు— కర్తయా; కర్మయా? (౪) పంచుట—
దీనికి కర్మ యేది? 'చాంచినయెడల త్రిజగములం దాటునని
కరములను పంచుటచేత' అని చెప్పిన నన్వయ ముండును.
(౫, ౬, ౭) అంబరమున నుంచుట, ప్రబలబాధకు
లోనయి, ఎల్ల వేళల— ఈయాడును మూలమున లేవు.
తోలిరెండును 'మూలవిరుద్ధములు. అంబరమున నుంచిన
గ్రహనక్షత్రాదులు కాలిపోవా? ప్రబలబాధయేని నృత్య
ము చేయనేల? (౮) దుఖ మొందు— మూలవిరుద్ధము.
'దుఃఖనృత్యమ్' అనఁగా ప్రయాసతోఁ గూడుకొన్న నృ
త్యమని యర్థమే కాని దుఃఖ మొంది వాఁడనియు, ఏమి
వాఁడనియుఁ గాదు. (౯) పరపిన... నుంచుట— మూ.
'సృష్టిం లక్ష్మ్యేషు నోగ్ర జ్వోతకామునిం బన్నలో దా
వాభిశేః' = “కాలు నను భయముచే లక్ష్మ్యనస్తువుల మీదికి
ఉగ్రదృష్టిని నిగుచ్చుక” అని యర్థము. (౧౦) ద్విశీయ
పాదమందు చాంచుట ఏలకో? మూలమున 'అభినయతః
అభినయార్థమని తెలుపఁబడి యున్నది అది యిందు త్య
జింపఁబడినది. (౧౧) మూ. 'ఇత్యాధారానుగోధతో—
ఇనయు నిందు ర్విజింపఁబడిన'. (౧౨) ఇం పంపాది.
కవి ఒకవాద మెచ్చి పెట్టుకొనియు మూ మును పూర్ణ
మగా నెందులకుఁ దెచ్చుకొనినేరకపోయెను. మఱికొంత
వదలికేసి నాను నుండములతో నిలుపరాదా! లేక మూ
ల్యామెల్ల నుగియునెఱుప పాదములు పెంచుకొనుచుఁ
బోన దా? ఈ యుదయధ్యస్తా ఏమి? (౧౩) ఎల్లవే
ళలకొ అను బహువచన స్వారస్యముచే (పారమ్యన్యా
హ్వా సాయంసమయము కర్మా? లేక రే ముంబుగు లర్థ
మా? లేక అన్నియు నిర్థమా? ఈపదమే లేకున్న ఇంతి
న్న చక్కగ నుండరా!

అ. వె. బాలిశం డొకండు వ్యంసాయ మెనరింపఁ,
బూనుకొన్న గూడి భూమి మిగుల
సారవంతమైన సస్యంబు ఫలియించుఁ,
గాని, వానిగుణము గాంచ దెచ్చుడు,

(౧) ..... (౨)
పూనుకొన్న — యతిపూరణము. (౩) మిగుల — పొడ
పూరణము. (౪) మాడక — పూనుకొన్న గూడ: పూనుకొ
నకపోయిన ఫలించుట నిశ్చయమేకదా! పూనుకొన్నప్పు
టికిని ఫలించునని యనుభవవిరుద్ధ మర్థము. (౫) ఎపుడు —
ఇది ఏల? పొడపూరణము. వ్యావహారిక ధోరణి.

ఆ. ఐ. ఒకటే జలము దెచ్చు నొక్కటే గందంబు
దీయుఁ బూలు స్రుచ్చుఁ దెలుప యొకటే,
రోట స్రుచ్చు మండ రోలంబుతో యొ
క్కర్తొకరిత యింపు గలుగఁ బాడు.

(౧) పూలు స్రుచ్చు — 'విదిత్రా' అనునది
త్యజింపఁబడినది. (౨) ఒక్కర్తొకరిత — దంచిన దొక
రిత, పొడినది మ రి యొ క రి త యని యిడున్నది.
ఇది మూలవిరుద్ధము. మూలమున ద:చునదియే కలహం
కారముతోరోకోటితో పోటు వేయుచున్నదని యున్నది:
'ముసలమిద మియంప పాతకారే ముహు రనుయతి
కలేన హంకృతేన'(౩).....(౪) ఇంపు గలుగఁ
పాడు — మూలమందు కల హంకారము చెప్పఁబడినదే
కాని పాటగాదు.

ఆ. ఐ. చంద్రమండలమ్మ సరభసంబున బూని
పాపి కేతు వకట ! పట్టె దలఁచె
పూవుబోడి! యైన బుధయొగ మద్దానిఁ
గాంచుచుట పద్ది కలుగ దివుడు.

(౧) చంద్రమండలంబు — 'చంద్రమసం
పూర్ణ మండలమ్.' ఇందు పూర్ణ పదార్థము త్యక్తము.
(౨) అద్దాని — నేనిని? చంద్రమండలమునా? ఆప
క్షమున 'అద్ది' కలుగదు అనఁగా చంద్రమండలము కలు
గదని యర్థముగాదా! ఈ 'యద్ది'కి విశేష్యమేమి? చం
ద్రమండలముకాదేని, పట్టెదలఁచుటయో, పట్టుటయో?
పట్టుటయే. ఈయన్వయము పీఠలూటగానున్నది.

క. కటకట ! నందునివంశము
పటుతర నిజ కోపవహ్ని పాల్సేసిన యా
కుటిలండు చంద్రగ్రహణం
నిట నేననఁ జంద్రగుప్తుఁ డేయని యొంచెన్.

(౧) ఇట — ప్రాసకరణము. (౨) కుటిలండు
...చంద్రగుప్తుఁడే — చంద్రగుప్తునికి కుటిలండు విశేష
ణముగాఁ దోచును. (౩) చంద్రగ్రహణం నిట నే ననఁ
జంద్రగుప్తుఁడేయని యొంచెన్ — చంద్రగ్రహణమేచంద్ర
గుప్తుఁడని యొంచెనా? నేన చంద్రగుప్తుఁడనని యొంచె
నా? చంద్రగుప్తునికి గ్రహణముని యొంచెనని మూలాభి
ప్రాయము. "చంద్రునికి గ్రహణముని నేననఁ జంద్రగుప్తు
నికనియొంచెన్" అను నీర్థిని 'చంద్రునికి చంద్రగుప్తునికి'
అని ఏకవిధక్రీకముగ నున్న గదా మూలార్థ మగును. 'చం
ద్రస్యగ్రహణమితి శ్రుతేః సనామ్నా మార్కెన్దోద్దిష్ట
దభియోగ ఇన్యైతే'

తే. గీ. మదపుటేనుగు నెత్తును మయిరి గలుగ
సంజ కెంజాయలో నున్న చంద్రుపగిది
నతికయిల్లెడు ; హరి యట్టె యాపులింప
నెనెడు కోరలు పెకలింప నేర్చువాడు?

(౧) మదపుటేనుగు — మూ. "ఆస్వాదితద్విగద
కోణితకోణకోభాం సంధ్యారుణామివ కలాం శశి లాం
ధవస్య; జృంభావిదారి తమఖస్య ముఖాత్ స్ఫు
రంతీ కోపార్తమిన్సృతిహరేః పరిభూయ నంష్ట్రామ్." దీని
యగమ: 'ఒకసింహము ఏనుగులరక్తమును అప్పుడే త్రా
గి ఆపులించుచున్నది. ఆరక్తముచేత దానికోతిపల్లు సం
ధ్యారాగమునందలి చంద్రకోవలె ఎఱుఁగా వెలుగుచు
న్నది. అట్లాపులింతలో నోరుతెఱచుకొనియున్న యా
సింహమును ధిక్కరించి దానినోటిలోని యాకోతిను
ఎనెడు 'పెఱుకఁగోరుచున్నాడు.' ఇందు 'నందులు
ఏనుగులు, సింహము చాణక్యుడు, సింహము నోటి
లోని కోతి చాణక్యరక్షిణుడయిన చంద్రగుప్తుడు. ఇప్పు
డే నందులంగూర్చి తృప్తుడయిన చాణక్యుడు మహాసమ
రుఁడు రత్నకుండ్రయండఁగా ఎవడు చంద్రాపుని పట్టు
వాడు? అని భావము. ఈభావముగాని, మూల పదాన్వ
యముగాని రాయని వారికి గోచరించి నట్లగపడదు. అం
దులకు జ్ఞాపిక కోతిలు అను బహువచనము. ఒకటియైన
చంద్రగుప్తునికీ తెల్లను. పెక్కులయిన ప్రస్తుతమును
నూచింపనేరవు. మఱియు నీర్థిమా ఆంధ్రము మూల
విరుద్ధముగా నున్నది.

నీ. శక్రుకాంతల ముఖ చంద్రబింబంబులఁ

గడు శోకధూమంబు కఠినమిరుల

నలుపారఁజేసియు నయవననంబున

మంత్రిభూజముల భస్మంబు చేసి

బంధుమిత్రులు ద్విజవర్గంబు లేకుండ

నందవంశమునకు నాశ మొసఁగి

భస్మంబు నేయంగ వస్తుజాలని బింకఁ

గానమి మత్ప్రీత పాశలంబు

గీ. విహింసన వహ్ని శమియించు విధము దోష,

కాంతభావంబు నొందె నీ చందమునకు

గాని మనమున భేదంబు గలిగి కాని

కరముఁ గోపింతు రరులని గాని కాదు.

(౧) శక్రుకాంతల—మూలము: “శ్యామికృత్యా

నశ్చేదూ నరియునతిదిశాం సంతతై శ్శోకధూ

మైః, కామం మన్త్రిద్రుమేభ్యో నయపవనహృతం మో

హభస్మప్రకీర్ణ్య; దగ్ధ్యాసంభ్రాంత సౌరద్విజగరహితా

న్నందవంశప్రరోహాన్, దాహ్యభావాన్నభేదాజ్జ్వలన ఇవ

వశే కామ్యుతి శ్రోధవహ్నిః.” (ఇట) శక్రుకాంతలు

దిక్కులుగానా, వారిశుభములు సంద్రులుగానా, శోకము

ధూమముగానా, సావయవరూపకముగా శర్మింపఁబడినవి.

ఈవర్ణన శ్రోధమును దావానలముగా ఈశ్లోకముందే పుత్రు

ర్థపాదమునఁ జేయునర్హన కర్తవ్యతానుకూలముగా నున్నది.

శక్రుప్రీతి దిశలని యీతెనుగునఁ జెప్పవలయున ఈరూ

పకమున సొంపుపోయినది. (౨)నయపవనంబున మంత్రిభూ

జముల భస్మంబుచేసి—పవనముచే భస్మముచే సెననుట య

సంగతము; అనుభవవిరుద్ధము. లోకములో అగ్నితోభస్మ

ముచేయుదురుగాని గాలితోఁగాదు. మూ: ‘మన్త్రిద్రుమే

భ్యో నయపవనహృతం మోహభస్మప్రకీర్ణ్య’—‘నీతి యను

గాలిచే లేబడిన అజ్ఞానమనెడు బుగ్గిని మంత్రులను చెట్ల

పైఁజిల్లి’ అని అర్థము. ‘చాణక్యండు నంద రాజమంత్రు

లను కనకతంత్రములు తెలియనీగ, నందరక్షణార్థమై వాళేమి

చేయవలెనో’ అదియు వారికి తెలియకుండునట్లు తననీతి

ప్రయోగముచేత చేసెననితాత్పర్యము. మఱియు కథలో

చాణక్యండు నందరాజులను కూర్చేసుకొని మంత్రులం

ప లేడు. మంత్రులు రాక్షసాదులు బ్రాహ్మణు

లు. వారిహింసనము నెత్తుడు నెడరుకు యత్నింపరు. (3)

బంధుమిత్రులు ద్విజవర్గంబులేకుండ నందవంశమునకు

నాశమొసఁగి—ఇది కేవలము భ్రష్టము. మూ: “దగ్ధ్యా

సంభ్రాంత సౌరద్విజగరహితాన్ నందవంశప్రరోహాన్.”

దీనియర్థము: ‘దిగులుపడి పౌరులనెడు పక్షిసంఘము లెగి

రిపోగా మిగిలి నిలిచియున్న నందరాజులనెడు వెదులు

మొలకలను కాల్చి’ అని. ఇదియు శ్రోధము దావాగ్ని

యనెడు రూపకమునకు మిరుల ప్రాపకము. దాని నిట్లు

‘నాశమొసఁగి’నారు (౪) ‘ప్రతాపానలంబు’—చక్రచాణ

క్యండు—బ్రాహ్మణుండు; నీతిప్రయోక్త. యుద్ధవీరుండు

గాఁడు; రాజుగాఁడు. ఇతనికి ప్రతాపమునుట

అసంగతము. మూలమున ‘శ్రోధవహ్ని’ యనియున్నది.

(౫) ‘ఈ చందమునను—శులిపూరణము. (౬) మనము

న భేదంబుగలిగి కాని—ఇందు ఈమనము చాణక్యుని మన

మని తోచును. మూలమున భేదము శ్రోధవహ్నిదిగా

చెప్పబడినది. ‘నాశమొసఁగి’ దహించుటకు దాహ్యము

లేనందున—అనగా సర్వమును దగ్ధముచేసిననందున మఱి

పనిలేక ఆతెనేకాని అలయికచేతి ఆటినదికాదు. ఇంకను

దాహ్యము కలదేని దానిని ఇప్పుడు దహింప సిద్ధముగా

నున్నది’ అని మూలభావము; నే నలసిని గానని

మూలభావముకాదు. (౭) కరము గోపింతురరులనికాని

కాదు—ఇది సొంత కల్పన; మూలమున లేదు.

దీనిని మానిన నింతిన్న మేలు. పంచపాదులను, మట్టు

దులను చెప్పట కేమిన్యాయమో త్రిపాదికి అదేన్యాయ

ము కలుగును. గీతవలన గీతమునకు చెఱుపేకలిగినది.

ఎట్లన: అరులు గోపింతురని చాణక్యుడు వెఱచునని శిశు

వయుననుం దలంచునా! గోలీలాడిన నాయన గోపించునని

బాలుండు భయపడుచుండును గాఁబోలు! వారిచిత్తమున కెగ్గు

నేయ నితండు వెఱచునేని వారికితండు మిత్రమే యగును;

వారు నితనికి మిత్రులేయగుదురు. అట్టివారిని అరులను

ట ఎట్లు! కావున నీపాదము శిశు జన్మితసరణిం బురణించు

చున్నది.

మ. నను నాఁ డాగతిఁ బట్టి నిండు సభలో

నన్ లాగి పోఁ దోయిఁ జూ

చినవా గందలు తేరి కోడియును ఛీ
 ఛీ యంచు లోఁ దిట్టుచుం
 గని వింతించిరి ; వారతే యిట్లు డిటం
 గన్నారగా ! యేనునన్
 గినుక నింగము కొండనుండి గజముం
 గ్రిందిం బహిర్ము లా
 గున నే నందుని గద్దెనుండి త్యక్తతోఁ
 గూర్చుగ నుత్సాహి నై.

(౧) నిండుసభాపక్ష—ఇది తిప్ప. చా క్యుని
 అగ్రభోజనసకమునకి పుచ్చివేసింట్లు కథాను ప్పది;
 సభాభోజనముకి యీచ్చివేసెను. ఇది. మాలములో అగ్ర
 సంతి—అగ్రాసనమునుండి అని యున్న. అనువాదికులు
 దానినివలె నారు. అగ్రాసనమే అగ్రభోజనసకము. కథ
 మాచు...నది. కథను తెలుపునదైనయగ్రాసనకథనమును
 మాని రాయనారు. అదునై పాదములు అగ్రతీర్థ పట్టి,
 'హోద్రో' అను పదముల భిత్తిముచేసెనారు. (౨) 'అవ
 శివ'—అవహాయ దేవతైన శివుని అని భావము. దానిం ద్య
 జిం నారు. దానికిని పూర్వోక్తమే ప్రతినిధి. (౩) చూ
 చినవారందఱు...కని వింతించిరి—'చూచిన' పదముండ
 గా వైతగా 'కని' పదమేల; (౪) ఓడియును—
 'యను' పదము నై తివేసి కోపింతు. 'ఓడియును...లోఁ
 దిట్టుచు' అనుటచే ఓడినియెడల తప్పుక లోఁ దిట్టుదుర
 ని గమ్యునుగును. అట్లు చేయుదురనుట యసంగతము;
 ఓడితేని బహిరంగముగనే తిట్టుదురు. 'యను' పదము
 నై తివేసికొనిన ఈ యసంగతార్థస్ఫూర్తి యడగి ఆ సం
 గతార్థ స్ఫూర్తి కలుగును. (౫) ఛీ ఛీ!—వారింత
 ఒత్తియుండి తేని తేనికిం దెలిసియే యుండును.
 ఈదేశ్యము నిట్లసాంధ్రాంధ్ర యుక్తముగాఁ జెప్పిండు
 లకు ఫలమేమి? తేనికిఁ దెలియుటయే? లోఁదెట్టినవాఁడం
 గావున 'చీ! చీ!' అనుటయే యుక్తము. (౬) కినుక, త్యక్త
 లో, ఉత్సాహి నై—ఇది నిర్మూలములు. పాద
 పూరణార్థము పొత్తిములు. (౭) ఇందుత్త్యక్తము లేవియన:
 ముఖైః అనితైః (మొగములువాండ్ల). కొండనుండి—(అర్చి
 శిఖరాత్. (గజము) (౫) కేంద్రము, సాన్వయస్. (౮)
 లాగి—ఈయర్థమున నిట చప్పని వ్యావహారికపదము.

(౯) కినుక—కినుక (కోపము) సింగమునకా తన
 కా? (౧౦) ఉత్సాహి నై—ఈనాట యిచ్చు భావా
 భాసకరము. (౧౧) పంచపాది. అయిదుపాదములు
 కొనియు కథకు, అర్థపుష్టికి వలసినపదములను నీటిరి
 విడిచిపెట్టెనారు.

ఈ సంకుల నందఱం గునివి

నాశిలి లక్ష్మీని జూ గుత్తునం

దండము మీఱఁ బద్మము జ

లాశ్యమునుగల బోలె స్థైర్యముం

బొందగ ; పంచినాడె ఫల

మా ల్పరి గల గనె యిర్వంగు, నా

నందుని ముంగ గోపమును

నాశ్రియశిష్యునియంగు ప్రేమయున్.

(౧) అందఱ—తొమ్మిండుగురిని అని మాల
 మనసున్నది. (౨) నందుల—మూలమున భూదేవికి
 పౌద్రోగము వంటి వారియన అని నందుల కుపమాన
 మున్నది. అతవాదకులు దానిని వదలి నారు. (౩) పద్మము—
 పద్మము నాటుట యెట్లు? చచ్చిన వానిని పాఠినట్లు
 పాఠకులుయా? పద్మము శ్రుంచినపుడే చచ్చును. దానిని
 నాటి యది బ్రతుకుటయెట్లు? మూలమున 'నలిసి' అని
 తామరతీగ చెప్పబడినది. తీగను దుంపతో తెచ్చి నాటిన
 నది బ్రతుకును. మఱియు ఆ స్త్రీలింగము ఉపమేయమయి
 న లక్ష్మితో సామ్యార్థము ఎంత యొప్పదముగా నున్నదో
 చూడుడు. పద్మమునుటచే ఆసామ్యమును చెరుచుటయే
 గాక అసంభవమునుగూడ పలికినారు. (౪) ఫలముల్—
 దేశఫలములు? మూలమున కోపప్రీతులయొక్క ఫలము
 లు అని యున్నది; ఇందు కద్విసంవాదముగా. (౫) కోప
 మును ప్రేమయును అనుటచే కోపప్రీతులే ఫలములని వర్ణి
 తమైయున్నది. (౬) అన్వయము—'అందఱుమీఱః'
 ఇది దేనికి చెందును? లక్ష్మికా? పద్మమునకా? (౭) స్థై
 ర్యముఁ బొందగ—ఇది నాటుటకు విశేషణము; మి
 గుల వ్యవహితము. వై నెమికోలను లేనియెడల ఇది భో
 రణ్యనుసారముగా పంచుటకు విశేషణముగును. వక్త
 వ్యార్థ భోధకముగా శబ్దప్రయోగము చేసికోవలయుం

గాని అచ్చుచిహ్నములం భిక్షిండుటయు నొకప్రయోగ
లాలిత్యమా? (౮) - భిక్షు క్షేన మనసా - దీనిని వదలి నాడు.

చ. అరయంగ విత్తంశుండగు

నట్టివలెందుని శరీయుండు రెం

దటా ; పతి విత్తిహీనుడయి

నందము కెప్పడొ కల్లు వంతు బా

యక ; పతి కెల్లిన స్వీడున

రాకులము గొడి దేని గోరియో!

యగుగుగ ! నిన్ను బోలెడు మ

హాస్యము భూతిలమందు రాక్షసా!

(౧) చేరియుండురు - 'అర్థతః' - ధనముకొఱకు
అని మూలము తెల్పెక్తము. (౨) విత్తిహీనుడయినక -
ఇది 'ప్ర' 'వి' పత్తిహీ - అపాయములలో పడియుండిన
అని మూలము. 'తమ కెప్పడొ కల్లువంతు' - ఇదియును
దప్పు. 'పన ప్రప్రసాదో' - మరల నతనికి రాజ్య
మువచ్చినను ప్రత్యాశచేత. అని మూలాగము. (౩)
'మది దేనిగోరియో' - ఇది అమూలకము. కారణము తెలి
యలేని దీనికి భావము. కారణము మూలమున కెప్ప
డియున్నది. 'పూర్వకృతా సంకేత నిస్సంగయభక్త్యా'
- పూర్వము, అనగా అప్రభువుబ్రతికియున్నప్పుడు, అయ
నచేసిన మేలును స్మరించి ఆతనియందు ఇప్పుడు కలప్ర
త్యాశ లేనిభక్తిచేతి - అని మూలాగము. ఈ భాగము
మిక్కిలి ప్రధానమైనది. దీనిని వీరు వదలి 'దేనిగోరి
యో' అని తెలిపిందనారు. ఏదేని కోరిక గలిగి భర్తృ
కుల పక్షపాతము పూనినచో ఆ మంత్రియందు గొప్పతన
మేమున్నది?

ఉ. స్వామికీ గూర్చునాడ డయిన

బ్రజ్ఞ యొకింతయు లేకయున్నచో

నేమి ప్రయోజనం బగును ?

ఎంతయు బ్రజ్ఞను గల్గియుండియున్

స్వామికీ గూర్చుండే వృథ

భక్తియు బ్రజ్ఞయు గల్గునాడె పో

యీమహి భృత్యనామమున

కంతయు నర్హుడు; భృత్యుడయ్యుండె

నీమహానీయవద్దగుము

లేవియుండెండడ, బాయ నాడగున్.

(౧) లేక యున్నచో - ఎవరికి ?

(౨) లేకయున్నచో - లేనిచో అనుటకు వాగ్దం
బము. (౩) ఒకే తిరు..... ఇది మూలమున లేదు;

అప్రయోజకము. (౪) నీమి ప్రయోజనంబగును? -
ఎవరికి? (౫) బ్రజ్ఞ యొకింతయు - ఇందు ప్రజ్ఞాహీనతను

మూలము చెప్పినారు. మూలమున 'కాతరేణ' అని విక్ర
మహీనతనుపూడి చెప్పినారు. (౬) ప్రజ్ఞనుగల్గి - ఇదు

ప్రజ్ఞనుమాత్రమే చెప్పినారు. మూలమున విక్రమముగూడ
కెప్పబడియున్నది. (౭) ఎంతయు - ఇదియుమూలకము.

(౮) భక్తియు బ్రజ్ఞయు - ఇదటను మూలమున విక్రమము
గూడ కెప్పబడినది. (౯) ఈమహి - యతి ప్రాసపూరణ

ము. (౧౦) ఎంతయు - అమూలకము; యతి ప్రాసము.

(౧౧) మహానీయ స్వరూపులు - మహానీయ - సత్; ఈ
రెండు నొకటిమానదగు. (౧౨) చెందడ - చెందడేని అని

యుండవలయును. (౧౩) బాయ - ఎవరికి? (౧౪) భృత్య
నామమున కెంతయు నర్హుడు - మూలము: 'భూతయేతే

భృత్యానృపతే' - అభృత్యులన రాజునకు భూతి అన
గా విశ్వరూపులు కలుగును - అని యున్నది. దానిని వీరు

ఇట్లు మందీకరించినారు. (౧౫) బాయనాడగున్ -
ఇదట మూలములో 'సంపత్సుచాపత్సుచి' సంపదలయందు

ను ఆపదలయందును అనియున్నది. ఈచెడద మనకేల
'యని వదలినారు. (౧౬) ఇది పంచపాది. ఏమి మతి

యొక పుండీపాదములయిన వేసుకొని వదలివచ్చి భావ
మును తూర్పారపట్టినట్లు చెప్పుకొని పోవుచుండరాదు?

త్యక్తములు.

క. మనుజేంద్రుడును గజేంద్రుడు

ననయము చింతించుచుండు రావోరంబున్

గొనవలెద దమకుం దామని,

పనిపడి తముఁ గొల్పు భృత్య వగ్గము లుండన్.

ఈపద్య మధ్యాన్నముగా నున్నది. మూలము:

"స్వయ మాహృత్య భుంజానా

బలిసోఽపి స్వభావకః;

గజేంద్రాశ్రమ శివశాస్త్రి
ప్రాయ స్సీ ది ది దుఃఖతాః."

భాషము:—స్వభావముచే బలాధ్యుడయ్యును
తాని సంపాదించుకొని యాధవించు రాజాను, అట్లే స్వ
భావముచే బలాధ్యుడయ్యును తానే ఆహారము సంపాదించు
కొని భుజించుగజమును ప్రాయశఃకముగా దుఃఖముచే ననసి
పోవును—దీనికిని పద్యమునకును సంబంధము స్వల్పము;
విసంవాద మధికము.

క. కమలము మిక్కిలి సొంద

రగము శుభియై యైన దాని యంతఃకరణం

బు మిగుల నీచం బయినది

యనులుండగు చంద్రుఁ డిట్లు నా కాకున్నన్.

(౧) 'మనోహరాజామసి' యనుటకు 'మిక్కిలి
సొందర్యము గల' యై యైన' అని—తెనుఁగు దీర్ఘ
ముగా నున్నది. (౨) మిక్కిలి—పాదపూరణము. (౩)
మిగుల, అయినది—పాదపూరణములు. (౪) దానియంతః
కరణంబు మిగుల నీచంబయినది— ఇందులకు మూలము
'రూపాద్విసంపత్తి శీలమ్'—'రూపమునకు విపరీతముగా
నున్నది నడువది' అని. ఈతర్జిమాపంక్తికిని మూలపంక్తికిని
సామ్యము తక్కువ. (౫) తిట్లునా—కమలము తిట్టిననుట
ప్రబలము. కమలమునకు వాగింద్రియ మెక్కడిది?
ఆతిట్టుట నిజమే అని యొప్పుకొందముగాక, అప్పటి
కయినను అది అనువాదకుల కెట్లు తెలిసినది? మూలముః
'యానిచంద్రేవిరుద్ధాని'—ఏచి చంద్రునియందువిరుద్ధములో
అని యున్నదిగాని తిట్లు గిట్లు ఏమియులేవు. (౬) అమ
లుండగు—మూలము: 'సంపూర్ణ మండలేఽహి'—పూర్ణమండ
లముగలవాడయినను అని. చంద్రవరమున మండలకల్ప
మునకు వింబపరముగాన, చంద్రుని ప్రపరమున ద్వాదశ
రాజకమండలపరముగాను ప్రయోగము. వీరు ఈవిశేషణ
మును 'అమలుండగు' అని చప్పఁజేసివారు. ఇందు వక్త
చారుడు. చంద్రునియందు పరక్షులగు జనులంగనిపెట్టి
తనని యాశ్లోకముచే నూచించుచున్నాఁడు. కమలము
లచే వైకనురక్షులవలె నటించుచు లోలోపల చంద్రుని పు
నిపై కుట్రలుచేయుచుండు జనులు నూచింపఁబడు

చున్నారు. (౭) వచనములో కమలములు అని బహు
వచనముగా ఆరంభించి పిమ్మట పద్యములో ఏకవచన
కరింఁగుట అందముగాదు. ఈఏకవచనము అపరక్తప్రజలు
అనున్నారీకి అనుమలముగాను, బహువచన మనుమలము.

కా. కాలాతుం డలచిత్రవర్ణ ధరణి

కాంతుండు ; కాశ్మీరధూ

పాలం డౌ నల పుష్కరాక్షుండును; నా

పై నానృసింహుండు; కా

ర్యాలంకారుండు సింధునేనుండును; మే

ఘాఖ్యుండు; నా నేపురన్

నారేఖని భియించెదం దుడిచి పో

నా చిత్రగుప్తుం డిన్?

(౧) ధరణికాంతుండు — యతిపూరణము. (౨)

నాపై — నాపైకి బహులుగా మూలమున 'మలయ
నరపతిస్సింహనాదః' — మలయరాజు సింహము యొక్క
నాదమువంటి నాదము గలవాఁడు— అని నృసింహునికి
విశేషణము చేసివారు. దానికి బహులు ఈనాపై. (౩)
సింధునేనుండు—(సింధు పేలుండు) సింధు దేశపురాజునిమూల
మున. (౪) మేఘాఖ్యుండు—ఇతనికి మూలమున 'పంచముః
పృథుగురగబలః పారసీకాధిరాజః' — అయినవనాఁడు
విస్తారము గుఱువుండుగలవాఁడు పారసీక దేశపురాజు
అని విశేషణము లున్నవి. అవియెల్ల నిందుశ్శక్తములు.
(౫) ఇటన్—ఆంకపూరణము.

క. కడు నిరపరాధిక్తైన్,

వాడమెడఁ జాణశ్శృంగ జాడఁ బోవఁగ భీరుల్
గడు నపరాధిని నే నీ,

యెడ నాతనిఁ జాడ నెట్లు లేగడు వాడన్?

(౧) కడు — ప్రాస పూరణము. (౨)

భీరుల్—ఈ బహువచనము నాండవపద్యములోని 'విస్మృ
తుల్' అను బహువచనము వంటిది. (౩) ఈయెడ—
ప్రాసపూరణము. (౪) ఎట్లులేగడువాడన్, (౫) వాడఁ
బోవఁగ—మూలార్థముఁ దెలిపెద; అంతట నిందలని బహు
దోషములు స్పష్టపడును. "కరుణాహిమండయినచాణ
శ్శృంగుండు ఆకస్మికముగా పిలిపించెనేని నిర్దోషుడయిన

కనునీగూడ భయముకలుగును. సదోషుడనైన నామాట చెప్పవలయునా? "

క. ఉలుములు బహుళం బయ్యెన్,
బరదేశమునందు నిలిచె భామామణియున్
గఱచె నహి శిరసుమందుల
కొఱకై చనవలె హిమాద్రి కూటంబునకున్.

మూలమున కర్థము: 'వెన్నందు చున్న ఊళ్ళములగర్జన నెత్తివాడ; ప్రియ దూరమందు. ఏమి యిదిసంభవించినది? హిమవంతమున దివ్యౌషధులు. పాము శిరమునఁగూర్చున్నది.

చ. అరయఁ గుళాగ్రబుద్ధులు మ
హాబలవంతులు నైన మంక్రు లిం
దఱుఁ జలచిత్త లక్ష్మీఁ దమ
నందునియం దటు నల్పలేకపో
యి రిపుడు చంద్రగుప్తు వరి
యింనినయామెను చంద్రునండి ను
నిర మగుకాంతిఁ బోలె విడఁ
ఘడియఁగఁ జాలుదురే యొకింతయున్?

(౧) కుళాగ్ర బుద్ధులు - 'నయకాల్కిః' - నీతి కాలులు—అని మూలము. మంక్రులకు నీతిపాటనము వక్తవ్య విశేషము. 'కుళాగ్రబుద్ధి' సామాన్యము. నీతిచేతఁగదా వారు లక్ష్మిని రాజునందు నిలుపుదును. వారు పతింపవలసిన శాస్త్రమునకును నీతిశాస్త్రమునీ చేరుగాని కుళాగ్రబుద్ధిశాస్త్రమునిగాదు. 'అన్వీక్షకీత్ర యీవిద్యాదండనీతిశ్చకావ్యతీ'—కామన్దకము, 'కామన్దక నీతిశాస్త్రము'—శుక్రనీతిసారము. 'శేర్వగునైనవారి నీతి స్ఫురణము పగరాజునతినిధూమియు చెఱుచున్'—భార తము. రాజనీతి ఇత్యాదులను శీతకః ఎఱుంగవచ్చును. ౨. బలవంతులు—మూలము 'విక్రాంతయు' అని. విక్ర మముచెప్పుటయే శ్రేయము. విక్రముచేఁగదా బలము నకు వినియోగము. విక్రమముచే బలము గమ్యముగాని బలముచే విక్రమము గమ్యముగాదు. (2) మంక్రులు— మూలమున వక్రనాసాది మంక్రులని చేరుచెప్పఁబడి యున్నది. ఇందుఁగూడ పాదములు పెంచియేని యేల

చెప్పరాదు? అనావశ్యకమని తలంచిరిగావలయు. (౪) ఇందఱు—అమూలకము. అందఱునుట మేలు. (౫) నందుని యందు—'నందుఁడు జీవించియుండఁగా' అని మూలము. ౬. చలచిత్తలక్ష్మీ—చలించుచున్నలక్ష్మిని అని మూలము. చలచిత్తమునుట స్వభావానువాదమాత్ర విశ్రాంతియైనం గావచ్చును. చలించుచున్న యనుటచే రాజ్యము నందుని యందు స్థిరముగ నెలకొనలేదనియు, శత్రువుల యభియో గము పలుమఱు కలుగుచుండెననియు భావము. (2) ఉత్తరార్ధము కేవలము మూలవిరుద్ధము. ఆ వక్రనాసాది మంక్రులే చంద్రగుప్తుని నుండి లక్ష్మిని లొలఁగింపలేరని యందుఁ జెప్పఁబడియున్నది. మూలమున 'అలక్ష్మిని ఇపుడు చంద్రగుప్తునినుండి యొందు కేఱునేయనేర్చు' అని యభిప్రాయము. ఎవడుకేఱునేయ నేర్చు ననఁగా రాక్షస మంత్రి కేఱునేయ సమర్థుఁడుగాఁడని వక్తృత్వావయము. 'మహాసనర్థులయిన వక్రనాసాది మహామంక్రులే నంద రాజు జీవించియున్నప్పుడే సాధింపలేని రాజ్యలక్ష్మిని నందరాజు లేని యీకాలమున యీ సామాన్యమంత్రి రాక్షసుఁడు సాధింపగలఁడా! బొత్తుగా సాధింపఁ జాలఁడు' అని తారతమ్యనిబద్ధముగా రాక్షసాభియోగ నిష్ప్రయోజనతాకథనము. ఇట్లేయుత్తరార్ధము 'పెంకా యపిచ్చికొండ' వ్యాఖ్యముననున్నది. (౩) ఉత్తరార్ధమున 'ప్రహేళియంతంజగత్' లోకమును సంతోష పెట్టుచున్న, 'ఏకత్వ ముపాగతామ్' (చంద్రగుప్తునితో) నొకటిగా కలసిపోయిన—ఈరెండును సారవంతములే త్యక్తములు. ఇందు మొదటివిశేషణముచే రాజ్యస్థైర్యమునకు ముఖ్య కారణమయిన ప్రజానురాగము చెప్పఁబడినది. ప్రజాను రాగములేనందున నందుని రాజ్యము స్థిరపడలేదు. అది కలిగినందున చంద్రగుప్తునిది స్థిరపడినదినిభావము. ఐక్యము చెప్పుటచే చంద్రునినుండి వెన్నలను, నూర్పునుండి లేజ మును, అగ్నినుండి కేరీని వేఱుచేయవలదిగాఁట్లు చంద్ర గుప్తు నుండి రాజ్య లక్ష్మిని తక్కించుట శత్రువుగానిని భావము. మూలాల్పాజ్ఞానముచే తిర్జిగా తప్పుటయేగాక సార విశేషణత్యాగముచే ఆత్యంతిద్విహుడైన చప్పఁబడినది:

క. తన ప్రభువునకుం గిట్టని
జనులను విడనాడి యెంతో సౌఖ్యపడక యీ

ఘనము శివీచక్రవర్తి
దనశరణాగత భరణము సం దలపించుకొ.

(౧) విడనాడి — 'పరసంవేదనే' ఇతరులను (పలాని చోట నున్నా రని) తెలుపుటచే అని మూలము. (౨) ఎంతో సౌఖ్యపడక — 'కులభేదవ్యర్థలాభేషు' — అట్లప్పుగించుటచేసములు కులువుగా దొరకుచున్నను అనిమూలము. (౩) ఉత్తరార్థమునకు శివీచక్రవర్తి నిట్టి దుష్కరమును మఱియొవడుచేయును' అని మూలము. (౪) 'విడనాడి సౌఖ్యపడక' అనుటలో విడనాడి ననియు, అదోషమువలన సౌఖ్యపడలేనియు ఒకయర్థమును, విడనాడలేదనియు విడనాడుటచే రానిగిన సుఖములం గోలు పొయిననియొకయర్థమును, రెండుపరస్పరవిరుద్ధార్థములు స్ఫురించుచున్నవి. (౫) మూలమున నిది అప్రస్తుతప్రశంసాలంకారముగానీరీతికన్నది: "పరలనుపట్టి యిచ్చుటచే అర్థములు కులువుగా లభింపనుండగా శివీచక్రవర్తిగాక మఱి ఎవ రీరీతిని, ఇట్టిదుష్కరభగ్గమును చేయుదురు?" ఈయప్రశస్తప్రశంస ఎంతబలియముగా నున్నదో, దాని యీతెనుగు పద్యము ప్రస్తుతప్రశంస ఎంతమర్మలముగా నున్నదో పరికింపుడు.

క. తను గాపాడుటకై గద,
తనప్రాణము తిప్పు డితడు ర్యజయించెడు? నీ
ఘనమిశ్రుని విషయమున
దనప్రాణముమాత్ర మితడు దాచుకొనెడునా?

(౧) తను గాపాడుటకై — ఇందలి తనకబ్బము లేనోకిఁ జెల్లినోయెఱుంగుట కులువుగాదు. రాక్షస చందనదాను లిరువురిలో ఇతనికి ఈతనకబ్బముని నిశును మేర్పడినది. రెండవతరబ్బము సహజముగా లోలి తన కబారంభసామర్థ్యముచేత రాక్షసునికే చెల్లును. రాక్షసుని ప్రాణములనుచందనదానుడు రక్షింపకమానుమన్నాడని వాక్యార్థమును. కథతేలియక తప్పు దిక్కింఁచెరియదు. రాక్షసునికి 'తస్య' అని 'తిచ్ఛబ్బంబును, చందనదానునికి అస్య అని ఇదింకేబ్బమును వెవ్వేను సర్వసామములు ప్రయత్నములయొందున మూలమున నీయవర్థములేదు. (౨) తనుగాపాడుకొనుటకై చచ్చుచున్నాడనియు అర్థముగాదగు, అనగా సుహృదరాధులు రాజదండన

భయముచే విషభక్షణాద్యుపాయముల నీర్లినట్లు అని భావమగును. ఈపద్యమున గణబంధము తప్ప పద్యమని పించుటకు విశేషము మఱియొమియులేదు. దీనిని వ్యాస హారికశైలిలో గణబంధముతప్పించి వ్రాసెదంగనుడు. అప్పటికి నామాట స్పష్టపడును.

"తన్ను కాపాడదానికోసము తనప్రాణాలు ఇప్పుడితడు త్యజిస్తున్నాడు. ఈఘనమిశ్రుని విషయంలో తనప్రాణము మాత్ర మితడు దాచుకొంటాడా?"

ఉ. పోయినవారు పోయినను

బోదగ నెంచెను వారు నిప్పుడే

పోయినఁ గాని యింద టిటు

పోయి రటంచని యెంత; నందఱుం

బోయినఁ గాని నంకుల

ముం ధర రూపము మాపినట్టి నా

యాయొకచిత్తమున్ ననుఁ ద్య

జింపక నిల్వినఁ జాలు నెప్పుడుకొ.

(౧) పూర్వార్థమునకు సహజముగా నగు నర్థము: ఇప్పటికి పోయినవారిని పోయినవారిని ఇప్పుడు నేనెంచను; పోదలంచినవారుకూడను పోయిన పిమ్మట నొకటేమాటు పోయిన వారందఱిని ఎంచెదను; పోయినవారుపోయినని నే చింతిల్లను ఉన్న రందఱు పోయినను నేను పరకునేయును. నే నాకీతకములకన్న నెక్కుడుగా కార్యసాధికయొందియు, నందుల సామ్య లించి తనమహిమను ప్రకటించిదియు నైన నాబుద్ధి మాత్రము నన్ను నదిలకున్నజాలను.

సీ. గీ. మహిని నేక ప్రచారంబు మదబంబు

దగరు స్వచ్ఛందగతియును దాన సహిమ

గలిగి వనగజుట్టులు మెలగునిన్ను

బ్రజ్జ మెయి బట్టి పుష్కరిని మంత్రి జేతు

జేసెదవో లేదో చూడు సాచివ్య మీవె!

(౧) మహిని—పాద పూరణము (౨) తనక—పాద పూరణము. (౩) చేసెదవో లేదో చూడు సాచివ్య మీవె— ఇదియాత్యగ్రవమలైన శుద్ధవైరుల కుచితమైన జంకెన; అమూలకము. క. పంచపాది. [సశేషము]

సి త్త ని నో టి

చిత్రకారుడు : మంత్రవాది వెంకటరామయ్యగారు, తెనాలి.

ధౌతాసి ప్రతిమాంబరంబు విగళత్సదామసీ దామ ము
 ధూతాంభోధర మండలం బహిమరుద్ధుర్వారభాస్వత్కర
 స్సీతాంభోరుహ పండనంగత రటద్భృంగీనమారబ్ధ నం
 గీతం బాప్తే శరత్సమాగమము లక్ష్మీకాంత నిద్రాంతమై.

చాతకలోక భీకరము చంద్రకళాన్య శిఖావళంబు ని
 ధూత సురేంద్రకార్యము దుర్దినశర్దమమర్దనాతపం
 బ తతహంసనారసరవాకుల పాంథ జనంబు యూధికా
 వ్రాత సుగంధమారుతము భాసురమయ్యై శరద్దినం బిలగ.

చారుతుషార బింబరుచి సాంద్రములుగ బరిఃకవ్యకాలి కే
 దారము లుల్లస త్రరళతారకపంక్తులు పుల్లమల్లికా
 హారులు మోదమాన కుముదాకరముల్ శరపుష్పరేణుసం
 భార సమీరముల్ వాలిచె భాసురశారద వానరావళుల్.

అబ్జిశారదవేళ రాజాజ్ఞవడసి-బంధుతా దర్శనార్థియై బాణుఁ డరిగ
 బ్రహ్మ ఘోషానునాదిత ప్రాంగణంబు-ప్రీతికూటంబు నిజమనః ప్రియకరంబు.

ధరణీనాయకు కొల్వకూటమున విద్యావైభవోపార్జిత
 స్థిరలక్ష్మీయుతుడై కుంభవిర సంసేవాపరత్వంబునగ
 జరకాలంబున కార్మభూమి కరుగఁ జిత్తంబు లుప్పొంగఁగాఁ
 బరమప్రీతిని వచ్చి బాంధవులు సంభావించి రా బాణునిగ.

కులవృద్ధులకును గురుపద-జలజంబుల కప్పు డతఁడు సాగిలి మ్రొక్కఁ
 జలజల సమ్మోదాశ్రులు. పూకలు వొడమంగ వృద్ధ భూసురు లతనిగ.

దీవించి కుశల మారసి-లేవంగాఁ దిగిచి కౌగిలింపుచు వత్సా
 నీవంటివాని కరమున-మావత్సావ్యయము రాజమాన్యం బయ్యెగ.

నేమమి చక్రవర్తికి విశేషములేమి సభాంతరంబున
నీమొగ మిన్నినాళ్లు గననేరక కన్నులు వాడిపోయె దం
ద్రీ! మముఁజూచు వేడ్కఁ బరమేశ్వరు నానతిఁబూని వచ్చితే
మా మనముల్ ప్రమోదరసమగ్నములయ్యెను వంశభూషణ.

అనుచు గురుజను లగ్నింపనాత్మనలరి-బండుగులు నేయు పూజల నందుకొనుచు
నచటి వారల నేమంబు లరయఁగోరి-పలికె బాణుండు సంభ్రమస్వాంతః డగుచు.

ఇంతకాలము మీరలిందఱు సుఖమున్నవారలేకద హవ్యవాహనుండు
సప్తజహ్నుగముల్ చవులూర మంత్రసత్ కృతపురోహత సంతతులు గొనునె
తోపిత ద్విజచక్రభూషితంబులు మహాధ్వరము లవిఘ్న మై వఱలు నొక్కొ
డిచిత కాలంబున నుపసీతులై బ్రహ్మచారు లధ్యయనంబు నలుపువారె
జైమినీయాశుపాదశాస్త్రు ప్రసంగ-మహిపతిరిత భావ్య వాక్యార్థగోష్ఠి
సరసకావ్య సుధారసాస్వాద సరణి-పూర్వముండినరీతి నిష్పాదును గలదె.

అనుటయు వార లిట్లనిరి:

వైతానవీహాత్రన-మేతులమై ప్రీతితోడ మెలఁగుచు విద్యా
చాతుర్యలీలఁ గాల మ-నాతురతం బుచ్చు మా కనామయ మనఘా.

భుజగాధీశ్వర దేహాదీర్ఘభుజఁ డాభూమిశ్వరుం డుర్వరా
ప్రజలక బిడ్డలకైవడిక మనుషఁ డత్సార్వస్వస్థపీతంబు వి
ప్ర జనుల్ సంతన మంద నీ వధివసంఘ మాద్యశబ్రహ్మణ
వ్రజసౌఖ్యంబుల కేకొఱుత గలుగు వత్సాన్వయగ్రామణి.

శక్తివంచనలేక యైశ్వర్యమునకుఁ - దగినరీతినిఁ గాలంబు దప్పకుండ
విప్రజనమాన్య వైదికవిధుల నెల్ల-నొకవిధంబునఁ దీర్చుచు నుంటిమయ్య.
వరునక వారల నేమ మిట్లరపి సంభావించుచుక వార్షభా
వరునాస్థానములోని వార్తలు నిజాప్రశ్నేనికి దెల్పుచుక
షరమప్రీతిని బాల్యఛేష్టితములక భావించి భాషింపుచుక
ఇరిపక బాణుండు కొంతప్రాద్దతట విప్రసంభానులాపంబులక.

(అంధహర్ష చరితమునందీ)

చుట్టచుట్ట

తరు

ఏకవీర విమర్శ

శ్రీ. కామేశ్వరరావుగారు

శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ గారిచే రచింపబడ్డ 'ఏకవీర' అనే నవల ఆచార్య భారతిలో కొన్ని నెలలపాటు ప్రకటింపబడింది. ప్రకటన పూర్తి అనంతరం చేత ఆతునక లన్నిటిని కలిపి ఒకే సారి వదిలి గుణా గుణాలను తెలుసుకోదాని కవకాశం కలిగింది. (ఆతున కలను ఎప్పటి కప్పుడెంచుచేత చనువుకోవడము, అట్లేలే మరి తునకలుగా ప్రకటించు కోవడ మెందుకు, మొదలైన ప్రశ్న లన్నీ వేరదిమయ్యాయి. ఇక్కడ వాటిని గురించి చర్చ పెట్టుకోలేదు.) శ్రీ సత్యనారాయణగారి రిప్పటివరకూ ఆంధ్రలోకానికి గొప్పకవులుగానే పరిచితులు. కాని వారు ఒక్క కవులే కాక గొప్పవలల కారులని కూడా తెలుసుకోవలసి వుంది.

'ఏకవీర' కొంత చారిత్రకం, కొంత కల్పితం అని గ్రంథకర్త చెప్పివున్నాడు. కల్పిత కథకు చారిత్రాంశాలు లోడు. ఈ అంశాలవల్లే కథకు ప్రస్తుత పరిణామం కలిగింది. కల్పిత కథయొక్క విషయదాంతానికి చారిత్రక కాంక్షలే ముఖ్యకారణం. కొంతవరకూ మోదాంతంగా వుండవలసిన కథ భేదాంత మైపోయింది.

గ్రంథనామం:

ఈకథలో ప్రత్యేకంగా కథానాయకుడనీ, కథానాయిక అనీ యేర్పరచడానికి పిలు రేదు. మట్టాన్, ఏకవీర, వీరభూపతి, మినాక్షి—ఈనలుగురు కథలో సమానమైన ప్రాముఖ్యం పొంది వున్నాడు. వీరిలో యేవొక్కొక భిన్నస్వభావులై వున్నా, లేక యేవొక్కొక లేకపోయినా కథయొక్క మార్గమే వేరయి పోయేది. కథకు ఏకవీర అంశ ముఖ్యమో మినాక్షి అంటే; మట్టాన్ ఎంత ముఖ్యమో వీరభూపతి అంటే. ఇది యొక విచిత్రాధా మంటపము. దీనికి మన మిద్దరము (మట్టాన్ యేకవీరలు), మినాక్షి వీరభూపతులు నాలుగు స్తంభములము." అలాగయితే ఈగ్రంథానికి 'ఏకవీర'

అని యొందుచేత పేరుపెట్టబడిందంటే: గ్రంథానికి 'యేక వీర'నే కాదు, 'మినాక్షి' అని పెట్టవచ్చు. కాని వారి తాపాతులలో భేద ముంది. ఏకవీర ఉత్తమ వంశసంతాత. మినాక్షి సామాన్య వంశంలో వుట్టింది. కథలో యిద్దరూ సమానమైన నడిక కలవారుగా వున్నప్పుడు వారిద్దరి లోను యొనడం వారి అభిజాత్యమును బట్టి ఇంకా యీనవలపేరు 'మట్టాన్' లేక 'వీరభూపతి' అని అయినా పెట్టి వుండవచ్చు. కాని 'యేకవీర' అని పెట్టి వుండడానికి కారణం ఆమెను శ్రీ గుండలేశ్వరుడు ఆకేళింది ఒక మహాత్కార్యం చేయించేడు. అందు వల్లే ఈమె తక్కిన వారికంటె మిన్నగా చూడ తగింది. అందుచేతే యీ గ్రంథానికి 'యేకవీర'ని పేరు పెట్ట బడింది.

ఈనలుగురు వ్యక్తులు మహాత్మాలు. అవసర మైనప్పుడు జతేంద్రియులు, సంపూర్ణ మైనప్రేమకుల వారు, ఏవిషయంలోను ఒకరి కొకరు తీసిపోరు. వీరిలో ఏకమైన అవసరాలు లేవు.

ఈకథను యీమోస్తరుగా వికటంగా నడిపింది నది దుర్విధే కాని యేవ్వరి యొక్క కుంతిత శీలం కాదు. దుర్విధే మిగిలిన కథా పాత్రలచేత ఈవీరిగా చేయించింది. దుర్విధి అని మనం అంటాం. ఆఖరికి ప్రతీది విధి, తల రాత, ఖర్చుం అనేస్తాం. ఆ అర్థంలోనే యిది దుర్విధి అనవలసి వుంది. ఇది ఆధ్యాత్మిక మైన భావం. కానికథ నిట్లుగా మార్చిన భౌతిక కారణాలేవంటే, హిందూ సంఘంలోని దురాచారాలు.వాటికి లోడు పెద్దలయొక్క మార్గత్వం, పిమ్మట కొన్ని అనివార్య ఘటనలు.

కథాసంగ్రహం:

మధురను మునీశ్వరాచార్య ముత్త్యుష్ణస్థ నాయకుడు పాలిస్తున్నాడు. ఈయన మంత్రులలో ఉదయక నేతృపతి ఒకడు. ఈయన కొడుకే కథానాయకుడైన మట్టాన్.

కట్టానకు వీరభూపతి అనుభవమిక్రమమైనది. వీరభూపతి సామాన్య నంబానిఁ చెందినప్పటికి కట్టాన వీరభూపతిని ప్రాణ న్నేహితు లైనాడు.

కట్టాన మినాక్షి అనే బాలికను పొందెను. ఇతనితండ్రి కీసంగతి తెలిసి కూడా నిర్లక్ష్యం చేసి కట్టానకు ఏకవీర అనే కన్యను పెండ్లి చేసెను. కట్టాన యొక్క మనోవ్యాధికి మందు లేక పోయింది. అతను ఏకవీరను గాక మినాక్షి నే ప్రేమించెను.

వీరభూపతి చరిత్ర కూడా కట్టాన వంటిదే. అతను యేకవీరను ప్రేమించెను. కాని తండ్రి అజ్ఞను మీర లేక మినాక్షిని వివాహమాడెను. మినాక్షి వీరభూపతిని గాక కట్టాన ను ప్రేమించింది. కాబట్టి ఈ దంపతుల ప్రేమబింబం పైదంపతులలాగే వుంది. ఇందు లోని చిత్ర మేమిటంటే, ఒకరు చలించి స్త్రీని ఒకరు వివాహ మాడడం. కాని ఈ విషయం పాత్రల్లో ఒకరి కొరకి తెలియదు. అది తెలిసిన విధమే చాలా ఘోరమైనది. ఏకవీర చచ్చి పోయింది. వీరభూపతి సన్యాసి అయిపోయెను. కట్టాన ఋషి అయినాడు.

పాత్రలు, పాత్రపోషణ:

పైపై తెప్పవీసెట్లుగా ఈ ధర్మలో రెండు జగల ప్రేమకులు లున్నారు. ప్రేమకులు అనడంకంటే దంపతులుంటే మేము. ప్రేమ వున్నా లేపోయినా దంపతులు దంపతులే కదా. కట్టాన యేకవీర లోకజిత; మినాక్షి వీరభూపతులు రెండవజిత. ఈ రెండు జగల కృత్యాలని త్రలు విచిత్రం. విచిత్ర మన్నంతమాత్రాన్ని విన్నోదం కాదు. తుదకు వివాదమే అయింది. అదెలా గంటే:—

కథానాయకుడైన కట్టాన యువకుడు, విద్యాధికుడు, సన్యోజీవాడు. ఇతను మినాక్షిని ప్రేమించెను. ఇతని ప్రేమతీవ్రత యితనిచందుకాయ పెట్టిరహస్యా లే చెప్పుకున్నాయి. మినాక్షి తక్కువస్థితి కలవాళ్ల పిల్ల అని కట్టాన తండ్రి కట్టానకు మినాక్షి నిచ్చి వివాహం చెయ్య నన్నాడు.

కట్టాన తనదుఃఖ మంతా తన ప్రియమిత్రుడైన వీరభూపతివద్ద చెప్పుకుని, విలపించి కొంత తీవ్రతను

పొందుతూ వుండేవాడు. కట్టాన “నేనే ఒకసామాన్య సంసారములో వుట్టినవా నా కామె యితడూర మయ్యే దిది కాదు” అన్నాడు. కాని కట్టాన పారపాటుమాట పలికెను. స్థితిభేదంవల్ల యిటువంటి కష్టాలు తగ్గుతాయనుకొన్నాడు కాని అట్లు కాదు—అని చెప్పడానికి సామాన్యకుటుంబంలో వుట్టిన వీరభూపతి యొక్క ప్రేమభంగమే నిదర్శనం.

కట్టానకు మినాక్షిమీద గల ప్రేమ అతని యేదో చెప్పుతూంది. తాను కాస్త్రీయంగా వివాహమాడినయేకవీరను ప్రేమించలేకపోయేను. “నేను ప్రేమించిన స్త్రీని విడిచిపెట్టి బలవంతముగా నామెడకు కట్టినస్త్రీనా ప్రేమించవలెను” అని అంటూ తనపెళ్లినిగరించి “భగవంతుడు కాదు, నాతండ్రి చేసినాడు. భగవంతునియిచ్చ లేనిది నాతండ్రి యెవరు చేయుటను” అని తల్లి దగ్గర కూర్చుని తలవొస్తున్నాడు.

ఇతని తల్లిసంగతు లిరిసి వివాహ విషయంలో తోకొక్కం కలుగ జేసికొనుచు వుంటే యితను కుఱిచి వుండేవాడు. కాని అదెలాగు జరుగుతుంది? కట్టాన తండ్రి కట్టాన ప్రణయాన్ని, వీరభూపతి తండ్రి వీరభూపతి ప్రణయాన్ని నిగ్గంచేసి వాళ్ల జీవితాలను దుఃఖ భూయిష్టం చేసెను.

కట్టాన దుఃఖం వచ్చినప్పుడు పసివిడ్డవాగు యేడుస్తాడు. ఏమాత్రం ఓర్పుకోలేదు. అంతిమాత్రంచేత అతనికి ఉత్తమ గుణాలు లేక పోయే యనుకొనాడు. అతను అధికస్త్రోగ్యం, అధికపౌరుషం కలవాడు, మహావీరుడు. ఇతనిలోని ప్రత్యేకత యేమిటంటే, తా నెంత ఉద్రేకం గలవాడో అవసరం వచ్చినప్పుడు తండ్రి యాడు. అందుచేతనే వీరభూపతి యితన్ని ఋషి అన్నాడు. కట్టాన యొక్క బొన్నతల్లి వీరభూపతి గ్రహించి, “ఇతడు దేనికి సమర్థుడు కాదు. ఇతడు తలచుకొనినవో పడిపోయిన విజయ నగర సామ్రాజ్యమును మరల పొంది మధుర నాయకులచే పాలింపించునేమో” అన్నాడు. ఈవాక్యాలు బూటకాలు కావు. తిరుగ బాట్లచే ధ్వంసంకానున్న మధుర రాజ్యాన్ని యితనే రక్షించెను. ఇంకా

యితనిబొన్నత్య మెలాంటి దంటే, సాధారణంగా ఏకా నవుడైనా తాను కట్టుకున్నస్త్రీమీద తనకు ప్రేమ లే నప్పుడు ఆస్త్రీపట్ల భావరహితుడుగా వుండక నిర్ణయ ముగా వుంటాడు. కాని కుట్టా తటివాడు కాదు. ఏకవీరపట్ల భావరహితుడుగా వుండ ప్రయత్నించేకు కాని నిర్ణయము మాత్రం కాలేదు.

కుట్టా యొక్క ప్రణయచరిత్ర తెలిసిన వీర భూపతి కుట్టాతో అతని లోలిప్రేయసిమలు మరిచి పోయి యేకవీరనే గాథంగా మనస్సార ప్రేమించవని బతిమాలుకున్నాడు. దీనికి కారణం వీరభూపతి యొక్క దయాస్వాంతమే. కుట్టా తాను ప్రేమించ ప్రయత్ని స్తానని మాట యిచ్చేడు.

ఏకవీర అంబాసముద్రాధిపతిహతుడు. ఈమె విద్యాధికురాల, ధర్మప్రపత్తనయం దిష్టం కలది. కాని ఉద్రేకాలకు ములభంగా లోబడిపోతుంది. ఈమెకు నై సర్గికంగా “స్వగింద్రియము యొక్క స్పృగుణములో మహామోమలత్వము, స్వచ్ఛత్యము” కలవు. ఈమహామో మలత్వము మామె చిన్నవా డెట్లా వుండేనో 79వ పుటలో నిర్ణీంపబడి వుంది. ఎయ్యనువాడు ఈమె కోరికలవ్వంచేత ఒకమారు చల్లనైన నర్మ బిందువులు మీద రాలగా ఆఆనం దాన్ని భరించలేక బాహ్య జ్ఞానాన్ని పోగొట్టు కొంది. మరొకమారు వీరభూపతి పరివ్యంగముఖాన్ని భరించలేక చైతన్యహీనురాలైంది. తుది కీమయొక్క కోమలత్వమే ఈమెను నిర్జీవగా చేసింది—అది కుట్టా ఈమెను కాగిలించుకొన్నప్పుడే తటస్థించింది. ఇట్టిమె నైసర్గికం అదృష్టం. ఇంతకంటె అదృష్టమైనదివయ మేమంటే, జగదీశ్వరుడైన చొక్కనాథుడే ఈమె నావే శించి హిందూమతాన్ని రక్షించేడు.

ఏకవీర మొదట ఒకపురుషుణ్ణి ప్రేమించింది. అత డెవడో ఆమెకు తెలియదు. (అతడు వీరభూపలే.) ప్రేమించింది దన్న మాటే గాని ఆప్రేమ గాథంగా మన మ్మలో నిలవలేదు. ఏలవ ఆమెకంద్రీ క్రూరాత్ముడు. వానికి యిటువంటి విలాసాలు పనికిరావు. ప్రణయవిష యాల్లో స్వేచ్ఛ నిచ్చేవాడు కాదు. కాని ఈమాత్రప్రతి

బంధకంచేత గాఢమైన ప్రేమ యెప్పుడూ తగ్గిపోదు. అసలు కారణమేమిటంటే: ఆమె ప్రేయకుడు సామాన్యవంశీకుడు. ఈస్థితిభేదంవల్ల ఆమెకు వానిమీద విశేషంగా ప్రేమ కలుగలేదు. ఈకారణంచేత ఆమె తన మనస్సును వానినుండి మర్చిండుకోవ ప్రయత్నించింది.

కుట్టా యేకవీరలకు వివాహ మయింది. ఏకవీర తన మొదటి ప్రణయాధిపతినిగూర్చి యోచనజేస్తూ, “అతనికన్న ముందు యితనిని (కుట్టాను) చూచినయెంత బాగుండెడిది? ఇప్పుడైన నేమి? ఇతని నైన నకల్పన హృదయముతో నేమించగలను. ఇతనికి నాయందు ప్రేమ లేదు” అని అనుకొంది. పెండ్లిలోన కుట్టా ప్రేమ ఆమెకు తెలిసి పోయింది.

వీరభూపతి సామాన్యవంశీకుడు. కుట్టా యొక్క ప్రాణ స్నేహితుడు. ఇతనుమాడ విద్యాధికుడే. తన యిరవై వాలుగో యేట ఒక కన్యను ప్రేమించేడు. ఆమె ఫలానా అని అతనికి తెలియదు. (ఆమె యేకవీర.) కాని ఆమెయందే మనస్సు నిల్పివున్నాడు. “ఆమె నన్ను ప్రేమించినది” అని అతని నమ్మకం. వీరభూపతి తలి దండ్రుల కావినయం తెలిసింది. ఇటువంటిది ఎద్దని వాళ్లు బతిమాలుకున్నారు వినకపోతే మరణిస్తా మన్నారు. అందుచేత వీరభూపతి “తా నారీతిని వివాహమాడ”నని తల్లిదండ్రులకు వాగ్దానం చేసేడు. అతని దుఃఖ మెలాంటి ది. ఈమాత్రమే దుఃఖం చేత అతను చిన్నవయస్సులోనే వేదాంతి అయిపోయేడు. జీవితంలో అతనికి సంతోషం లేకపోయింది. కొంతకాల మయినపిమ్మట అతను నిజంగా వేదాంతి అయి సన్యసించి వెళ్లి పోయేడు.

మరికొన్నాళ్లకు తల్లిదండ్రు లతని కొక కన్యకు చూసేరు. (ఆకన్య మినాక్షి, కుట్టా ప్రేమించినకన్య.) పెండ్లి దినం నిశ్చయింకేసేరు. అతను ఆవివయాన్ని తన స్నేహితుడైన కుట్టాతో చెప్పేడు. కుట్టా సంతోషించేడు. కుట్టాకుకూడా ఆకన్య తనప్రేయసి అయిన మినాక్షి అని తెలియదు.

ఇంక మినాక్షిచరిత్ర యిటువంటి దంటే: మినాక్షి కుట్టాను ప్రేమించింది. కాని యేమిప్రయోజనం? తల్లి

దండ్రులమెను వీరభూపతికిచ్చి పెళ్లిచేసెను. ఆమెవీర భూపతితో తక్కు దానీగా చూడబడి కాని భార్యగా చూడబడ్డని బతిమాలుకొంది. వీరభూపతి ఆమెనువీరికి, "నీ వేలయోగినివి కా లే"దన్నాడు. అందుల కామె "కా తల్లిదండ్రులు నామాట వినలేదు. పశులైన మిర్రక నా మాట వినరాదా? నాకు సంసారవాంఛ లేదు" అంది. ఆసం భాషణలతోనే వీరభూపతి "నాన్నే హితుడైన కుట్టా" అనడంతోనే మినాక్షి మెరుపులా మెరిసి అక్కడనుంచి వెళ్లిపోయింది. వీరభూపతి మాత్రమేమె యేదో ఊహించి వెళ్లిపోయి దమకొన్నాడు. అటుతర్వాత వీరభూపతి తన భార్యయొక్క ప్రణయచరిత్ర యెరిగి వుండడంచేత, అతను తనప్రణయచరిత్రకూడా ఆమెకు తెలియజెప్పాలని తనప్రణయిని రాసినలేఖ, ఆమె యొక్కచిత్రకలం మినాక్షికి చూపించెడు. మినాక్షి ఆమెపేరు చూసి 'యేకవీర' అని మనస్సులో పర్లించుకొంది. ఈయేకవీర కుట్టా యొక్క భార్య అని గ్రహించి ఊరుకుంది కాని వీరభూపతితో చెప్పలేదు.

వీరభూపతి మినాక్షిని ప్రేమించెడు. కాని మినాక్షి మాత్రం వీరభూపతిని ప్రేమించలేదు. అందు చేత ఇప్పటి ప్రణయంవల్ల కూడ అతనికి దుఃఖమే కలిగింది. ఈవిషయం కుట్టాతో చెప్పుకున్నాడు. కుట్టా చాలా విచారించెడు. ఏదో మాటమీమాట వచ్చి కుట్టా "నీ భార్య పేరే" మన్నాడు. "మినాక్షి" అని వీరభూపతి అన్నాడు. "అయ్యో" అని కుట్టా త్రింద పడిపోయెడు. దుఃఖం ఆత్మలోలేక అతను తనయింటికి పోయెడు.

మర్నాడు కుట్టా వీరభూపతి యింటికి వచ్చి మినాక్షికి తనవాసాన్ని చండుకాయ పెట్టి, పశువు, కుంకం, చీర యిచ్చి, వీరభూపతితో తన పూర్వప్రణయం గురించి చెప్పెడు వీరభూపతి స్థబ్ధుడై పోయెడు. తనచేలి కాని కింతద్రోహం చేసెనుకదా అని అహోరాత్రాలు దుఃఖించెడు. కుట్టా మినాక్షియందు తనకు గల ప్రేమ అంతా సోదర ప్రేమగా మార్చేసెడు. అది చూసి వీరభూపతి "కుట్టా, నీవుబుష్టివి. నేనింక నూనుకప్పుడనే. శ్రీమం దరేకవ్యధ విట్లవకరిందినావు" అని అన్నాడు. మినాక్షి కూడ కుట్టాను సోడరుడిగా భావించింది. అంతటితో

కుట్టా, యొక్క మినాక్షి యొక్క మనోభావాలు తీరిపోయాయి. కుట్టాకు యేకవీరమీద సంపూర్ణ మైన ప్రేమ కలిగింది. మినాక్షికి వీరభూపతి మీద నిండు అనురాగం కలిగింది. కాని వీరభూపతి స్థితి యెట్లున్న దంటే: "మినాక్షి కుట్టా వలచినస్త్రీ...కారీరక మైన సంయోగము లేకపోయినను వారిరువురు భార్యభర్తలు, వారికివి తమ బున్నంతరకు నిది కుడివి చేయబడువది కాదు" అని తలచెడు. అందుచేత మినాక్షి కాగిలిస్తే అతడు కుకుని వలె వుండేవాడు. ఈమోస్తరుగా మల్లా మనపటి నీతి ప్రారంభమయింది.

కుట్టా ఏకవీరను చూడాలని చాలా తొందర పడ్డాడు. కాని యింతట్లో రామనాథానికి వున్నట్టుగా ప్రయాణం కమ్మని తండ్రిదగ్గరనుంచి వరమానం వచ్చింది. అందుచేత అతను తనగృహానికి వెళ్లకుండానే రామ నాథానికి బయలుదేరి పోయెడు. ముసలి రాణుకు జబ్బుగా వుండడంవల్ల కుట్టా తండ్రి మధురకు రావలసి వచ్చింది.

కుట్టా యొక్క తండ్రి మధురకు వచ్చెడు. ఒక మా రాతడు వీరభూపతి యిట్లో భోజనం చేస్తావుండగా వీరభూపతి కుట్టా యొక్కచరిత్ర అంతా సంతోషంగా అతనికి తెలియజేసెడు. మినాక్షిని చూసి, "కక్కా, అన్నకు నామీద యెంత ప్రేమ యుకొంటిరి" అంది. తనకుమారుడి సంసారానికి మంచితోజాలు వచ్చేయని కుట్టా తండ్రి సంతోషించి, "ఇప్పుడు కొడుకును, కోడలిని విడిగా నుంచరాదు" అని అనుకొన్నాడు.

ఏకవీరకు మినాక్షికి నేపాం క్రమక్రమంగా వృద్ధి అయింది. ఇద్దరూ ఒకరి మహిళకు వొకరు వచ్చి పోతూవుండేవారు. "ఆమె (ఏకవీర) రహస్యము (తన భర్తయొక్క ప్రణయిని అని) తనకు తెలిసి యుండుట చేసి యేకవీర యనితయొకవిధ మైనలోకున...ఆరహస్యము తెలిసినమినాక్షికి నేకవీరతో జనపు హాసముగా బుట్టివది. ఈ సంగతి తెలియని యేకవీర కావాలపు భాగ మనగతము కాలేదు". మినాక్షి ఆరహస్యాన్ని యెందుకు దాచి వుండినో, వీరభూపతితో గాని, ఏకవీరతో గాని చెప్పి వుంటే కుట్టా తనమీద ప్రేమ పెట్టలే సోదర ప్రేమగా మార్చి వేసేడో అలాగే వారిరువురూ కూడా తమ

ప్రేమకు పోదరి పోదరుల ప్రేమగా మార్చుకొని వుండే వారు. కాని మినాక్షి రహస్య ముట్టే దాదివుండింది. ఇందులో ఆమె ఉద్దేశ మేమో? దుష్కర్మములు వుండదు. అమాయకత్వమే కావాలి. ఈరహస్యాన్ని తెలియజేయక పోవడంవల్లే గ్రంథాంత మిట్టయింది. ఈగ్రంథాంత మిట్ట వదాని! కొంతవరకేమీ కూడ కారకురాలే అని మన మనుకోవలసి వస్తుంది. అమాయకత్వం వల్లే ఆమె దాది వుందిలే వుండవచ్చు. అట్లు చెప్పకపోవడం చేత ఈమెను శిరస్సురాలుగా భావించ వలసిందే.

ఒకమారు కుట్టా యోగిరథుని తనకు మినాక్షి అను అమెయిందు కల ప్రేమనుబట్టి చెప్పి, "ఆమెకు వివాహము కానున్నది. (ఎరుదు వీరభూపతి అని అతనికి తెలియదు.) ఆమెవీర నాకున్న ప్రేమ పూర్తిగా నాకేమి చేసెదను. అప్పుడు నిన్ను "ప్రేమించెదను" అను మాట యిచ్చి రెండేళ్లయింది. మినాక్షివీర కుట్టా కుగలప్రేమ పోదగ ప్రేమగా మారి పోయినసంగతి ఆమెకు తెలియదు. ఈవిషయాన్నిగురించి కుట్టా ఆమెకు చెప్పడానికి వీలు లేక పోయింది. ఇంటికి రానునాధం పోవలసివచ్చింది. మినాక్షిఅయినా ఈవిషయాన్ని ఆమెకు చెప్పివుంటే మెరుగై వుండేది. అలాగుకూడా జరగ లేదు. కుట్టా యిచ్చిన రెండేళ్ల గతపు చాటి పోయింది. అతని మాటలయందు ఏకవీరకునమ్మకం పోయింది. అతని మీది అనురాగంకూడా క్షీణించి పోయింది. అంతట "ఆమె లోల్లింటి ప్రేమమూర్తి (వీరభూపతి) కనులకు కట్టిన ట్టుండెను." ఈవిధంగా ధర్మప్రేమ తగ్గిపోయి మధురప్రేమ తెరిగింది.

రామనాధంలో కుట్టా సంగతి యెట్లున్నదంటే: తనరాజుని తెలియ, పరిపాలన దక్షతచేత అక్కడి లింగ కార్తవ్య ముట్టా తగ్గించి వేసెడు. తిరగ బడినవారిని తననిపుణత్వంచేత తనసైన్యంలో చేర్చు కొన్నాడు. అట్లు తాను స్వతంత్రునిచేసిన పనిని మహారాజు సమ్యక్తిస్తాడో లేదో అని సందేహపడుకున్నాడు. ఇట్లుండగా అతని యోగిరథ జ్ఞాపకం వచ్చింది. ఆమె కొకపుత్రురం రాణువోయేదు. ఎన్నిమార్లు రాసికా వచ్చుక పోవడం చేత నాటిని చింతిచేసి తెల్లవార్లు ఆమెనే భాగి

స్తా మాయన్నాడు. కుట్టా యోగిరథుని తన ప్రయాణాన్ని గురించి ఉత్తరం రాసివుంటే బాగావుండేది. అపుత్రులతో ఆమెకుగల అపాహాయి తీరిపోయేది కథతీరు మారపోయేది.

జబ్బుతో వున్న ముసలిరాజు అస్తమించెడు. అతనికుమారుడు మధురరాజ్యానికి పట్టాభిషిక్తుడవేడు. ఈకొత్తరాజు కుట్టా రామనాధంలో తిరగబడిన వారిని సైన్యంలో చేర్చుకుని అల్లురులు లేకుండా చేసి కందుకు సమ్యక్తించి సుఖోపించెడు.

ఏటేట మినాక్షి కుందరత్నరుల కల్యాణోత్సవం మధురలో జరుగుతుంది. అపుత్రునదివాల్లో కూచి పూడివారు భాగవతం కడతారు ఈవిశేషాలు చూద్దామని మినాక్షి యోగిరథుని పిలిచింది. ఏకవీర ఒప్పుకుంది.

భాగవతం మొదలు పెట్టెద. సెల్లకలాపం ప్రారంభ మయింది. కొంతసేపటికి విరహిణి అయిన సత్య భామ లేచి వీడి వచ్చి విశులంభ శృంగార మభివయించింది. ఏకవీర తాను కూడా అలాంటి స్థితిలోనే వుండ దింపల్ల అదృశ్యాన్ని భోంచలేక మినాక్షి మహిళలోకి వెళ్లిపోయింది. విధియేర్పాటుచేత అక్కడికి వీరభూపతి కూడా రావడం-తలపించింది. ఇద్దరూ వర్తమాన కేలిని మరచి తపభూమిని జైత్రీ చెచ్చుకుని, పరివస్తంగ ముఖంలో పడిపోయారు. ఏకవీర తనకోమలత్వంచేత వైతరహితమైనా లైంది. ఏకవీరకు కరుణకుమా వచ్చిన మినాక్షి ఆసమయంలో అక్కడికి వచ్చి, సంగతి తెలుసుకుని, వీరభూపతితో "ఆమె కుట్టా భార్య" అని అంది. వీరభూపతి విడుగు అడిచిన పైపోయెడు. ఆమె లోయత తాను ప్రేమించిన స్త్రీ అనే అనుకున్నాడు. కాని కుట్టా ఆమెను వివాహమాడేదని యెరుగదు. ఈసంగతి యెరిగినకొత్తరాజు ఆతడు కుట్టాకు కాదని నిత అపకారాలను భరించలేక విరాగియుద్రపంచకాన్ని తగ్గించి పన్నాగిని అయిపోయెడు.

ఏకవీరకు తెలిసి వచ్చినతర్వాత మినాక్షి యోగిరథుని "ఈయనయే నాపతి; కుట్టా మహారాజు ప్రాణ న్నే హితుడు." అని, తర్వాత కుట్టా తనకు ప్రేమించుచు, విశ్వాసు పోవడమే కాదు మొదలైనా

కథ అంతా చెప్పి, "పాప మా కట్టాక నాడుగా నీమీది ప్రేమచే పోవమింనున్నాడు. కాని రావ కార్యము ఇతనిని నీనుండి దూరము చేసినది. ప్రేమాద్యై యైన యితడు నీకు వచ్చునో లేవు వచ్చునో" అన్నది. ఈమాటలవనర మిప్పుడా? ఈకథ అంతా మొదటి ఏకవీరకు చెప్పకుండావుండడం మీ నాక్షయిక్కు లెప్పు. ఇంకా "నీయంతాపుర వర్తనము వీరభూపతి! నీవను కట్టాక భార్యత్వము తెలియనీయ లేదని పంపవ్వరములు" అంటుంది. దీన్ని మీ నాక్షయిక్కు కుంటరితవంగా భావించవలెనా యేమి? ఈవిషయం తెలియనినే తనభర్త గాని లేక ఏకవీర గాని చెప్పిపోదు రని భయపడిందా యేమి? కాదు; ఇది అమాయకత్వం వల్ల ఈమె చేసిన పొరపాటే అయివుండవచ్చు. ఏలన, ఈమె దుర్గుణాలు కలదిగా కథలో యెప్పుటను కనబడదు. కథ ఈతిగా పరిణమించడాని కిసంగలే ఆఖరు కారణం. ఏమైనా ఈమె అమాయకత్వమే ఈమెను నీరసురాలుగా చేసింది.

ఏకవీర తాను గావించిన ప్రమాదం తెలుసుకుంది. తనకృపానికి పోజోయింది. వీధిలోకి రావనే యెదుట నున్న శ్రీకుందరేళ్ళరు డీమె నావేశించేడు. అంతట ఆమె తల్లి ముపడేసిన మొదలుపెట్టింది. ఈవిషయ మెరిగి డి నోరిట్ అనుకృతి ప్రస మితవాక్యపకుడు ఆమెను కృతి ప్రసమతంలో తేర్చడానికి వచ్చేడు. కాని ఆమెతో వాదించలేక వోడిపోయి తర్వాత దేశం విడిచి పోయేడు. ఏకవీర 'పుకా మృతం' అని విడుచుకు పడిపోయింది.

ఈమోస్తరుగా చొక్కనాథు డామెలో ప్రవేశించి ఊరించుచున్న హిందూమతాన్ని పురుద్ధారణ చేసేడు. ఏకవీరయొక్కచదువు ఈరితిగా ఫలించింది. ఈమె కింతకు పూర్వం ఈత్యరజ్ఞానం లేక పోయిందనుకోరాదు. ఒకమారీమె ఎదురుగా గోడమీద మీ నాక్షీ దేవి వస్త్రం శ్రీకుందరేళ్ళరు దపహరిస్తూన్నట్లు చెక్కబడిన చిత్ర హం చూసి, "ప్రభూ! కుందరేళ్ళరా! నీకుగూడ నీ మోహపాశము విడలలేదా? తన మనస్సు సంతోషమునకై మనుష్యుడే నిన్నీ విధముగా వ్రాసినాడు" అంటుంది. ఇంతే కాదు. ఈమె ధర్మవ్రతన చూడండి. ఈమె మనస్సులో నెప్పుడూ 'అరంజేవిరుంబు'(ధర్మం చెయ్యి);

'అరవదుశినం' (కోపపడవద్దు)—అనే ధర్మవాక్యాలు మాకు మోగుతూవుండేవి. వీటిని ఆచరణలో పెట్టడాని కామె చెయ్యగలిగినన్ని ప్రయత్నాలు చేసింది. కాని సమాజంగా వుండేకం మెచ్చు. స్వర్గుణులలోని కోమలత్వ మధికం. వీటిని వశపరచుకోలేకపోయింది. కాని వశ పరచుకొనుప్రయత్నం మాత్రం విడువలేదు. అందు చేతే శ్రీకుందరేళ్ళరు డీమెయందు ప్రీతి గలిగి, ఆవేశించి, దేశోపకారం చేసేడు.

ఏకవీర పూర్వస్థితికి వచ్చింది. ఆమెను మీ నాక్షీ ఆమెగృహానికి తీసుకు వెళ్లింది. కట్టాక తండ్రి రామనాథానికి వెళ్లడంచేత కట్టాక తాను యింటికి వస్తూన్నట్టుగా వర్తమానం పంపేడు. కట్టాక వచ్చేడు. ఏక వీరను చూడడాని కంతో తొందరపడుతున్నాడు. కాని యేకవీర ట్టుకులతనిని చూడడానికి భయపడుతూంది— వీరభూపతిని కాగిలించు కోడంచే. కట్టాక గృహిలో పడకుండా యేకవీర తప్పించుకొంటుంది. కాని అత నామెను చూసేడు. ఏకవీర పకగెత్తుకుపోయి వైగ నవ్వొడ్డు చేరింది. తోవలో సన్యాసీఅయిన వీరభూపతి యెదురు పడ్డాడు. కట్టాక భయపడ్డాడు. ఏకవీర జరిగినకథ అంతాకట్టాక చెప్పి, "మీరునన్న ప్రేమింకారా" అంది. కట్టాక ఆమెను కాగిలించుకొన్నాడు. ఆమెగొంగి యం చైతన్యరహిత మైంది. తన కాగిలిలోని నిర్జీవ పదార్థాన్ని కట్టాక వెక్కిరి తోసేసేడు.

కథకిమోస్తరుగా అంత మయింది. ఋషిఅయిన కట్టాకకు విచార తేమిటి? "నీవు ఋషివి. నీ సంకను ముఖ్యుడనే" అన్న వీరభూపతికూడా ఋషిఅయిపోయి నాడు. మీ నాక్షీ తన తెలివితక్కువకు తగిన అనుభవం పొందింది.

మానవాత్మతం:—

కథలో నున్న మానవాత్మవిషయం, అనగా శ్రీ కుందరేళ్ళరుడు ఏకవీరను ఆవేశించి ధర్మోపదేశం చేయించడం, సమంజసంగానే వుంది. ఇది పాధారణంగా కవులు చేసేటట్లా అనవసరంగా కాని, అసందర్భంగా కాని, లేక విపరీతంగా కాని కల్పించబడిన విషయం కాదు. ఇది కథలో అతి సమాజంగా వుండి ఏకమైన సందేశాన్ని రే పెట్టడం లేదు.

ఈ కథలో అన్ని విషయాలు అతిసహజంగా వర్ణించబడ్డాయి. పాత్రపాత్రులలో లోపాలు కానరావు. మీనాక్షి స్త్రీకదా. ఆమెదోహలు స్త్రీజనానికి సహజమే. ఏకవీరలాంటిదోషిణి కాని అంతకంటే అధికం కాదు. ఇట్టిదోహలు మనవ్య స్వభావాన్ని తెలియజేస్తాయి. మనుష్యుడు అమానుషుడు కాడుగదా. కనుకనే ఋషి అయిన కుట్టాక కూడా ప్రమాదాలు కావించి వున్నాడు.

ప్రేమ లేని దంపతుల జీవితాలు కథలో గొప్ప భావనతో చిత్రించబడ్డాయి. ఇది కేవలం వూహించి రాసిందిగాక కవికంటితో చూసి రాసివాడా అన్నట్లు అతి స్వల్పమైన అంశాలు కూడ విడిచి వేయబడక పొందించబడ్డాయి. కుట్టాక ఏకవీరలయొక్క మనఃకల్పాల వల్లనే అద్భుతంగా వుంది. అడుగుడుగున పాత్రలయొక్క మానసిక తత్వం బాగా విశదమవుతుంది. ఈ పాత్రలు కేవలం పాత్రలుగాక రక్త మాంసాలు కలవా రనిపిస్తూంది.

ఈ కథలో పెచ్చు పాత్రలు లేవు. ముఖ్య పాత్రలు లేక్కడు నాలుగున్నాయి. చిల్లరపాత్రల విషయానికేమి. తక్కువ పాత్రలని కథా కల్పనలో జగిలేక పోలేదు. కథ దట్టంగానూ, అధికరసంతంగానూ, హృదయకర్షకంగానూ వుంది. నీఘట్టంలోను కూడా వుత్సాహం తగ్గదు.

దీనిలో సంభాషణల తిరుగులు కావు పాత్రలలో వాచాలత లేదు. అతిక్రమంగాను మాటాడువాడు కాదు. సమయానికి అవసరమైనంత మాటాడి వూరుకొంటారు. కార్యకూరులు. విశేషాలు జ్ఞానవంతులు

ఇది కేవలం ఒక్క కథగానే చూడదగింది కాదు. ప్రస్తుత కాలానికి ఈ కథ బోధించే విషయాలున్నాయి. కథాకాండ వాటి సంఘటితి, ఇప్పటి సంఘటితి వైవాహిక విషయాల్లో భేదించడంలేదు. ఇట్టి వివాహాలకు కథలో విశదంగా. కనుక నేటి కాలపు వివాహాలలోను, ప్రణయాల్లోను అవసరమైన సంస్కరణ ఈ కథ తెలియజేస్తావుంది. ప్రణయ విషయాల్లో యువతీయువకు

లకు స్వాతంత్ర్యముండాలి. తల్లిదండ్రు లానివారుల్లా జొరబడి తమ కిష్టం ఎచ్చినట్లు చేయకూడదు. అలాగ చేసినందువలన దోచుకున్నో కథ చెప్పుకూంది. ఈ కాలంలో వివాహ విషయం కొంత ప్రాముఖ్యానికి ఎచ్చింది కదా. అది యెట్లు నడవాలి కథ బోధిస్తూంది. ఈ రీతిగా ఈనవల ఇప్పటి సంఘాని కొక సందేశ మిస్తూంది. ఇంతే కాక హిందూమతంయొక్క బౌద్ధత్యాన్ని తెలియజేసి మతాంతరంలోకి ప్రజలు పోవవసరం లేదని, ప్రజలకు యిక్కట్లు కలిగినప్పుడు శ్రీకృష్ణ భగవానునిచే భగవద్గీతలో జెప్పబడినట్లు భగవంతు డవతరించి రక్షిస్తాడని కూడ చెప్పుకూంది. ఈ రీతిగా మత విషయకమైన సందేశంకూడా గ్రంథంలో వుంది. ఇలాగ ఈ గ్రంథం సందేశసహితమైనది.

ఈనవలలో ప్రకృతివర్ణన లలితమృంగా వున్నాయి. ఒకప్పుడు ప్రాచీన ధోరణిని, మరొకప్పుడు ఆధునికరీతిని ప్రకృతి వర్ణించబడింది. ప్రాచీన ధోరణి అనగా సహజోక్తి లేని భావనా వర్ణనలు. ఆధునిక ధోరణి అనగా సహజ వర్ణనలు. ఈ రెండూ కూడా గ్రంథమందలి ప్రకృతి వర్ణనలలో కనబడుతున్నాయి. ఉదా:— 39, 69 పుటలు.

గ్రంథంలో ఆకాలం వాటి దేశ సాంఘిక రాజకీయ విషయాలు బాగా నిరూపించబడ్డాయి. గ్రంథకర్తకు తక్కిన లలిత కళల్లో గల అభిరుచి పుస్తకంలో గోచరమవుతుంది.

శైలి:—

గ్రాంథికం. భావ సామాన్యంగా సరళం. కాని ఒకొకప్పుడు సంస్కృతపదాలు, సమాసాలు మప్పించి వేయబడితాయి. ఇవోక వింతే. అర్థగాంభీర్యం పోకుండా అవిషయాన్నే సాధారణ పదాలలో చెప్పవచ్చు. సంస్కృత సమాసాల అవసరం కనబడదు. వాక్యాలు సాధారణంగా చిన్నవి; నిరాడంబరమైనవి; భావగాంభీర్యానికి తగినవి.

ఈవిధంగా ఈనవల యెంతో మెచ్చదగింది. దీనిలోని అపారమౌలికత్వమే (originality) ఈనవలకు

ముఖ్యకారణం. ఆధునికవలూనాబ్బయంలో ఇది ఒక
అద్వితీయనమల. ఈరకమైన గొప్పకలులు శ్రీసత్య
నారాయణగారు మరికొన్ని రాస్తే ఆంధ్రభాషా దేవి
యొక్క ఆనందం చెప్ప నలవి కాదు.

(ఈనమల శ్రీ సత్యకంగా వేయబడేటప్పుడు గ్రంథ
ముఖాన్ని దేశపటమును ముద్రింపించి చదువరులకు కథ
లోని స్థల విషయాలను గురించిన సూక్తర్యం కలుగజేస్తా
రను కొంటున్నాను)

అనలాశ్రయోదయ

ప్రతివాదిభయంకరం రంగాచార్యులుగారు

(ప్రథమాష్టకము)

స్వ ప్న భ ం గ ము

తలమున మూసి, గొల్లె మిడి దాటిన విప్పటి కేండ్లు కొన్ని నా
తలపుల యంధకారమును; దాచిన పున్నెము జారగొన్న వీ
తలుపులు; నామనోనియతి దప్పి యెరుంగవు నేటి కైన సం
కులతయె రూపుగా మనసు కూలిన దీ పవన ప్రఘట్టనా.

దాచితి నాదు చీకటిని; తప్పదు, దీనికి చీకటింటిలో
నే చనగావలెగ్రతుకు; నే నిక వెల్లులరాజ నంచు సం
కోచము వీడి, భావములకూటమి నేరక శబ్దవాహినీ
వీచికలందు మున్ను లిడు వెట్టి కవిత్వమనై చరించితి.

పవనపదాహతిం దగిలి భగ్నములై తలుపుల సహస్రభా
జవమున సంధకారములు సాచు కరమ్ములు లక్షలక్షలై
భువి దివియేకమై, వెలుగుపూలు దివాంధములై భయంకరా
రవవికటాట్టహాస పరిరక్షితమా యె నేను కైదిన్నె.

కను లొకసారి విచ్చుటనె కాంచితి, రక్తపు చిందులకా మదీ
యనయనగోళముల మునుగ, నచ్చట నిచ్చట 'స్వప్నభంగ' మకా
కనకనలాడు నగ్నికణకల్పితమా నొక నక్షరంపువం
క్తిని; నది నాదు చూపుననె తేలి విలసత శౌర్య దానిలో.

చీ క టి బ్ర దు కు

భంగము భంగమన్న నొకపాటియు భీతిల గాని 'స్వప్న' మ
య్యెంగద యింతలోనె, యిటనే యనుభూతము నర్హి? మెట్లుగా
భంగము జెందకున్న దిది పాడు మొగమ్మున నాదుతోట, యు
త్తుంగదవాగ్నికీల కెటు దూరము గా నిలువంగ జాలెనో.

ఈవనమందె కాదె వసియించుదు నిన్ని దినమ్ము లేను? నా
జీవనప్రళోభనత చీకటినిప్పుల బూడిదైన, ని
ర్జీవపుష్పమాకు లేల యిటు చేతులు మొండితనాన చాచి యే
దోవిధమైన జాలు, బ్రదు కుండుట కావలె నంచు నేడ్చెడి.

మొదటనే చేర్చి పెంచితిని; మ్రోడయి పోయిన పోవు గాక, నే
వదలను నాదు వృక్షముల; వాని విరూపపు శుష్కహాసమే
బ్రదు కగు గాక నాకు నిక; భస్మపురాసులలోన నిల్చు మా
కదలని కౌగిలింతలు యుగాంతరనంధుల జీల్చు గావుత.

ఇదియెన్ నహింస నోపవె? కృపాహీనత్వమే కాక, యా
మది నేచక్కిలిగింతయే నెపుడు సంభావింపనే లేదో? నం
పద నా పూర్వపు దింత యిమ్మునుచు నే ప్రాధింపగా రాను! నా
వదన మ్మిట్టలె పైన నుంచుము, మహాభాగ్యమ్ముడే చీకటి!

(ద్వితీయాష్టకము)

తి ర స్కృ తి

వ్రాయు నక్షరముల వంకర లవి నీవె-చదువు మాటలలో నవస్వరము లీవె
పాడు పాటలలో రాగభంగ మీవె-ఆడు నాటలలో నవయమ్ము నీవె.

నవ్వుచూపుల సశ్రుకణమ్ము లీవె-విడుచు నిట్టూర్పుగాడ్పుల వేడి నీవె
నడచు నడుగుల వడి తడబడుట లీవె-కుడుచు ముద్ద, గొంతున దిగబడమి నీవె.

నిదుర నిర్దయవీక్షణినిచయ మీవె-కూరుచుండిన ములు గ్రుచ్చుకొనుట నీవె
పడకపై దోచు మిట్టయు పల్ల మీవె-పిలుపు పలుకుల గర్జించు పిడుగు నీవె.

నా వినయశీలమును దుర్వినయ నొనర్చి-నా విచక్షణ నగ్నికణము పెట్టి
నాడు ప్రేమదీపిక వెల్లు నూదివైచి—ఓ తిరస్కృతి! నా కటకో పయనము?

అ శ్రు భి త్

చెల్లనికాని యయ్యె నను చింతకు స్థానమె లేదు; దేహభో
గోల్లననప్రసక్తి మన సోపనె యోపదు; వెంట నున్న యీ
యెల్లభరంబు దీర్చ గతి యేదని కుండ, భరంబె సున్న; ఝల్
ఝల్లని గుండెపై వెరిపు జల్లులు మాత్రము తొండవించెడు.

వెఱపు క్షణక్షణంబునకు వెట్టిని వేయివిధాల బెంచగా
నరచి మనస్సులోన గల దంతయు గ్రుక్కకు మించకుండ నే
స్వరిత మొనర్చ నెంచి యొకసారి గళ మ్మటు లూచి యెత్తినక
తిరుగటబడ్డ గింజ లటు దీర్ఘములౌ తలపుల్ సహస్రధా.

చుక్కలహాయిలోని యొకచుక్కయు సాధ్యము కాదౌ నా కట,
చెక్కిన చూడ్కినే మరల నెక్కగ ద్రోయుచు కన్ను మిన్ను నే
నొక్కడ కట్టివైచి చెయి యొగ్గిన, నింతటి యగ్నివాహినిక
దక్కునె మాదు హాయి యని దవ్వున చుక్కలు లేచి పారెడు.

దినములు మానము ల్దొరలె; తీరదు మీదహనప్రదాహ;మీ
వనజము లేక లన్ని యవె భస్మకణములు; మీకుగాన నే
వనసుఖ మెంచి యాగతి విభాగ మొనర్చితి; భిక్షు బెట్టి, నా
యనుగుదళ మ్మిదొక్కటిని, నశ్రువులార! యనుగ్రహింపుడి.

ద్రావిడభాషలు-సంధి

(Euphonic Combination)

కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు, యమ్. ఎ.

భాషల పరస్పర సంబంధమును నిర్ణయించుపట్ల యందలి పదముల సాదృశ్యముకంటే, వాని నిష్పత్తిక్రమము, నందలి వాక్యసంఘటనారీతులు మొదలగు వ్యాకరణ విశేషములందలి సాదృశ్యమే యొక్కడు సాహిత్యకారి యగునని కబ్బకాస్త్రవేత్తల గతమైయున్నది. కావున దక్షిణ హిందూదేశ భాషలకు పరస్పరమును నితర భాషలతోడను గలసంబంధమును నిర్ణయించుటకు పూర్వమిందలి వ్యాకరణ విషయములను పరిపూర్ణ పరిశీలించవలసిన యావశ్యకత యెంతేనియు కలదు.

సామాన్యముగా పూర్వకాలముం దేభాషగా నైనను బ్రసిద్ధుగు కవిత, అనగా-లక్ష్యగ్రంథములు బయలుదేరిన వీరప గాని యాభాషకు లక్షణ మేగ్నడి లక్షగపడదు ఒకభాషకు లక్షణ మేర్పరచుట యద్దానిని వ్యాకరించుటచే సాధింపవలయు. భాషను వ్యాకరించుట యనగా సంపూర్ణ భాషమును వ్యక్తీకరించెడి యంగులి యఖండవాక్యములను గొన్నిటిని గ్రహించి వాని నొం డొంటితో పోల్చిచూచి యా యా వాక్యములలో నే యే భాగముల కెంతెంత యర్థమో, ఏభాగ మెట్టియుప యోగముకలదో, యొకభాగముతో మఱియొక భాగము నకు కల సంబంధమెట్లదో, యను నిట్టి విషయములను పరిశీలించి, యా యఖండవాక్యమును భేదించి దానిలో నీ యీ భాగము, దాని పూర్ణ భాషములో నీయీ ఖండ భాషమును నూండుచున్నది యని నిర్ధారించేయుటయే యైయున్నది. సంపూర్ణార్థ బోధకమున నఖండవాక్యమే భాషకు ప్రధానమనియు, ప్రకృతి ప్రత్యయమునున్నగున విన్నియు కాలానుగుణములే యనియు కబ్బకాస్త్రజ్ఞుల మతియు. "వ్యాకరణంలే వినివ్య ప్రదర్శ్యంతే అనీన కబ్బకా ఇతి వ్యాకరణం" దీనినుండు భాషలోని కబ్బ కములు విడిగట్టబడి దానిరూప నిష్పత్తిక్రమము చూప బడుచున్నది గావున నిది వ్యాకరణముననున్నది. అని

వ్యాకరణకృష్టమును భాష్యకారుడు నిర్వచించియున్నాడు. ఇట్లాయా భాషలయందలి యఖండవాక్యములను భేదించి యందలి యవయవములను వివరించి, యం దేయవయవ మెట్లెర్పడి యెట్టిభాషము కలదై యితరావ యవయవములతో నెట్టి సంబంధముకలదో వ్యక్తముచేయుచు, తద్బాహిత్యజ్ఞులు లక్షణ మేర్పఱచిచో, నాయా భాషాసప్రదాయములను జోల్చిచూచి వానికి కల సంబంధమును నిర్ణయింప సుకరంబగును

ప్రపంచమునందలి భాషలన్నియు గూడ పుట్టు కలో సంకేతరూపముల, ధ్వన్యాత్మకములనై, అను కరణము సుఖదుఃఖాది భావావిష్కరణము మొదలగు కారణములచే బయలుదేరినవే యగుటచేతను సహజముగు మానవప్రకృతి భూభాగముందంతటను సమానముగా నొక్కరీతి గలదై యుండుటచేతను, అతిదూరస్థులగు జనసంఘముల భాషలలో గూడ గొన్ని సామాన్య లక్షణములు కనబడిన కనబడనిచ్చునుగాని, యా యా జన సంఘములు కేవల సంజ్ఞార్థక భాషను (Gesture lan - guage) నదలి ధ్వన్యాత్మక భాష నవలంబించినప్పటినుండి క్రమక్రమముగా వృద్ధి నొందుచుండున తమ భాషములను వ్యక్తధ్వనీరూప భాషలో (Articulate Speech) చెప్పబడుటగా నవలంబించిన పద్ధతుల (Devices) యందలి సామ్యము భేదమును బట్టియే యా యా భాషల సాజా త్యము వైజాత్యము నిర్ణయింపబడుచున్నది. అనగా నొక సంపూర్ణ భాషను నందలి భాగములను ఒక సంపూర్ణ వాక్యమునందలి యవయవములు వ్యక్తము చేయుటకుగా నావాక్యముందని యెట్లు విధి యున్నది; భాషభేదములను నూచించుటకుగా నెట్టిమార్పుల నొందుచున్నవి యను దానిని బట్టి నిర్ణయింపబడుచుండుననుట. దీనికొక చిన్న యుదాహరణమును గ్రహింతము. నెమిట్టి భాషల లోనందలిధాతువులలోని హల్గర్గస్థములకు నచ్చుటకు

గలుగు మార్చే యాభాత్యర్థభేదమును నూదించుచున్నది. ఇందలి ధాతువులు సామాన్యముగా మూడేసిహల్లులతో గూడియుండును. 'కటల్' (Kt l) అను నదొక ధాతువు. దీనికి 'చంపు' అనునది సామాన్యార్థము. చంపుట-కోటల్ (Kotl) వాడు చంపెను = కాటల్ (Kátal), చంపుటకు = కోట్ (K'tol), చంపబడెను = కాటూల్ (Katúl). ఇట్లాధాతువునకు సంబంధించిన కాలాది భేదములు హల్లులమధ్యను కేర్పబడు వివిధములగు నచ్చులమూలముగా వ్యక్తము చేయబడుచున్నవి. కాని ద్రావిడభాషలలో ధాతువులు సామాన్యముగా నేకాక్షరధాతువులైయుండుటయే గాక ఇందలి భావభేదములొక మూలధాతువుపై చేర్పబడు భిన్నధాతువుల సహాయముచే వ్యక్తము చేయబడుచున్నవి. ఉదా- 'చా' ధాతువు = చా + (ఉ) తు = చచ్చు.

చా (ఉ) తు + సు = చచ్చును.

చచ్చు + ఉతు + సు = చచ్చుదును - చత్తును.

చా + అన్ + కల + (వా)డు = చావగలడు.

పో + ఉతు + ఉన్న + వాడు = పోవుచు న్నాడు.

ఇట్లాధాతువుపై మఱియొక ధాతువును కేర్పబడే భిన్నార్థములను నూదించుభాషలు సంశ్లిష్టపద (Assentative languages) రూపభాషలని చెప్పబడుచున్నవి.

కాని భాష యెల్లప్పుడు నొక్కరికిగా నుండు నదిగాదు. సర్వజీవిద్వస్తువులవలెనే యదియు ననవశము మార్పులకు లోనగుచునేయుండును. నిత్యస్థనవారమున భాషారూపములు జడలనోళ్లలోబడి నలుగురుచుండుట చేత నాయా జనుల యుచ్చారణ వైఖరినిబట్టి యొక్క భాషయే యొకకాలమున నొకరూపము కలదై యున్నను, మఱి కొంతకాలమున మాటు రూపు చెందుచుండును. ఒక కాలమునందలి యా భాషస్వరూప మెట్లుండెనో యట్లనే గ్రహించి దానిని వ్యాకరించి లక్షణము చెప్పినచో నది యాకాలముందలి భాషకు లక్షణమగును. మఱి కొంతకాలమునకు మార్పుచెందిన

యా భాషనే గ్రహించి వ్యాకరించినచో నద్దానికే మఱి యొక లక్షణ మేర్పడును. ఇట్టి లక్షణము లాభాషకు తాత్కాలిక లక్షణములు లేదా వ్యాకరణములు (Descriptive Grammars) అని చెప్పబడును. దీనికి కాలభేదమును బట్టిగాని, యాయా కాలములం దన్య భాషలతో గలిగిన సంస్పర్శమువలన గాని, భాషారూప ములలో గొంతమార్పు కలిగినను, సామాన్య సంప్రదాయములలో మాత్రము భేదమేర్పడుట కవకాశము లేదు. ఒక్కభాషకే కాలభేదమునుబట్టి యనేక వ్యాకరణములు బయలుదేరుచు నద్దాని తాత్కాలికావస్థను చెబుచుండును. ఇక నాయాకాలములం దాభాష కేర్పడిన భిన్నములగు లక్షణములను సరిపోల్చిచూచి యా భాషారూపములలో నేవి యెట్లేకారణములచే మఱినవో, వానికి గల పరస్పర సంబంధం తెల్పిదోయను విషయములను పరిశీలించుచు నాభాషయొక్క పరిణామ క్రమమును మొదటినుండియు నిరూపించినచో నది తదాభాషచరిత్ర మనియు లేదా చారిత్రక వ్యాకరణ (Historical Grammar) ఁనియు చెప్పబడును. ఒకభాషయొక్క లక్షణము నితరసన్నిహిత భాషల లక్షణముతోపోల్చి, వానికి గల పరస్పర సంబంధమును నిరూపించినచో నది 'తదాభాషావ్యాకరణ తత్వపరిశీలనము' (Comparative Grammar) అని చెప్పదగియుండును. సహితీయము లయ్యును భిన్నరూపముల జెంది ప్రత్యేక భాషలుగ బరిగణింపబడుచున్న వీనియందలి వ్యాకరణ విశేషములను సరిపోల్చి చూచినచో నా ప్రత్యేకభాషారూపముల యొక్క పూర్వచరితము వెల్లడి యగుటయే గాక, వీనికి సహజములు సహనములునగు సంప్రదాయము లెట్టివో తెలియవచ్చుచుండును. అప్పుడివి యే యితర కుటుంబభాషలతో నెట్టి సంబంధము కలిగి యున్నవో కనుగొనుట కవకాశమేర్పడును. కావున ప్రస్తుతము దక్షిణదేశభాషలలో ముఖ్యములైయున్న గాంధ్ర తమిళ కన్నడ భాషలలోని సంధి లక్షణముల నించుక కరికిలించి వీనికి సమానములగు సహజసంప్రదాయము లేవో తెలిసికొన యత్నింపకు.

ప్రథమముననే సంధి యనగా నేమి యను ప్రశ్న కలుగక మానదు. సంధియనగా కలయికయని సామాన్యార్థము. భాషలో నుచ్చారణ సౌలభ్యముకొక కొకకేబియు మఱియొకదానితో గలియుటయే సంధియనను. అనగా చిరకాలము క్రిందటనే సంపూర్ణార్థబోధకముగు నఖండ వాక్యము విడగొట్టబడగా మేర్పడినవియు, నామాఖ్యాతాది సంజ్ఞలచే వ్యవహరింపబడుచుండినవియు నగు నాయఖండ వాక్యభాగములకు, మరల నాయ కాలము లందలి జనులు సంపూర్ణార్థబోధకముగు వాక్యముగా సమూహ్యవస్థ దుచ్చారణసౌకర్యమునకై యొకదానితో మఱియొకదానిని కేర్పి పలుకుపద్ధతియే సంధి విధాన మగుచున్న దన్నమాట. అఖండవాక్యము విభాగింపబడి భాష కొకమాటు లక్షణ మేర్పడినపిదప, నావిభాగింపబడినపదములు కాలక్రమమున ననేక రీతుల మార్పుచెందుట తటస్థమనుగావున, ప్రాచీనవాక్యమునకును దానిలక్షణమునకును, తిరువాతికాలమందలి పదములతో గూర్చిన వాక్యమునకును దానిలక్షణమునకును గొంతభేద మేర్పడవచ్చును. ఇట్టి భేదమును గూర్చి తెలిసికొనుటకు దగిన యాధారముమాడ చాల స్వల్పమే గాని, సకాలీయభాషామూలముల నొండొంటితోబోల్చి చూచినపుడు ప్రాచీనభాషలక్షణములు కొన్ని బయలుపడుచుండుననుటకు సందేహములేదు. ప్రాచీన భాషాఖండవాక్యములకొన్ని జన్యభాషలలోనికి సంక్రమించి యుండగా దరువాతికాలమున నాయభాషలను వ్యాకరించినవైయాకరణులు, వారివారికిదోచిన రీతిని వానిని సమర్థించి లక్షణముకల్పింప యత్నింతురు. కావున నాయభాషలలోని విశేషలక్షణములను సరిపాల్చి సరికి లించినచో నాయభాషలయందలి విశేషములు సమన్వయమగుటయు, ప్రాచీనస్థితి పాడగట్టుటయు దలసింపవచ్చును. దీనికొకటి చెండు నివర్తనములను జూపెదను.

సంస్కృతిభాష తక్కిన యిండో యూరపీయక సోదరభాషలకుండి విడిపోయిన తరువాత నతిచిరకాలము నకుగాని పోలీస్యాదు లీభాషను వ్యాకరించి లక్షణ మేర్పఱచుటతటస్థమేలేదు. వీరిలక్షణమునుబట్టి ద్వితీయా బహువచనమున తిచ్చబ్జము 'తా' అను రూపముగలదై

యున్నది. వ్యవహారమునందు నది యట్లేయున్నది కాని యొకవాక్యమునందు 'తా' కేబియునకు మఱియొక 'తా' కేబియుగాని, లేదా 'తారయతి' యను క్రియా పదముగానిపర మైనపుడు, ఆవాక్యములు 'తా + తా - తాంస్తాన్' అనియు, తా + తారయతి = తాంస్తారయతి! యనియు నాపదములు మధ్యనొక 'స' కారమునకేర్పి పలుకబడుచున్నవి. తా + తా, అనుపదములకు కలయిక-(సంధి) కలిగినపుడవి 'తాన్తా' అనిగాని, లేదా సరళానునానికతోడిసంయోగముచే 'త' కారము సరళత్వమును తెందినచో 'తాన్తాన్' అనిగానికావలసియుండగా, నాపదములమధ్య 'స' కారమువచ్చిచేరుట విలక్షణముగా గనబడకమానదు. అయినను ఆవాక్యముల్లే వ్యవహారమున గాననచ్చుచున్నది. ఈచిక్కును దొలగించుటకే పోలీసి 'స' కారంతోబిట్టములకు చ ఛ, ట ఠ, త థ, వర్ణములాది యందు గల పదములతో గలయిక కలిగినచో మధ్యనొక సకారమువచ్చును అని 'సకృష్ట ప్రకాశ్' అను సంధి సూత్రముచే 'స' కారమును నిధించి యారూపమును సాధించినవాడై నాడు. పోలీసి యిప్పటి వ్యవహారములో గనబడుచున్న 'స' కార మాయా సందర్భములలో నిచ్చును, అని చెప్పియున్నదానిని సాధించినవాడేగాని 'స' కారముకు 'త' కారముపరమైనపుడును, ఆరెంటిని కలిపి యుచ్చరించునపుడును సంధిలో నీ రెంటికి నెట్టి దిగ్గర సంబంధములేని 'స' కారము మధ్యనవ్వుటకు గారణమును దెలుపలేదు. అది యాతనిపరియోగాదు, కావున తా + తా, తా + తారయతి అను కేబిముల కారూపములతోమాత్రమే కలయిక గలిగినచో, 'తాంస్తా', తాంస్తారయతి యను వాక్యము లేర్పడుట కవకాశములేదు గావున, నిది ప్రాచీనభాషకు చెందిన యఖండవాక్యస్వరూపమునే నూచించు చున్నదని మన మూహింపవచ్చును. ఇట్లు సూతనముగా వచ్చిచేరినవని తలంపబడుచుండిన సుడాగమాదులు నిజముగా ప్రాచీన భాషకు చెందినవి గావుననే, కేబిగ్రాస్త్రజ్ఞులని యాయా భాషల ప్రాచీనచరిత్రకు సంబంధించి వీనిలో నింకను మిగిలియున్నచారిత్రకవిహ్నుము(Historic Survivals) లని తలంచుచున్నాడు. ఈసకారము సంధివశమున వచ్చినదే యనరాదా? ఇది ప్రాచీనాఖండవాక్యమునకు

సంబంధించినదే యని యెట్లు చెప్పవలెనను ప్రశ్న కలుగవచ్చును. ఈవిషయ మితరసజాతీయభాషారూప ములతోబోల్చిన మనకు తేటపడగలదు. సంస్కృతముతో సజాతీయములని తలంపబడుచుండిన గ్రీకులూటికభాషల లోని తస్ఫబద్ధిత్వీయా బహువచనరూపములు 'తాన్స్' (tons) అని సకార సకారసంయోగములను గలపై వ్యవహరింపబడుచున్నవి. ఇప్పటి నివియు సంధివశమున వచ్చినచేయిమోతునియు, "తాంస్తారయతి" అనువాక్యమునువారు 'తాన్స్-తారయతి' యని విభాగించుటచే నక్లేర్పడియుండుననియు తలంచుటకనకాశములేకపోలేదు గాని, సంస్కృతభాషలో సంయోగాంతకేబ్బములు సామాన్యముగాలేకుండుటచేతను, ప్రక్రియాసంధిర్భమున పదాంత మందట్టి హల్సంయోగమువచ్చినచో "సంయోగాంతస్యలోపః సంయోగాంతస్యస్వంతదంతస్యలోపః స్యాత్" అనుమాత్రముచే నుదిహల్లును లేదా ఒక్కటికంటె మిగిలినవల్ల నన్నిటిలోపింపజేయుటయే వ్యాకరణసంధి యైయుండుటచేతను, ద్వితీయాంతతస్ఫబద్ధపదము ప్రాచీన భాషలో సంయోగాంతమేయైయుండ, సకారలోప మిటీవలి కాలమున జరిగినదనియు, కావున, "తాంస్తాక్, తాంస్తారయతి" యనువిప్రాచీనభాషకు జెందిన యఖండ వాక్యములై యుండుననియు, సంస్కృతభాషలో 'స' కారము లోపించినరూపమే తస్ఫబద్ధిత్వీయాబహువచనముగా గనబడుచుండుటచే, 'స' కారము సంధివశమున వచ్చినదని పాణిన్యాసు లద్దానిని విధించి, 'తాంస్తాక్' రూపమును సాధించిరినియు, మనము నిశ్చయింపవలయున్నది.

పాణిని సకారవిధానమును బోలినదే తెలుగుననుసంధిర్భక్త్యాధివిశేషముల కచ్చు పరమగునపుడు 'మ' గాగమవిధాన మొకటి కలదు. చేయు + ఆతడు, అని యుండగా నీపదములమధ్య 'ను' గాగమ ముచ్చరణార్థముగా వచ్చినదేమోయని తలంచుట కవకాశమున్నను, నిజముగ నది యట్లువచ్చినదిగాక యనునిత విభాగములన నేర్పడిందేయని పరిశీలించిన తెలియగలదు. ఆంధ్రమున సామాన్యముగా విశేషణములు ద్రుతాంతములు కాకుండుటచే, చేయును + ఆతడు అను కేబ్బము

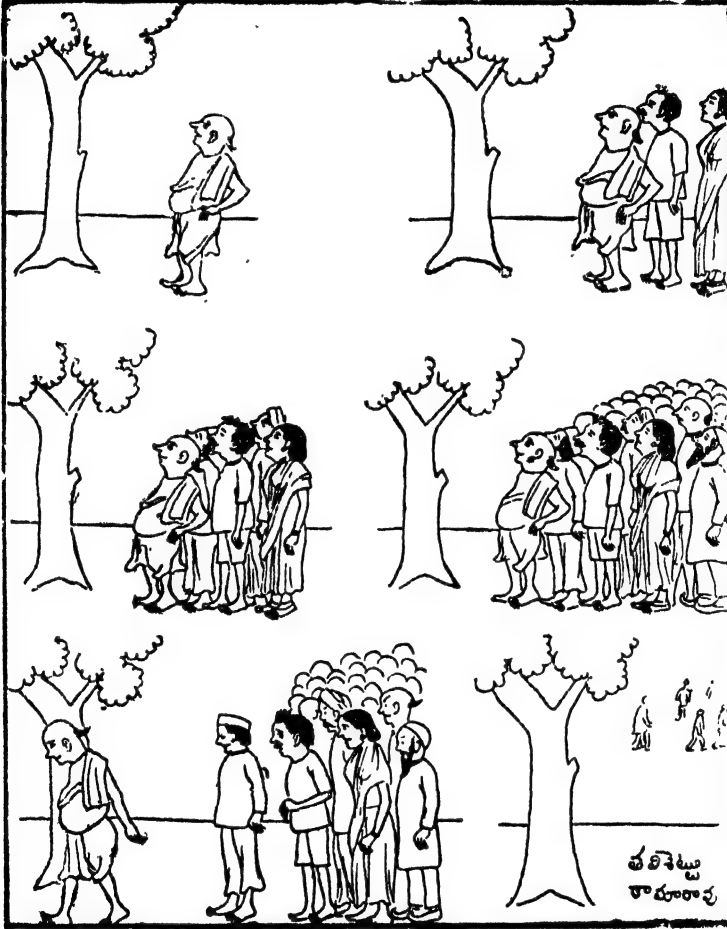
సంయోగముచే నేర్పడిన చేయునాతడు అను పదబంధమును చేయు + ఆ + ఆతడు అని విడదీసి, చేయు అను నదే క్రియా విశేషణమనియు, నచ్చుపరమైనపుడు 'నో' ఆగమమనియు దలిపిరి. చేయునున్న, చేసిన అను వర్తమాన భూతికాలికరూపములవలె నకారాంతమైన భావి క్రియావిశేషణరూపము ప్రాచీనకాలమున భాషలో లేదు. ఇటీవలికాలమున 'చేయుల' అనునదేర్పడిన నేర్పడియుండు గాక. కావున నాకాలమున 'చేయును' అను తదర్థార్థకరూపమే భావిక్రియారూపముగను, నదియొక నామమునకు బూర్వస్థాన మాశ్రమించివుడు విశేషణముగను నాడుకొనబడినది. భాషలో నిది యతి ప్రాచీనంబగు రూపంబులచే నాకాలమున నిది క్రియారూపముగను, క్రియావిశేషణరూపముగను గూడ వాడుకలో నుండెడిది. దీని కబాదికేబ్బముపరమైనపుడు (చేయున్ + ఆతడు) సకారము తరువాలి యచ్చుతో గలసి 'చేయునాతడు' అని యగుటయు, హలాదికేబ్బము పరమగునపుడు (నీ భాషలలో సామాన్యముగా భిన్న హల్సంయోగము వారింపబడుచుండుట స్వాభావికమై యుండుటచే) సకారము బారిపోవుటయు దట్టించి యుండును. తిమిళమునగూడ సంపూర్ణక్రియా రూపంబగు 'శెయ్యుం' అనునదే 'పేగ్గుం' అనగా క్రియావిశేషణముగా గూడ వ్యవహరింపబడుచుండుటయే, యీపై వాదమున కుపబలకలుగానున్నది. 'అనుశెయ్యుం' అది చేయును, అనునప్పుడు సంపూర్ణక్రియగాను, 'శెయ్యుం మనిష' = చేయుమనిషి' యన్నప్పుడు క్రియావిశేషణముగాను 'శెయ్యుం' అనుమకారాంతకేబ్బమే వ్యవహరింపబడుచున్నది. "ఈ శెయ్యుం" అనునదే యందలి తుది 'మ'కారము 'స' కారముగామాటుటచే 'చేయున్' అనియు, ఊతగా చివర నొక 'ను' కారమును జేర్చికొనుటచే 'చేయును' అనియు రెండురూపముల తెలుగునగానవచ్చుచున్నది. ప్రత్యేకార్థము నేమియుబోధింపక హల్సంకేబ్బములపై కేవలమూతగావచ్చిచేరిన గూర్తయ కారము, అచ్చుపరమైనపుడు నిత్యముగా లోపించుచుండును. కావుననే యీభాషలోనుత్తన కచ్చుపరమైనపుడు సంధి నిత్యముగా నగుటతటస్థించినది. ఇంచేకాదు, "పూర్వపర

స్వరంబులకుం బరస్వరం బేకాదేశం బగుట సంధియనం బడునని బాలవ్యాకరణకర్త పరస్వరై కాదేశమే సంధికి లక్షణముగా జెప్పబడునాడ నిదియే ముఖ్యకారణము. ఈ ఆంధ్రభాష చాలవఱకు బంతభాష. అందు ముఖ్యముగాను కారాంత శబ్దములే మొందుగానుండును. ఇట్లుగలకును గారణము లేకపోలేదు. ప్రాచీనభాషలోని శబ్దములు పెక్కు హలంతములు. కావుననే తమిళ కన్నడాది యితర ద్రావిడభాషలలోగూడ హలంతపదములే విశేషముగా గనబడుచున్నవి. ఈ హలంతపదము లన్నియు ముఖ్యముగా దెనుగునను కొంతవఱకు గన్నడమునను గూడ నొకానొక కాలమున దుదినకారమునూతిగా గొన్నవగుటచే నీభాషలలో నుకారాంతశబ్దము లైనవి. తమిళ మిప్పటికిని చాలవఱకు హలంతభాషయే యైయున్నది. హలకన్నడమున హలంతపదములే హెచ్చుగానున్నను పరాసగన్నడమున నజంతపదములే హెచ్చు నుండును. తెలు గజంతభాషయే యని చెప్పుకొందున్నది. ఈభాషలో ప్రాచీనహలంతపదములపై నూతనకారమున ఉకార మంతయుండుగల పదముల కవాదిపదముల పరమైనపుడా యూతనవాచ్చిన 'ఉ' కారము మరల దానంతట నదే లోపించిపోయి ప్రాచీనపదస్వరూపము నచ్చట నిలుపుచుండును. అప్పుడు పూర్వపదాంత్యహల్లు పరపదాద్య చ్యుతో నెనయుట సంధివిందుట తటస్థించును. ఇట్లు కారాంత సంధియననది నిజముగా పూర్వయందు నిలచిన హల్లు పరమందున్న యచ్చుతో నెనయుచుండుటేగాని యేకాదేశసంధికాదని దీనివలన స్పష్టమగుచున్నది. ఈ యేకాదేశముసంస్కృతసంధికి జెల్లినదిగాని తెలుగుసంధికి జెలినదికాదు. గంగ + ఉడకం అని యున్నపుడు "అద్దణః—అవర్ణాదవిపరే పూర్వపరయోరేకోగుణాదేశస్సార్థిక" అని పూర్వపరస్వరంబులకు రెంటికిని గలిపి గుణాదేశమువచ్చినది. అనగా అ + ఉ = ఓ అయినదన్నమాట. నిజముగా అ + ఉ కలిసినచో అ ఉ అనియో లేదా 'అవు' అనియో కావలసియుండగా 'ఓ' కారము

వచ్చుటగూడ నసందర్భముగానే కనబడును. దీనిసమన్వయమునకుగూడ నీభాషలప్రాచీనచరిత్రమునకు బోలసినదే. ప్రాచీన ఇండో యూరపియన్ భాషలో నిపుడు సంస్కృతములో నిలిచియున్న సంధ్యక్షరముల కంటె నెక్కుడు సంధ్యక్షరములు (diphthongs) కలవు. అందు అ ఇ, ఎ ఇ, ఓ ఇ; అ ఉ, ఎ ఉ, ఓ ఉ, అను ప్రాప్త్యాక్షరములును, అ ఇ, ఏ ఇ, ఓ ఇ, అ ఉ, ఏ ఉ, ఓ ఉ, అను దీర్ఘాక్షరములునుగలసి పండ్రెండు సంధ్యక్షరములుగలవు. అవికాలక్రమమున జనులయచ్చారణవశమున మార్పుచెంది అ ఇ, ఎ ఇ, ఓ ఇ, అను మూడును సంస్కృత భాషలో "ఏ" కారముగను, అ ఉ, ఎ ఉ, ఓ ఉ, అనునవి 'ఓ' కారముగను, తక్కిన యూరింటిలో మొదటి మూడు వికారముగను, తరువాతి మూడును 'ఔ' కారముగను, నిలిచినవి. కావుననే గంగ + ఉడకం—అనునది 'గంగవుడకం' అనియో కావలసియుండగా, ప్రాచీనకాలముననే 'అ ఉ' అనున దీభాషలో 'ఓ' గా మారుటచే నాపద సంయోగమున నొకారమే కనబడుచు 'గంగోడకం' అనియో వ్యవహరింపబడుచున్నది గాని, 'గంగఉడకం' అని యగుటలేదు. ఈ విషయము భాషలప్రాచీన చరిత్రకు సంబంధించినది గాని కేవల సంస్కృతమునకు సంబంధించినది మాత్రమేకాదు. తరువాతికాలమున భాషను వ్యాకరించిన పాణిని అకార ఉకారములకు సంధి గలిగినపుడు 'ఓ' కారము, అకార ఇకారములకు 'ఏ' కారము వచ్చుచుండుటను గని పెట్టి—సరై కాదేశమును సంధికార్యముగా విధించినాడు. ఇట్లయే భాషల ప్రాచీనచరిత్రము పరిశీలించుటచే నూతన విషయములు బహుళపడుచుండుటెగాక, ఒక భాషయొక్క తాత్కాలికవ్యాకరణము (Descriptive grammar) న దెలుపబడిన విశేష సంధికార్యములు (తెలుగునందలి నుగాగవలుగాగమదుగాగమాదులు) సమన్వయముగలయు తటస్థించును. వీనిని గూర్చి మఱియొకమాటు పరిశీలింతము.

మా న వ ప్ర కృ తి—౧.

పాత్రలు

సుందరరావుపంతులు—వకీలు

వసంతరావు—అతనికొడుకు

జగన్నాథం—వకీలుగుమాస్తా

కామేశ్వరమ్మ—వకీలు తోబుట్టువు, పూర్వ
కుమారిని;

రమణమ్మ—వకీలుమామ—బాలవితంతువు;

చంద్రకాంతం—వకీలుకొడుకు

అంకమ్మ—దాసి.

స్థలము—విశాఖపట్నము

౧ వ రంగము

[వకీలు ఇంట్లో వికలమైన భోజనాలగది; గదిలో
నుండి పెరట్లోకి, ముందటివాకిట్లోకి ద్వారాలున్నాయి;
కామేశ్వరమ్మ కాళ్లుచాత్రుకొనికూర్చుని ఎత్తులుచేస్తూంది.
౫౫ సం. వయస్సు; దృఢమైనకీరం; మెల్లో బంగారు
కట్టుగల రుద్రాక్షతావళిమున్నది. పెరట్లో, స్నానానికి
నీళ్లుకాగిచెట్టి, కుంపటితో నిప్పులుపట్టుకొని రమణమ్మ
ప్రవేశించింది. అగ్రసంవత్సరాలవయస్సు; నామనిచాయ;
తెల్లచీర, రవిక ధరించింది; చేతులకు మెల్లోను స్వల్పంగా
నగలున్నాయి;తలదువ్వుకొని జుట్టు ముడేసుకుంది. చాలా
తెలుగు గ్రంథాలుచదివిన విద్యావతి;]

సమయం—ఏప్రిలు ౨వ తేదీ శనివారం ఉదయం ౧౦ గం.

రమ—ఇంకా ఇంటికి రాలేమా?

కామే—ఎవరు? మీనాయనా?

రమ—ఇంకెవరు అనుకున్నావు?

కామే—ఏమో! నువ్వు ఊరూపేరూ లేకుండా
మాట్లాడుతావు! ఎవరో ఏమిటెలుస్తుంది!

రమ—(జబాబు చెప్పకుండా పెరట్లోకి వెళ్ల
బోతుంది)

కామే—మళ్లా వెళ్లిపోతావేమిటి? కుంపటిమీద
నెయ్యిపెట్టి మరీచెళ్లు! ఎప్పుడూ సగంసగంపనే! అంక
లోనే మరుపు!

రమ—జ్ఞాపకం ఉంది! మరచిపోలేదు! ఇప్పటి
నుండి కుంపటిమీదపెడిలే గిన్నెకాలిపోమా?

కామే—ఇక్కడ నేనున్నా ననుకున్నావా?
చచ్చేననుకున్నావా? ఇంకాకళ్లున్నాయమ్మా! నుద్ది
తనంరాలేదు నీ ధర్మమా అని! మీ అందరికీ అలాంటి
కోరికుండేమాకాని;—సరే! లే! నేనే మానుకుంటాను
చెళ్లు!

రమ—(నేరిగిన్నెతెచ్చి కుంపటిమీదపెట్టబో
తుండగా కొంతనెయ్యి పిలుకుతుంది.)

కామే—నేనుమానుకుంటాను చెళ్లే కల్లి! అప
సంతి పనేక్కునా! లోభికి కచ్చెక్కునానా.

రమ—(గుడ్డతెచ్చి నెయ్యి పిలికినచోట బాగు
చేస్తుంది)

కామే—నీళ్లుకాగే యేమో మాడు! అదేమిటి
చినుకలుపడుతున్నా యేమిటి? నీళ్లుకాగకుండా నీళ్లు
పొయ్యి ఆరిపోతుంది కాబోలు.

రమ—(తొందరగా పెరట్లోకివెళుతుంది.)

చంద్ర—(ప్రవేశం; చక్కని విగ్రహం; 18సంవత్స
రాలు వయస్సు;తలదువ్వుకొని కాటుకబొట్టుపెట్టుకుంది.
కొంత ఖరీదు గల చీర ధరించింది. వంటిని విస్తారం నగలు
లేవు. కొడుక్కి పూలు టోపీ అల్లుతూవచ్చి) పెరట్లో
బట్టలేమైనా తిడిసిపొతున్నాయా?

కామే—(మాట్లాడదు) చంద్ర—పెరట్లోకి వెళ్లు
తుంది.

కామే—ఎలాగుండే నీళ్లుపొయ్యి?

చంద్ర—వాకిట్లోంచి తీసి వరండామీద పెడు
తుంది వదిలె.

కామే—మర్రి మొదటినుంచీ ప్రణయమా?

రమ—(పెరట్లోనుండే) నీళ్లు చాలా మట్టుకు కాగేయి.

కామే—తొందరగా కాగ చెట్టు వచ్చేనే కయింది.

రమ—(పెరట్లోనుండే) ఇక్కడ ఆడుకోలేదు నేను.

కామే—అ! హా! ఆడుకుంటున్నావనుకున్నాను. మాటకు మాట చెప్పడం గుణం మాత్రం పోయిందికాదు.

రమ—(వినబడినవబడకుండా) కాళ్లు చావుకు కూర్చుని పాటలు పాడుకుంటూ వత్తులుచేసుకోడమనుకుంది కాబోలు.

చంద్ర—(నవ్వుతుంది)

కామే—వచ్చినట్లు అన్ని పనులు నీనే చేసుకోవాలి. ఏమి పరికోసాలుగా ఉంది వీళ్ల పని! (లోపలికి వస్తూ చంద్రమ్మను చూచి) ఆనీళ్ల పొయ్యితో అలాగు తంటాలు పడుతుండికదా! ఈవిడగారు కాస్త సాయం చేస్తే అగ్గిపోతుందా?

చంద్ర—(కొంచెం తడిసిన పిల్ల బట్టలు, తన బట్టలు తీసుకుని ప్రవేశించి)

నావల్ల కాదమ్మా! నాకు పిల్లడి పనితోనే తీరకుండా ఉంది!

కామే—అసహ్య మేనుకుంటూ ఆ పిల్లడినడ్డలన్నీ భోజనానింట్లోంచే తీసివేరావాలా?

చంద్ర—కని, వెంచేరాళ్లు అసహ్యపడిలేవెలాగ?

కామే—అదేదెప్పే! ఎలాగయితే నేను కన్నావు తొంపిల్లలాగు ఒక పిల్లడిని!

(చంద్ర—(మౌనమిస్తుంది. వసంతం అప్పుడే వీధిలోనుంచి వచ్చి భోజనానింట్లోకి వెళ్లబోతాడు. సన్నం గాపాడుగైన విగ్రహం! ౨౧ సం. వయస్సు! కొంచెము పోకిల్లా! చొక్కా-పంచె పట్టుతరీయం! కాళ్లకు టెన్నిసుజోడు. బుగ్గను కిల్లి చేతిలో డ్రాయిగు తుప్తకం, పెనసలు.)

వసం—అత్త! ఎంటయిందా!

కామే—అ! అయింది; నా స్నింకారాలేదేమి కచేరిగదిలోంది? అదేమిటా ఆదాదానం! జోళ్లతోనే భోజనానింట్లోకి?

వసం—మరచిపోయేనే! ఆకలేస్తూంది; (దూరం గానెల్లి జోడువిప్పివచ్చి మేనత్త దగ్గరగా కూర్చుంటాడు).

కామే—నీళ్ళో కూచుంటూ నేమిటి? బాగానే ఉంది! ముట్టుకోకుమా! మల్లాస్నానంచేయలేను!

వసం—రోజుకి అయివారున్నా నాలు చేస్తావు! నీకుకష్టమే! తల ఆరాలని బాధలేదుకద!

కామే—నోరుమయ్యి!

వసం—నాకు ఆకలవుతుంది. అన్నం పెట్టు.

కామే—నాన్న రాకుండానే?

వసం—నాన్న రాకపోలే పెట్టేమిటి?

కామే—క—హా! పెట్టను!

వసం—పెట్టకపోలే నేనే పెట్టుకుతిస్తాను.

కామే—ఏమిటా మరీ పెంకితనం! నాన్నతో చెప్పలేమిటి?

వసం—చెప్పు! చెప్పే ఏంచేస్తారు! నాలుగు తిట్టకుంటారు? అంతేనా! క్రాస్తేముందీ?

కామే—మండి! సబబులేమిటి? అటుచూడు! నీ పెల్లాం నవ్వుతుంది! మరీచిన్నతనం ఎస్తూందేమి ఒక నాటికొక వాడు?

వసం—ఎప్పుడూ చిన్న వాళ్లు గా ఉంటే మంచిది. కావలినీ నవ్వు చిన్నదానియిపో.

కామే—అ, అవతాను ఇంకా చిన్నదాన్ని! పనీపాటు లేకుండా పడ్డలాగు తిరగడం! పెద్దవాళ్లతో చాస్సాలున్నూ.

౨ వ రంగం-వనంతంగడి

(ఒక పట్టిమంచము, పూవు, ఒక కుర్చీ, బొమ్మల మీదనా, ఉయ్యాలలోను నిద్రపోతూ చంటిపిల్లడు; వసంతం చొక్కా ఖండువాదిడిది మంచంమీద విశ్రమిస్తాడు.

చంద్రమ్మ టోపీ అల్లుతూ వంచమీద ఒక వార కూర్చుంటుంది.)

చంద్ర—మధ్య ఈవిడపోడు వచ్చి పడిందేమిటి మనకి ?

వసం—ఊరికే, సరదాకే!

చంద్ర—సరదాకాదు; ఆవిడ నామీద కూడా అధికారం చలాయిస్తుంది.

వసం—డబ్బున్నాదని గర్వం!

చంద్ర—గునపని ఎప్పటికీ ఇంతేనా?

వసం—ఇంతేకీమి?

చంద్ర—ఇంతేకాక నులేమిటి? ఇప్పటికీ నేను కాపరానికివచ్చి నాలుగేళ్లయింది; ఒక్కలాశంది; ఒక పనీ, పాటు, ఉద్యోగం, ఏమీ కనపడదు. మీమానాస మీరూరుకుంటారు; మీ నాన్నగారికి ఆయనప్రాప్తీకు, ఆయనడబ్బు—ఆప్పులు చేసేయినా భూములు కొనడం, ఆయనగొడవి ఆయనదే! ఇంట్లో బ్రతికేలో చచ్చేలో ఈజోలేమీ అక్కరలేదు ఆయనకి!

వసం—ఆయన కూడదెమతూన్న ఆస్తంతా మనదికాదూ?

చంద్ర—ఏమోతయిన ఏంచేసుకుంటాలో? మీ యిద్దరికీ పాస్త్రంటేనా? ఆయనకి మీమీద అభిమానం, మీకు ఆయనమీద భక్తి ఉంటేనా? మీకాళ్ల మీద మీరు నిలబడే ప్రయత్నంచేసుకొన్న పాటివస్తుందా?

వసం—కేమయిన మాటన్నావు? (ద్రావింకు పుస్తకం తీసి ఒకచిత్రంచూపి) ఇదిమాకావా? భార్యను విడిచిపెట్టి సన్యాసంపుచ్చుకోడానికి వెళుతూన్న సిద్ధార్థుడు! ఆ భార్యను ఖంలా అమాయకత్వం! అతనిముఖం లో కనబడుతూన్న మనస్తాపం చూసేవా? భార్యను విడిచిపెట్టవద్దనే ఇంద్రియా లకీ, సవ్యసించి స్వేచ్ఛా స్వతంత్రత అనుభవించని ప్రబోధిస్తూన్న ఆత్మకీ జరుగు తూన్న యుద్ధం అతనిముఖం లో కనబడలేదు? (ఇంకొకటిచూపి) ఇది సారనాథ్ లో బుద్ధుని ప్రథమోపన్యాసం. అమఖానికీ, ఈముఖానికీ లేదా చూడు!

అప్పటికీ ఇంద్రియాలని జయించేడు! ఈవిషయందాన్ని చూసేవా?

చంద్ర—బాగానే ఉన్నాయికాని, వీటివల్ల డబ్బు రావడ మేలాగ?

వసం—అదీ పెద్దప్రశ్నేనా? ఇంతప్రయత్నము వ్యర్థమేఅనుకుంటున్నావేమిటి? క్రొత్తిథిల్లీలో ఇలాగే ఫ్రెస్కోలు (Frescoes) తయారుచేసేసంటే ఒక్కొక్కదానికీ వేయిరూపాయలకి తక్కువ ఇవ్వరు! చిత్రలేఖనం అంటే తనూమే అనుకుంటున్నావేమిటి? సరుకు కొని లాభానికమ్ముకొనే వర్తకంకాదిది; కవిత్వం, చిత్రలేఖనం, సంగీతం, ఇలాంటి కళలలో బుద్ధివికాసానికే విలువ.

చంద్ర—ఏమో నాకేమీ నమ్మకంలేదు. స్వంత ఖర్చులకేనా పనికివచ్చేలానా ఏ ఉద్యోగమోచేసుకుంటూ సరదాకి ఇలాగ బొమ్మలు నానుకున్నా ఫరవాలేదు. మొన్న చూడండి! ఈ టోపీకోసం పూజకొనడానికి చూడుపావలాలకోసం చూడురోజులు రమణమ్మ నాక్రయించి అడిగింహరిసివచ్చింది.

వసం—నాజ్ఞానకక్షివినియోగించి స్వతంత్రతీవనం చేసుకునేవాడిని, నాఖర్మం కాలితే మరొకడిదగ్గర నొకరీచేయమంటావేమిటి? నాకుమాత్రం ఎల్లకాలం అస్వతంత్రంగా వీళ్ల మీద ఆధారపడి కాలక్షేపంచేయాలని ఉన్నాదనుకొన్నావా? రెండునెలలు ఓపికపట్టలేవు?

చంద్ర—అప్పుడేదేనా రాజ్యానికి పట్టాభిషేకం చేస్తారా?

వసం—మరేం నవ్వుతప్పకుండా రాణివత్తావు “పేరయ్యరాజంట పేరల్లిరాజంట (పాడుతాడు)?”

చంద్ర—(నవ్వుతూ) ఎప్పుడూ వెలుకారం, వేళాకోళమే!

వసం—ఉద్యోగంతో సంబంధం లేకుండా, నోయిగా కాలమీద కాలువేసుకొని, దర్జాగా—

చంద్ర—అహా! ఏధగనంకుడుపుట్టించేడోకాని మిన్నులని—అంకింత, అనిర్విచారం, అద్వైతస్థైర్యాలు, కిభావ్—ఇవాల కిల్లి ఎవరిచ్చారు!

వసం—నామాట అబద్ధమనకుంటున్నావేమిటి?

చంద్ర—మీమాటలకి అబద్ధం నిజం అంటూ రెండు రకాలులే!

వసం—చెయ్యి ఇలాగులే! ఇంకా ఇంక వేగం చెప్పవలచుకోలేదుకాని, అయినా చెబుతాను! (చేతిలో చెయివేసి ఒట్టుపెట్టుకొని, చెవిలోరహస్యంచెబితాడు)

చంద్ర—నిజంగా ఎంత డబ్బునస్తుంది?

వసం—ఎంతో తెలియదు! అయిదువేలు మొదలు కొని లక్షరూపాయలకిలోగా ఎంతయినా రావచ్చును.

చంద్ర—ఎక్కడనుంచి?

వసం—లాటరీ! తుప్పదిరూపాయలిచ్చి డర్బీస్ట్రీ ఫ్రక్ మూడుటిక్కెట్లు కొన్నాను.

రమణమ్మ—(ప్రవేశించి) ఏమిటా అన్నయ్యా?

వసం—ఇంకొక రెండు సెలలలో మనకి లాటరీలో డబ్బునస్తుంది; మనకంటే నాకేసుమా!

రమ—నాకేమిస్తావు?

వసం—నీకేమిటి నాకేమిటి! దర్జాగా మందు మోటరుకారు కొనేయడమే. ముగ్గునీ మూటకడతా నను కొన్నావేమిటి నాన్నలాగు?

రమ—ఇప్పటి నుంచీ గాలిమేడలు కడతాడు అన్నయ్యా!

చంద్ర—లాటరీలో డబ్బు రావడ మేమిటి పోనిద్దుమా!

వసం—విధిగా రెండు సెలలలో నాకు ధనయోగం ఉంది; ఆనమ్మకంమీదే కట్టేను.

చంద్ర—ఎవరన్నార?

వసం—జగన్నాథం జ్యోతిషం చెప్పేడు.

రమ—ఎవరూ! (పరధ్యానంగా విన్నట్టునటించి)

చంద్ర—మీ—(పెదవికరచుకొని నవ్వు ఆపుకుంటుంది. రమణమ్మ చంద్రమ్మవైపు తీక్షణంగా చూస్తుంది. వసంతం చూడనట్టు నటిస్తాడు.)

చంద్ర—జగన్నాథానికి జ్యోతిషం కూడా వచ్చునా?

వసం—చాలాగట్టివాడు తెలుసునా?

చంద్ర—రూపాయలెక్కడివి?

వసం—జగన్నాథమే ఇచ్చేడు. అతనిద్వారానే కట్టించేను. అంటే నాపేరేసుమా! వచ్చినదానిలో అయిదోవంతు అతనికివ్వడానికి ఒప్పందం.

చంద్ర—జ్యోతిషం చెప్పినందుకూ పెట్టుబడిపెట్టి నందుకూనా?

వసం—(అంగీకారనూచకంగా తల ఊపుతాడు)

చంద్ర—అతని కింకా పెల్లికాలేదేమండీ?

వసం—ఈలాటరీలో డబ్బు వస్తే పెల్లాడుదా మనకుంటున్నాడు

(చంద్రమ్మ రమణమ్మవైపు చూస్తుంది; రమణమ్మ తలవంచుకొంటుంది. జోడుచప్పుడు వివబడుతుంది)

చంద్ర—మామగారు వచ్చేసేరు.

రమ—(తొందరగాపైకి వెళుతుంది)

(తెరపడును.)

3 వ రంగము

(తిరిగి భోజనాలగది—పీటలు విస్తళ్లులేని సద్దన ప్రనాయిగా సిద్ధంగా ఉన్నాయి. పంతులుపీటద్వార వెండిచెంబు పళ్లెం జపంకోసం పెట్టిఉన్నాయి.)

పంతు—(పీటమీద జపానికి సిద్ధంగా కూర్చొని) ఇక్కడ ఉద్ధరిణి ఏదీ?

కామే—అమ్మాయి ఎక్కడోపెట్టింది కాబోలు!

పంతులు—ఎప్పుడేప్పినా ఎక్కడో అనీ, కాబోలు అనే ఏడ్వారు—ఎక్కడివస్తువ అక్కడ ఉంచమని ఎన్నిసార్లు చెప్పేను దీనికి?

రమ—(తొందరగా వెండిఉద్ధరిణితెచ్చి ఇస్తుంది)

పంతులు—పాడుంకాయ ఎక్కడుందో చూసి ఇలాగతగలేయి.

రమ—(పాడుంకాయతెచ్చి ఇస్తుంది. పంతులు చేతిలో పాడుంకాయకోబోగా దానిలో పాడుంలేదు.)

పంతులు—నీసాలో పాడుం కాస్త దీనిలో పాసి
తేవాలని తెలియదా? దీనికి ఏళ్లువచ్చిన కొద్దీ బుద్ధి పెన
కాడుతూంది!

రమణ—పాడుముందనుకొని లొందరగా తెచ్చేను.

కామే—ఎప్పుడూ చీనాట్లబ్రతుకే అయింది దీని
బ్రతుకు!

రమణ—(పాడుంకాయతీసుకొని వెళ్లి నింపే తెచ్చి
ఇచ్చి తిరిగి వెళ్లి పోతుంది).

(కొంతజప మయేక)

కామే—ఇవారే కోర్టుకు వేరమించింది కాబోలు?

పంతులు—ఇవారే మూడో శనివారం; కోర్టులేదు.

కామే—అమాట నాకు గుర్తేలేదు గుమీ!
ఏమిచెప్పా ఇంత ఆలస్యమయిందనుకున్నాను.

పంతులు—చెంకట్రాజుగారి ధూమముల కొనాలని
కాదా ప్రయత్నం! అగోడవలో ఆలస్యమయింది.

కామే—కుదిరినట్లేనా?

పంతులు—అంతా పరిష్కారమైనట్టే! ఇరవై
వేలు క్రయం! నిన్ననే బ్యాంకులో ఉన్న పదివేలా
తెచ్చేను. ఇంకొక పదివేలకి ఆపుమాట్లాడేను. వడ్డీదగ్గర
తగియదాగా ఉందికాని, కూరినట్టే! ఈరాత్రి రాజు
గారి హోటల్లో ఫులోటీ కట్టుకోవాలి.

కామే—భూమి పాటిది?

పంతులు—వెయ్యి, పన్నెండువందలో ఎక్కుంది,
సాలీనారాబడి అమరకంచేస్తే!

కామే—అన్నట్టు చిన్నవాడేమిటి ముప్పయి
వేలో నలభై వేలో వస్తామని గెంతుకున్నాడట!

పంతులు—అదెక్కడనుంచి?

కామే—నీకు తెలియదా! ఎక్కడో లాటరీ
వేసేడట! ముప్పయిరూపాయలొచ్చి టికెట్లు కొన్నాడట!

పంతులు—వాడి మొహంలాగుంది; కాగితాలకనీ,
రంగులకనీ పుచ్చుకొన్న డబ్బిలాగు తగలేస్తున్నాడేమిటి?

కామే—అదేమీ అమ్మాయి నాతో చెప్పింది.
జగన్నాథంకోర్కొతికం చెప్పేడట తప్పకుండా వస్తుందని.

పంతులు—జగన్నాథంమే చెప్పేదా? అదే నిజ
మయితే విధిగానమ్మవలసినదే! జగన్నాథం కోర్కొతికం
చాలాదాఖలానుమా! ప్రక్క భాగంలో చాలా ఖబ్బివాడు!

కామే—దానికేం గాని, జగన్నాథాన్ని మాత్రం
ఇంట్లోకి రానీకు.

పంతులు—ఏమి?

కామే—అలాగ!

పంతులు—అంటే?

కామే—ఎందుకు, నలుగురు నాలుగు మాటలకా
అనడానికి? కావలెనే కచేరీగదిలో కూర్చోవెట్టి పని
చేయించుకోగాని ఇంట్లో మాత్రం అడుగుపెట్టనీకు.

పంతులు—ఏమిటో చెప్పకూడదు?

కామే—ఏముంది చెప్పడానికి! (నలుదిక్కులా
చూచి) (ప్రాధున్న కొలాయిదగ్గరకు వెళుతూంటే, ఇద్దరు
అమ్మలక్కలున్నారు. ప్లీడరు గుమాస్తాలగురించి సంభా
షిస్తూ ఎవరే అంటే ఎవరే అనుకొని కొంతనేపటి
కామేశ్వరమ్మ మేనకోడలు రమణమ్మమాటే అంది
ఒకావిడ—నాబిళ్లు చచ్చిపోయిందంటే నమ్మక! ఇంతట్లో
నన్ను మాసి ఎంచక్కా సంభాషణ మాళ్చేనేరు. ఎంత
పనిమంతురాలమ్మ రమణమ్మ! మేనత్తను కూర్చోవెట్టి
పనిపాట్లు చక్కగా చేసుకుంటుంది! అని స్తోత్రపాఠాలు
ఆరంభించేరు. నేనువినిపించుకోనట్లు చెందుచెంబుల మడి
నీళ్లు తీసుకొని చక్కావచ్చాను.

పంతులు—పాలసముద్రములో చాలాచాలు
పుట్టిందీ! ఏమిచెప్పా దీనికొచ్చిన వినాకకాలం!

కామే—ఇప్పుడట్టే తరచు, అబ్బాయి! మడి
కట్టుకురా!

(కామే—వడ్డీముందగా రమణమ్మ నేయి వడ్డీ
స్తుంది. పంతులు ఒక్కసారి తీక్షణంగా రమణమ్మ పై పు
మాసి ఉడుకొంటాడు. వసంతంకూడా భోజనానికి
వస్తాడు. కొంత భోజన మయేక)

పంతులు—ఏమయి! నీ బొమ్మలేమీనా కుద
మట్టేయా?

వసం—ఇంకా అవుతున్నాయి.

పంతులు—కాగితాలకి రంగులకి నెలకి పదిరూపాయలు ఖర్చు కనబడుతుంది. పాతికేళ్లు వంటిమీద కొచ్చేయి. ఒక్కకానీ సంపాదించడానికి ప్రయోజకత్వం లేదు. నీ యీడుకు నాకు నెలకు రెండువందల రూపాయల ప్రాప్తి ను వచ్చేది తెలుసునా?

వసం—(జతాబు చెప్పడు)

పంతులు—కాస్త క్రొద్దగా చదివి ఆ బియ్యం పరీక్షయినా ప్యాసవు!

వసం—(మాట్లాడడు.)

పంతులు—ఇప్పటికి మాడుసార్లు ఫేలయ్యేవు. ఆపాటిదానికి యేటేటా పరీక్షకు దరఖాస్తు కూడా ఎందుకు కట్టడం. చిన్న నాయన కొడుకు చూడు, అన్ని పరీక్షలూ ఎక్కడా ఫేలుకాకుండా ఎలాగ ప్యాసవుతున్నాడో?

వసం—అదృష్టవంతుడు.

పంతులు—నీ దురదృష్ట మనుకో కూడదు!

వసం—నాకేమీ దురదృష్టానికి? ఎల్లకాలం ఇక్కడ చీనాట్లుతంటూ డబ్బుకి ఏగానికి మీమీద ఆధారపడి కూర్చుంటూ ననుకున్నా రేమిటి?

పంతులు—ఆమాత్రం పొరువమంలే మంచిదేకాని ఏమిటిచెప్పా ఆచేనే ఉద్యోగం?

వసం—నా యేర్పాట్లు నాకూ ఉన్నాయి.

పంతులు—ఏమిటో కాస్త చెప్పుమా, విని సంతోషిస్తాను.

వసం—చెప్పేదేమిటి?

పంతులు—క్రొత్తధిల్లీకి Fresco వేస్తే నయ్యి రూపాయ లొస్తాయి. అదేనా ఆక?

వసం—చెధవనయ్యి ఒక వెయ్యేనా?

పంతులు—బో! చెధవనయ్యి అనేదాకా వచ్చిందీ?

రమ—అన్నయ్యకి చాలా డబ్బువస్తుందట లాటరీలో?

పంతులు—అదేమిటోయి?

వసం—అదుగో అమ్మాయి చెపుతూందికామా?

పంతులు—చీలూరికి వేసేవు?

వసం—డర్బీస్వీవు.

పంతులు—డబ్బుక్కడిదీ?

వసం—జగన్నాథం ఇచ్చేడు.

పంతులు—జగన్నాథానికి పెట్టుబడి పెట్టడానికి కూడా డబ్బుందీ?

వసం—తప్పకుండా వస్తుందని జాతకరీత్యా అతనికి నమ్మకం కలిగింది. పెట్టుబడిపెట్టేడు.

పంతులు—ఎవరిపేర వేసేవు?

వసం—నాపేరనే వేసేను.

పంతులు—టిక్కెట్లకి?

వసం—ఉన్నాయి.

పంతులు—తే! నాదగ్గర వాస్తాను.

వసం—అక్కరలేదు. జగన్నాథం దగ్గర వాచేను.

పంతులు—అక్కర లేదేమిటి? నాదగ్గర వాస్తానిమ్మంటూంటే?

వసం—అక్కర లేదు; జగన్నాథం దగ్గర జాగ్రత్తగానే ఉంటాయి!

పంతులు—నే నిమ్మంటే అక్కర లేదంటావు? నాకంటే గుమస్తాగాడిమీద ఎక్కువ నమ్మకమా? ఇదేకాదు నీపదతి! నేనెవరో! నీకూ నాకూ ఉన్న సంబంధమేమిటో, నావల్ల నీకుండే లాభమేమిటో ఏమయినా గుర్తుండే మాట్లాడుతున్నావా?

వసం—ఆమాత్రం గుర్తు లేకుండా మాట్లాడలేదు.

కామే—ఏమిటా అలా వాదిస్తావు? పిన్నా పెద్దా లేకుండాను.

పంతులు—ఆ గుర్తున్నవాడవయితే టిక్కెట్టియ్యి వేమి?

వసం—ముందుగా ఇరవైవేలు ఎవరినై వారి కమ్మేస్తాను.

పంతులు—ఏమిటి! అమ్మతావు? నాకేనా? అంటేనా?

శ్రీ శైల చిత్రములు*

౧. శ్రీ మల్లికార్జునదేవాలయ ప్రాద్ధ్వారము
ఎడమప్రక్క శ్రీ కృష్ణదేవరాయ నిర్మిత మగు మంటప శ్రేణి. (శిథిలము)

* కర్నూలు మునిసిపల్లయైద్యాలయములో డాక్టరుగనండిన యాకా. యస్. కుప్పుస్వామియ్యయ్యగారు తీసిన ఛాయాచిత్రమునుండి.

౨. (శ్రీ) మల్లికార్జునదేవాలయోత్తరద్వారము

శివాజీ సమ్రాట్ నిర్మింపజేసెడిది. (వాలయము లోపలనుండి.)

ఇందు ప్రస్తుతాంబాదేవాలయ ద్వారగోపురముయొక్కయు, ౧౪౦౨(పంచశతాబ్దమున

రెండవ హరిహర రాయలు కట్టించిన ముఖమంటపముయొక్కయు ఉపశిఖాగములు కాననగును.

వసం—అఁ, ఎవరికా అంతే!

పంతులు—ఇదేకాదా నీపద్ధతి! నిన్ను కని పెంది పెద్దవాణ్ణి చేసినందుకు ఇదా ప్రతిఫలం!

వసం—నన్ను కనవలసినదని నేనేమీ ప్రార్థించ లేదు.

పంతు—నీక భుజ్జిన కొడుకు నిన్ను ప్రార్థిస్తే కన్నా నేమిటి?

వసం—మీరు చెప్పించిన చదువు నాకేమీ ఉపయోగించలేదు.

పంతు—నీదురదృష్టం; నేనేం తెయ్యనూ?

వసం—అంతకే నా అదృష్టం కావడే మార్గం మానుకంటున్నాను.

(కొంత నిశ్శబ్దం)

పంతు—అయితే ఇదే నీపంథా! ఇక్కట్లూ కష్టపడి డబ్బు పోగుచేసి, భూమిలూ తోటలూ దొడ్లూ సంపాదించినదంతా ఎవరికో తెలుసునా?

వసం—మీదృష్టిలో జీవితపరమావధి ఇంతే కాబోలు.

పంతు—అఁ, నాకు జీవిత మంటే ఇంతే బోధపడింది. కడుపునిండా తినడం! పిల్లలని కనడం! చేత నయినకాడికి డబ్బు పోగుచేయడం. చచ్చేటప్పుడు నీలంటివాళ్లకు అప్పచెప్పితే, కృతానంలో ఆరడుగుల నేల ఇనాము నస్తుంది.

వసం—ఇంతేనా?

పంతు—అఁ, ఇంతే! నువ్వుకూడా నా కొడుకు వైసందుకు ఈమార్గమే అవలంబించాలి. లేకపోతే బ్రతికి నన్నాళ్లయినా నుఖంలేకండా దరిద్రమోడుతూ అడుక్కు తినిపోవాలి.

వసం—నా కలాగు బోధపడలేదు. జీవితమంటే, మీ రీలాగు క్రమపడి సంపాదించిన డబ్బు వినియోగించి ప్రకృతిసౌందర్యం, కళ, అందులో ఉన్న ఈశ్వరలీల, ఇవన్నీ కోధిస్తూ, నాటిని అభివృద్ధిలోకి తెచ్చి మేథా కత్తి కల మానవత్వం సార్థకపరచుకోవడం నాఉద్దేశం.

పంతులు—నా ఆస్తి అంతా స్వార్థిత్వమని తెలుసునా? అందులో ఒక్కడమ్మిడి నీకు ముట్టకుండా చేయడానికి బిలుందని తెలుసునా?

వసం—ఆభయంచేతనే టిక్కెట్లైరిక్తనా ఇరవై నేల కమ్ముతా నన్నాను.

పంతు—ఓరి దొర్చాగ్గుడా! నీకిండికేనా నువ్వు అమ్ముతావుకాదా? టిక్కెట్టు ఇస్తావా ఇవ్వనా? ఆఖరుమాట చెప్పు. మంచి చెడ్డా ఆలోచించుకో.

వసం—మీరు బలవంతాన్ని తీసుకుందామనుకొన్నా నాదగ్గర లేవుగా!

పంతులు—సరే! అవి రానప్పుడు మాస్తాను కాదు? (భోజనం ముగించిలేస్తాడు.)

వసం—అవి వచ్చినప్పుడు మాస్తాను.

(తెరపడును.)

ర వరంగము

(మేడమీద పంతులు గది—గడియారం మూడు గంటలు కొట్టింది; పంతులు ఏవో కాగితాలు చూసుకుంటూ పడకమర్చీలో కూర్చొని, మగ్గినుధ్య పచ్చి ద్రాక్షపళ్ల ఒక్కొక్కటే నోట్లోకి నుసుకుంటూఉంటాడు. గింజలు ఉమ్మడానికి ఒకచిన్నపల్లెం క్రింద ఉన్నది. కామేశ్వరమ్మ ఏదో పెట్టి పదిరిస్తూ గదిలో ఉంటుంది. క్రిందనుంచి “అయ్యన్నారా అమ్మా!” అని కేక.)

పంతు—ఎవ రది?

కామేశ్వరి—అంకి కాబోలు! దాని కొడుకుని పనిలోంచి మనిపించేనేమి ఏమిస్తుంది.

పంతు—చెప్ప, నావాచీ కామేశ్వరి ఎవరికో రెండు రూపాయల కమ్ముకుని తాగేనేడట!

అంకమ్మ—(మేడమీదనుంచి గుమ్మందగ్గర నిలబడి) ఏటికాబూ! నా కొడుకుని పనిలోకి రావద్దన్నారట!

పంతు—అలాగ నదలిపెట్టినందుకు సంతోషించ
వేమి?

రమణ—(మేడక్కి వారికి కనబడకుండా
మెట్లచాటున నిలబడి సంభాషణ వింటుంది.)

అంక—ఏంచేసేడు బాబు?

పంతు—ఇంకా తెలియనట్లు మాట్లాడుతావేమి?
ఏభయిరూపాయలవాచీ కాటేసి, రెండురూపాయల
కమ్మగొని తాగేసిన వెధవని ఇంకా పనిలో ఉంచ
నుంటావా?

అంక—ఎవరన్నారూ! ఏటిబాబు! ఇలాటి
మాటలు; మాసినిమిగా జేడిబాబు! ఇంత గుంటకాడ
నందీ మియింట్లోఉండి మిప్పిలనందరినీ పంకనెత్తుకు
తిప్పి ఇన్నాళ్లున్నాను గదా! ఎప్పుడేరా ఉంది బాబూ
ఇలాటిమాట! మియింటావంటారేడు?

కామే—నువ్వు మంచిదానవేనే! నీ కొడుకు
మాట చెప్పు!

అంక—ఆడుమాత్రమేటమ్మా! మాసిన మెగా
జేడి అంటా!

పంతు—మాగుమాస్తా చెప్పేడుకాదూ!

అంక—ఆ అయ్యమానేడట బాబూ! మామంచి
గుమాస్తాను సంపాదించినారు (కామే-పంతులు-తెల్ల
బోతారు)

పంతు—మాసిన మనిషి అతనితో చెప్పేడట!

అంక—ఏదీ రుజు విప్పించండి! మ ర జేనా
ఉండాటి, నానేనా ఉండా రీదెబ్బతోటి!

పంతు—నీకు రుజువుకూడా కావాలి? వెధవ
వేమి! త్రాగుబోతు వెధవని వెనకేసుకుని మాట్లాడు
తావేమిటి? నీ కొడుకు త్రాగిన నీ ఒకనాడు నేనుపట్టు
కొని చూపించానుకామా?

అంక—తాగుబోలేటి బాబు? పండుగకీ పబ్బా
నికీ ఒకచుక్కేసుకొంటారు మాకులంవోళ్లు, మాటిమాటికీ
త్రాగుబో తంటారేటి!

పంతు—నాతో వాదించడాని కొచ్చేవేమిటి?
పో! అవతలిపో! నువ్వుకూడా పనిలోకిరాకు. ఇవార
నుంచి; తెలిసేందా? ప్రతిపుండాభోరుకీ నోగ ఎగు
స్తూండేమివార? పాములన్నీ తిరిగితే వానపాయా
తలెత్తించని!

కామే—ఇవార వాడిమనసు చికాకుగాఉంది
అల్లరి పెట్టకపో!

అంక—నామననూ చికాకుగానే ఉంది. పనిలేక
పోలే పోయింది, వేట్టరీలోకిపోలే వెల్లమారినపని!
దొంగతనంకడిలే ఊరుకుంటానేటి?

కామే—ఊగుకొక ఏంచేస్తావే? రంకుమందా!
మహాతెగులుగా ఉంది?

అంక—ఏటమ్మా రంకుముందా అంటావు? ఎ
ర్రమ్మా రంకుది? గంకులన్నీ మియింట్లోనే ఉన్నాయి.
గొప్పరీంట్లో రంకులు రంకులు కావు!

కామే—ఏమే నీకొచ్చిన కోగం? మా యింట
రంకేమిటే? నోటి కొచ్చినట్లు కేలుతున్నావు!

అంక—ఆ! ఎరికిలేదు ఎరికిన్నీ? మామంచి
గుమాస్తాను సంపాదించినారు లెండి, ఇలాటాటికే పని
కొస్తా దాయన?

పంతు—అట్టే క్రేలక పాతావా? తన్న
మన్నావా?

అంక—ఏటయ్యా తంతావు? ఒంటిమీద
పెయ్యెయ్యి వరీ! ఆబోడంటాదేమో? నీపనీ, నాకాలి
మీదగోరూ ఒకటి. (కోపంగా మెట్లదిగి పోతుంది.)

కామే—బేరా! చూసేవా? అందరికీ తెలుసును.
మనకీ గుడ్డివార్లము. ఇండిది ఊరంతా చాటుకుంది!

పంతు—ఒక్కసారి తలపట్టుకో- కళ్లు చీకట్లు
కమ్మకున్నాయి. (కామే-అట్లుచేస్తుంది)

పంతు—(కొంతనిశ్శబ్దం) నాకొంపకి నిప్పుంటిం
చిందీ? నాకీర్తి, ప్రతిష్ఠా మంట కలిపేసిందీ! ఇంక తిరి
క్తుకు తిరగనివ్వమా? నాడగ్గర నాకరీకున్న గుమాస్తా
తోనే! రామ్ముమీద కుంపటిని ఎలాగ భరించడం?

కామే—నేను క్రిందికి పోతాను. రాత్రి ప్రయాణముంది కాదా?

పంతు—(అవుననితలచుకొని) కామేశ్వరమ్మ మేడదిగిపోతుంది. పదినిమిషాలు పంతులు కళ్లు మూసుకొని కూర్చున్నాక, జగన్నాథంవస్తాడు. 30 సంవత్సరముల వజ్రస్థి; సాధారణమైన వేమం; అందమైన దిగవం.)

పంతు—(కళ్లు తెరిచి, జగన్నాథంతో) కూర్చో.

జగ—పురోజీ మసాయిదా గ్రాసి తెచ్చేను? (ఇస్తాడు)

పంతు—(తీసుకొని చూస్తూఉంటాడు)

జగ—రాత్రి తమ ప్రయాణ మందా?

పంతు—(తలచుకొని)

జగ—నెలపుతీస కుంటాను.

పంతు—కూర్చో, చిన్న పంకతి మాట్లాడాలి.

జగ—(వినయంగా క్రిందకూర్చుంటాడు)

పంతు—మావాడు లా-రీవేనేడలేమిటి?

జగ—చిత్తం.

పంతు—నిజంగా వస్తుందా ఏమిటి?

జగ—విధిగా వచ్చితిరుకుం దని నానమ్మకం.

పంతు—ఆ టిక్కెట్లు నీ దగ్గరే ఉన్నాయట కాదా?

జగ—చిత్తం!

పంతు—ఆ టిక్కెట్లు అడుగుదామనే ఉండమన్నాను.

జగ—అది అబ్బాయిగారి వండి!

పంతు—అవును! అబ్బాయిగారివని తెలిసే అడుగుతున్నాను.

జగ—అయినకొలవుకానిదే నీ నెలా గిచ్చేదండి!

పంతు—ఏమిటోయి! మహా కాస్త్రోక్తముగా మాట్లాడుతున్నావు? నాకొడుకుటిక్కెట్లు నీ నడక మాడదు?

జగ—అడగవచ్చును కానండి, ఒక్కగంట క్రిందటే ఆయన వచ్చి టిక్కెట్లు ఎవరడిగినా ఇవ్వవద్దని మరీచరీ చెప్పినారు.

పంతు—పెట్టుబడి నువ్వే పెట్టేవట! నేనుండగా నాకొడుక్కి నువ్వే పెట్టుబడి పెట్టడము నా కమర్యాదా కాదు!

జగ—న్నేహితుడుకదా అని సహాయంచేసేను.

పంతు—నాకొడుకు నీకున్నేహితుడా? నుజమానికొడుకునో న్నేహం చేసి ఇలాంటి పనులు చేస్తున్నావా? నీభూతిదళ ఒక్కసారిమానుకో! వెనక్కి ఒకసారి దృష్టిపోనీ! నీతండ్రివాదగ్గర వంటబ్రాహ్మణుగా ఉండేవాడా? ఆ అభిమానంచేత నిన్ను ఇరవైయో ఏట నుండి చేరదీసి తిరిగిమచేసి ఉద్యోగమిచ్చి బాగుచేసి నందుకు ఇదా నువ్వే చేసే ఉపకారం?

జగ—తమ రలాగు మాట్లాడడం భావ్యంగాదు. ఇందులో ఉపకారాని కేముందండి? అబ్బాయిగారి ముంజుటే ఈక్షణ మిచ్చేస్తాను.

పంతు—ఇప్పుడుకొనేభూమికి పదివేలు అప్పు చేస్తున్నానుకదా! ఆ అప్పు తీరడ మేలాగో చెప్పు!

జగ—ఆపంకతి తమరూ అబ్బాయిగారూ పరిష్కరించుకోవాలి.

పంతు—అదనంగా ఇరవైవే లిచ్చినవాడి కమ్ము తాడట దొర్లునట్లు! నా కెదురు తిరుగుతాడూ! తండ్రికి కొడుకు అమ్మదమా? ఈ ఆదాచేసే అస్త్రీ అంతా ఎనిగిపోసమో అనే జ్ఞానంలేదేమి?

జగ—ఆపంకతి తమ రతనికి నచ్చచెప్పాలి.

పంతు—వాడు పెట్టి తెలివి తక్కువ దద్దమ్మ. పుత్రులో ఏమాలేనదే?

జగ—అతను చాలా తెలివైనవాడని నా అభిప్రాయం.

పంతు—ఈవిషయమూత్రం వాడిబుర్రకెక్కెదు. నీవు వ్యవహారజ్ఞుని మన్ననాదవు కదా? ఒక్క పంకతలోదించు. ఆ టిక్కెట్లు, ఏవాడికో ఏపుల్లయ్యకో

చంద్ర—(గదిగుమ్మములో నిలబడి) భోజనంచేసి
వీధిలోకి వెళ్లేరు. ఎచ్చే వేళయింది.

జగ—అయినతో అత్యవసరంగా మాట్లాడాలి.

చంద్ర—చెప్పమంటే ఇంటికిరాగానే చెప్పతాను.

జగ—అయినతో స్వయంగా చెప్పవలసిన విషయం.

రమ—(జగన్నాథం వ్రేలుపట్టుకొని) నాతో
చెప్పవలసిన దేదీలేదు?

జగ—మనం చెప్పకొనేవి నేన్నాళ్లక్రిందటే
చెప్పకున్నాము.

రమ—నీకు పని తీ సేసారటకాదూ?

జగ—పనిలోనుంచి తగిలేసారను. పదేళ్లనుండి
చేస్తూన్న నేవ! ఒక్కక్షణంగా ముగిసిపోయింది.

రమ—లేదు, చుట్టూ పని ఉంది. నువ్వు లేనిదే ఆయన
పనిసాగడే?

జగ—నట్టిమాట! ఆలోచించి నిశ్చితాభిప్రాయం
తో చేసినపనే. ఆయన చేసినది న్యాయమైనదని కూడా
నమ్మకం.

రమ—చునిద్దరికీ అయిచితంగా స్వేచ్ఛాదానం
చేసారు

జగ—అంటే.

రమ—ఉదయంలోగా నన్ను కూడా ఎంతో
పామున్నారు. మనసంగతి ఆయనకి తెలిసింది.

జగ—అనుమానం వదిలిపోయిందీ? అయినా
నమ్మక్కడినే పామునవలసినదే?

రమ—అదే ఆయనచేసిన ఉపకారం ఇకమీద
ఏజంకూ లేకుండా స్వేచ్ఛగా బ్రతకనున్నారు.

జగ—దైవానుగ్రహమది. పదిసంవత్సరాలనుండి
చేస్తూన్న నేవ. చూసేవా, ఒక్కక్షణంలో.

రమ—ఏ ప్రిడ రేనా నెత్తిమీదపెట్టి తీసు
కొంటాడు. చేతిలో పని ఉన్నవాడవు నీకేమిభయం?

జగ—ఈనేవ ఇంకచెయ్యను. పనిమానిసిందినా
అయినే నాకు యజమాని. ఆంధ్రాఇన్స్పెక్షన్ కంపెనీలో

ఏజంటుగా ప్రవేశిస్తాను. అందాకా దగ్గర రెండువంద
లున్నాయికదా, కాలక్షేపానికి? ఆరునెలలగ్రాసం.

(సంతోషంగా రమణమ్మ గదిలోకి వెళ్లిపోతుంది)

వసం—ఏమాయి, ఇలాంటిప్పుడు ఎచ్చేవు?

జగ—తొందరగా మాట్లాడాలని. (తొంచెందూరం
వెళ్లి) మీనాన్నగారికి టిక్కెట్లు ఇచ్చేసాను.

వసం—నిజంగా?

జగ—నిజంగానే.

వసం—పోవోయి! నీహస్త్యాల కెక్కడికి?

జగ—చోస్యం కాదు, నిజమే.

వసం—నువ్వుచ్చేవంటే నేను నమ్ముతాను?

జగ—ఈశ్వరసాక్షిగా చెబుతున్నాను. ఇవారే
సాయంత్రమే ఇచ్చేసాను.

వసం—అయిన బలవంత పెట్టేదా, నవ్వే ఇచ్చే
సావా?

జగ—నేనే ఇచ్చేసాను—ఇప్పుడేమే చించివని
తోచి.

వసం—ఏమిటి?

జగ—మీమేలుకోసమే.

వసం—పోవోయి—ఇంకా మాట్లాడుతా వేమిటి?

(రమణమ్మ—గదిలోనికి నచుప్పరించి, చిన్న
పెట్టె చేతిలోపట్టుకొని సన్నసన్నంగా వీధిలోకి నడు
స్తుంది. జగన్నాథం కనిపెడతాడు)

వసం—విశ్రద్ధోహం చేస్తావు కాదూ? నువ్వు,
అయినా కలసి నన్ను మోసంచేసి ఆ డబ్బు పంచుకు
ంటారా? నీ కొక్క దమ్మిడీ ముట్టదుకుమా!

జగ—నా స్వలాభంకోసం కాదు. కేవలం నీ
మేలుకోని, ఆప్రకారం చేయకపోవడం పాపమనితోచి.

వసం—ఛీ! నీమొగం చూడకూడదు. పెద్దపెద్ద
సంజాయిడీ లిస్తా వేమిటి? పో నాయెరుటనుంచి పో!
ఇంక నీతో మాట్లాడను.

జగ—నానూధానం విన్నార కారు. నిజం తెలిసీక మీరే విచారిస్తారు. (నివ్రామిస్తాడు.)

2 వ రంగం

(వసంతం తొందరగా మేడమెట్లెక్కి తండ్రి గదిలోకి వెళితాడు. చంద్రమ్మ వెంటబడుతుంది. వసంతం తండ్రిపేరీలుసారుగు బలవంతంగా ఊడలాగి, తాళాలు తీసి ఇనపపెట్టి తీస్తాడు.)

చంద్ర—వద్దుగుమండీ! ఆయనడబ్బు ముట్టుకో వద్దు.

వసం—నీకు తెలియకపోతే ఊరుకో. నాకు వచ్చేడబ్బు ఆయన కాజేసాడు కాదూ? (నోట్లకట్ట తీసి, లెక్కపెట్టి) సరిగ్గా పదివేలరూపాయలున్నాయి. నా టిక్కెట్ల ఖరీదులో సగం వచ్చింది. పానీ, ఎక్కడి కక్కడే లాభం.

చంద్ర—నామాట వినరూ? ఉంచేతుండి

వసం—(ఉత్తరంవ్రాస్తూ, నాడ్రాయిగుపుస్తకాలూ బొమ్మలూ ఉన్న చిన్నపెట్టె తీసుకురా.

(చంద్రమ్మ తొందరగా క్రిందికి వెళ్లి పెట్టె తెచ్చి)

చంద్ర—నీ నెప్పూడూ మిమ్మల నేదీకొరలేదు. ఈ ఒక్కమాటా వినరూ?

వసం—నువ్వు నోరు మూసుకుంటావా లేదా?

చంద్ర—ఎలాగ నోరు మూసుకుంటాను? మన పిల్లకిముసం చూడండి; అల్లరిపడకండి.

వసం—ఈ డబ్బు నాది. నా టిక్కెట్లఖరీదు అతనివల్ల ఈవిధంగా రాబట్టమని భగవంతుడు చెప్పేడు. ఇది దొంగతనం కాదు. నాహక్కు. తనకు హక్కులేని నా టిక్కెట్లు అవసరించడం చేత ఆయన చేసినదే దొంగపని. తెలిసినా?

చంద్ర—అయితే నామాట వినరూ? అల్లరి పడతారా?

వసం—ఈరాత్రి ఒంటిగంటలైలులోప్రయాణం. ఈ అస్వశంక్రమణం ఇవారితో సరి. ఇకమీన స్వేచ్ఛా, స్వశంక్రతాను.

చంద్ర—వద్దుగుమండీ! చాలాదిక్కులు సంభవిస్తాయి. వాళ్లతోపాటు మనమూ నలుగురి నోళ్లలోనూ పడతాము. ఆ బ్రాహ్మణికి గుండె జారిపోతుంది, ఈడెబ్బు కూడా తగిలే.

వసం—నీకు బోధపడకపోతే నోరు మూసుకు ఊరుకో. పదివేలరూపాయలూ, స్వశంక్రమణం : ఇంకా బోధపడదూ?

చంద్ర—ఇక్కడే కనిపెట్టుకుంటే అంతకు పదిం తలు లాభిస్తుండే!

వసం—అస్వశంక్రతనో లక్షరూపాయలకంటే, స్వశంక్రతతో పదివేల నయం.

చంద్ర—జగన్నాథాన్ని పనిగొంది తీసేసేరు. రమణమ్మను ఇంట్లోంచి పొమ్మన్నార. మీరుకూడా వెళ్లిపోతే ఇంకా ఆయన బ్రతకడ మెలాగ?

వసం—నువ్వుకూడా నాతో వచ్చేస్తే మరీస్వేచ్ఛిగా ఉంటాడు.

చంద్ర—అపసిగ్రడ్డును తీసుకొని రమ్మంటారా?

వసం—అయితే నీ యిష్టము వచ్చినప్పుడు రా. ఈలోగా తగిలేస్తే నీపుట్టింటికి వెళ్లు (ఉత్తరం లేచిబయిదనుంచి, చిన్నపెట్టె పట్టుకొని బయలుదేరుతాడు.)

చంద్ర—ఇప్పుడే వెళ్ళింది? సామానో?

వసం—త్రోవలో కావలసినంత సామాను కొనుక్కోవచ్చును. ఉత్తరాలుమాత్రం వ్రాస్తావుండు.

చంద్ర—డబ్బు బహుబాగ్రత్త గుమండీ! మీకు చాలా అశిద్ధ. (చంద్రమ్మ వీధి గుమ్మందాకా వెళ్లి దిగి బెట్టుగా వసంతం వెళితాడు).

౮ వ రంగము

(మరునాటి ఉదయం ౮ గంటలకి. పంతులు. ఊరినుండి వచ్చి మేడమిదకి వెళతాడు. చంద్రమ్మ, కామేశ్వరమ్మ మేడకి గదిగుట్టులో నిలబడతారు.)

పంతు—(ఓటిమీద ఉత్తరం చదువుకొని) ఇంట్లోంచి లేచి వెళ్లిపోయేదూ?

చంద్ర—రాత్రి వెళ్లిపోయేట.

పంతు—ఎక్కడికి?

చంద్ర—నీహా, చెప్పలేదు.

పంతు—ఇదేమిటి, ఇంకపెట్టే తీసున్నాది?

చంద్ర—ఇంకపెట్టేలో రూపాయలు తీసుకున్నాడు.

పంతు—ఎన్ని?

చంద్ర—పదిమేళ.

పంతు—అ! పదిమేళానా? ఓరిదార్భాగ్యదా? నువ్వుకూడా పోలేక పోయేవా, నాడితోపాటు? పికాచంలాగు నువ్వెందు కున్నావు?

చంద్ర—నేను వెళ్లడమిదేమిలేదు.

పంతు—నిమిటి చేతుడం? పోలీసు వాళ్లకు చెప్పదామనుకున్నా ఎక్కడికి వెళ్లాడో తెలియదు. ఎన్ని డోళ్లకని తెలిగ్రామం లివ్వడం?

కామే—దారుణం. రాత్రికి రాత్రే రూపాయలు తీసుకొని ఇంట్లోంచి వెళ్లిపోయేడట. నాకూ తెలియలేదు.

పంతు—ముగదూ, పెళ్లాం కలిసే చేపాడు; ఎందుకు తెలియనిస్తారు?

చంద్ర—నేను వద్దని చాలా బ్రతిమాలేను.

పంతు—బుద్ధిమంతురాలవని! ఇల్లు దాధూమి ఎలాగు కొనడం? పురోజికూడా ఏదామ, అయిదు వందలు అదావ్వు ఇచ్చి. (కొంతనే పాలోచించి)

పానీలే! కాగలకార్యం గంధర్వలే తీర్చుక. స్వామికింలా హక్కు లేకుండా చేయాలని తలచు

కున్నాను. ఆ అభిప్రాయం నాచే బలపరచుకున్నాడు, నేనుమాత్రం సుఖపడలేనా? నేనూ అప్పులుచేసి తగలేస్తాను. ఈ ఆస్తుల ఎవడో కొనుక్కొని అనుభవిస్తాడు.

చంద్ర—నేనొక్కమాట చెప్పేదా? ఇంతకాలం ఎప్పుడూ మీయెదుటబడి మాట్లాడలేదు. ఇవాళ చెప్ప తలచుకొన్నాను.

పంతు—అయితే ఏదో కొంప మురిగింది.

చంద్ర—(మాట్లాడడు.)

పంతు—చెప్పేదో! పెద్దదిక్కుని చెపతానంటున్నావు.

చంద్ర—ఇన్నాళ్ళూ మీకొంతు సుఖంగా గడిచి పోయింది. ఇప్పుడు దానికి మారిపోయింది. రమణమృత్యుఇంటిలో నుంచి వెళ్లిపోయింది. మరి రాదుకదా! మీకొంతుకు వెళ్లిపోయేడు; మరి రాకుకదా! మీకు కుటుంబసౌఖ్యమేముంది?

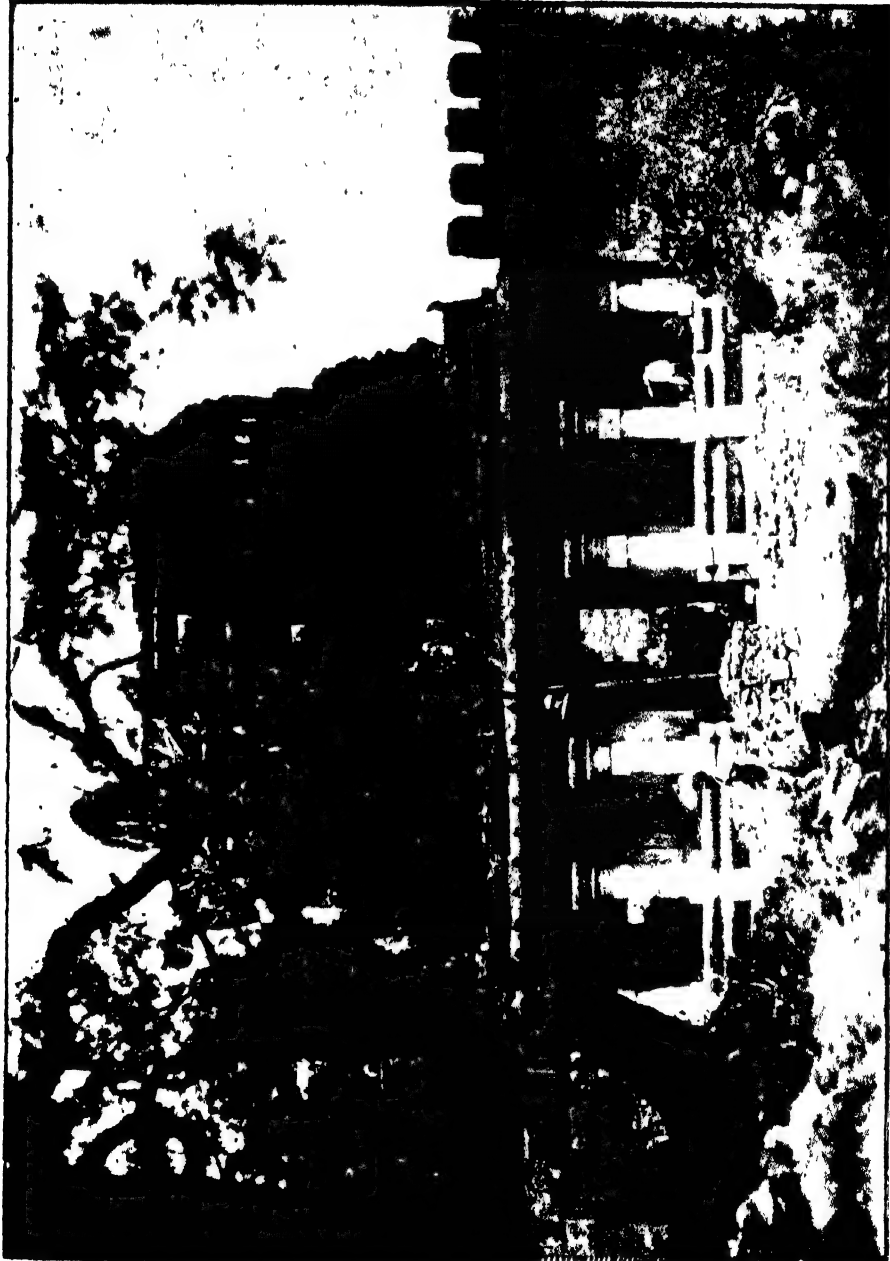
పంతు—కుటుంబసౌఖ్యం భార్యతోనేపోయింది.

చంద్ర—మీరు కష్టపడి పోగుచేసిన ఆస్తి మీకు సుకుమార్చివట్టూ ఖర్చుచేసినా, ఇంకొకరు కొనుక్కున్నా మరొకడిపేరు మోసుకొంటుంది కాని మీ పేరూ ఊరూ ఉండదుకదా! ఎంకాంకురం మీ మనుషు డొక్కడున్నాడు. వాడిమొగం చూసి ఆలోచించుకొండి. ఒక్కపదేళ్ల పాటు నేను సంతోషించి, అటుపైని మీయివ్వము వచ్చినట్లు చేసుకోదానికి మీకు ఒప్పుచెపతాను.

పంతులు—నీకుకూడా లోటు లేకుండా కాలక్షేప మవుతుంది.

చంద్ర—ఇంట్లో చాకిరీచేసేమనిషి మీకులభిస్తుంది కాదు—నా చాకిరిని, నా కొడుకుని మీ ఆస్తికోసం అమ్ముతున్నా ననుకొండి.

పంతు—ఇదొక చేరమా? నీకు ఖరీదు పుచ్చుకోవలె దురుద్దేశమే కలిగిందీ? సరే, బాగుంది వెళ్లు.

3. (శ్రీ) మల్లికార్జున దేవాలయ స్తంభద్వారము. (కర్ణాటక)
 దేవుని పాదాలను ఆరాధించుట కొరకు మూడు మూలలనుండి వచ్చుచున్నవారు

ర. శ్రీ మద్విశ్వకామస్వామి గర్భాలయ గోపురము. పంచపాదపుల గుళ్లు
 భీష్మనారసింహాద్వైతాయందు శాంతిలింగరాజు, ఆరు సామంతరాజు గర్భాలయమునకు బంగారురేకులను తాసింపెను.
 బంగారురేకుల మిల మొదలుచున్న గర్భాలయగోపురము శిఖరేశ్వరమున, నడుమ శైలికిరలకు కానవచ్చెడిది.
 బంగారు తాపతి ముందు శిఖరేశ్వరాయినందున ఇపుడు కానరాదు.

౯వ రంగము

(కాక ౧౦వ తేదీ మధ్యాహ్నం ౩ గం. మేడమీద లాటరీటిక్కెట్లు చూస్తూ పంతులు పంక కుర్చీలో కూర్చుంటాడు. కామేశ్వరమ్మ వసంతుల కొడుకుని ఒడిలో కూర్చోబెట్టుకొని ఆడిస్తూ కూర్చుంటుంది.)

పంతులు—Draws—June 7th. Races on 9th. Results to be published on 10th—ఇవారో పనో తారీఖే?

(సౌఖ్యం కోడుకు పంతులు తిచ్చి వార్తాపత్రిక ఇస్తాడు.)

(పంతులు ఆశ్రమంలో కాగితాలు తిరగేస్తాడు 'నేర్లు నలుకుతూ ఉంటాయి.)

పంతు—గల్చిన సురమిదా? బొమ్మలో బాగా పే ఉంది! (చూసిన కాగితం చూస్తూ ఉంటాడు. మొగం క్రమంగా తెల్ల చారతూ ఉంటుంది)

కామే—ఏమయింది చెప్పా!

పంతు—కోర్కొలిపం కొంప ముంచింది.

కామే—అ!

పంతు—ఎంత మోససాయేను, వీడికోర్కొలిపాన్ని నమ్మ!

(సౌఖ్యం తేలిగ్రాము ఇవ్వగా పంతులు పడుపుతాడు.)

Safe. Lottery failed; condolences.

Vasantam.

కామే—అ దక్కడ నుంచి?

పంతు—అబ్బాయిగాకు ఢిల్లీలో కలాసాగా ఉన్నారట! లాటరీ తప్పించుకు విచారస్తున్నానని నన్ను కలకారంచేస్తూ తెలిగ్రాము.

కామే—ఏమి పీడిదారుణం?

పంతు—(కుర్చీలో నండి లేచి) పీడి పెళ్లాన్ని కూడా ఇంట్లోంచి తగిలేస్తే గాని పీడికి తెను లాగదు. లేక పోగే ఆడబ్బు కూడా తగిలేసే మర్లా ఇంటిమీద వచ్చి పడతాడు.

కామే—చద్దు, చద్దు. నామాట నిమ. అయిందేదో అయింది. తిన్నవాడు పరాయివాడు కాడగదా? వీడి ముహం చూడూ! నీచునుట్టి చూడూ! వీడిని తగిలేయడానికి నీచేతు తెలాగి వస్తాయి.

పంతు—(తీక్షణ్ణి తో చూచుచున్నప్పుడు చూసి) ఇంత బ్రహ్మ కూ బ్రతికి ఆఖరికి పీడికి లాంగనల సెచ్చిందా?

(కుర్చీలో కూలబడతాడు. కామేశ్వరమ్మ మనుమడిని పంతులు ఒడిలో కూర్చోబెట్టుకుంటాడు.)

(తెర దిగును.)

పమాప్తము

మా చందాదారులకు

మా కార్యాలయమునకు వ్రాయు ఉత్తరములు మొదలయిన వానియందు తమ 'చందాదారు' సంఖ్య వ్రాయవలెను. లేకున్న ప్రత్యుత్తరములు మొదలయిన వానిని జరుపజాలము. చందాదారుల సంఖ్య భారతి కవరు కాగితముపై తమ విలాసమునకు ముందున్నది. చందాదారులకు భారతి ౧౦-వ తేదీ లోపల అందకపోయిన యెడల వెంటనే తపాలువారికిని, మా కార్యాలయమునకును తెలుప గోరెదము.

మేనేజరు, 'భారతి'.

గమనాయాసమునక హయంబు లొరగెం; గంపించె జెక్కెంబు; క
ర్దమనిర్మగ్నము లాయె జక్రములు; చేరక లేదు గమ్యస్థలం
బు; మహిం జుట్టెను జీకటుల్; రథము వో మూఁ పొత్తి పై కత్తెగ్గ
గుమిగూడించ వె పుత్రరత్నముఁ, మోకుల్ పట్టెగ్గ మాతహో.

తలుపుం దీయుమ, బాలభానురుచి నిద్రాశయ్య వెల్లించి నీ
తలఁపుక పుల్లజలేజపుంజకళలక దర్పింపఁజేయంగ; రా
త్రుల వర్షాగమలక్ష్మి దీర్ఘముఁగూఁ దోపించునే కాని, యు
జ్జ్వలచండార్కరక్రచారముల నాఁపంజాలునే మాతహో.

తరుణార్కం డీదె వచ్చువాఁడు; తమముల్ తల్లిండి; పొల్పేదెమీ
హనువుల్ నాఁగ వచించు శుక్రునటు దివ్యాదేశహోమిగ్ని యీ
తరుణబంధుఁ ద్వదీయపుత్రహృదయాంగిర్వర్తియై శోభిలెక;
సరగ్గ స్వాత్మికపంథముల్ చొలఁగి స్వేచ్ఛక మేలుకో మాతహో.

ఆకుల్ ద్రుంచియు, దీవలం జదిపి, యా యావాఁముం బూడ్చి, పై
పోక ల్యాఁగ నల్లు దించియు, నెటల్ పొక్కించియుం, గ్రొంబువుల్
రాకల్ మాపునె మోకలం దెవఁడు జైత్రశ్రీ విశేషింప, నా
యాకాలంబున కవి గూడు ననివార్యప్రాప్తమై మాతహో.

ప్రిదులక ధూమయుతాగ్ని పర్వతము, దశ్వేదంశకణ్డోత్థ భీ
ష్మద యుంభూచిల మట్టె వీవఁ, దటఘర్వస్ఫూర్తి సంభోధి శుం
ధదనంతోర్మికరాశిదంష్ట్రం, ధరక భీషంప సవ్వారు కా
వది యా నం చెదు రొడ్డు వారు విలయంబే కోరుచుక మాతహో.

ఏకలవ్యుడు

విద్వాక్ నారసింహశాస్త్రి గారు

పూర్వకాలంలో హిరణ్యకుడనే యెఱుకల రాజుండేవాడు. అతనికి ఏకలవ్యుడను ముద్దులకొడుకు ఒకడు ఉన్నాడు. ఆకుఱ్ఱవాడికి విద్యంటే చాలా యిష్టం. అందులోను విలు విద్యంటే మరీ యిష్టం.

ఆ కాలంలో కౌరవసాంధవులకు ద్రోణుడు. చదువు చెప్పుచున్నాడని యీ బాలుడు విని, తండ్రితో గూడి పయనమై

వెళ్లి తనకు విలువిద్య నేర్పు డని చిన్ని చేతులు జోడించి ఆ గురువుగార్ని కోరెను. గురువు ఆ బాలుని కోర్కె దీర్చలేదు. మేము శ్రీత్రియులపిల్లలకే గాని మీవంటి యెఱుకలకు మొరకులకు జదువు చెప్పేవారం గాము — అని యేమేమో నిష్ఠురంగా పోట్లాడినట్లు మాట్లాడి పొమ్మన్నాడు. దానితో, పాపం, తండ్రి కొడుకులు సిగ్గుపడి యింటికి వచ్చేశారు.

తర్వాత ఏకలవ్యుడు మాత్రం నిరుత్సాహంపడక ఏవిధంగానైనా విలువిద్య సాధించాలని గట్టిపట్టు పట్టాడు. చెప్పేవారు లేరు, ఎలా వస్తుంది? పిమ్మట అచిన్న బాలుడు ఒక వ్రాసాయం పన్నుకొన్నాడు. గురువు మనకు లేకపోవడం ఎందుకు? గురువును మనమే చేసికొందాం - అని రేగటి మట్టితో తల, కాళ్లు, చేతులు మొదలయిన అవయవాలు పెట్టి ద్రోణుని విగ్రహం తయారు చేసి దాన్ని ద్రోణునిగానే భావిస్తూ విలువిద్య ఆరంభం చేసేప్పటికి అాని కండులో గొప్పకత్తి కుది రింది. యీ సాధన దినముల్లోనే ద్రోణశిష్యులకు అతనికి సమావేశం

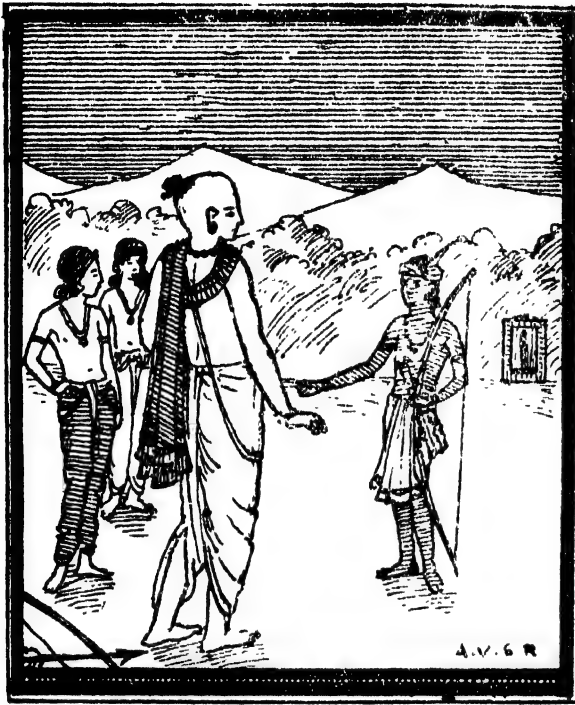

కూడా ఆ అడవిలోనే జరిగింది. అసలు ద్రోణాచార్యుని దగ్గర చదివే విద్యార్థులు ముట్టిద్రోణాచార్య దగ్గర చదివే మన ఏకలవ్యునికి ఉప్పుకు ఊరగాయికి కూడా కాకుండా పోయారు. అప్పుడందులో అర్జును డనేవాడు మన యెరుక బాలుని ఊరు, పేరు, గుట్ట, మట్టు అన్ని తెలిసి కొని ఆచార్యుని దగ్గర కెళ్లి గోలయెత్తాడు.

ఎవరు నేర్పందేనే శబ్దవేధి బాణాలు వేయడం నేర్చుకొన్నా ననే గర్వం గురువు లేకుండానే విలువద్య నేర్చుకున్న యెఱుకపిల్లవాని చూచేప్పుడికి వానికి ఎక్కడి దక్కడ ఎగిరి పోయింది. అప్పు డాచార్యులవారు కూడా

ఆశ్చర్యపడి అర్జునుడు నగయిరా కొండ రు విద్యార్థులతో ఆ బాలుని చూడ నచ్చాడు. అది తెలిసి యేకలవ్యుడు ఎదురుగుండా వెళ్లి తనవూరూ పేరూ జెప్పి మీకు శిష్యుడనని చెప్పి దణ్ణం పెట్టాడు. అందుపయి ద్రోణాచార్యుడు నాకు గురుదక్షిణ యివ్వా లంటూ ఆరంభించాడు. “మొదట చదవు చెప్పమన్న వ్యయం వల్లగాదని తోనేశాము; తెలివితేటలచేత తనంతట తాను పైకి వచ్చి మన పేరు చెప్పుకుంటోంటే విశ్వాసానికి సంతోషించాలిగాని యిది తగునా?” అని ఆయన ఆలోచించలేదు. ఏలూగైనా ఆ కుట్టవాణ్ణి అడుక్కు దొక్కాలనే ఆలోచించాడు. యీ

యన ఆలోచన ఇది గాని బాలుడు నిర్మల భావంతోనే వుండి, “బాబూ, మీకు గురుదక్షిణ యివ్వడమంటే నాకు చాలా యిష్టం. నాకు రాజ్యం వుంది, భూము లున్నాయి, బుట్టలున్నాయి, పరిచారకు లున్నారు; ఇంకా యేమీమో వున్నాయి. మీ కేమి కావాలో కోరుకోండి. కావాలన్న దిస్తా” నని కుట్టవాడు నవ్వు మొగంతో చెప్పేసరికి ఆచార్యుడు తగుదు నమ్మా అని మరేమీ అడుగక ఆ బాలుని కుడిచేతి బాటన వ్రేలు కోరెను. మరెవడైనా అయితే అతనిని అప్పు డేమన్నా అనవలసిందే కాని ఏకలవ్యుడు ఏమీ అనలేదు. తీసికొమ్మని

నేలుమాత్రం ముందర పెట్టాడు.
గురువు ఆ నేలు నరికి తీసి
కొన్నాడు.

దానితో ఏకలవ్యుడు విలు
కాండ్రలో ముందరకు రాలేదు.
ఆచార్యుడు మంచివారిలో ముంద
రకు రాలేదు.

శివసముద్రము

శ ర్మ

౧

అ నేకవందల సంవత్సరాలికి పూర్వం ఒక
రాజు వుండేవాడు. అతని పేరు గంగా
రాజు. అతను శివసముద్రము (క్షీరము) లో
కావేరీజలపాతమువద్ద ఒక నగరాన్ని నిర్మించి
దాన్ని రాజధానిగా చేసికోవాలనుకొన్నాడు.
స్థలదేవతను అనుజ్ఞకోసం ఆరాధించాడు.
దేవత కలలో కనపడి యిట్లాంది: 'ఓ రాజా!
రేపు మీరు అంతా తయారుచేసుకొని సిద్ధంగా

వుండండి. అప్పుడు ఒకశంఖధ్వని వినపడుతుంది.
వెంటనే శంఖస్థాపన చెయ్యండి' అని. మర్నా
డంతా తయారు చేసుకొని రాజు సిద్ధంగా
వున్నాడు. దారేపోతున్న బిచ్చగాడికిడు తన
శంఖాన్ని పూరించాడు. అదే అనుజ్ఞాసూచక
మైన ధ్వని అనుకొని శంఖస్థాపన చేసారు. స్థల
దేవతకు కోపం వచ్చింది. కట్టబోయే నగరు
స్థలదేవత యొక్క ఆగ్రహానికి గురి అయింది.
తరువాత అనుజ్ఞాసూచకమైన శంఖ
ధ్వని అయింది. రాజుగారు భయపడ్డారు. మళ్లా

స్థలదేవతను ఆరాధించాడు. ప్రత్యక్షమయింది. తప్పు క్షమించమని మొత్తుకున్నాడు. దేవత మనస్సు కొద్దిగా కరిగింది. 'మూడు తరాల వరకూ బాగానే వుంటుంది. తర్వాత పాడు పడుతుంది' అని చెప్పి అంతర్హితురాలయింది. గంగరాజు హాయిగా పరిపాలించాడు తన రాజ్యాన్ని. అతనిమరణానంతరం అతనికొడుకు నందిరాజు రాజ్యానికి వచ్చాడు.

2

కొత్తరాజు చాలా రాజ్యాలు సంపాదించాడు. రాజ్యాన్ని తన కొడుక్కి అప్పగించాడు. తాను అలంకరించుకొని తన గుఱ్ఱాన్ని పట్టి బయలుదేరాడు, జలపాతం వైపుకు. భార్యకూడా వస్తానని వెంటపడింది. భార్యను కూడా అలంకరించుకొని రమ్మన్నాడు, పెళ్లికి వెడుతున్నట్టు. భార్య అలంకరించుకొని వచ్చిన తర్వాత ఇద్దరూ కలిసి బయలుదేరారు. అశ్వానికి గంతలు కట్టి, జలపాతం వైపుకు పరుగెత్తించారు.

* * * *

3

తర్వాత నందిరాజు కొడుకు రెండవ గంగరాజు రాజ్యానికి వచ్చాడు. శివధనుస్సును ఎవ్వరూ సంధించ లేక పోయేవారట. అట్లాగే రెండవ గంగరాజు యొక్క ధనుస్సును కూడా ఎవ్వరూ వంచలేక పోయేవారు— అని చెప్పితే చాలు అతనికి ర్తి విషయంలో. నగరానికి చాలా మాన్యతని ప్రసాదించాడు. వైభవోపేతంగా రాజ్యాన్ని పాలించాడు. తన చేతికింద వున్న యిద్దరు రాజులకు తనయిద్దరు కూతుళ్లనూ ఇచ్చి పెళ్లిచేశాడు. ఈపిల్లలికి గర్వం ఎక్కువ. వారు తమ నాయనగారి వైభవమంతా వర్ణించి చెప్పి తమ భర్తల్ని

కూడా అంత వైభవాన్ని సంపాదించుకోమని చెప్పి బాధించేవాళ్లు.

ఆరాజు లిద్దరూ కలిసి తమ మామగార్ని చంపే సెయ్యాలని ఆలోచించుకొన్నారు.

వాళ్ల సైన్యమంతా పోగు చేసుకొని బయలుదేరారు శివసముద్రానికి. పన్నెండేళ్లు కాచారు. కోటలో ప్రవేశించటానికి సాధ్యం కాలేదు. చివరికి విసిగి వేసరిల్లి ప్రధానమంత్రికి లంచ మిచ్చారు. ఆ విశ్వాసఘాతకుడు కోట వద్ద ఉండే కాపలావార్ని తొలగించాడు. దివాణంలోకి వెళ్లి రాజుగారితో చదరంగం ఆడటం మొదలు పెట్టాడు. కొంతనేటికి వాకిట్లో వివిధములయిన ధ్వజాలు వినిపించాయి. రాజుగారు 'అదేమిటి?' అని ప్రశ్నించారు. 'పిల్లలు ఆడుకొంటున్నారు' అని ఆ విశ్వాసఘాతకుడు జవాబిచ్చాడు. వెంటనే ద్వారానికి కట్టి ఉన్న తెరగుడ్డలు తొలగిపబడ్డాయి. ఆయుధాణులయిన సైనికులు లోపల ప్రవేశించారు. వెంటనే ఒరలోంచి కత్తి తీసి చేతి బట్టుకొని అంతఃపురంలోకి పరిగెత్తుకొని వెళ్ళాడు. భార్యల్ని పిల్లల్ని చంపి మళ్ళా వచ్చాడు శత్రువుల్ని ఎదిరించటానికి. వారితో పోట్లాడి వీరస్వర్గమునకు దారి పట్టాడు. కూతుళ్లు వచ్చి తండ్రీశవాన్ని చూశారు. నిలవ లేకపోయారు. జలపాతం వైపుకు దారితీసారు. తమ తాత చేసినపనే చేశారు! జలపాతం దగ్గర కెళ్లి, అగాధమైన జలపాతంలో పడి ప్రాణాలు వదిలేసారు.

ఇదంతా చూసి ప్రజలు మూటా ముల్లే కట్టి బయలుదేరారు, ధనమంతా తీసికొని, ఆ ప్రదేశాన్ని విడిచేసి.

ఇట్లా ఆ పట్టణం అప్రతిహతమైన స్థలదేవతశాసానికి గురిఅయి పాడుపడిపోయింది.

(శ్రుతివీధి) — ప్రణయతరంగము

౧

చనలవిలోలలోచనలఁ జంపఁ దలంచిన మృత్యుమూర్తులో
విపులకృపాంబురాశి యగు వెన్నుని తిన్నని సోగ కన్నులో
యపుడె వికాస మందిన నవాంబురుహంబులువోలెఁ దోచి న
న్నెపు డడలించుచున్నవి కదే సఖులార! యిఁకేమి నేయునున్.

౨

నెచ్చెలులార! నన్నిటులు నింగ యొనర్చుచు బాధ పెట్టఁగా
వచ్చిన నేమి మీకు! సురివల్లియొ కాక తదంకురాగ్రమో
ముచ్చిలి వెన్న దన్న యల ముద్దలకృష్ణుని దివ్యనాసయో
యిచ్చను దోచి దీక్షితి యేపున న న్నుడికించుచుండఁగాన్.

౩

పగడమో వింతఫలమొ నాపాపఫలమొ, తెలియకున్నది; మోహనజలదమూర్తి
యధరబింబమెల్లడలఁబ్రత్యక్షమగుచు, బ్రాణము నేచుచున్న దో పడఁతులార!

౪

అనదల నదల్పు నీలశరాసనములొ, అలరు విల్తుని యిక్షుశరాసనములొ.
స్మరిగురుని భూలతావిలాసము లదేమొ, కాని నన్నెచుచున్న వోకాంతలార!

౫

కొనగోటన్ గిరి దాల్చి పొల్చు మురళీగోపాలు చిర్నవృత్తో
నునుముత్యాలసరంబులో, విశదకాంతుల్ దోపఁగా నిల్కడం
గని చూపట్టుమెఱుంగులో యెఱుంగ; నన్ బాధించి వేధించెడిన్
మనఁగాఁ బాలను తల్లులార! యిఁక నన్ మన్నించి వీడ్కొల్పజే!

౬

ఎలమిని గోరుకాంతలకు, నీసున దూరుఖలాళికిన్ భ్రమం
గొలిపి వెలుగుచున్ మకరకుండలలీలలఁ గ్రాలుపల్లవం
బులొ? ఫణిరాజతల్పనవమోహనకుండలకాంతులీనునీ
నులొ? కనుదోయి నాఁగి మద నొవ్వఁగ నెవ్వఁగ గూర్చుచుండెనే!

౭

అదె కన్గొ మృనఁజాలఁ గాని చెలువా! యధేందురుద్వాలమో?
హృది నాసిఁచెడివారి పాలిటి విషోద్రిక్తోపధీమూలమో?
సుదతీమోహనుఁ డౌచతుఃస్ఫుజని కస్తూరీస్ఫురత్ఫలమో?
మదిలోఁ దోఁచి, విరాళి నేచి యలయింపఁ జూచు నేమందునే!

౮

చెలువమ్మే తమసొమ్ముగా వెలయు రాజీవమ్ము, చాఁవమ్ము, క్రొం
దలిరూదీవియ విద్రుమం బలరు ముత్యంబున్ సుధాబింబమున్
జెలువందంగల కాంతిమండలము లక్ష్మీజాని దివ్యాస్యమం
డలమై మిన్నులఁ దోఁచి పాపములకొండన్ నన్ను మండించునే!

౯

ఎనసి జగత్ప్రయంబు గ్రసియించు గభీరతమిసగోళగ
ర్భనిభవినీలతంతునికరింబులు గా వవి శ్యామసుందరాం
గుని వారిసీల సీలమృదుకుంతలవల్లులు గాని; పుష్పవా
సనఁ గని యెనఁ బోల్చుకొనఁ జాలక న న్నలయింతు రేటికే?

౧౦

‘ఇలువడి మేర మీఱ నగు నే! మలకాంతలు విఫి కెక్కిననే
నలుగురు నవ్వెపోర?’ యని న న్నరికట్టెద రమ్యలార! యు
జ్వలమణికాంతులన్ భవన జాలమురంజలఁజేయు శౌరిని
ర్మలమకుటంబువై దలిలి రాదు మనం బింక నేని చేయుదున్?.

చిత్రకారుడు : టి. కేశవరావుగారు, శాంతినికేతనము.

మొ

౧౧౩

౧౧౪

౧౧౫

౧౧౬

౧

“ఏం చేస్తున్నావు?”

“ఏం?”

“కాస్త సున్నం కావాలి.”

“దొడ్లో కుండలో వుంది కాదా?”

“నా కా సంగతి తెలుసును. కాస్త తెచ్చి పెట్టమన్న మాట.”

“నే నిన్ను కుంక చూట్ట కో నన్నమాట కాదా?”

“ఏమీ?”

“మడి కట్టుకున్నాను.”

“ఎందుకూ?”

“దానీదానికి అంట్లు పడేయ్యాలి.”

“తరవాతా?”

“పొయ్యి అగ్గి కోవాలి.”

“ఆ తరవాతా.”

“వంటిల్లు అలకాలి”

“అలికి?”

“ముగ్గు—”

“పెట్టి?”

“నడ. నీళ్లు పోసుకోవాలి.”

“పోసుకుని?”

“ఎనరు—”

“పెట్టి?”

“కుంభం వ్రడకయ్యాలి కాదా మరి? ఏది తప్పినా అది తప్పదు మనకి. మూడు పూజలు అగ్నిం పయితే గాని తిరువీధులు వేం చెయ్యడానికి స్వామికి కత్తి వుండొద్దా?”

“.....”

“నేను వెదుకున్నాను మరి. అచ్చాలు కనిపెట్టుకుంది.”

“కాస్త సున్నం కావా అంటే అంత దండం విడేయ్యకం యెందుకూ?”

“వొక్క అడుగు దొడ్లోకి నేస్తే సున్నం వచ్చేదానికి నా దండాకాన్ని మీ రింకా సాగ తియ్యడం యెందుకూ?”

“.....”

“పొద్దెక్కి పోతోంది. మీ కేం, చెబితారు కబిర్లు. సున్నం ఇవడమో, అక్కలేక పోవడమో తేల్చుకుంటే తలుపు పోసుకోవాలి.”

“ఇంకా బారెడు పొద్దేనా యెక్కలేదు కదా, అప్పుడే మడం నీకూ?”

“ఇంకా మొగమేనా కదా కోక్కలేదు కదా అప్పుడే సున్నమేం మీకూ?”

“నా సున్నాని కివాళ కొత్తా యేమిటి?”

“నా మడికి మాత్రం కొత్తా యేమిటి?”

“.....”

“తొరగా తెమల్పాలి. రప్ప వెయ్య కుండా చూస్తూ కూచుంటే కాదు.”

“పెరి జపాటులు చెబితే మాత్రం అవుతుందాయేమిటి? సున్నం పట్టుకురా ముందు.”

“కూచోండి ఆలాగేను.”

“పెడతావు కాదూ? సున్నం తేవూ?”

“లేవరు కాదూ? సున్నం తెచ్చుకోయా?”

“ఇదిగో చూడూ, తీరా కూచున్నాను.”

“ఇదిగోవినండి, తీరామడికట్టుకున్నాను.”

“చెప్పిన మాట పినవు కాదూ?”

“వినీ మాట చెప్పరు కాదూ?”

“.....”

“.....”

“నోరే వెళ్లు.”

“పోనీ కూచోండి.”

“నా అవసరం రాకపోతే చూస్తాను కానియ్యి.”

“నా పని లేకపోతే మాట్లాడతాను పోనియ్యండి.”

“.....”

“ఉ! పోసుకోలు కభుల్లు నాచేత కాదు. పట్టికోసమే కదా యీరాయన మంతాను?”

“.....”

“సావకాశంగా చూసుకోండి.”

“.....”

“.....”

“వెళ్లిపోయింది. దీనిచేత సున్నం తెప్పించలేకపోయాను..... మొదట నేను తెచ్చుకుంటే యీ ఫాటికి మా అప్పిల్లి చాటుదును.”

2

“వో మా టింటోకి రావాలి.”

“.....”

“మిమ్మల్నే.”

“.....”

“వినపడదూ?”

“ఏం?”

“తొరగా వస్తే చద్దన్నం పెడతాను. లేకపోతే నావల్ల కాదు.”

“అంటే?”

“అలస్యం చేస్తే మీరు పెట్టుకోవాలి.”

“ఇంతకంటే అదే నయం. వెళ్లి నీపని నువ్వు చూసుకో.”

“కంచం కూడా మీరే కడిగేస్తారాయేమిటండీ?”

“అదేమిటి?”

“పొయిలో నిప్పు పడేశాను. అది రాజిందంటే నీళ్లు పోసుకుని మడి కట్టుకుంటాను. ఇక చద్దికుండ ముట్టుకోను. కంచం కేసి చూడనేనా చూడనూ.”

“పోనీ, మధ్యాహ్నం కడుగుదువు గాని లే నువ్వు.”

“అంటే గాని మీ రిప్పు డన్నానికి లేవరన్న మాట.”

“.....”

“లోకంలో తీరి కూచుని అన్నానికి పొద్దు పోగొట్టుకోవడం యెక్కడా చూడలేదమ్మా, యిదేం సడనమో కానీ.”

“.....”

“భూమ్మీద మాఅమ్మా, మాపిన్నీ—
ఇద్దరే పెట్టిపుట్టారు.”

“ఎంచేతో?”

“మా పిన్ని అల్లుడు అనాచారం కలిసి
పోతుం దేమో అని మా రత్నిని కూచోపెట్టి
స్వయంగా వండుకుంటాడు అన్నం. మా
అమ్మ పెద్దల్లుడు కభుర్లు మించిపోతా యని
పొద్దెక్కి దాకా కూచుని అన్నం తిన్న కంచం
స్వయంగానే కడిగేసుకుం—”

“నోరు ముయ్యి.”

“నాది మడిబట్టండీ.”

“టాట్!”

“అబ్బో! దర్దుఫారానికే యింత యింగ్లి
షయితే బి. యే. అయితే యిక భూమే కన
పడకపోవునేమో?”

“.....”

“.....”

“గిల్లి కజ్జా పెడుతుంది భడవ. నాలుగు
వాయిస్తే బుద్ధి వచ్చును; గాని—అయినా—
యికముందు ప్రతి పనీ సకాలంలో స్వయంగా
చేసేసుకునేవద్దతి ఆలోచించుకోవాలి.”

3

“ఏమిటి వంట యివాల?”

“అన్నం వార్చాను.”

“ఆధారం యేమిటని అడుగుతున్నాను.”

“మూడు సోలల గిన్ని.”

“.....”

“దాని కేమా పూయ్యి.”

“.....”

“దానికి పుడకలూ, పిడకలూనూ.”

“.....”

“దానికి అగ్గిపెట్టి.”

“మాట్లాడితే గరిగమ్మ వాటం, సిగ్గు లేక
పోతే నరీ.”

“సిగ్గెందు కుండాలీ నాకూ? మీరు
తెచ్చిన కూర్లన్నీ కుల్లిపోతున్నా యనా?”

“అచ్చాలిని పంపమన్నాను కాదూ
సంతకీ?”

“నేను మిమ్మల్ని పెళ్లమన లేదూ?”

“అరై తేం?”

“మీ రై తే యేమీ?”

“సంతలోనుంచి కూరలు నేను మోసు
కు రానా?”

“పొయి దగ్గర కూచుని వంట నేను
స్వయంగా చెయ్యనా?”

“.....”

“మీరు వీధిలో చీట్లపేకా, నే నింట్లో
గవ్వలూ ఆడుతూ కూచంటే యెంత దర్బాగా
వుంటుందో యెప్పు డేనా ఆలోచించారా?”

“మాట్లాడిస్తే నువ్వు హద్దులో వుండవు.
ఛీ.”

“పెల్లిపోతా రేమండీ?”

౪

“వంట అయింది.”

“మా ఆట కూడా అయిపోయిందన్న మాట. ఇక రెండేళ్లులో విసిగిడిపోతామన్న నువ్వు వడ్డనయ్యేంతలో వుండవచ్చు.”

* * * *

“వంట అయింది.”

“అయిందా? వస్తూన్నాను. వొక్క ఊణం— యీ పెద్దవ గురం అడ్డు వచ్చింది; గాని లేకపోతే యీవాటికి సగంభోజన మైపోయివుంటును ”

* * * *

“వంట అయింది.”

“వొక్క పదినిమిషాలు వోపిక పట్టి. ఈ లోపుగా నాకు కంకారు వుట్టించకు. వీడి ఆట యీమాట తప్పకుండా కట్టితిరాలి.”

* * * *

“వంట అయింది.”

“వేపుకుని తినేస్తున్నా వేయిటి, మంచి రస కందాయప్పట్టలో వచ్చి? కాస్తేపు పూరుకో లేవా? ఇంకాడేనా చద్దన్నం తిన్నానా?”

* * * *

౫

“వడ్డించవచ్చు.”

“దక్కమాలిన భోజనం యెప్పుడూ వుండిదే. ఈమాత్రం మహాభాగ్యానికి ఆట కట్టి పెట్టకుని ఎచ్చారా యేమిటి పాపం?”

“.....”

“మీ రిలా రావడంచేత విన్నన్న చిన్న పుచ్చుకున్నాడో యేమిట. తొరగా వెళ్లి పిలుచుకు రండి.”

“.....”

“మీకోసమే చెబితే అలా తగుతుంటుంది అన్నీ చూపిస్తా రేమి టండి చూపుల్లోనూ?”

“వడ్డించ మంటే యీ వున్నానం యేమిటి?”

“నుంచున్నా ఇలాగానే వడ్డిచాలి కాబోలు. అవునా? అంతోందరగా వుందా?”

“తీరి కూచుని పొద్దు పోగొట్టుకోవడం యెందుకూ?”

“పోయిన పొద్దులాగా పోయింది. ఇంకో ఆట—”

“ప్రాణాలు కొరికేయ్యక నన్నిలా బతక నిలబడ. విస్తల్లో నాలుగు మెతుకులు పడేశావంటే నువ్వుకాకా వెళ్లక్కర్లేదు.”

“మీ మాటో మరీ?”

౬

“నీళ్లు పోసుకోరా యేమిటి?”

“శీతాకాలంలో రోజూ పోసుకోకపోతే మునిగిపోదులే.”

“అక్కడికి నిన్న పోసుకున్నట్లు.”

“లేపు తప్పకుండా పోసుకుంటాను, నీళ్లు కాదు.”

“అయితే నీళ్ల పొయిలో నిప్పేసి వస్తాను, వొక్క ఊణం కూచోండి పీటమీద.”

* * * *

“పప్పేదీ?”

“కూరలో వుంది చూసుకోండి.”

“దేని కది వేరే వండకూడదూ?”

“.....”

“ఆరాధాంత సిద్ధాంతా లన్నీ యిదా కానే అయిపోయాయి. ఇక వండింది నేను వడ్డించడమూ, వడ్డించింది మీరు తినడమూనే తరవాయి.”

“ఈ నెల్లాల్లా కష్టపడితిరా వదిపుట్ట ధాన్యమూ, అయిదువందల రూపాయలూ చేతికి వస్తాయి. మళ్ళీ సంవత్సరందాకా మీకు స్వేచ్ఛ. అదృష్టజాతకం. పెట్టి పుట్టారు. వుంద నా, లేదనా?”

* * * *

“.....”

“అబ్బా! పెనుగు పులుపు రొడ్డూ నాలిక చిల్లడిపోతోంది.”

“కొత్త శిస్తులు వస్తే గాని యిక అమా వాన్య వెళ్లదు. యాభై రూపాయలికి పైగా మీ పొగాకే తగలేసింది.”

“నిన్న చప్పగా వుం దని వంకలు పెట్టారు కాదూ మరి?”

“అన్నట్టు పొగాకు అయిపోయింది. ఇవాళ వొక రూపాయ యివ్వాలి.”

“కమ్మగా వుండీలాగ తోడు పెట్ట గూడదూ?”

“ముందు పొలమూరు వెళ్లి వచ్చి తర వాత అడగడం.”

“చప్పనకి ప్రతిమాట పుల్లన కానికమ్మన కాదు.”

2

“రైతు లిప్పుడు కనపడతారా?”

“ఎక్కడికో ప్రయాణం?”

“ఏం కనపడకా?”

“ఏం?”

“పొలాలు వెళ్లరూ?”

“ప నుంది.”

“మీరూ పొలాలే వెళ్లండి. వద్దన్నవా రెవరు?”

“ప దేనా పురమాయిస్తావా యేమిటి?”

“.....”

“పొలమూరు వెళ్లి మక్తాధాన్యం పట్టం చుకు రావాలి.”

“చెయ్యి చాప నక్కల్లేదు. ఇస్తా నంటే నే నివ్వడమే. అయితే తొరగా వెడితే నేరూపాయి. ఆలస్యం చేస్తే అర్థరూపాయే. వెడుతూ వెడు తూ యెక్కడైనా చీట్లు ముట్టుకున్నా రంటే మాత్రం పావలే. తెలిసిందా?”

“చంపేశావు.”

౩

“వచ్చాక చీట్లో, చదరంగమో అడితే సరీ, మళ్ళీ బరికవచ్చు.”

“దిక్కు మాలిన శిస్తులు గానీ—”

“.....”

“అదేం కర్మ మండీ?”

“ఇవాళ తప్పదు మీకిది.”

“.....”

“వెళ్లి తీరాలి.”

“వడగొట్టేసింది.”

“చలిచేత. కదూ?”

“చచ్చి వస్తే—”

“ఎలా వచ్చారండీ పాపం?”

“.....”

“మీ అపస్వపాల కేం గాని వస్తూ లే
మాత్రమో చెబుదురా.”

“కసిన్ని మంచిసీలేనాయస్తూముందూ.” మాట. ఏ బాప తిడి?”

“ఏనా అంటే?”

“ఇలాంటిప్పుడేనా కాస్త కాఫీ చేసి
యివ్వగూడదూ?”

“కాస్త మినహొట్టి కూడా చేసిపెట్టనా?”

* * * *

“నా కక్కలేదు.”

“ఏం?”

“ఇందాకానే పులుపు చచ్చుగా వుంది.
ఈవాటికి బురబుర యెత్తే వుంటుంది.”

“అయినా కాస్త పుచ్చుకు చూడండి.”

“ఉప్పు వేసి తెచ్చావా యేమిటి?”

“అబ్బే.”

“మరేం చేశావా?”

“నిమ్మకాయ పిడిచాను.”

* * * *

“మూడు పొత్తులు. డబ్బయి అయిదు
రూపాయలు.”

“.....”

“ఇది నూరురూపాయల నోట్టూ.”

“.....”

“ఇది యాత్రై”

“.....”

“ఇవి నాలుగు పదులు.”

“.....”

“మూ డైదులు.”

“.....”

“రెండువందల యెన్నభై రూపాయ లన్న

మాట. ఏ బాప తిడి?”

“ఇది అరటితోట శిస్తు. చెరుకుతోట

శిస్తు అమావాస్య వెల్లక వస్తుంది.”

“ధాన్యమో?”

“తెల్లారేటప్పటికి వస్తాయి బళ్లు.”

“రూపాయ వెనక్కి తీశారెందుకూ?”

“ఇందాకా—”

“ఇలా యివ్వండి చెబుతాను.”

“.....”

“ఇవ్వండి ముందు.”

“నా చేతిలో నుంచి నీచేతిలోకి, నీ

చేతిలోనుంచి నా చేతిలోకి—ఎందుకూ యీ
గుంట తిరుగుళ్లు?”

“మాట్లాడ వద్దు. ఇవ్వండి.”

“.....”

“ఇప్పుడాలస్యం చేసినా యిందాకటి
మాట.”

“అబ్బా! చంపుతావు నువ్వు. మరి
పుచ్చుకో.”

“ఇదిగో పట్టుకు వెళ్లండి.”

“దాని సిగ్గోసిన పట్టుదల. నీ చేత్తో యివ్వాలనీ.”

“నా చేత్తో కాకపోతే—? చేతిలోది చేతిలోంచే యెగరేద్దా మనుకున్నారు కామోసు పాపం. దిగండి గుర్రం.”

౯

“మిమ్మల్ని దయ తలచ కూడ దండీ.”

“ఏం అపరాధం చేశానూ?”

“పూ రంతా తిరిగితే గాని దొరికేరే కాదుట.”

“ఎందుకోసము?”

“అవునా కాదా?”

“ఇవాళ బరిసావిట్లో వేశారు మకాం కుర్రాళ్లంతానూ.”

“ఇప్పుడు రావడానికి ఏళ్లే దని కూడా అన్నారుట కాదా?”

“అన్న మాట నిజమే. కానీ—”

“ఇక కానీ యెందుకూ? వెళ్లండి పాపం. ఎంత కష్టంగా పూదో యింటికి రావడం అంటే మీకు.”

“ఇంతకీ ప నేమిటో చెప్పావు కాదు”.

“చెబితే మాత్రం వస్తుందా యేమిటి యింతకంటే సరసం?”

“.....!”

“ఎడపడి రావడమే కాకుండా నోరు చేసుకుని అడిగారు కూడానూ అని—వొక్క యీ మేనా యిట్లు పట్ట రమ్మాయేం పాపమో కానీ!”

“.....”

“పోనీ అని చేసి యిస్తే మాత్రం? మళ్లీ యెప్పటాటే. చెయ్యి కడుక్కోవడం తరవాయి.”

“ఏమేనా ఫలహారం తయారు చేశావా యేమిటోయ్!”

“ఫలహారం కాదు, బండలు.”

“ఏదీ తొరగా పట్టుకురా.”

“అవశల మించిపోతోందా యేమిటి?”

“మించి పోతోందా అంటే వాయువేగ మనోవేగాలమీదే. మహా నిక్కచ్చిగా నడుస్తోంది దళావతారీ. అసలు రావడానికే మనస్సు వొప్పింది కాదు. ఇక నువ్వు తరవాయి అట్టేచెట్ట పని—”

“మీ కివ్వకుండా అంతా మింగేస్తా ననుకున్నారా యేమిటండీ?”

“.....”

“.....”

“కాఫీ చేశావా? దీనికి సాయం రెండు పకోడీలు కూడా వుంటేనా?”

“నో రూరుతోందా?”

“మెల్లిగా అడుగుతున్నావా?”

“తింటూన్నట్టే వుంది కామోసు.”

“వొక్క చెబ్బని.”

“ఇక చెయ్యడం యెందుకూ పని చెడి?”

* * * *

“పోనీ వెళ్లండి నా కేం?”

“ఇంకా యేదో తరవాని అట్టే పెట్టావా?”

“వెళ్లండి.”

“వెళ్లను. రా మరి.”

“మీ రిక్కడ ఆలస్యం చేశా రంటే వాళ్లు గెంటుస్తారు సుమండీ.”

“వాళ్ల మొహం! నా సరదా కోసం నేను వెడతాను కానీ—వోహో! అదా? తాంబూలదానంబు తప్పక—”

“అదా మొగా భేదం తెలియదా యేమిటండీ మీకూ?”

“పద్యం దిద్దెయ్యనూ? అలాగే వుండ నిస్తా ననుకున్నావా? వా! తమలపాకులు కా వివి. వెన్నాకులు.”

“.....పోకచెక్క లేమిటో?”

“కలకండ పలుకులే. అయితే తాంబూలం తరవాత యేమిటో జ్ఞాపకం వుదా?...”

“దీని తరవాత యేమిటో యెరుగుదురా?.....”

“అంతే, అంతే. ముక్తాయీపు బులబులాగ్గా తేలిపోవాలి గానీ—మరి సెలవూ.”

“దీల్లో మాత్రం పండితులే — ఇదిగో! దీపాలు పెట్టటప్పటికీ రావాలి యింటికి.”

౧౦

“అన్నకాడికి ఆలస్యం అయినట్టా లేనట్టా? అరిగో, గుడిదగ్గర మనుష్యులు కనపడుతూనే వున్నారు. వేళ తప్పలేదు. అయితే

దీపాలు పెట్టడం అంటే పొద్దు గూకడమా? చీకటి పడడమా?.....అట్నుంచి నరుక్కువద్దాం.....”

“.....”

“వినపడలేదు. మళ్ళీ.....”

“.....”

“చిటపటచినుకులు దుప్పటి—”

“.....”

“ఇదిగో. ఇక్కడ యింతసేపు నుంచో పెట్టి ఆలస్యం అయిందని పేచీ పెడితే నేను వాళ్ళకోను.”

“రేచీక లేనా పెట్టాడు కా దమ్మా దేముడూ.”

“నా కళ్లు పోవా లని వుందా?”

“నే నడిలిపోయి మంచం పట్టా లని వుందా?”

“ఇంతట్లోకే?”

“ఇంకాస్త పెదరాజ్ వస్తే యే?”

“రేపట్లించి సరిగ్గా వస్తాను రిస్తువాచీ కొని ఇయ్యి మరి.”

“రిస్తువాచీలు అమ్మివాళ్లు బుద్ధికూడా అమ్ముతారా?”

౧౧

“అకు లేవు.”

“కంచం పెట్టు.”

“చీకట్లో నేను కడగలేను బాబూ.”

“నాకు మాత్రం చీకటి కాదు అకులు కొయ్యడానికీ?”

౧. శ్రీ మల్లికార్జునదేవాలయ పశ్చిమద్వారము (శిథిలము)
ఈ ద్వారముననుండి భ్రమరాంబాలయమునకు పోవలయును,

౬. భీమునికొలనినుండి కైలాసద్వారమున కెక్కుత్రోవ

“మరి పగ లంతా యేం చేశారా?”

“అంటే?”

“ఇప్పుడు చెప్పిన మాట ను వ్యవస్థ
యెందుకు చెప్పావు కాదూ?”

“రెండూ కలిశా యన్న మాట.”

“ఇంట్లో యేం వుందో, యేం లేదో
కాస్త చూసుకోనక్కర్లేదూ మీరా?”

“ఎవ రేనా మజ్జగలో పంచదార వేసు
కుంటారా?”

“నువ్వు చెప్పింది లేవడమే నా పూచీ.”

“ఎవ రేనా నిక్షేపం లాంటి పెరుక్కి
ఇలాగ వంకలు పన్ను తారా?”

“అయితే ఆకు యింటేనే వడ్డించడం
నా పూచీ.”

“ఏం?”

* * * *

“ఏ మంటే? ఎప్పు డేనా యింటి మజ్జగ
తాగిన పాపాన్ని పోతేనా?”

“కూర లే దన్నమాట.”

* * * *

“ఇది కొట్టిరికాయ పచ్చడండీ.”

“ఇక లేవ మంటావా?”

“చారు కాచావా?”

“ఇంకా కూచో మని మూత్రం అన్నానా
యేమిటి నేను?”

“మిరియూ లయిపోయాయి.”

“మజ్జగేనా పొగించావా?”

౧౨

“మీరు నాము తెచ్చారా?”

“అదృష్టవంతుడైన మొగాడికి, భోజనం
చేసి లేచాటప్పటికే తమలపాకుల చిలక
లందించే పెళ్లాం దొరుకుతుంది.”

“అయితే పొడిపిడచలు మింగ మం
టావా?”

“పోనీ పప్పులునుతో తడుపుకోండి.”

“పెట్టి పుట్టిన ఆడదానికి లనతోటే
తాంబూలం వేసుకునే మొగుడు దొరుకు
తాడు.”

* * * *

“నెయ్యి బాగా కాగలేదు.”

* * * *

“రేపట్టుంచి మీమట్టుకు బజారు నెయ్యి
తెప్పించుతాను లెండి.”

“పక్క దులుపుతావా?”

* * * *

“అప్పుడే తొక్కేశారా యేమి టండీ?”

“ఇది మజ్జగా పానకమా?”

* * * *

“అదీ కాదు యిదీ కాదూ.”

“కళ్లు మూసుకుపోతున్నాయి.”

“మ రేమిటి?”

“అంత అతిశయం అయితే యెలా

“మానకం.”

గండి?”

౧౩

“చలి వాణికించేస్తోంది.”

“కాలువమీద బూర్నిను కూడా కప్ప
నా యేమిటి?”

“అలా పోయింది కా దిది.”

“కుంపటి యెత్తుతా నుండండి.”

“.....”

“.....”

“పోనీ నా కొక్కడి కేనా యేమిటి?”

“అమాటమీద నింపండి.”

దుర్యోధనునకై సహదేవవాక్యము

మాగంటి రామకృష్ణశాస్త్రి గారు

చెలిమిన్ బాండవకారపుల్ మనుటయే శ్రేయము; మున్నాడిన
ట్టిలలో సా మిడి రాజ్యమున్నిలిపికొమ్మినీతి గాదేని సం
కులసంగ్రామమునకా సగర్భ్య సుతసంతోభంబు చేకూరెడిం
గులనాశిమ్మున కర్థనాశమున కీ కో నేల దుర్యోధనా!

క్రొత్తడికట్టులుట్టములఁ గ్రూరత విప్పట గాదు, ఈరసం
బెత్తి విపాకనం బూనఁగి, యింట శిఖా ధరికొల్పి, దాయలన్
మిత్తి కొనంగఁజూచు నవినీతియుఁ గాదు, కిరీటి గాండివం
బెత్తి శిరంబు నాటుతటి నీన యెఱుంగదు తన్మృతభావముల్.

కపటమునం జయంబుఁ గొను కొతుక మింతటఁ గట్టిపెట్టు, మా
వ్రుపదతనూజఁ గీడ్వఱుప ధూర్తతఁ జూపిన క్రొవ్వు, నాటినే
రుపుఁ గొససాగ వింక, కల రూపు వచించితి మేలుకొమ్ము, జూ
దపుటిటుకుల్ రహింప విక ధర్మవిరోధము హానిఁ గూర్చదే?

మునుపటిరీతి గాదు మొగమోటమి యుద్ధమునందు లేదు, ఏ
మనవులు చెల్లనీదు పగ, మక్కువ లిక్కడ సాగి రావు, ఈ
చనవులు కాన రా వచట, జాతియు భూతియు కాఁపు గావు ను
మ్మనిఁ దలపడ్డఁ బొందునుతు లన్నలు, దమ్ములు నంట సాగునే?

తీఁపురముల్ ఘటింపఁ దగు దేబెలుఁ గాలము ప్రాపుగల్గ, నీ
పూఁ పటు చెల్లెఁ గాక! మగపోడిమియే, కను బ్రామి సంపదం
నోడిడినేత; సాధుగురు దూషణ మూరక చన్నె? కష్టముల్
గాఁపురముండునే? పగలు గల్గదె? రాతిరి యట్టె యుండునే ?

భండన మన్న భానుసుతుబాహుబలం బాకకొండఁ జేసి యా
తండు గలం డటంచు బలదర్పమునం గడు విష్టవీఁగె దా
ఖండలసూతికీ వారునిఁ గా దనిపించి వరంబుఁ గొన్నశ్రీ
గాండిన ధన్వితీ నరకఖండను నెచ్చెలి కడ్డు గల్గునే?

తులువతనానఁ బె న్నొటవితోఁ దల గోఁకొనం దలంచె దా
బలరిపుసూతి విక్రమవిపాకము గోగ్రహణంబునాఁ డవే
తెలిసియుఁ, బాండవేయబలదీప్తదవానలకీలం గటా
శలభముభంగిఁ బిట్టుటక జాల్ముడ వందురు కారవేశ్వరా.

అగ్గాండివి యొకండ నిష్ఠురరణవ్యాపారపారీణుడై
పగై ల్వల్కు సుయోధనున్ ఘనచమూప్రాగేనరుం బోరిలోఁ
బెగ్గిల్లం దురప్లింజేసె నిదె, రేపే క్రీడిపై నెత్తిపో
సిగ్గేలా యిసుమంత లే దనుచు నిక జీకొట్టరే భూజనుల్.

ధర్మసంభవుక్రోధదావాగ్ని దరికొని యేఁచి నీసేన దహించునపుడు
భీముగదాభీలృపుతరప్రవాతి నీ వక్షుఃస్థలము బీటవాటునపుడు
గాండివనిర్ముక్త ఘనశిలీముఖపంక్తి నీదుమర్మము లంటి నెగడునపుడు
మాద్రేయభుజ విక్రమాభీలశక్తి విజృంభించి నిన్నుఁ గారించునపుడు
పాండవకృపాణ దారుణ పన్న గాళి-చెలఁగి నీప్రాణవాయు వాసించునపుడు
తెలిసెదవు నాడు విహితోపదేశఫలము-నేఁడు రుచియించునే నీకు నాఁడు గాక.

పే రం టం

సూరి అయ్యగారు చివర కూర్చుని కాళ్లు వేళ్లాడవేసుకొని ఊపుతూ, ఎదురుగుండా గడ్డి వేస్తున్న మేకపిల్లల కేసి చూస్తూ పాడుకుంటోంది.

“అమ్మా నాకు తలదువ్వే
కాళ్లకు గజ్జలు కట్టవస్తే
పేరంటానికి పెడతాను
కాళ్లకు పసుపూ పూస్తారు
చుట్టూ పారాణి పెడతారు
శనగల వాయనం ఇస్తారు
అప్పుడు ఇంటికి వస్తాను;
పశువులు ఇంటికి వచ్చాక
పాలూ బువ్వా తింటాను.”

సూరి తెల్ల పువ్వుల ఎర్రపరిగి కట్టుకొంది. తెల్ల జుబ్బ తొడుక్కొంది. మెడలో ఒక చిన్న కాసులపేరు ఉంది. కాళ్లకు వెండికడియాలూ

పెట్టుకుంది. చేతులకి బంగారం మురుగులున్నాయి. అప్పుడే తలదువ్వకొని కాటుకా బొట్టూ పెట్టుకొంది.

ఇంట్లో వాళ్లమ్మ వాళ్ల చెల్లాయి లిద్దరికీ తలదువ్వతోంది. సూరికి ఎనిమిదేళ్ల వయస్సు. చామనచాయగా, బక్కపలచగా ఉంటుంది. అనలు సూరిపేరు సూర్యకాంతం. తను బళ్లో చదివీ రెండోవాచక పుస్తకం మీద ‘సూరే కాంతం’ అని తన పేరు వ్రాసుకొంది. అనలుపేరు సూర్యకాంతం అయినప్పటికీ వాళ్లమ్మ దాన్ని ఎప్పుడూ ‘సూరి’ ‘సూరి’ అని పిలుస్తూవుంటుంది. వాళ్లమ్మ పిలవడం చూచి వాళ్లనాన్న కూడా సూరి సూరి అనే పిలుస్తూఉంటాడు.

వాళ్లమ్మ వంట చేసుకొనే టప్పుడూ, నీళ్లకు వెల్లివచ్చడూ సూరి తన చెల్లెళ్లనిద్దరినీ అడిస్తూ ఉంటుంది.

ఆవేళ పేరంటానికిని అందరూ ముస్తాబు అవుతున్నారు. ముందుగా సూరి ముస్తాబై అరుగు మీద కూర్చుని పాట పాడుకొంటూ ఉంది.

ఇంతట్లోకే గుమ్మంలో నిలబడి ఒకపిల్ల

“సూరీ సూరీ చుంచెలక

మా ఇంటి కొస్తే మంచెలక

సూరీ సూరీ చుంచెలక

మా ఇంటి కొస్తే మంచెలక”

అని పాడుతూ చేతులు తట్టుతూ నవ్వుతూ సూరిని ఉడికించింది.

ఈ పిల్ల నీతి.

నీతి అసలు పేరు సీతారాముడు. వాళ్ల నాన్నా అమ్మా ముద్దుకోసం నీతి అని పిలుస్తూ ఉంటారు. నీతికి ఆరేళ్ల వయస్సు. తీరైనమఖము. చేరెడేసి కట్ల. ఎర్రగా ఉంటుంది. కొత్త తెల్లపరికిణీ కట్టుకొని, పువ్వుల చొక్కా తొడుక్కొని, గళ్లరుమాలు చేత్తో పట్టుకొని పేరంటానికి సిద్ధంగా ఉంది.

నీతికి మెళ్ళో చిన్న కంటే, చేతులకు గాజులూ, కాళ్లకు కడియాలూ ఉన్నవి. అందాకా వాళ్లమ్మ కాసులపేరు మెళ్ళో వేసుకొంది.

“సూరీ సూరీ చుంచెలక

మా ఇంటి కొస్తే మంచెలక”

అని నీతి సూరిని చూచి అనడం సూరి విని మూతి ముడిచి, “అమ్మతో చెప్పనా” అంది.

“చెప్ప నాకేం భయమా ఏమిటి?”

“నరే లే జ్ఞాపకం ఉంచుకో; నిన్ను పేరంటానికి తీసుకొని వెళ్లుతానేమో ఉండు” అంది సూరి.

“నేను అమ్మతోనే వెళతాను” అంది నీతి.

సూరి నవ్వి “నేనుమాత్రం అనలే ననుకున్నావా ఏమిటి” అని,

“నీత పీత

ముంజకాయ మూత

కొడవ లెట్టి కోత

నీత పీత

ముంజకాయ మూత

కొడవ లెట్టి కోత”

అని నీతిని ఉడికించడం మొదలుపెట్టింది. నీతికి ఉడుకుబోత్తనం వచ్చి, “అమ్మా, చూడవే, అక్కయ్యా” అంది.

“నన్నెందు కనాలి ముందు” అంది సూరి.

“నన్నెందుకు పేరంటానికి తీసుకెళ్ల నన్నావు?” అంది నీతి.

“చూశావా, చూశావా అబద్ధాలు. ముందు నేను తీసుకెళ్ల నన్నానా?”

నీతి నవ్వి పారిపోయింది. ఇంతట్లోకే ఇంతలోంచి మూడేళ్ల కన్నపిల్ల వచ్చి సూరి వెనక్కాల నిలబడింది. దీనిపేరు వెంకి. అసలుపేరు వెంకట

రమణ. వాళ్ల అమ్మా నాన్నా వెంకి అని పిలుస్తారు. అంచేత అందరు వెంకి అని పిలుస్తారు. వెంకి పొట్టిగా ఉంటుంది. ఎర్రగా ఉంటుంది.

మెళ్ళోచిన్నికంటెపెట్టుకుంది. చేతులికిగాజులూ, కాళ్లకు కడియాలూ ఉన్నవి. ఎర్రపువ్వులతెల్ల పరికిణీ కట్టుకొంది. పట్టుబాబ్బ తొడుక్కొంది.

బొట్టూ కాటుకా పెట్టుకొని పేరంటానికని
గళ్లరమాలు చేత్తో పట్టుకొని వచ్చింది.

“రావే, వెంకి, ఇక్కడ కూచో” అని సూరి
తన పక్కను వెంకిని కూచోబెట్టుకుంది. వెంకి
పరికిణీ మాసిపోకుండా పొందికగా ఎత్తి పట్టు
కొని సూరి పక్కని కూర్చుంది.

ఇంతట్లోకే నీతి మళ్లీవచ్చి గుమ్మంలో నిలబడి,
వెంకిని చూచి:

“వెంకి డొంకి

ఏడు మూళ్ల దుప్పటి
కప్పుకుంటు చాలదు
కందిపప్పు పచ్చడి
వెంకి డొంకి

ఏడుమూళ్ల దుప్పటి
కప్పుకుంటు చాలదు
కందిపప్పు పచ్చడి.”

వెంకికి పాపం ఉడుక్కోవడం తెలియదు.

“ఎందుకే, గయ్యాలి, దాన్నంటావూ? అమ్మ
తో చెపుతా నుండు” అంది సూరి.

“చెప్పు, చెప్పు, నాకాళ్లకు బంగారు చెప్పులు
కుట్టించు” అంది నీతి.

“అలాగే ఉండు. అమ్మ రానీ” అంది సూరి.

“సూరి సూరి చుంచెలక
మాఇంటి కొస్తే మంచెలక”

అంది నీతి.

“నీత పీత

ముంజకాయ మూత

కొడవ లెట్టి కోత”
అంది సూరి.

“వెంకి డొంకి

ఏడుమూళ్ల దుప్పటి
కప్పుకుంటు చాలదు
కందిపప్పు పచ్చడి”
అంది నీతి.

“నీత పీత

ముంజాయ మూత” అంది వెంకి.

ముగ్గురూ కలిసి ఒకళ్ల కంటే ఒకళ్లు గట్టిగా
అనడం మొదలుపెట్టారు.

“అన్నా, అన్నా, ఏమిటరా ఆ అల్లరి” అంది,
లోలనుంచి వాళ్లమ్మ.

“చూడవే అమ్మా మరి. నేనూ వెంకి ఇక్కడ
కూచుంటే ఈనీతి” అంది సూరి.

“అవునే నీతీ” అంది వాళ్లమ్మ.

“కాదే, అమ్మా. నన్నే ముందస్తుగా అందే
సూరి” అని నీతి నవ్వింది.

“సూరీ, నువ్వుకూడా అల్లరి చేస్తున్నావా”
అంది వాళ్లమ్మ.

“కాదే అమ్మా. నీతి, అన్నీ అబద్ధాలే. నేను
ఇక్కడ కూచుంటేను, తనొచ్చి నన్ను సూరీ
సూరీ అందే” అంది సూరి.

“లేదే అమ్మా అన్నీ ఉత్తమాటలే” అంది
నీతి.

“మరి వెంకి నెందుకన్నావు” అంది సూరి.

“వెంకి నన్నెందు కంది, మఱి” అంది నీతి.

“పాపం. అదండా, ముందర నువ్వన్నావా. అబద్ధా లాడితే ఆడపిల్లలు పుడతారులే” అంది సూరి.

“నీకే అందరూ ఆడపిల్లలు పుడతారు” అంది నీతి.

“ఊరుకోరు గదూ, వస్తున్నా ఉండండి” అని వాళ్లమ్మ కేకేసింది.

అందరూ ఊరుకొన్నారు. వాళ్లమ్మకూడా ముస్తాబై వచ్చింది. నీతి మెళ్ళో కాసులపేరు తన మెళ్ళో వేసుకొంది.

“అబ్బయీ, మే మొచ్చిందాకా ఇంటి దగ్గర ఉంటావు కాదూ” అని వాళ్లమ్మ వాళ్లన్నతో చెప్పి పేరంటానికి బయలు దేరింది.

వాళ్లమ్మ ముందు నడుస్తోంది. ఆవిడ వెనకే సూరి నడుస్తోంది. సూరి కుడిచేయ్యి నీతి పట్టుకుంది. ఎడమ చేయ్యి వెంకి పట్టు కొంది. “ఎత్తుకోనా వెంకి” అంది వాళ్లమ్మ. “నే నడుతా” నంది వెంకి. అందరూ కలిసి అవతల వీధిలో ఇంటికి వెళ్లారు. వాళ్లింట్లో వాళ్లమ్మాయి పుట్టిన రోజు. ఆ అమ్మాయికి రెండోపడు. తలంటి నీళ్ళోసి పట్టు చొక్కా తొడిగి ముస్తాబు చేసి కుర్చీలో కూచో బెట్టారు. పేరంటాళ్లందరూ వచ్చారు. సూరి, నీతి, వెంకి ఆ అమ్మాయికేసి చూస్తూ నిలబడ్డారు.

ఆ అమ్మాయి తల్లి పేరంటాళ్లందరికీ పసుపు పారాణీరాసింది. సూరికి నీతికీకూడా రాసింది. వెంకికి చిన్నపిల్లని రాయకపోతే సూరితో

చెప్పి రాయించుకొంది.

తరవాత ఆ అమ్మాయికి అందరూ కలిసి హారతి ఇచ్చారు. హారతిపల్లెం నీతి వెంకి కూడా పట్టుకుంటామని పట్టుకొన్నారు. పేరంటాళ్లు మంగళారతిపాటలు పాడారు. సూరినికూడా పాడమన్నారు గాని సూరి సిగ్గుపడి పాడింది కాదు. తరవాత అందరికీ శనగల వాయనం, తాంబూలం ఇచ్చారు. నీతికి వెంకికీ కూడా ఇచ్చారు. నీతి శనగలూ, వెంకి శనగలూ సూరి మూటలు కట్టిపెట్టింది. తన శనగలు కూడా మూట కట్టుకొంది. తరవాత వాళ్లందరూ ఇంటికి ప్రయాణమయ్యారు. “అమ్మా, మన వెంకి కప్పుడే పుట్టిన రోజు” అంది నీతి.

“శ్రావణమానం” అంది వాళ్లమ్మ.

“అమ్మా, వాళ్లమ్మాయి మరి మన వెంకిలాగ నడవలే దేమే” అంది సూరి.

“వాళ్లమ్మాయి మన వెంకి కన్న చిన్నది కాదుటే” అంది వాళ్లమ్మ.

“అమ్మా, నన్నెత్తుకోవూ” అంది వెంకి.

“రా, అమ్మా, రా. ఎత్తుకుంటాను రా. ఎంత దూరం నడిచిందో నా చిట్టితల్లి” అంది వాళ్లమ్మ.

“అమ్మా నన్ను కూడా ఎత్తుకోవూ” అంది నవ్వుతూ నీతి.

“నిన్ను కూడా ఎలా ఎత్తుకోనే? ఆ మాత్రం నడవలేవుటే” అంది వాళ్లమ్మ.

అందరూ వాల్లింటికి చేరారు. వాళ్ల నాన్న గారుకూడా అప్పుడే కచేరీ నుంచి ఇంటికి వచ్చారు.

“నాన్న గారికి కాళ్లు కడుక్కోవడానికి నీళ్లియ్యవే సూరీ” అంది వాళ్లమ్మ.

సూరికంటే ముందుగానే నీతి పరుగెత్తుకు వెళ్లి వాళ్ల నాన్న గారికి నీళ్లు తీసుకువచ్చి ఇచ్చింది. వెంకికూడా చిన్ని చెబుతో వాళ్ల నాన్న గారికి నీళ్లు తెచ్చిపెట్టింది.

“వెంకి మీకు కాళ్లు కడుక్కోవడానికి నీళ్లు తెచ్చింది చూశారా” అంది వాళ్లమ్మ.

వాళ్ల నాన్న గారు “నువ్వు తెచ్చవుటే వెంకి” అని వెంకిని ఎత్తుకొని ముద్దెట్టుకొన్నారు.

“నాన్నా, నాన్నా, మేమేం, పేరంటానికి వెళ్ళి శనగలు తెచ్చాం” అంది సూరి.

“మీ అమ్మ అన్నం వండుతుంది గాని నువ్వు శనగలు నేతిలో వేయించి ఉప్పు కారం చల్ల గలవా” అన్నాడు వాళ్ల నాన్న.

“వేయిస్తా వేయిస్తా” అని సూరి సంతోషాన్ని గంతులేసింది.

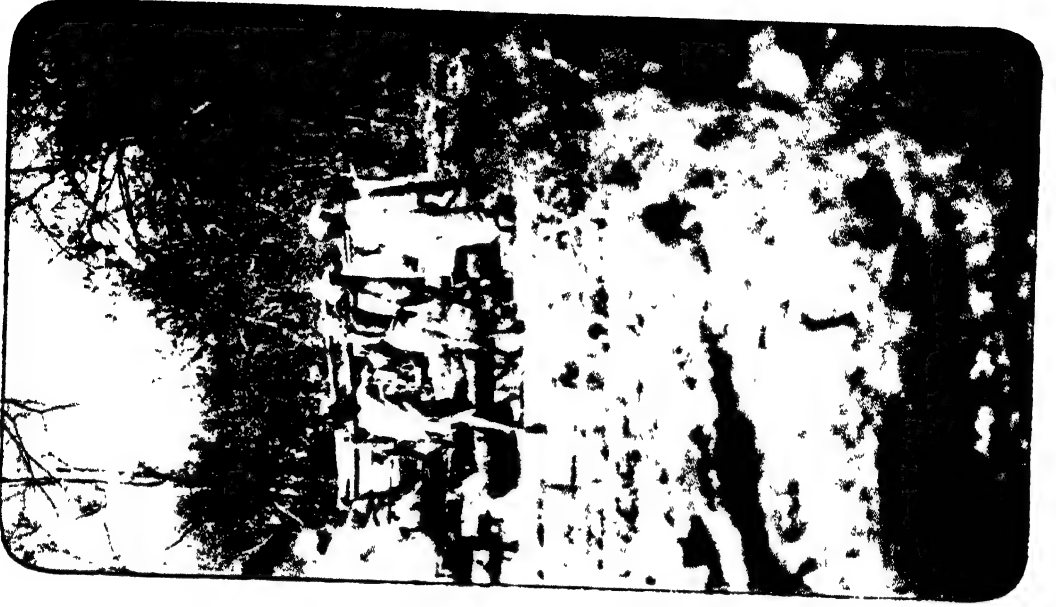
“అదెందుకూ? చెయ్యి కాల్చుకొంటుంది. నే వేయిస్తాను లెండి” అంది వాళ్లమ్మ.

“చెయ్యి కాల్చుకోను, నాన్నా, నే వేయించొద్దూ” అంది సూరి.

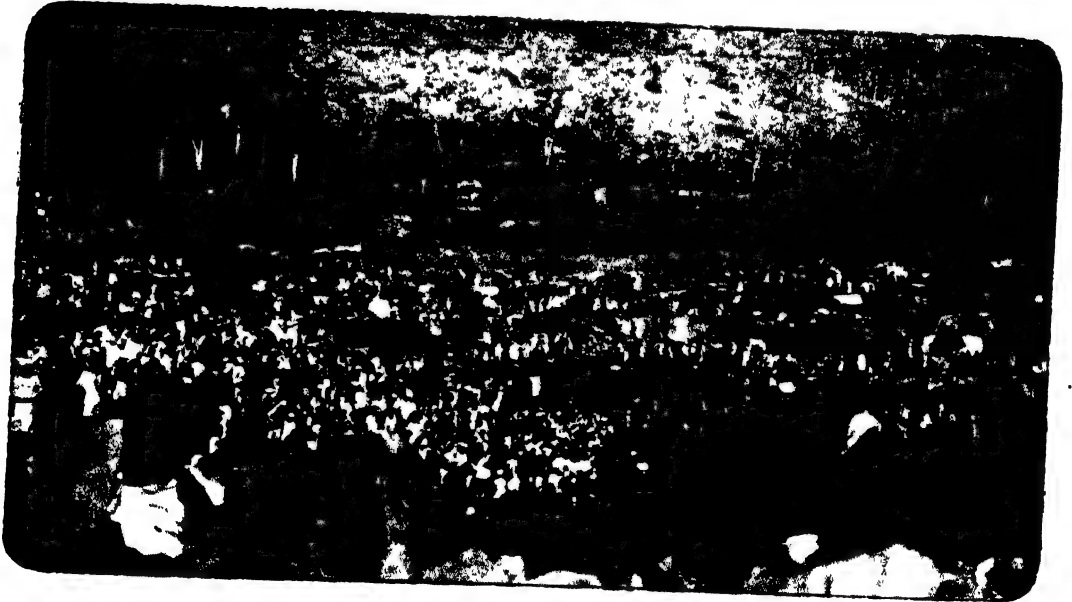
“దాన్ని వేయించనియ్యవే, పాపం” అన్నాడు వాళ్ల నాన్న.

“సరే మీ ఇష్టం” అంది వాళ్లమ్మ.

నీతి వెంకి పక్కనే కూచున్నారు. సూరి కుంజటి మీద శనగలు వేయించింది. అందరూ అన్నాలు తిన్నాక సూరి వేయించిన శనగలు ఫలారం చేశారు. ఎంత నిద్ర వచ్చినా వెంకి నిద్ర పోకుండా ఆగి శనగలు తిని మరి నిద్ర పోయింది. సూరీ నీతి ఒక మంచంమీదే పడు కొన్నారు. కథలు చెప్పకుంటూ నిద్రపోయారు. వెంకి వాళ్లమ్మ దగ్గర నిద్దరోయింది.

౭. పాతాళగంగనుండి మల్లికార్జునదేవాలయమునకు ఎక్కు- మార్గము

౮. పాతాళగంగ-తైర్థికుల నీరాటము
ఒకటవ పృథ్వీ

౯. పాతాళగంగ-తైర్థికుల నీరాటము
రెండవ దృశ్యము

౧౦. పాతాళగంగ-తైర్థికుల నీరాటము
మూడవ దృశ్యము

చీట్టకోభల

రుబ్బుగుండు

అనంగనంగా ఒకవూరు. ఆవూళ్లో ఒక్కటే బ్రాహ్మణులు. ఆయిటాయన చాలా మంచివాడు. ఆయన పెండ్లాము చాలా కఠిన రాలు. ఊపిరిపోతూన్నా కూడా ఎవరికీ ఇన్ని మంచినీళ్లైనా పోసేది కాదు.

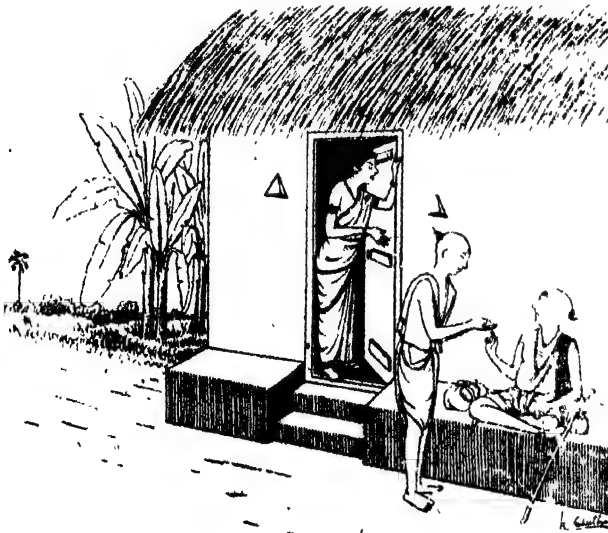
ఒకనాడు ఝాంపొద్దు అయింది. అప్పుడో ముసలాయన ఎక్కణ్ణువో ఎక్కడికో పోతూ ఎండెక్కినందువల్ల గుంక పోలేక ఆవూళ్లో

లిచి భోంచేసిపోదామని వాళ్లింటికివచ్చి వాకి టిలిన్నెపైన 'ఇళ్ళబ్బ' అని కూచున్నాడు. ఇంటాయన వాకిట్లోకివచ్చి ఈ ముసలాయన్ను చూచి మగ్నాడచేసి 'అయ్యా, లేచి స్నానం చేయండి. భోంచేసాము' - నిచెప్పి తాను స్నానానికి పోయినాడు

ఇంటామె యీసంగతింతా తలుపు మకు గుస నిలుచుకొని వినింది. ఎట్లయినా ముస

లాయన్ను అన్నంపెట్టకుండా పంపే యూనిచూచింది ఇంకామంగిట్లో వుండే రుబ్బురోలుకు రుబ్బుగుండుకు సుపుపూసి కుంకంబాట్లుపెట్టి అటుం తిలూ పూలూ పెట్టింది. రోట్లో నానగోసిన మినపపప్పుపోసి రుబ్బు తూడ్జింది.

ఇంతిట్లో ముసలాయన స్నానం చేసివచ్చాడు. ఇదంతా చూచాడు. ఏమిటని ఆమెను అడిగాడు. 'అయ్యా, ఏంజెబుదును! ఝాంపొటాయన ఎప్పుడూ ఏవో మంత్రాలు చెప్పి కుంటూవుంటాడు. ఇట్లా ఎవరియినా

'అయ్యా లేచి స్నానం చేయండి. భోంచేసాము'

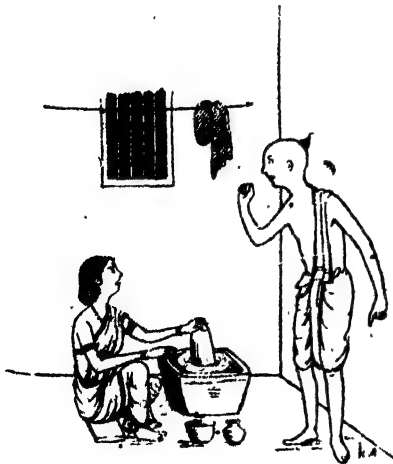

మీవాంటివాళ్లువస్తే భోజనానికి నిలవమంటాడు. నన్ను ఇట్లా చేయమంటాడు. తర్వాత తాను

ఏమిటని ఆమెను అడిగాడు.

వచ్చి యీ రుబ్బగుండును తీసుకొని తలపగల గొట్టావుంటాడు. ఎక్కో ఇట్లా అయినాయి. ఇవీరహస్యం. తాతయ్యా! పెద్దవాడవు. నీపైన నాకు జాలివేస్తుంది' అని ఆమె అన్నది.

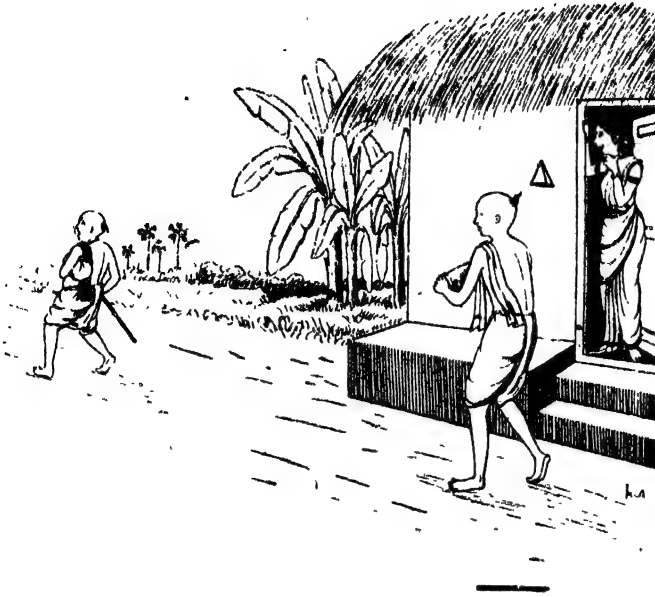
మడసంచి చంకలో పెట్టుకొని పరుగెత్తిపోయినాడు.

ఆమాట వినేటప్పటికి ముసలాయనకు తారు పుట్టింది. భోజనం లేకపోతే పోయింది, బతికి పోతే చాలనుకొని మడిసంచి చంకలో పెట్టుకొని పరుగెత్తిపోయినాడు. ఆమె పిండిరుబ్బ కుంటూ వుట్టింది.

కొంత నేపటికి ఇంటాయనవచ్చి 'ముసలాయన ఇంకారాలేదా' అని ఆమె నడిగాడు.

'చాలైడి! మహా మంచిబ్రాహ్మణ్ణి సంపాదించారు. నేనేదో మొక్కుబడికోసం పూజచేసి పిండిరుబ్బకొంటూవుంటే రుబ్బగుండు నాకిస్తేనేకాని భోజనానికివుండనన్నాడు. నే నివ్వనన్నాను. ఆయనపోయినాడు. ఎవరయినా భోజనం పెడతారుగాని ఇంట్లో వస్తువులు గూడా ఇచ్చేస్తారా' అని ఆమె చెప్పింది.

'అయ్యో వెజ్టిదానా, ఆ ముసలాయన ఇంతయెండలో వస్తుపోయి బతుకుతాడా? ఆయనచస్తే ఎంతపాపం! రుబ్బగుండు ఇచ్చేస్తే ఏంపోయింది!' అని రుబ్బగుండును తీసుకొని ముసలాయన కిచ్చి భోజనానికి పిలుచుకొద్దామని బయలుదేరి వాకిట్లోకి పరుగెత్తుకొచ్చాడు. దూరాన ముసలాయన కనపడ్డాడు. 'ఇదుగో నయ్యా రుబ్బగుండగా' అని అరుస్తూ వెంట బయలుదేరాడు. ఈ అరుపును ముసలాయన విని, 'ఓయమ్మా తరుముకొస్తున్నాడురా చంపడానికి, వీడిశిగతరగా' అని మరింతవడిగా పరి

గెత్తాడు అదిచూచి ఇంటాయన
కూడాపరిగెత్తాడు. మునలాయన
మరీ పరిగెత్తాడు. ఇంటాయన
ఇంకాపరిగెత్తాడు. ఇట్లా ముందు
అయినా. వెనక ఈయనా ఇంకా
పరుగెత్తుతూనేవున్నారు మనం
ఇంట్లోనే ఉండిపోయాం.

‘మనోహరం’

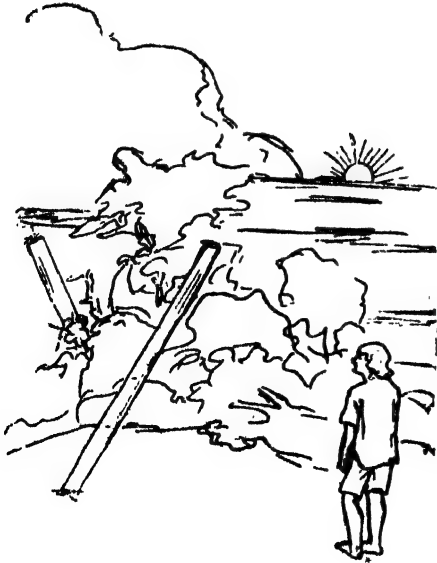
పిల్లల పాటలు

నోపరాజు రాజన్నగారు

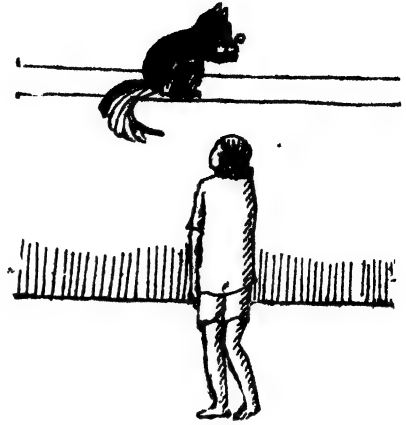
౧
ఊములు మెఱుములు - ఉటాపురీగలు
గారీకొయ్యలు - గంధపు చెక్కలు

మేలీమొగ్గలు - మెల్లనిచూపులు
చల్లని సూర్యుడు - చక్కగ కదలెన్.

౨
కాకీకాకీ కలవలకాకీ
కాకినివట్టుకెళ్లి గంగలా ముంచి

గంగా నాకు గంధమిచ్చి
గంధం పట్టుకెళ్లి ఆవుకు రాసి
ఆవు నాకు పాలు ఇచ్చి
పాలు పట్టుకెళ్లి అమ్మ కిచ్చి
అమ్మ నాకు జన్ను పెట్టి
జన్ను పట్టుకెళ్లి అయ్యవారికిచ్చి
అయ్యవారు నాకు చదువుచెప్పి
చదువు పట్టుకెళ్లి మామకిచ్చి
మామ నాకు పిల్ల నిచ్చి.

3

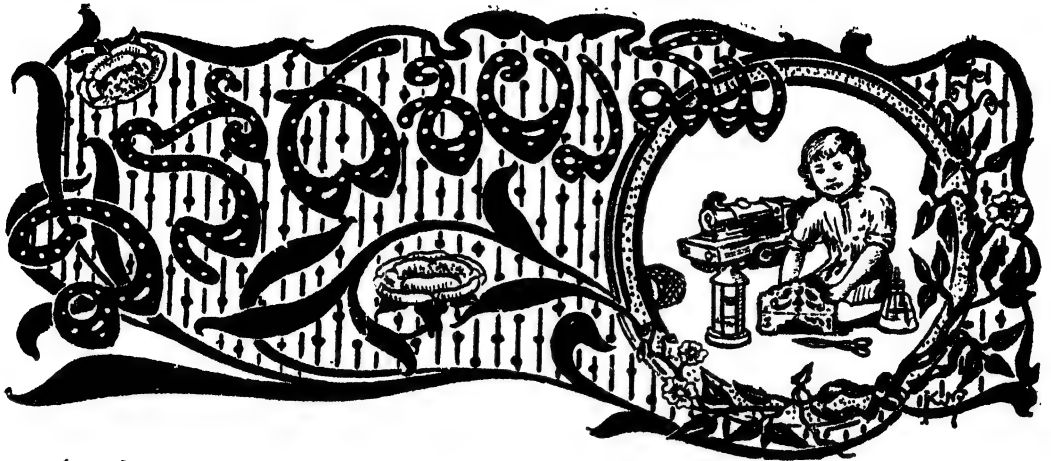
ఉడత ఉడత హూత్
ఎక్కడ కెళ్లావు హూత్
సంత కెళ్లాను హూత్
ఏమిటి దెచ్చావు హూత్
కజ్జం దెచ్చాను హూత్
ఎవళ్ల కిచ్చావు హూత్

అమ్మ కిచ్చాను హూత్
ఎక్కడ తన్నింది హూత్
ఎక్కలా తన్నింది హూత్
ఎక్కడ పడ్డావు హూత్
పొయ్యిలా పడ్డాను హూత్
ఎక్కడ కాలింది హూత్
మీసం కాలింది హూత్.

మా వ్యాస కర్తవ్యము

వ్యాసములు చిన్న సైబా కాగితములపై ఒకవైపున మాత్రమే విశిష్టములతో బంతులు
దూరదూరముగా, దిద్దుబాట్లు లేకుండా, తిన్నగా వ్రాసి వర్ణక్రమమునను తప్పలు లేకుండా
మా కొని పంప వేడికోలు. లేకున్న ముద్రణకార్యములయందు మిగుల కష్టము కలుగుటయే
కాక తప్పలుకూడ నిలిచిపోవునని మనవి.

సంపాదకుడు, 'భారతి'.

బొమ్మ సామానులు

కొ. నరసింహాచారి గారు

అట్టలతో ననేకవిధములగు బొమ్మసామానుల (Toy Furniture)ను చేయవచ్చును. ఇప్పుడిచ్చట చెప్పబడు సామానులను తెల్లటి యట్లతో చేసిన యెడల అందముగా నుండును. తెల్లటి యట్ల బ్రౌను అట్లకన్న నునుపుగను, సులభముగా విరుగునది కాకయు నుండును. ఏ యట్లతో చేసినను, సామానులు పూర్తియైన వెంటనే మూలలందు ఇతరవిధములగు రంగుకాగితముల నతికించిన యెడల మఱిత యందముగా నుండును. 'టీపాయి' అను చిన్న బల్ల (Tea poy) బీరున మొదలగు సామానులను చేయువిధము ఈవ్యాసమున చెప్పబడును.

సామానులను చేయుటకు పూర్వము, వాటిని చేయుటకు అనుకూలించు భౌమిక (plans) లు, సమచతురముల (Squares) పై నాధారపడి యుండునట్లుల వ్రాయబడి యున్నవి. ప్రతివస్తువుయొక్క భౌమిక (Plan) యు కొన్ని చతురములవలన నేర్పడియున్నది. ఈ

చతురములన్ని సమపరిమాణము గలవియై యున్నవి.

టీపాయి అను బల్ల (Tea poy)

ఇది రెండు అట్టముక్కలతో చేయబడుచున్నది. ఒకటి వైపలకగాను, (చిత్రము 1. కఖగఘ), రెండవది స్తంభముగాను (చిత్రము 2. తథదధ) ఏర్పడుచున్నవి.

పై పలక

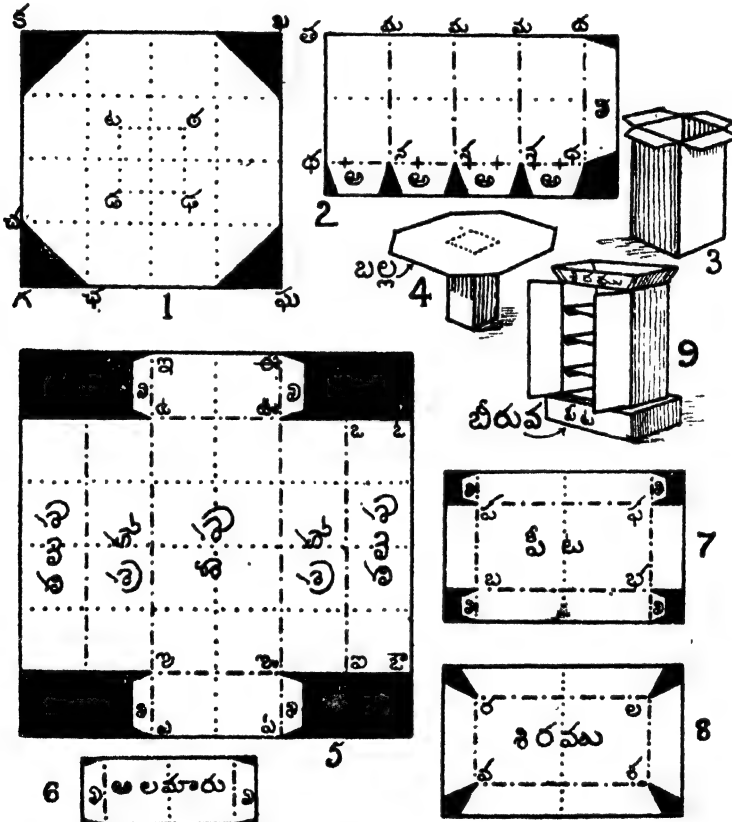
8" X 8" వైశాల్యముగల అట్టను దీసి కొని, దాని, నిడివి వెడల్పులను నాలుగు సమభాగములుగా భాగించి ఆభాగములనుండి నిలువుగను, అడ్డముగను రేఖలను వేసినయెడల 2" X 2" వైశాల్యముగల చిన్న సమచతురములు (Squares) పదునా తేర్పడును. (చిత్రము 1 యందు చుక్కలగీతలతో విభజింపబడిన చతురములను చూడుడు). పిమ్మట కఖగఘ అను అట్టయొక్క మూలలందు గల నాలుగు చిన్న చతురములందును చ ఫ వ లె వ్యాసముల (diagonals) ను వ్రాసి, నల్లనిపూతతో చూప

బడిన భాగములను కత్తిరించి తీసివేయవలెను. పిమ్మట ద ధ అను వెడల్పు ప్రక్కయందును అర పిమ్మట మిగిలెడి యట్ట ఎనిమిదిప్రక్కలు గల యంగుళమువెడల్పుగాగల భాగమును గుర్తించ దైయుండును. ఇదియే బట్టయొక్క వైభాగ మగును.

పాదము లేక స్తంభము

మఱియొక యట్టను దీసికొని దానిపై చూడుడు.) ఈ అట్టయందు త మ ధ న అనునది 8" X 4" వైశాల్యము గల దీర్ఘచతురము

స్తంభముయొక్క యొక ప్రక్క య గు ను. (చిత్రము 2. అ,అ,అ,అ, అను భాగములను చూడుడు.) ఈ అట్టయందు త మ ధ న అనునది

(Rectangle) ను వేయవలెను. దాని నిడివిని ఇట్టివి నాలుగుప్రక్కలు కలవు. ఈ ప్రక్క నాలుగు సమభాగములుగను భాగించి రేఖలు లన్నియు ఒకేప్రక్కగా మడువవలసినవి గాన, వేసినయెడల 2" X 2" వైశాల్యము గల చతుర అట్టయొక్క యొక ముఖముననే మ న వంటి ములు 8 వచ్చును. (చిత్రము 2, త ధ ద ధ). గొలుసు గీతల (Chain lines) వెంబడి సగము పిమ్మట ధ ధ అను నిడివిప్రక్కయందును లోతునకు అట్టను కోయవలెను. అనగా అడు

గంట కోయరాదు. క్రిందనుండు నాలుగుఅతుకు ముక్కలును పెనుకప్రక్కకు మడువవలసినవి కాన అట్టయొక్క పెనుకముఖమున (Reverse) అడుగంట కోయవలెను. ఇట్లు కోసి మడిచిన యెడల చిత్రము 3 నందు చూపిన రీతిని స్తంభ మేర్పడవలెను. ప్రక్కలన్నియు లోవైపున కును, అతుకు తునుకలన్నియు క్షేలిప్రక్కకును మడువబడి యున్నవి. పిమ్మట స్తంభమును, చిత్రము 1 యందుగల పలకపై ట ౪ డ డ అను మధ్య చతురముపై నుంచి అతుకుతునుకల మూలమున రెంటిని అతికించవలెను. అప్పుడు చిత్రము 4 నందు చూపబడినరీతి బల్ల పూర్తి యగును.

బీరువ

12" X 12" వైశాల్యముగల అట్టను దీసి కొని దానిపై చిత్రము 5 నందువలె 36 చతురములను వేయవలెను. ఒక్కొక్కప్రక్కను ఆఱుభాగములు చేసి గీతలు వేసినయెడల ఈ చదరము లేర్పడును. ఇందు నల్లని పూత (Shaded) పూసిన భాగములను కత్తిరించి తీసి వేయవలెను. ఇ ఈ ఉ డా పై భాగమును, ౧ ౧౧ ౨౨ అడుగుభాగమును అగును. వాటి కిక్కుప్రక్కలను అ, అ, అను అతుకు తునుకలుండవలెను. ఉ డా ౧ ౧౧ అనునది పెనుక ప్రక్క లేక వీపు అగును. దీనియందు 8 చదరములు కలవు. తక్కిన భాగములందు చిత్రమున జూపిన రీతిని ప్రక్కతలుపు వీటిని గుర్తించి వీటిని వేరుపఱచు గొలుసురేఖలమెంబడి

నగము లోతునకు గోయవలెను. గొలుసు రేఖలుండెడి తక్కిన భాగములనుగూడ నగము లోతునకే కోయవలెను. పిమ్మట చిత్రము 7 నందు జూపబడిన రీతిని బీరువకు పీటయును, చిత్రము 8 నందు జూపబడినరీతిని శిరము (top) ను చేయవలెను. పీటకును, శిరమునకును గల చతురములు, కొంచెము పెద్దవిగా నున్న యెడల నవి బీరువయొక్క పె భాగము క్రింది భాగములకన్న కొంత విశాలములై యుండును. చిత్రము 5 నందలి ప్రతి చిన్నచదరమును 2" X 2" అయినయెడల చిత్రము 7, 8 లందు గల చిన్న చదరములు 2½" X 2½" అయి యుండవలెను. పీటయొక్క ప్రక్కలను వంచి అతుకు తునుకల నహాయమున నతికించిన యెడల నొకతొట్టిగా నేర్పడును. దానిని బోర గిలవేసి దానిపై బీరువను నిలువజెట్టవలెను. శిరముయొక్క ప్రక్కలను పైకివంచి మూల లందు ప్రత్యేకముగా కాగితపుముక్కలతో నతికించి చిత్రము 9 యందు జూపినరీతిని బీరువ పై భాగమునందు అమర్చినయెడల బీరువ పూర్తి యగును.

అలమారు

చిత్రము 5 నందు గల చిన్న చదరములు (ఒక్కొక్కటి 2" X 2") రెండుగల అట్టముక్కలను మూటిని కత్తిరించవలెను. వాటికి రెండు కొనలయందును అతుకు తునుకలను మఱువ కూడదు. ఈమూడు అట్టలను బీరువయందు మూడు అలమారులుగా నమర్చి యతికించ వలెను.

గగనభరద్వాజము

సెట్టి లక్ష్మీనరసింహముగారు (కవితాసమితి)

(Wordsworth's "To the Skylark".)

స్వర్గగాయకా, గగననంచారి, నీవు
ధరను నిరసించునే, దుఃఖభరిత మగుట?
లేక, నిను నీడు తెక్కలు పైకి బజప,
మానసంబును దృష్టియు మంచు పడిన
నేలమీది నీ గూటిపై నిలిచియున్నా?
కడలుచున్నట్టి తెక్కలు కుదురుపజచి,
పాట చాలించి, నీ వల గూటియందుఁ
బడుచునుండువు గద కోర్కీ పొడమినపుడు!
తెగువ గల యోయి గాయకా, యెగురుము కను
మేర కొనకె గా, కింకను మీది కెగురు!
ప్రీతిజనిత మైనట్టి నీ గీతరవము
నీడు ప్రేమాస్పదులకును నీకు నడుమఁ

దెగని బంధమై, భువికిని మిగుల రక్తిఁ
గూర్చు; సట్లయ్యుఁ జిగురుటాకుల నొనఁగు వ-
సంతు తోడ్పాటు లేకుండ స్వయముగానె
పాడుచుండువు, నీ దెంతభాగ్యమొ కద!
వడులుము పికాదులకు గుఱ్ఱ వనుల మఱుఁగు;
మహితదివ్యప్రకాశంబై మఱుఁగు నీకు!
అచటినుండి యంతకు మించినట్టి దివ్య-
మైన మధురస్వరప్రవాహమును గ్రుమ్మ-
రించుచుండువు నీవు ధరితిమీఁద;
జ్ఞాని పగిలె బై కెగురుటే కాని, ప్రక్క-
ప్రక్కలకుఁ బోవు; స్వర్గప్రపంచములను
విక్రమగు ప్రేమఁ జూతు వీ వొక్కరితీ!

“ఈవు చింతామణివి గదే పూవుబోణి!”

హలతి! నీనమ్మముపూర్ణచంద్రోదయ
మృతివ! నీ మోవి సుధాకరమ్ము
రమణి! నీ చూపులు రామబాణమ్ములు
భామామణిరొ! శశిప్రభయె నగవు
క్రావ్యద మాలతీకుసుమాకరమ్ము నీ
కురులనంపద కాలకూట మబల!
కలికి! నీ గళము శంఖద్రావకమ్ము కిం
సరకంత మువిద! నీ సారముసాబగు
ముదిత! కామేశ్వర మోదకమ్ములు కుచ
మ్ములు. నాసిక వసంతిలికము చెలి!

పురాణం సూర్యనారాయణ తీర్థలు గారు

నూఁగారుపన చూడ నాగేశ్వరమ్ము నె
న్నడు మెన్న గగనసుందరము తరుణి!
వనిత! నీమైచాయ కనకసుందరము కా
మాగ్నిసందీపన మ్ముగు విరహము
లలన! నీ పాదముల్ లక్ష్మీవిలాస మా
నందోదయమ్ము నీ, యంగ మపుర!
బౌషధమ్ములపేటికయనువు గాఁగ
నిన్ను ధన్వంతరి సృజించె నిన్నియేల?
అతనుతాపపరీతాత్ము లైనవారి
కీవు చింతామణివి గదే పూవుబోణి

రాధా కృష్ణులు

చిత్రకారుడు : శ్రీ అచ్యుతాచార్యులు.

మన దేశమందలి ప్రస్తుతపు రాజకీయ పరిస్థితుల గమనించుచుండువా రందరు “ఫెడరల్” విధానమున నేమియో తెలిసికొనుటకు తృప్తిపడచుచున్నారు. దీనికి కారణము లేకపోలేదు. మహాత్ముని నాయకత్వమున కాంగ్రెసువారు ప్రారంభించిన నడుపుచుండు ఉద్యమము స్వరాజ్యసంస్థాపనమునకని అందరుఎరిగియున్నారు. కాంగ్రెసుతో నేకీభవించనివారు కూడ “డుమినియం” విధానమునైన మన దేశమందు నెలకొల్పవలయునని చెప్పుచుండిరి. రాండుటేబిల్ నభకు ఇచటనుండి వెల్లిన ప్రతి నిధులందరు “డుమినియం” విధానమును ఏకగ్రీవముగ కోరుటయేగాక అందుకై పాటుబడుట తమ విధి యని గొంతెత్తిపలుకుచుండిరి. ఇట్టి సందర్భములో “స్వరాజ్య” విధానము, “డుమినియం” విధానము మొదలగువాటిని గురించి ప్రశంసించక, “ఫెడరల్” విధాన మను నొక నూతనవిషయమును గురించి రాండుటేబిల్ నభ వా రాలోచింపబూనుకొనుటయు, అందుకై వారొక ప్రణాళికను తయారు జేయుచుండుటయు అనేకులకు వింతగను దుర్గాహ్యముగను ఉన్నది. “డుమినియం” విధానమునకును “ఫెడరల్” విధానమునకును సంబంధ మేమైన కలదా, ఏ కారణముచేత “ఫెడరల్” విధానమున కిప్పు డింతటి ప్రాముఖ్యము కలిగినది

అని చాలమంది ఆలోచించుచున్నారు. “డుమినియం” విధానము నేర్పరచుటకై వెల్లిన ప్రతి నిధులు దానికై పాటుపడక “ఫెడరల్” విధానమును నేదియో ఒక క్రొత్త పరిపాలన క్రమమును తెచ్చిపెట్టి దానిమూలములు మరికొన్ని చిక్కులేమైన కల్పింతురేమో యని భయపడు వారుకూడ కొందరు కలరు. కావున “ఫెడరల్” విధానముయొక్క ముఖ్యలక్షణము లేవియో తెలిసికొనుట దేశక్షేమమును కోరువారందరి కి అత్యవశ్యకము.

“డుమినియం” విధానము

“డుమినియం” విధానమునకును “ఫెడరల్” విధానమునకును ఉద్దేశమందు భేదమున్నది. ఇంగ్లండు దేశమునకును, మన దేశమునకును ఉండవలసిన సంబంధమును నిర్ణయించుటయే “డుమినియం” విధానముయొక్క యుద్దేశము. అట్లుగాక మన దేశమందలి “కేంద్ర” ప్రభుత్వమునకును (Central Government) రాష్ట్ర ప్రభుత్వములకును (Provincial Governments) ఉండవలసిన సంబంధమును నిర్ణయించుట “ఫెడరల్” విధానముయొక్క ముఖ్యోద్దేశము. ఇప్పుడు ఇంగ్లీషు వారు మన దేశముపై సర్వ స్వాతంత్ర్యము కలిగి యున్నారు. మన దేశపు ప్రభుత్వము

వారి చేత జరుపబడుచున్నది. ఆంగ్లేయ సామ్రాజ్యములో చేరిన మరికొన్ని దేశముల స్థితి ఇట్టిది కాదు. కనడా, న్యూఘిండోండు, ఆస్ట్రేలియా, న్యూజీలండు, దక్షిణఆఫ్రికాలు ఈ సామ్రాజ్యములోనివే; కాని, చాలవరకు ఈ దేశములను వానిలోని ప్రజలే పాలించు కొనుచున్నారు. ఇర్రెండుకూడ ఇట్టి స్థితియందే ఉన్నది. పేరునకు సామ్రాజ్యమందున్నను నిజముగ తమేతమ వ్యవహారములను తామే చక్కబెట్టుకొను హక్కును ఈ దేశముల వారనుభవించుచున్నారు. ఈ అర్థము స్ఫురించుటకై ఈ దేశములకు “డుమినియన్” లను పేరు వాడుకలోనికి వచ్చియున్నది. డుమినియన్ విధానమనగా కనడా మొదలగు దేశములు ఆంగ్లేయ సామ్రాజ్యమందెట్టి స్థితియందున్నవో, వాటికిని ఇంగ్లండునకును ఎట్టి సంబంధమున్నదో తెలుపు విధానము. ఆవిధానము గల ఈ దేశములన్నియు సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యము ననుభవించుచుండక పోయినను చాలమట్టుకు స్వాతంత్ర్యమును కలిగియున్నవి. అట్టి స్వాతంత్ర్యము మనదేశమునకుండవలెననియు, ఇప్పటి ఆంగ్లేయ సరియైన శాధికారము పోవలెననియు చెప్పట “డుమినియన్” విధానమును కోరుటయే.

ఫెడరల్ విధానము

ఫెడరల్ విధానమున చర్చనీయ మగు విషయ మిదికాదు. ఇంగ్లండునకును మనదేశమునకును ఉండవలసిన సంబంధమును నిర్ణయించుట దానియొక్క ఉద్దేశము కాదు. మనదేశములోని కేంద్ర ప్రభుత్వమునకును రాష్ట్ర ప్రభుత్వములకును ఉండవలసిన సంబంధములను నిర్ణయించుటయే దానియొక్క ఉద్దేశము. ఇది దేశముయొక్క ఆంతరంగిక వ్యవహారములకు సంబంధించినది. డుమినియన్ విధానము దేశముయొక్క బాహ్యవ్యవహారములకు సంబంధించినది.

ప్రస్తుతపు విధానము

రాజకీయముగ మనదేశమిప్పుడు రెండు భాగములుగా విభజింపబడియున్న దనుమాట అందఱు ఎరిగినదే. ఒకభాగము ఇంగ్లీషువారి సొంతసరిపాలనక్రింద ఉన్నది. దానినే బ్రిటిష్ ఇండియా అని వ్యవహరించుచుండురు. రెండవ భాగము సంస్థానాధీశుల అధీనమందున్నది. బ్రిటిష్ ఇండియాను సరిపాలన సౌకర్యమునకై (1) మద్రాసు (2) బొంబాయి (3) పంజాబు (4) సంయుక్తరాష్ట్రములు (5) బీహారు - ఒరిస్సా (6) బంగాళము (7) ఆసాం (8) మధ్యరాష్ట్రములు అని ఎనిమిది గొప్ప రాష్ట్రములుగా విభజించియున్నారు. వీటిలో ఒక్కొక్క రాష్ట్రముపై ఒక ప్రభుత్వమున్నది; ఆ ప్రభుత్వమందు “గవర్నరు” ముఖ్యస్థానమును వహించి యున్నాడు ఈ ప్రభుత్వములకు “రాష్ట్రప్రభుత్వము” అనిపేరు. ఇవిగాక దేశమంతటిపై మరియొక ప్రభుత్వమున్నది. అందు వైస్ రాయ్ - గవర్నరు జనరలు ముఖ్యస్థానమును వహించియున్నాడు. దీనికే కేంద్ర

(Central) ప్రభుత్వముని పేరు. బ్రిటిషు ఇండియాలోని ప్రతిసునుష్యుడును ఈ రెండు ప్రభుత్వములకు లోబడి యున్నాడు. దేశములోని ప్రభుత్వమును (1) కేంద్రప్రభుత్వము (Central Government) (2) రాష్ట్రప్రభుత్వములు (Provincial Governments) అని విభజించు ఆచారము అన్ని దేశములయందు కనబడుచున్నది. ఇందులో విశేషమేమియులేదు.

కేంద్రప్రభుత్వముగాని రాష్ట్రప్రభుత్వముగాని చేయుపని ఎట్టిదో అందరికి తెలిసియున్నది. ఏవియో కొన్ని విషయముల గురించి చట్టములనుచేయుట, ఆ చట్టములను అమలులోనుంచుట—ఇదియే ప్రతిప్రభుత్వము యొక్క కార్యము. రెండువిధములగు ప్రభుత్వములు దేశమందున్నప్పుడు ఏ ప్రభుత్వము వారు ఎట్టివిషయముల గురించి చట్టముచేయవచ్చునో నిర్ణయించుట అత్యవశ్యకము. అట్టి నిర్ధారణ లేనియెడల ఒకేవిషయమును గురించి కేంద్రప్రభుత్వమువా రొకచట్టమును నిర్మించుటయు రాష్ట్రప్రభుత్వమువారు దానికి భిన్నముగ మరియొక చట్టమును నిర్మించుటయును, ఈ రెంటికిని పరస్పర విరోధముండుటయును, అందుచే ప్రజలకు ఇబ్బందులు కలుగుటయు సంభవించును. ఎవరెవరు ఏయేషనుల చేయవలెనో తీర్మానించుట చాల అవసరము. అందుచేతనే మన దేశములో ఇప్పుడు అట్టి విభజనయున్నది. దేశరక్షణ, సైన్యము, నౌకాదళము, ఆశాశవిమానములు, విదేశవ్యవహార

ములు, ఇనుపదారులు, పోస్టు, టెలిగ్రాఫ్ వ్యాపారములు, వ్యాపారపు సుంకములు, బ్యాంకీలు, చెలామణి (Currency) లో నగు విషయముల గురించి కేంద్రప్రభుత్వమువారు మాత్రమే చట్టముల చేయవచ్చును. వీటిపై రాష్ట్రప్రభుత్వమువారి కెట్టి అధికారములేదు. మునిసిపాలిటీలు, లోకల్ బోర్డులు, ఆసుపత్రులు, విద్య, వ్యవసాయము, సహకారము, త్రాగుడు, భూమిపన్ను, రిజిస్ట్రీషణ, పోలీసు, సామాన్యపు కోర్టులు—లోనగు విషయముల గురించి మాత్రము రాష్ట్రప్రభుత్వములవారు శాసనముల గావింపవచ్చును. ఈ విధముగా రాజకీయ విషయము లన్నిటిని (1) కేంద్రవిషయములనియు (2) రాష్ట్రవిషయములనియు విభజించియున్నారు. రాష్ట్రప్రభుత్వముల వారు తమకై నిర్ణయింపబడిన విషయములందు మాత్రము జోక్యముకలిగి యుందురు. తక్కిన విషయము లన్నియు కేంద్రప్రభుత్వమువారి అధీనమందున్నవి.

కాని ఈవిభజనయందు మరియొక సూక్ష్మమున్నది. ఈవిభజనను చేయువారు కేంద్ర ప్రభుత్వమువారు. అందుచేత వారేదైన మార్పు చేయగోరినయెడల, అట్టిమార్పు చేయకూడదని రాష్ట్రప్రభుత్వమువారు వారిని అడ్డుపెట్టుటకు వీలులేదు. ప్రస్తుతమున “విద్య” రాష్ట్రవిషయములలో చేర్చబడి యున్నది. కాని కేంద్రప్రభుత్వమువారు దానిని అట్టి విషయములందుండి తీసి తమ అధీనమందే

ఉంచుకొనవచ్చును. ఇదిగాక, రాష్ట్రవిషయములలో చేర్చబడిన వాటినిగురించి శాసనములను చేయు అధికారము కేంద్రప్రభుత్వము వారికి లేకపోలేదు. కార్యశాకర్యమునకై వారాపనులను రాష్ట్రప్రభుత్వములకు వదలియున్నారే గాని వారికా విషయములపై అధికారము లేకపోవుటచేత కాదు. రాష్ట్రప్రభుత్వములకు మూగ్రము కేంద్రవిషయములలో ఎట్టి హక్కును, అధికారమును లేవు. వారియొక్క విశేషముకూడ ఈ సందర్భమున గమనింపవలెను. తమకై నిర్ణయింపబడిన విషయములగురించి చట్టములను చేయవలసివచ్చినపుడు కూడ రాష్ట్రప్రభుత్వములవారు కేంద్రప్రభుత్వమువారి అంగీకారమును పొందవలసియున్నది. భూమిశిస్తు విషయము రాష్ట్రప్రభుత్వములకు చెందియున్నను మద్రాసు ప్రభుత్వమువారు దానినిగురించి ఏదైన చట్టము చేయగోరినయెడల వారు మొట్టమొదట గవర్నరు జనరలుయొక్క అంగీకారమును పొందవలసియున్నది. కావున రాష్ట్రప్రభుత్వములవారు చేయవలసిన పనులను నిర్ణయించుటకును, చేయదలచుకొను పనుల యుక్తాయుక్తములను నిర్ణయించుటకును కేంద్రప్రభుత్వమునకు సర్వాధికారము కలదు. అనగా ప్రస్తుతము మనదేశములోని కేంద్రప్రభుత్వమునకును రాష్ట్రప్రభుత్వమునకునుగల సంబంధము యజమానునికిని నౌకరుకునుగల సంబంధమువంటిది. రాష్ట్రప్రభుత్వములకు స్వాతంత్ర్యములేదు. అవి కేంద్రప్రభుత్వమునకు లోబడి పనిచేయు

చున్నవి. పేరునకు రెండుప్రభుత్వములున్నను సర్వాధికారము గల ప్రభుత్వము కేంద్రమధున్నదియే. కావున దీనిని “ఏకైక” (Unitary) ప్రభుత్వవిధానమని చెప్పవచ్చును.

ఫెడరల్ విధానముయొక్క లక్షణములు

ఇట్టి “ఏకైక” (Unitary) ప్రభుత్వమును మార్చి, “ఫెడరల్” లేక “ద్వంద్వ” ప్రభుత్వమును స్థాపించుట కిప్పుడు ప్రయత్నములు జరుగుచున్నవి. ఈప్రయత్నములు సఫలములైనయెడల రాష్ట్రప్రభుత్వములకును కేంద్రప్రభుత్వమునకునుగల సంబంధము మారిపోవును. ఈమార్పుయొక్క స్వరూపమును, దానివలన రాగల మరొకన్ని మార్పులును మనము తెలిసికొనవలెను.

(1) ఇప్పటివలెనే ఫెడరల్ విధానమందు కూడ రాజకీయవిషయములు రాష్ట్రవిషయములనియు కేంద్రవిషయములనియు విభజింపబడును. కాని ఈవిభజనను చేయువారు కేంద్రప్రభుత్వమువారు కాదు. పార్లమెంటువారు చేయుచట్టమునందే ఈవిభజన నిర్ధారణ చేయబడును. ఒకపర్యాయము నిర్ణయింపబడిన విభజనను మార్చుటకు పార్లమెంటుకే గాని కేంద్రప్రభుత్వమున కధికారముండదు. రాష్ట్రవిషయములందు రాష్ట్రప్రభుత్వములు కేంద్రప్రభుత్వమునకు లోబడక సర్వస్వతంత్రము కలవైయుండును. పార్లమెంటువారు చేసిన చట్టమొక్కటియే రాష్ట్రప్రభుత్వములవారిపై అధికారము కలదియగును. కేంద్ర

ప్రభుత్వపు అంగీకారమును పొంది రాష్ట్రవిషయములను గురించి చట్టములచేయు ఆవశ్యకత రాష్ట్రప్రభుత్వముల కుండదు. కావున ఫెడరల్ విధానములో ప్రతిరాష్ట్రప్రభుత్వము కొన్ని (అనగా రాష్ట్ర) విషయములందు స్వతంత్రముకలదియగును. రాష్ట్రవిషయములగు భూమి శిస్తు, కోర్టులు, పోలీసు, మొదలగువాటిని గురించి వా రెట్టిచట్టములు చేసినను కేంద్ర ప్రభుత్వమువారు “ఏం అట్లు చేశితిరి” అని అడుగుటకుగాని, ఆచట్టములను రద్దుచేయుటకు గాని వీలుండదు.

(2) దీనిని బట్టి బ్రిటిషుఇండియాలోని ప్రజల స్థితియందుకూడ ఒకమార్పు కలుగును. ప్రస్తుతము మన దేశమున కేంద్రప్రభుత్వ మొక్కటియే స్వతంత్రప్రభుత్వము. రాష్ట్ర ప్రభుత్వములు దానిననుసరించినదచు నొకర్లు. కావున నిజముగ మన మెల్లరము ఒకస్వతంత్ర ప్రభుత్వమునకే లోబడియున్నాము. ఫెడరల్ విధానమందు మనపై రెండు స్వతంత్రప్రభుత్వము లేర్పడును. కొన్ని విషయములందు మనము రాష్ట్రప్రభుత్వమునకును కొన్నిటి యందు కేంద్రప్రభుత్వమునకును లోబడవలసిన వార మగుదుము.

(3) ప్రస్తుతము కేంద్ర ప్రభుత్వమువారేదైన ఒకవిషయము గురించి చట్టముచేసిన యెడల ఆ విషయము రాష్ట్రప్రభుత్వమునకు సంబంధించినదను అనుమానము కలవారు అట్టిచట్టము క్రమమైనది కాదనియు, దానిని

చేయుటకు కేంద్రప్రభుత్వమువారి శధికారము లేదనియు వాదించుటకు వీలులేదు. కేంద్ర ప్రభుత్వమువారు చేయు చట్టము లన్నియు క్రమమైనవనియే మనమనుకొనవలసియున్నది. వాటి నన్నిటిని మన మనుసరించి నడుచుకొన నలెను. ఫెడరల్ విధానమున ఇదంతయు మారును. రాష్ట్ర విషయములను గురించి కేంద్రప్రభుత్వమువారేదైన చట్టము గావించి రని మనకు తోచినపుడు అది క్రమమైనచట్టము కాదని మనము దానిని ఉల్లంఘించవచ్చును. అట్లే రాష్ట్రప్రభుత్వము కేంద్రవిషయమును గురించి ఏదైన చట్టమును గావించినపుడు అది అక్రమమని మనము దాని నుల్లంఘింపవచ్చును. దేశమందు స్వతంత్రప్రభుత్వములు రెండు ఉండటవలన ఇట్టి సంశయములకును విమర్శ నలకును అవకాశ మేర్పడును.

(4) కేంద్రప్రభుత్వము వారుగాని, రాష్ట్ర ప్రభుత్వము వారుగాని చేసినచట్టములు అక్రమములని ఎవరికైన తోచినపుడు అంతమాత్రముచే వాటిని ఉల్లంఘించుటయా? అవి నిజముగ అక్రమమైనవా? అని నిర్ణయించు అధికార మెవరికైన నుండవలదా? అను సంశయము కొందరికి కలుగవచ్చును. ఈకారణము చేతనే ఫెడరల్ విధానమున మన దేశమందు ఉన్నతన్యాయస్థాన మొకటి ఏర్పడవలసి యుండును. ప్రభుత్వములవారు చేయు చట్టములు సక్రమములూ అక్రమములూ అనువాదమును నిర్ణయించుటయే ఈ న్యాయస్థా

నము యొక్క ముఖ్యధర్మమగును. ప్రస్తుత కాలమున అట్టి న్యాయస్థానము మన దేశ మందు లేదు. ఏకైకవిధానమందు (Unitary state) అట్టిదానికి అవకాశము కూడ లేదు.

గనుక (1) రాష్ట్రవిషయములు ఫలాన వనియు కేంద్రవిషయములు ఫలానవనియు విస్పష్టముగ విభజింపబడుట, (2) రాష్ట్రవిషయములందు కేంద్రప్రభుత్వమున కంతమాత్రము లోబడక రాష్ట్రప్రభుత్వములు ఋరి పూర్ణస్వాతంత్ర్యము కలిగియుండుట, (3) చట్టములు క్రమములైనవా కావా యను వివాదము సంభవించినపుడు అట్టి వివాదమును పరిష్కరించుటకు ఉన్నత న్యాయస్థానమొకటి యుండుట—ఈయూదును ఫెడరల్ విధానమునకు ముఖ్యలక్షణములని స్పష్టమగుచున్నది.

ఫెడరల్ విధానమును వరించుటకు

కారణములు

తీవ్రమగు రాజకీయాందోళన మనేకసంవత్సరములనుండి మన దేశమున జరుగుచుండినను, ఇంతవరకు విశేషముగ చర్చింపబడని ఈ ఫెడరల్ విధానము ఇప్పటింతటి ప్రాముఖ్యమును వహించుటకు కారణములెవ్వి? ఇందువలన కలుగు ప్రయోజనమెద్ది? అని కొంద రడుగ వచ్చును. వారికి సమాధానము చెప్పవలసి యున్నది.

(1) మనమిప్పుడు కోరుచుండునది స్వరాజ్యము. స్వరాజ్యమనగా ప్రజలకు లోబడిన రాజ్యము. అందు ప్రజలచే ఎన్నుకొనబడిన

ప్రతినిధులు దేశమును పాలింతురు. రాష్ట్ర ప్రభుత్వమున గవర్నరును, కేంద్రప్రభుత్వమున గవర్నరు జనరలును ఇంగ్లండునుడి వచ్చినను నిజమైన అధికారము వారిచేతనుండుక, వారి మంత్రులయందుండును. ఈమంత్రులెల్లరు ప్రజా ప్రతినిధులై యుండురు. అనగా ఋరిపాలనాధికార మంతయు ప్రజలచే ఎన్నుకొనబడిన ప్రతినిధులయందుండును. స్వరాజ్యముయొక్క స్రధాన లక్షణ మిదియే.

కాని ఇట్టి ఋరిపూర్ణస్వరాజ్యమున కింకను మనమధ్యలము కామనియు, సమర్థులగు ప్రతినిధుల నెన్నుకొనుటకు నలయు తెలివితేటలు సామాన్యప్రజలకు లేవనియు, ఋతపాతబుద్ధితే శక్తిసామగ్ధ్యములతో దేశమునంతను పాలించగల ప్రతినిధులు ప్రస్తుతము దేశమందు లేరనియు కొందరి అభిప్రాయము ఋరిపాలనభారమునంతను భరింపగల మనువారికిని, ఎంతమాత్రము ప్రజాప్రతినిధులు దానిని భరింపజాలరని వాదించువారికిని సామరస్యము కుదురుట ఎట్లు? ఈరెండుపక్షములవారికి కొంత రాజీకుదిరిన కాని దేశములోని రాజకీయాందోళనమును దానివలన కలుగుచుండు కష్టనష్టములను తొలగజాలవు. ఫెడరల్ విధానమువలన అట్టి రాజీకుదురునని కొందరి అభిప్రాయము. దీనిమూలమున ప్రజలయందు కొంత శాంతి కలుగ వచ్చునని వీరి నమ్మకము.

స్వరాజ్యము కావలయునను వారిని ఫెడరల్ విధాన మెట్లు తృప్తి పరుపగలదు? అను

సంశయము కొందరికి కలుగవచ్చును. తృప్తి పరుపగలదని అనుకొనువారందరు ఈ క్రింది విధముగ వాదించుచున్నారు. దేశమునంతను పాలించుట సామాన్యమైనది కాదు. దేశసంరక్షణ, సైన్యముల నేర్పరచుట, విదేశములతో నేర్పరులై వ్యవహారముల గావించుట, మొదలగు కేంద్రవిషయములను చక్కగ నిర్వహించుటకు తగిన సమర్థులు దేశమునందు లేరు. ఈ పనులనుచేయుట కెంతో అనుభవము కావలెను. కావున కేంద్రవిషయములందు ప్రజాప్రభుత్వ మిప్పటిస్థితిలో అనునయోగ్యము. అచట నిరంకుశాధికారి ముండవలసినదే. కాని రాష్ట్రవిషయము లట్లుకావు; అవి అంత క్లిష్టములు కావు. ఆ విషయములను సమర్థించుకొనుటలో ఏదైన కొన్ని పొరపాట్లు జరిగినను దానిమూలమున విశేషమగు ముప్పు రాజాలదు; కొంత ఉపద్రవము కలిగినను చక్కబెట్టుకొనుటకు వీలుండును. కావున రాష్ట్ర ప్రభుత్వములను కేంద్రప్రభుత్వమునుండి చాలవరకు వేరుచేసి, ప్రతిరాష్ట్రమునకును స్వతంత్ర ప్రభుత్వమును కల్పించినయెడల ప్రజాప్రతిపాలన ముండవలయునని వాదించువారి ఆశయములు కొంతవరకైన నెరివేరగలవు. ప్రతిరాష్ట్రమునకు ప్రజాప్రతినిధులతో గూడిన స్వతంత్ర ప్రభుత్వములను స్థాపింపవచ్చును. వీటిని నడుపుటయందు ప్రజలు తమ తెలివితేటలను చూపినయెడల కాలక్రమమున కేంద్రప్రభుత్వమును కూడ ప్రజల అధీనము చేయవచ్చును.

ఫెడరల్ విధాన ముండిన గాని రాష్ట్రములకు స్వాతంత్ర్య ముండజాలదు. రాష్ట్రవిషయములందైనను స్వరాజ్యమును స్థాపించినగాని దేశమందు శాంతి నెలకొనజాలదు. ఇప్పటివలె “ఏకైక” (Unitary) విధానమునందే రాష్ట్రములలో స్వరాజ్యమును స్థాపింపకూడదాయనిన అట్లుచేయుటకు వీలులేదనియే చెప్పవలసియున్నది. ప్రజాప్రతినిధులతో గూడిన రాష్ట్రప్రభుత్వమును నిరంకుశాధికారము గల కేంద్రప్రభుత్వమునకు లోబడునట్లు చేసినయెడల ఈ రెండు ప్రభుత్వములకు నెల్లప్పుడు కలహములు కలుగుచుండును. వానియొక్క దృక్పథము వేరువేరగుటయే దీనికి కారణము. ప్రజాప్రతినిధులు గల రాష్ట్రప్రభుత్వములు నిరంకుశాధికారి యగు కేంద్రప్రభుత్వమున కెన్నడు లోబడజాలవు. లోబడునట్లు చేయజూచుట అసాధ్యకార్యమును తలపెట్టుటయే కావున ప్రజాస్వామికమగు రాష్ట్రప్రభుత్వములను కేంద్రప్రభుత్వముతో సంబంధము లేకుండ స్వతంత్రాధికారము కల వానినిగ మార్చుటయే మంచిది. ఇదియేకదా ఫెడరల్ విధానము.

రాష్ట్రములందే కాక కేంద్రమందు కూడ ప్రజాప్రభుత్వమును నిర్వహించుటకు మన దేశములోని వారికి సామర్థ్య మున్నదను విశ్వాసము గలవారు పైవాదము సంగీకరింపక పోవచ్చును. అట్టి విశ్వాసము లేని వారు మనలో అనేకులున్నారు. అంగ్లేయు లెవ్వరికి కూడ అట్టివిశ్వాసము లేదు. కావున వారంద

రికి ఫెడరల్ విధానము శరణ్యమైనది. దాని మూలమున “సోపాన” వాదము (Theory of Gradual Stages) గెలుచుచున్నది. మొదట రాష్ట్రప్రభుత్వమందు స్వరాజ్యసంపాదనము; తర్వాత కేంద్రప్రభుత్వము దట్టి సంపాదనము. ఈ రెండును పూర్తిగా లభించువరకు ఫెడరల్ విధానముండి తీరవలెను.

(2) ఫెడరల్ విధానము ఇప్పుడింతటి ప్రాముఖ్యమును గాంచుటకు మరియొక గొప్ప కారణమున్నది. ఈవిధానము మూలమున స్వదేశ సంస్థానములకును బ్రిటిషుఇండియాకును గల సంబంధము బలపడుననియు, భరితఖండమున కంతకు కాలక్రమమున ఒకే ప్రభుత్వము స్థాపింపబడుటకు వీలుగుననియు కొందరి అభిప్రాయము. కావున స్వదేశసంస్థానాధీశులు, వారికిని ఆంగ్లేయ పాలనకు లోబడిన మనకును గల సంబంధమును బలపరచునెంచు వారందరు ఫెడరల్ విధానమును వరించుట సంభవించినది.

మైసూరు, హైదరాబాదు, బరోడా మొదలగు సంస్థానములు మద్రాసు ప్రాంతము మొదలగు రాష్ట్రములవలె మన మాతృదేశమగు భరతఖండమందలి భాగములే. అయినప్పటికిని రాజకీయవిషయములందు సంస్థానాధీశులును ఆంగ్లేయరాష్ట్రములలోని వారును ఒకచోట కలిసి తమ కష్టసుఖములను గురించి ఆలోచించుకొనుట కవకాశ మిప్పుడు లేదు. మనము కోరునది రాష్ట్రములయొక్క శ్రేయస్సుమాత్రమే కాదు. భరతఖండమంతటియొక్క శ్రేయస్సును కోరుచున్నాము. అట్లే

స్వదేశసంస్థానములలోని వారుకూడ దేశమంతటియొక్క యోగక్షేమములను కోరవలసియున్నది. ఆంగ్లేయరాష్ట్రములయొక్క ఐశ్వర్యమే మన ఆదర్శమైనయెడల సంస్థానములతోటి సంబంధము మన కక్కర లేకపోయియుండును. సంస్థానములయొక్క మేలును మాత్రమే వారు కోరువారైనయెడల రాష్ట్రములలోనివారితో వారికి సంబంధ మక్కరలేక పోవును. ఇప్పటివరకు వారును మనమును వేరనుబుద్ధితో మనము చరించుచుంటిమి. ఇప్పుడట్లుగాక వారును మనమును ఒకతల్లినిడ్డల మనుభావ మొకరించియున్నది. ఈభావమును బలపరచుటకు ఫెడరల్ విధానముకంటె మరియొక సాధనములేదు.

ఇదియొకభావము మాత్రమేనా? లేక స్వదేశసంస్థానములకును రాష్ట్రములకును గల సంబంధము బలపడుటవలన లాభమేమైన కలదా? ఎట్టి సంబంధములేక నూగు నూటయేబది సంవత్సరములనుండి కాలక్షేపము చేయుచుంటిమిగాదా? ఇప్పుడు కొకసంబంధమును కల్పించుకొనుట ఏల? అని కొందరడుగవచ్చును. సంస్థానములును బ్రిటిషు ఇండియాలోని రాష్ట్రములును రాజకీయ విషయములందు వేరువేరుగ నుండుటచే అనేకనష్టములు కలుగుచున్నవి. బ్రిటిషుఇండియా ప్రభుత్వము వారు దేశసంరక్షణమున కని గొప్ప సైన్యము నొకదానిని ఏర్పరచి దానికి ఏటేట అరువది కోట్ల రూపాయలు ఖర్చుపెట్టుచున్నారు. ఈ సైన్యమువలన బ్రిటిషు ఇండియాలోని రాష్ట్ర

ములే గాక స్వదేశసంస్థానములు కూడ రక్షింపబడుచున్నవి. కాని ఇందుకై కావలసిన ద్రవ్యమంతయు రాష్ట్రములలోని ప్రజలచున్నారేగాని సంస్థానాధీశులొక కాపైన నిచ్చుటలేదు. విదేశవస్తువులపై బ్రిటిషు ఇండియా ప్రభుత్వమువారు సుంకములను విధించి కోట్ల కొలది ద్రవ్యము నేటేట సంపాదించుచున్నారు. ఈవస్తువులలో కొంతభాగము స్వదేశసంస్థానములకు వెళ్లుచున్నను సుంకములనుండి వచ్చు ఆదాయములో సంస్థానాధీశ్వరుల కేమియు లభించుట లేదు. ఇట్లే కొన్ని సందర్భములందు రాష్ట్రములలోనివారికిని మరికొన్నిటియందు సంస్థానములకును నష్టము కలుగుచున్నది. దీనికి కారణము దేశమంతయు ఒకే పరిపాలన విధానమునకు లోబడక యుండుటయే.

ఇట్టి నష్టములు తొలగుటకును, సంస్థానములును, రాష్ట్రములును ఒకమాత్రమే దేశములోని భాగములనియు వానిలోని ప్రజలు సోదరభావముతో మెలగవలయు ననియు తలచువారి కోరిక సఫలమగుటకును దేశమున కంతకు ఒకపరిపాలనవిధానముండుటయు, ఆ విధానమున సంస్థానములును రాష్ట్రములును చేరుటయు అత్యవశ్యము. ఎట్టి విధానమున్నయెడల ఇట్టి సంబంధ మేర్పడును? అని ఆలోచించితమేని ఫెడరల్ విధాన మొక్కటియే దీని కనుగుణమైనదని చెప్పవలసి యున్నది.

స్వదేశసంస్థానములలో నొక్కొకటియు ఇప్పుడు విస్తారమగు స్వాతంత్ర్యము కలిగి

యున్నది. అందులోని ప్రజలు ఆయారాజులు చేయుచుండు చట్టములకు లోబడి యున్న వారేగాని, సంస్థానమున కావలనుండు బ్రిటిషు ప్రభుత్వమువారు చేయుచట్టములకు లోబడిన వారుకారు. ప్రతిసంస్థానాధీశుడును (ఏవియో కొన్ని విషయములందు తప్ప) రాజకీయ విషయములందన్నిటను స్వాతంత్ర్య మనుభవించుచున్నాడు. ఇష్టమువచ్చిన పన్నులను విధించుటకును, సివిల్ క్రిమినల్ చట్టములలో ఇష్టమువచ్చిన మార్పులు చేసికొనుటకును, బ్యాంకింగ్, వర్తకము, విద్య, భూమిశిస్తులు, వ్యవసాయము లోనగు విషయములందు యధేచ్ఛగ సంచరించుటకును సంస్థానాధీశుల కిష్ట డధికార మున్నది. ఇట్టి సంస్థానములు బ్రిటిష్ ఇండియా రాష్ట్రములతో కూడ మరియొక పరిపాలనమునకు లోబడవలయుననిన ఆ పరిపాలనము సంపూర్ణాధికారము గల “ఏకైక” ప్రభుత్వముగ నుండుటకు వీలులేదు. వందల కొలది సంవత్సరములనుండి స్వాతంత్ర్య మనుభవించుచుండు సంస్థానములు తమ అధికారము నంతను కోల్పోయి, “ఏకైక ప్రభుత్వము” క్రింద సామాన్యరాష్ట్రములుగ మారుట కంగీకరింపజాలవు. ఏవియో ప్రధానములును దేశమున కంతకు అత్యవశ్యములు నగు కొన్ని విషయములందు మాత్రము తమ అధికారమును నిడ నాడుటకు సంస్థానాధీశు లంగీకరింపవచ్చును. అనగా అనేకవిషయములందు వారు స్వతంత్రులై యుండవలె ననియే వారు కోరుచుండురు. ఇట్టి సందర్భములో దేశమంతటిపైన

అధికారమును చెలాయించు కేంద్రప్రభుత్వము పరిమితాధికారము కలదిగ నుండవలసి యున్నది. కేంద్రప్రభుత్వము పరిమితాధికారముకలిగి యుండుటయు రాష్ట్రములు స్వతంత్రము ననుభవించుచుండుటయు “ఫెడరల్” విధానము యొక్క ముఖ్యలక్షణమని మన మిదివరకే గ్రహించి యున్నాము. కావున స్వతంత్రాధిమానము కలిగినట్టియు, ప్రస్తుతము విస్తారముగ స్వతంత్రము ననుభవించుచుండునట్టియు సంస్థానాధీశులు “ఫెడరల్” ప్రభుత్వమునకు లోబడ గలవారలే గాని “ఏకైక” ప్రభుత్వమునకు లోబడి తమ స్వాతంత్ర్యము నంతను పోగొట్టుకొనజాలరు.

(3) ఫెడరల్ విధాన మిప్పుడు ప్రాముఖ్యము గాంచుటకు మరియొక కారణమున్నది. మన దేశమందలి మహమ్మదీయులలో ననేకులు ఈ విధానమువలన తమకు విస్తారమగు లాభము కలుగునని దృఢముగ నమ్మియున్నారు. అందుచేత మహమ్మదీయ నాయకులందరు ఇట్టి విధానమునే తామంగీకరింతుమనియు, దీనికిభిన్నమగు “ఏకైక” విధానమునకు తామెన్నడు నమ్మతింపజాలమనియు చెప్పుచున్నారు. ఫెడరల్ విధానమువలన మహమ్మదీయులకు కలుగనుండు లాభమెట్టిది?

స్వరాజ్యమనగా ప్రజాపరిపాలన మని అందరికి తెలిసినదే. ప్రజాపరిపాలన మనిన ప్రజలందరు ఏకగ్రీవముగ విషయములను నిర్ధారణ చేయుట అని అర్థముకాదు. బహు సంఖ్యాకులు (Majority) దేనిని నిర్ణయింతురో దానికి లో

బడి అందరు నడుచుకొనుట యని అర్థము. మన దేశములోని ప్రజలలో హిందువులు బహు సంఖ్యాకులుగను మహమ్మదీయు లల్పసంఖ్యాకులుగను ఉన్నారు. కావున కేంద్రప్రభుత్వమందును, కేంద్రశాసనసభలందును హిందువులసంఖ్య అధికముగను మహమ్మదీయుల సంఖ్య అల్పముగను ఉండుట తప్పదు. స్వరాజ్యస్థాపనమైన తిర్వాత ఇప్పటివలెనే కేంద్రప్రభుత్వము రాష్ట్రప్రభుత్వములపై సంపూర్ణాధికారము కలిగియుండినయెడల స్వరాజ్య మన అధికసంఖ్యాకులగు హిందువురాజ్యమనియే చెప్పవలసియుండును. మహమ్మదీయు లందరు హిందువులకు లోబడవలసియుండురు. ఇట్టి యనర్థమునుండి తమ్మును కాపాడుకొనుట కొక ఉపాయము కలదని మహమ్మదీయుల విశ్వాసము. కేంద్రప్రభుత్వమున కేదయో కొన్ని విషయములందు మాత్రము అధికారమిచ్చుటయు తక్కిన విషయము లన్నిటియందును రాష్ట్రములకు స్వతంత్రాధికారమిచ్చుటయే ఈయుపాయము. ఈయుపాయము వారి కనుకూలించుట ఎట్లు?

మొత్తముమీద దేశమం దంతట మహమ్మదీయుల సంఖ్య అల్పమైనను బంగాళము పంజాబు సింధురాష్ట్రములందు వారి సంఖ్య హిందువుల సంఖ్యకంటె అధికముగ నున్నది. ఈ రాష్ట్రములందు స్వరాజ్యమనెన మహమ్మదీయరాజ్యమనియే చెప్పవలసియుండును. ఈ రాష్ట్రములలోని ప్రభుత్వమందును, శాసనసభలందును వారే బహుసంఖ్యాకులుగ నుం

దురు. కావున రాష్ట్రములకు స్వాతంత్ర్యమున్నయెడల ఈమూడు రాష్ట్రములందును మహమ్మదీయులు ఆస్వాతంత్ర్య మనుభవించువారగుదురు. దేశమునంతను పాలించు కేంద్ర ప్రభుత్వమున తామెన్నడు బహుసంఖ్యాకులగుట సంభవించక పోయినను కొన్ని రాష్ట్రములందైనను తమ అధికారము పూర్తిగా సాగించుటకు వారు తృప్తిపడచున్నారు. వారి అభీష్టము కొనసాగవలయుననిన రాష్ట్రములకు స్వాతంత్ర్య ముండవలెను. అట్లు గాక ఇప్పటివలె రాష్ట్రములు కేంద్రప్రభుత్వమునకు లోబడి యున్నయెడల బంగళము పంజాబులోనగు రాష్ట్రములు తక్కిన రాష్ట్రములవలె హిందూబాహుళ్యము గల కేంద్రప్రభుత్వమునకు లోబడి యుండుటయు, ఈ రాష్ట్రములందు వారు బహుసంఖ్యాకులగుటచే వారపక్షించులాభము వారు ఐందకపోవుటయు సంభ

వించును. ఈ కారణముచేత మహమ్మదీయులనేకులు రాష్ట్రస్వాతంత్ర్యము మూలనూత్రముగ గల ఫెడరల్ విధానమును కోరుచున్నారు.

పైన పేర్కొనిన మూడు కారణములచేత “ఫెడరల్” విధాన మిప్పు డెంతో ప్రాముఖ్యముగాంచి, రాండ్ టేబిల్ కాక ఫరన్నలోని చర్చ నీయాంశములన్నిటిలో అగ్రస్థానమును వహించినది. ప్రజాపరిపాలనము కేంద్రము (Centre)న స్థాపించుటకు వీలులేదని విశ్వసించువారును, స్వదేశసంస్థానాధీశులును, మహమ్మదీయులును ఈ విధానమందెక్కువ యుత్సాహమును కనబరచుచున్నారు. ఇట్టి విధానమును ఆచరణలో నుంచుటయందు మనమెట్టి కష్టముల నెదుర్కొనవలయునో, వాని నెదుర్కొని తొలగించుటకు ఎట్టిమార్గములు గలవో మనము విమర్శింపవలసి యున్నది.

పౌరుషేయచిత్రము

చిట్టాపైగడ సీతారామాంజనేయులుగారు

[శ్రుతి. ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ—శివా దన్యం నకించన—నేహనానాస్తి కించన—బ్రహ్మణోన్యం నకించన—శివ ఏవ కేవలః—న ఏవ హి పరబ్రహ్మ తద్భ్రహ్మహం న సంశయః, జీవ శ్శివ శ్శివో జీవ స్సజీవః కేవల శ్శివః.—]

○

పురుషుం డంచును, పౌరుషేయ మనుచు భోక్తృత్వ మంచు విత
రూపంబుల్-భ్రమసాంద్రవీచికలె గాక! నర్వ మదైవ్యత మ

తుర మేక్షకసహస్రశీర్షశివచిత్సంకల్పనాట్యాంతరాం
తరవిన్యాస మిదన్య మెట్లగు! ననంతా! భక్తమూర్తి! శివా!

౨

పురుషం డెన్నిటనో ప్రయత్నపడ; దేవుం డం దొకం డారయ్య
బొటయ్య లాభమటన్న భేదమెవఁ దుద్బోధించె లోకాన! నీ
పురుషం డెవ్వఁడు దేవుఁ డెవ్వఁ డరచే! పూర్ణాద్వితీయైకభా
స్వరసుప్రాప్య 'శివోహ' మేమయిన దీశా! భక్తమూర్తి! శివా!

౩

తన కష్టమృతకుఁ ఫలం బొరునిహస్తంబీయ నొనంట కే
మని స్వారస్యమొ! విశ్వచిత్రమున మిథ్యావ్యాప్తితో లోకమం
దనిమిత్తంబగు బానిసీమలను జేయఁజెల్లె! నిర్వాజ ని
ర్గుణ లీలారథటిఁ వికారమిటు లెక్కు! భక్తమూర్తి! శివా!

౪

బహు సంకల్పము లల్లిబిల్లిగొనుటఁ, ప్రారబ్ధమైనఁ జయా
వహమై తోఁచదు; భేదనాట్య మిది! దైవప్రాపులేకఁ ఫలం
బహితంబైనదె, పొరుషంబున కిట! బ్రహ్మైక సత్యం బెటుల్
వహియించుఁ పరమార్థభేదముల దేవా! భక్తమూర్తి! శివా!

౫

ఎదియొ త్వద్వ్యతిరిక్తమన్న దొకఁడున్నే ! భావనాలీలలే
గద! శాస్త్రార్థము లెల్ల నీకు! శ్రుతివాక్యంబేది లక్షించినఁ
త్వదనన్యత్వరహస్యగర్భితమే ! విశ్వంబందు నిన్నీపె పో
త్పేదుగా! చిన్మయద్వంద్వభావ రసలాసీ ! భక్తమూర్తి! శివా!

బ్రిటిష్ సామ్రాజ్య సభ

హిందూదేశపు ఆర్థికస్వాతంత్ర్యము

డా. వెం. హనుమంతరావుగారు, M. A.

ప్రస్తుతము లండనులో జరుగుచున్న సామ్రాజ్యసభ (Imperial Conference) సమావేశము నందు ఆలోచనకువచ్చు ముఖ్య విషయములలో సామ్రాజ్యంతర దేశముల ఆర్థికవిషయములు ప్రముఖస్థాన గూర్కమిం చును. ఆ ఆర్థికవిషయములలో కూడ సామ్రాజ్యమందలి వివిధదేశముల మధ్య వర్తకపు టొడంబడికలు ఏర్పాటుచేసికొనుటను గూర్చి తీవ్రప్రయత్నములు జరుగునని యూహింప నచ్చును. హిందూదేశము కూడ సామ్రాజ్యమందలి దేశములలో ఒకటిగ నుండుటచే మనదేశపు ప్రతినిధులుకూడ ఈ ఆలోచనల యందు పాల్గొనుట కవకాశములు కల్గింప బడును. హిందూదేశపు ప్రతినిధు లనగా హిందూదేశపు ప్రజలచేగాని భారతసామ్రాజ్య శాసనసభవారిచేగాని ఎన్నుకొనబడిన వారు కాకపోవచ్చును. కాని అట్లు ప్రతినిధులుగా నేర్పాటు కాబడినవారు మనదేశము తరపున మాట్లాడుట కధికారము కల్గియుండుటచే వారా ఏర్పాట్ల నామోదించిన హిందూదేశమంతయు వాటి నామోదించినట్లే పరిగణింపబడు నుకాన, వారిని హిందూదేశప్రతినిధులని పిలువవలసి వచ్చినది. ఈ సామ్రాజ్యసభయందు హిందూదేశమునకు ఎట్లు సంబంధ మున్నదో

పై విషయములవలన స్పష్టమగును. ఈ సందర్భములలో మనదేశప్రతినిధులమని చెప్పుకొనువాని చాల ఏమరియుండి హిందూదేశలాభనష్టములే మదియం దుంచుకొని పని చేయవలసి యున్నది.

* * * *

ఇప్పుడు ప్రపంచమందన్ని దేశములలోను పారిశ్రామికదృస్థితి చాల ప్రబలముగ నున్నది. ఆ దృస్థితిలో ఇతర దేశములతోబాటు బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యమందలి దేశములు కూడ చిక్కుబడి యున్నవి. ముఖ్యముగ పరిశ్రమలపైననే ఆధారపడియున్న ఇంగ్లండు దేశములో ఇది మిక్కిలి ఎక్కువగ కాన్పించుచున్నది. ఈ దృస్థితినుండి బయటపడి, తిరిగి ఆయా దేశములకు పారిశ్రామిక, ఆర్థిక బలములు చేకూరవలెనని సామ్రాజ్యంతరదేశము లన్నియు ఏకీభవించి కలసి పనిచేయుట ముఖ్యము. అట్లు చేసిననే లాభ ముండును. ఎందువల్లననగా పరిశ్రమలచే తయారు చేయబడు వస్తువులయందును, పరిశ్రమలకు కావలసిన వస్తువులను పండించుటయందును బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యపు దేశములు వాటిలో అవి సరిపెట్టుకోగల్గుట కవకాశము లున్నవి. కాన ఆయా దేశములు కలసిమెలసి సహాయము చేసి

కొనుట కిష్టపడిన వైన చెప్పబడిన దుస్థితినుండి బయల్పడుట కష్టము కాదు. అట్టి పరస్పరసహాయమున కనుకూలించునట్లు ఒడంబడికలు చేసి కొనుటకు ప్రయత్నించునపుడు, బ్రిటిష్ సామ్రాజ్య దేశములం దన్నిటియందును గొప్పదియు, పెద్దదియు ప్రజాభావశక్తిముకలదియునగు హిందూదేశపు అనుకూలాభిప్రాయమును సంపాదించుకొనుట కవసర మెంతైన కలదు.

* * * *

కాని హిందూదేశ మీ ఆంతరసామ్రాజ్య వర్తకపు టాడంబడికల కనుకూలముగ నుండుటకు ముందు మన దేశమునకు వాటి వలన ఎంతవరకు లాభముండును అను సంగతి ముఖ్యముగ ఆలోచనీయము. ఇట్టి ఆర్థికవిషయమును గూర్చి చర్చించునపుడు ఆర్థికముగ లాభనష్టములే గ్రహింపవలెను కాని ఇతరవిషయములను దీనియందు చొప్పించుటపాడిగాదు. కొంతమంది (మన దేశస్థులే) హిందూదేశమునకు బ్రిటిష్ వారు రాజకీయముగ కొన్ని సదుపాయములుచేయుట కిచ్చగించిన, మన దేశము బ్రిటిష్ వారికి ఆర్థికముగ కొన్ని సదుపాయములు చేయుట కంగీకరింపవచ్చునని సూచించుచున్నారు. వారుచేసిన సూచన దురాలోచనతో చేసిననుకొనుట కెంతమాత్రమవకాశము లేదు. కాని ఇట్టి ఆర్థిక రాజకీయములగు బేరములను, దేశమున కంతకును సంబంధించు ప్రధాన మూలసూత్రములలో ప్రవేశపెట్టుట చాల పొరపాటు మన దేశమునకు స్వరాజ్యము జన్మహక్కు. దాని నెవరును తిసివేయ లేరు.

స్వరాజ్యమిచ్చిన ఆర్థికముగ సదుపాయములను చేసెదమని బ్రిటిష్ వారిని మధ్యపెట్ట జూచుట వారికికాని మనకుగాని శ్రేయస్కరము గాదు స్వరాజ్యము వచ్చిన తరువాత హిందూదేశ మేవిధమగు ఆర్థికవిధానము నామోదించునో ఇప్పుడే ముందు నిశ్చయింపజూచుట కేవలము మనకాళ్లకు మనమే బందములు తగిలించుకొనుట యగును. ఇంగ్లండునకును, సామ్రాజ్యమందలి ఇతర దేశములకును సదుపాయములు చేయుటయు, వారి సరకులను హిందూదేశములోనికి ఇతర దేశముల సరకులకన్న తేలిక దిగుమతి పన్నులతో రానిచ్చుటయు, ఈ ఘోషలగు విషయములు మన దేశస్థులు తగు వాత ఆమోదించిన ఆమోదించవచ్చును కాని ఇప్పుడే ఆ ఆలోచనలు పెట్టుకొనిన ప్రధాన సూత్రములను మరచిపోవుట తటస్థించును.

* * * *

హిందూ దేశమునకు సామ్రాజ్యపు టాడంబడికల వలన లాభ మున్నదా లేదా, యను విషయము ఇదివరలో అనేకసార్లు చర్చకు వచ్చినది. ౧౯౦౪ వ సంవత్సరములో ఇంగ్లండు దేశపు ప్రధానమంత్రిగ నుండిన జోసెఫ్ చాంబ్లెనుగారు ఇండియా ప్రభుత్వమువారి నీ విషయములో వారి యభిప్రాయమును గూర్చి ప్రశ్నించినప్పుడు ఇండియా ప్రభుత్వమువారు అట్టి ఒడంబడికలకును, అట్టి విధానములకును వ్యతిరేకాభిప్రాయమును తెల్పి యుండిరి. హిందూదేశ మప్పటినుండియు కూడ ఏవిధమైన Imperial Reference విధానమునకు

గాని ఎప్పుడును ప్రతికూలమునే వ్యక్తీకరించుచున్నది. ఎందువల్లననగాహిందూదేశపు విదేశ వర్తకవ్యాపారము సంవత్సరమునకు సుమారు ౧౦౦ కోట్లండగా దానిలో సుమారు ౧౧౫ కోట్లు మాత్రమే ఇంగ్లండు దేశముతో చేయు వ్యాపారముయొక్క విలువయై యున్నది. ఇతర దేశములకు ఎగుమతులు చాల ఎక్కువగా నున్నవై యున్నవి. ఇంగ్లండు దేశమునకు మనము ఎగుమతి చేయువస్తువులు చాలవరకు పారిశ్రామికముగ వారికి కావలసినవై యున్నవి. హిందూదేశము ఇంగ్లండు నుండి దిగుమతి చేయు ప్రత్తి, బట్టలు, ఇనుము, ఉక్కు మొదలగు వస్తువులపైన ఇతర దేశములనుండి దిగుమతి చేయబడువాటికన్న తక్కువ దిగుమతి పన్నులను విధించుచున్నది. సామ్రాజ్యంతర భాగములమధ్య ఒడంబడికల మూలమున హిందూదేశము ఇతర దేశముల దిగుమతులపై ఎక్కువ పన్నులను విధించిన మనకు ధనమూలకముగ ఎక్కువగ లాభములేదు సరిగదా, మన వస్తువులను ఇదివరకు పన్నులు లేకుండ దిగుమతి చేసికొనుచున్న ఇతర దేశములు మనకు నష్టమువచ్చునట్లు ఎక్కువ పన్నులను విధించుటకు మొదలిడును. దానివలన మనవిదేశవర్తకమునకు తీరనినష్టము వాటిల్లును మనము ఇతర దేశములకు ప్రస్తుతము ఎగుమతిచేయు వస్తువులకు బ్రిటిష్ సామ్రాజ్య భాగములలో ఎక్కువ అమ్మకముకాని, చెలామణికాని లేకపోవుటచే మైన చెప్పబడిన నష్టమును ఇతరవిధముగ పూర్తిచేసికొనుట కూడ

కష్టము. కాన సామ్రాజ్యంతర వర్తకపు టాడంబడికలు మొదలగు పద్ధతులవలన మనకేమియు లాభములేదు. ఈవిషయములే ఇదివరకు ప్రభుత్వమువారుకూడ అనేకసార్లు వెల్లడించి యున్నారు. ౧౯౦౭ వ సంవత్సరములో అధినివేశ రాష్ట్రముల సభ జరిగినప్పుడు ఈవిషయమై చర్చజరిగింది. దానియందు ఇండియాప్రభుత్వమువారును, హిందూదేశమొత్తివర్గమువారును కూడ సామ్రాజ్యంతరవర్తకపు టాడంబడికలకు తమ తీవ్రప్రతికూల్యమును వెలిబుచ్చియుండిరి.

* * * *

హిందూదేశమునకు ప్రస్తుతము ముఖ్యముగ కావలసినదియు, మనదేశస్థులు ప్రధానముగ కోరునదియు ఆర్థికస్వాతంత్ర్యము. ఆర్థికస్వాతంత్ర్యమనగా ఏ ఆర్థికవిధానమునేర్పాటు చేసికొనవలసినది, ఎట్లు మన దేశాభివృద్ధిని సమకూర్చుకొనవలసినది—ఈవిషయములన్నియు చర్చించి నిర్ణయించుటకు మనదేశ ప్రతినిధులకే సంపూర్ణాధికార ముండవలెను. సంపూర్ణ బాధ్యతాయుతప్రభుత్వము వచ్చినను రాకపోయినను, ఆర్థికముగ స్వాతంత్ర్యము మనకలవడిన చాలలాభము కల్గుననుటకు సందేహములేదు. ఇట్టి అధికారమును ఇంగ్లండుదేశమువారు మన కిచ్చినప్పుడు హిందూదేశస్థులు సామ్రాజ్యంతరపు టాడంబడికలనుగూర్చియు, సామ్రాజ్యమందలి దేశములకు వర్తకములో సదుపాయములు కల్గించుటను గూర్చియు

అలోచించుటకు వీలుండును. హిందూదేశమున కిదివరలోనే అధినివేశ పరిపాలనా విధానము కలదని తెన్నుగారు (ఇండియామూత్రి) చెప్పట వలనను, వర్తకపుటేర్పాటు (Fiscal Convention) వలన హిందూదేశమున కార్థిక స్వాతంత్ర్యము ప్రసాదింపబడినదని చెప్పట వలనను, భారతీయులకు తృప్తి కల్గునని తలంచుట వట్టి పొరపాటు. నిజమైన స్వాతంత్ర్యమియబడి, భారతదేశము యొక్క అభిప్రాయములు పూర్తిగా గమనింపబడినప్పుడే అట్టి తృప్తికల్గుటయు, హైందవీయులు అభిమానమును చూపుటయు జరుగుట కవకాశములున్నవి.

* * * *

పైన చెప్పినదానినిబట్టి ఆర్థికస్వాతంత్ర్యమియబడగానే భారతదేశస్థులు సామ్రాజ్యాంశతర-వర్తకపుటాడంబడికలను ఒప్పుకొందురని అర్థము చేసికొనరాదు. అట్టి ఒప్పుదల కాస్వాతంత్ర్య మొకసాపానము మాత్రము కాగలదనియే మాయభిప్రాయము. కాని ఆ యొప్పుదలకూడ దేశభ్యదయమున కెంతవరకు తోడ్పడునో విచారించకుండ ఈయబడు నని తలంచుటకు వీలులేదు. హిందూదేశపు స్వదేశ పరిశ్రమల నభివృద్ధి పర్చుకొనుట కీయొడంబడికలు ఏవిధమైన ప్రతిబంధకమును గాని కల్పించునని తోచిన మనదేశీయులు వాటికి నమ్మతింపకయే పోవచ్చును. మన పరిశ్రమలకు బలము చేకూర్చుకొనుటయు, వాటిని ఇతరదేశముల పరిశ్రమలతోపాటు సమానముగ తులతూగునట్లు

చేయుటయు, వాటిని స్థిరముగ దేశమునందు వ్రేళ్లు పాతుకొని యుండునట్లు చేయుటయు ప్రస్తుతము చేయవలసిన ప్రధానవిషయములు. దానికి కావలసినది రక్షణపద్ధతియే యని ఇదివరలో అనేకసార్లు చెప్పబడినది. ఈ సందర్భములో సామ్రాజ్యనభానమావేశమునందు హిందూదేశమునకు ప్రతినిధిగా నున్న సర్ జెఫరీ కార్పెల్ గారు చెప్పినవిషయములు గమనించదగినవి. “హిందూదేశము నిశ్చయముగ బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యమందలి వివిధదేశములమధ్య వర్తకము నభివృద్ధిచేయుట కేర్పాటుచేయబడు ఏవిధానమును గూర్చి కాని అనుకూలముగ విచారణనొసగుట కెప్పుడును వెనుదీయదు. కాని ప్రస్తుత మమలునందున్న రక్షణవిధానమును మాత్రము విడనాడుటకు ప్రస్తుత మొప్పుకొనదు. కాన అంతరసామ్రాజ్య వర్తకపుటాడంబడికలనుగూర్చి హిందూదేశమువెంటనే ఎట్లుగాని ఒక నిశ్చితాభిప్రాయమునకువచ్చుట కాదేశస్థులు నమ్మితిండిరి. ఒక్కొక్క విషయమును గూర్చి అప్పటికప్పుడు విచారించి నిశ్చయించుటకు వారికి స్వేచ్ఛ యుండవలెను.”

ఈమాటలు చెప్పినవారు ఇంగ్లీషు దేశస్థులే యని జ్ఞాపకమంచుకొనుట ముఖ్యము. భారతీయుడే హిందూదేశ ప్రతినిధిగ నుండిన ఇంతకంటె స్పష్టముగ ఆతడు మాట్లాడియుండునని తలంపవచ్చును. ఏది ఎట్లున్నను కార్పెల్ గారి ఉపన్యాసధోరణిని ఇంగ్లండుదేశస్థులును, అధినివేశదేశప్రతినిధులును తప్పక గమనించెదరు గాక! భారతీయుల ఇష్టములేకుండ ఏదైన ఒక

విధానమును వారిపై రుద్దజూచుట కికముందు
అవకాశములు లేవని వారు గ్రహించవలెను.
ఏవిధానమైనను హిందూదేశస్థులచే ఆమో
దింపబడినపుడే వారు దానిని అనుసరించెద రని
కూడ వారు కనుగొనుట మంచిది.

* * * *

హిందూదేశమును చేర్చుకొనని ఏసా
మ్రాజ్యపునొడంబడికగాని లాభముగనుండదని
ఇదివరలో చెప్పియున్నాము. హిందూదేశము
నకు సంపూర్ణ ఆర్థిక రాజకీయ స్వాతంత్ర్యము

లేనినాడు అట్టి ఒడంబడికల ఆస్వాదును
అంగీకరించ దని కూడ చెప్పి యున్నాము.
సామ్రాజ్య సభలో ఆర్థిక స్వాతంత్ర్యమును
గూర్చియు, దానితరువాత జరుగనున్న రౌండు
టేబిల్ సమావేశమునందు రాజకీయ స్వాతం
త్ర్యమునుగూర్చియు, చర్చించబడును. అప్పుడు
బ్రిటిషు ప్రతినిధులును, అధినివేశ రాజ్యముల
ప్రతినిధులును హిందూదేశపక్షమును బలపరిచి,
రౌండువిధములగు స్వాతంత్ర్యములను హిందూ
దేశమునకు వచ్చునట్లు సహాయము చేసిన
అందరకును లాభముగ నుండును.

భారతీ స్తవగీతములు విమర్శకాగ్రేసర బ్రహ్మశ్రీ కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్య శాస్త్రిగారు

ప్రవిమలాక్షర విభవంబు ప్రబలుచుండ
స్వచ్ఛ దివ్యాకృతి వినుతి నందుచుండ
సరసఫణితిని జదువుల సాగఁజేయు
భారతీ, నీప్రచారమ్ము భవ్యతమము.

జ్ఞాన భానుప్రతాపవిస్తరతః బహుపి
అజ్ఞతాంధ తమసమును నణచివేసి
సరస హృదయాంబుభవవికాసంబుఁ గూర్పు
భారతీ, నీప్రచారమ్ము భవ్యతమము.

విమల శతపత్ర కలితత వెలయుచుండ
కరము పుస్తకసంపద గ్రాలుచుండ
హృద్యవిద్యావినోదంబు లెనఁగఁజేయు
భారతీ, నీప్రచారమ్ము భవ్యతమము.

ఎంతో తమిని బ్రహ్మానంద మెలమి నొసఁగి
కరుణ సుమనః ప్రబోధంబు కలుగఁజేసి
దయను మానవమోదంబు తనరఁజేయు
భారతీ, నీప్రచారమ్ము భవ్యతమము.

సత్యలోకవికాసంబు సరవి గూర్చి
విబుధలోక వినోదంబు వెన ఘటించి
మనుజులలోకంబు నంతయు మనఁగఁజేయు
భారతీ, నీప్రచారమ్ము భవ్యతమము.

చిత్రరుచి మించి నేత్రవైచిత్రీ గూర్చి
చిలుకపలుకులఁ జక్కెర లొలుకఁజేసి
భావగంభీరత రసానుభవముఁ గూర్పు
భారతీ, నీప్రచారమ్ము భవ్యతమము.

కలితనీతుల భ్యాతుల కలిమిఁ దెలిపి
 శూరజాతుల చేతల సొంపునింపు
 స్థీరరీతుల బాఁతిగ విపులపఱచు
 భారతీ, నీప్రచారమ్ము భవ్యతమము.
 వీణఁ గైకొని గాణత విశదపఱచు
 జాణతనపు విన్నాణంబు రాణఁ దెలుపు
 సాణిపల్లవ చాతురి వ్యక్తపఱచు
 భారతీ, నీప్రచారమ్ము భవ్యతమము.
 పూతభారతదేశ విభూతిఁ బెంప
 నూతనోత్సాహ మూని యనూనగతులఁ
 జతుర సారస్వతశ్రీల సంఘటించు
 భారతీ, నీప్రచారమ్ము భవ్యతమము.
 మంచినెడ్డల నరసెడు నంచితంపు
 మార్గముల నెల్ల బోధించు మహితమైన
 జ్ఞానధనము దిశల వెద చల్లుచున్న
 భారతీ, నీప్రచారమ్ము భవ్యతమము.
 మిత్రతం గొని చక్రనమ్మేళన మిడి
 కువలయాస్త్రత గొని కళల్ కూర్చిఁ బెంచి
 సత్త్వముం బూని నన్మార్గ సరణిఁ దెల్పు
 భారతీ, నీప్రచారమ్ము భవ్యతమము.
 రాజహంసలభాతి విభ్రాజితముగ
 సకలదేశ సంచారంబు నలిపి నలిపి

వస్తు సారవివేకంబు పరంగఁజేయు
 భారతీ, నీప్రచారమ్ము భవ్యతమము.
 ఒక్కప్రక్కను శాస్త్రార్థ మొప్పచుండ
 నొక్కదిక్కునఁ గావ్యోక్తులొలయుచుండ
 నొక్కచక్కి విమర్శనం బూనరఁజేయు
 భారతీ, నీప్రచారమ్ము భవ్యతమము.
 శాంతవీరాదిరసవిశేషములఁ జూపి
 హాస్యశృంగారభావాదు లమరఁజేసి
 చోట్లఁ బెక్కిట నవరిస స్ఫూర్తిఁ గూర్చు
 భారతీ, నీప్రచారమ్ము భవ్యతమము.
 ధ్వనుల సౌభాగ్య మెంతయో వఱలుచుండ
 సారతరపరిష్కారముల్ చాల మెఱయ
 నర్థ సంపద నేయెడ నలరఁజేయు
 భారతీ, నీప్రచారమ్ము భవ్యతమము.
 శ్రావ్యకావ్యవిభేదంపు సౌరుఁ జూపి
 దృశ్యకావ్యరహస్యంపు తేజ నింపి
 ఊహ్యాభావాళి యోచించు నోజు జూపు
 భారతీ, నీప్రచారమ్ము భవ్యతమము.
 భారతి యతిమహిమాధ్యల
 శ్రీరమణిని శక్తిఁ గూడఁ జేకొని నీలో
 భారత భూరక్షకునై
 కారుణ్యం బాఘ్నచుండఁ గడఁగుము సతమున్.

హరిద్వారము

మిగుల రమణీయములగు నై సర్గిక సౌందర్యముల.

కాలవాలములై ప్రతిసంవత్సరము లెక్కకు మిక్కిలిగ యాత్రికజనుల నాకర్షించు పుణ్యక్షేత్రము లలో ప్రస్తుతము హరిద్వారముకూడ నొకటి. ఇది ఆగ్రా, అయోధ్యా సంయుక్త ప్రాంతమందలి షహరౌక్ పూరు జిల్లాలో నొక ముఖ్యపట్టణము. గంగానది యొక్క దక్షిణ పార్శ్వమున గట్టబడియున్నది. ఇతివృత్తమునకు గోచర ముగాని మిక్కిలి పురాతనకాలమున నిచట కపిలమహర్షి వసించుచుండెననియు, నందుచే నీప్రదేశము కపిలమున పేర బరగుచుండెననియు నొక జనశ్రుతికలదు. ఇప్పటి హరిద్వారపు రైలుస్టేషను కొకమైలు సుమారు దక్షిణముగ మాయాపురియు, మాయాదేవి మందిరమును ఉన్నవి. ఈమాయాపురి మాహాత్మ్యములో హరిద్వారము గంగాద్వార మను పేర వ్యవహరింప బడియున్నది. క్రీ. శ. ఏడవ శతాబ్దియందు భారతీయ భ్రమచార్థ మేగు దెంచిన హానుస్సీ యాంగ్ అను చీనాదేశపు సరిత్రకారుడు అచట ముయాలాలో లేక మయూరా నామక నగరముండెననియు, దానికి బూర్హ్వతరముగ గంగాద్వారమును పేరుగల బ్రాహ్మణుల దేవాలయ ముండెననియు వ్రాసియున్నాడు. ఈతని ముయాలాలో మాయాపురమని తలపబడుటచేత దన్యాహాత్మ్యమున నిర్ణయపడిన లాగు అచట గంగాద్వార మనుస్థాన ముండెననుట స్పష్టము. హిమాలయపర్వతశ్రేణులందలి యగ్రాధములగు లోయలగుండ బ్రవహించుచు వచ్చి గంగ ఇచటనే పర్వతావాసమును వదిలి సమతలమును బ్రవేశించి యున్నది. డేరాడూను నగరము మొదలుకొని ఇంతవరకు వ్యాపించి యున్న పర్వతసమూహము లన్నియు శివాలిక్ పర్వతములని పిలువబడుచున్నవి. కాని హరిద్వారము దగ్గర గంగకు వామభాగమున నున్న కొండలు చండీపర్వతములని కాని లేక నీలపర్వతములని కాని వాడబడుచుండును. ఇందులకు గారణము ముందు విశదము కాగలదు.

వామదిశకుండలి యీపర్వతములును, దక్షిణపార్శ్వమందలి శివాలిక్కుల అంతిమభాగములును బ్రహ్మాండములగు ద్వారబంధములుగ నేర్పడ నిచట నొక మహాద్వారముయొక్క ఆకృతియే కన్పించును. కావుననే ఈప్రదేశము గంగాద్వార మను సార్థకనామధేయము కలిగియుండును. కాని కాలక్రమమున నీపేరు మారిపోయి ముసల్మానుల ఆగమనానంతరము కావచ్చును హరిద్వార మను పేరు కలిగినది. ప్రస్తుతము కైవత్తు పాకులందరు దీనిని హరద్వారమని పిలుచుచుండును. ఎందుచేతనన కేదారనాథ మనునది హిమాలయపర్వతపుణ్యక్షేత్రములలో నొకటి. ఇందలి ప్రధానదైవము కేదారేశ్వరమహాదేవుడు. ఈ క్షేత్రమునకు బోవలయుననిన నీమార్గముననే పోవలయును. కాబట్టి కైవులందరు హరద్వారమనుచుండురు. ఇక కేదారనాథమునకంటె నెక్కువ రాకపోకలుగల ప్రసిద్ధమగు బదరీశారాయణమునకు బోవలసివచ్చినను ఈదారి నే పోవలయును. కావున నైవ్యపులంగరు హరిద్వారమని పిలుచుచుండురు. అదిగాక దీనికి స్వగద్వారమని పేరొక పేరుకూడ గలదు. ఇదియు దీనికి అక్షరతః సార్థకమనియే చెప్పవచ్చును. సహజ సౌందర్యమున కావాసములైన హిమాలయపర్వతారణ్య ప్రదేశములన్నియు గేవలస్వర్గతలములేకాని పేరుకాదు. ఈకారణముననే మనప్రాచీను లీ యంత్రరఖండమందలి పుణ్యధూమలను స్వర్గసీమలనియు, దక్షిణఖండభాగములను పృథివియనియు వాకొనుచువచ్చిరి. ఈ ఖండద్వయమునకు సరిహద్దుగనుండినది స్వర్గద్వారము. కాని మహామృదీయులు వచ్చినదిదప హరిద్వార మను పేరుగాంచి నీటివరకు నదియే వ్యవహరింపబడుచున్నది. కాలిదాసు మేఘదూతకావ్యములో యక్షునిద్వారా మేఘునకు రామగిరిమంత్రి అలకానగరమువరకు గల మార్గమును నిరూపించి వర్ణించు నవసరమున కనఖలపురమును మాత్రము చేర్చినియున్నాడు. ఈ కనఖలపురము

ప్రస్తుతపు మాయాపురము నంటుకొని గంగాతీరముననే మైలు మైలున్నర దక్షిణముగ న్యాపించియున్నది. కాబట్టి మిక్కిలి ప్రాచీనకాలమున జనావాసయోగ్యములగు గృహములేమియు లేక కేవలము గంగాద్వారమునకే గుడియొకటి మాత్రముండెననుట సుష్టము. కాని యాస్థలము చుట్టుప్రక్కల నొప్పు రమణీయ ప్రాకృతికసౌందర్యముచే ఆకృష్టులై సంసారవిముఖులైన యౌరులు, తపస్వులు, మూనులు లోనగు నేకాంత వాసాభిలాషులు వారి వారి కనునగు ప్రదేశములలో బర్లకుటీరముల నిర్మించుకొని ధర్మాచరణముల సజువుకొనుచు వచ్చిరి. ఈ మహాత్ముల దర్శించి వారినుండి హితోపదేశముల బడయుటకై సాధారణ గృహస్థులే కాక సంస్థానాధీశులు, రాజులు, మహారాజులుగూడ వచ్చుచుండిరి. ఈ దిగ్భక్తబృందములు కావించు ప్రబంధములవలననే లేక రాజ్యవ్యవస్థలమూలముననే ఆశ్రమవాసులగు వారికి జీవనోపాయము నిర్విఘ్నముగ జరిగిపోవుచువచ్చినందున వీరలు వేరొండు చింతలేక అనన్యరంజనములై కేవలము దైవచింతనల యందే కాలముగడుపుచువచ్చిరి. ఇట్టి విధానము హిందూ రాజుల ప్రాబల్య ముండినంతవర్యంతము ఉండియుండవచ్చును. దేశమంతయు ధనధాన్యపుష్కలమై యుండినందున ఆశ్రమవాసులుకాని, ఆ ప్రాంతములో నివసించుగృహస్థులుకాని, మహాత్ములదర్శింపబోవు యాత్రికులుగాని ధనధాన్యసంగ్రహాలాభమునకు చిక్కియుండలేదు. కేవలము ధర్మరతి, ధర్మచింతనము, ధర్మానుష్ఠానములు లోనగు ధార్మికవిషయములే యప్పటివారల కర్తవ్యములై యుండెడివి.

కాని కాలక్రమమున భారతవర్ష మెట్లు రూపాంతరమందినదో యదేవిధమున నచటి గంగాతీరమందలి పర్వతాలలును మహారాజవాసములుగ మారి ప్రస్తుతకారిద్వారముగ బరిణమించినది. ఈమాద్యకలిగినది మహమ్మదీయుల భారతవర్షాక్రమణానంతరమని చెప్పవచ్చును. ముసల్మానుల రాజ్యకారణమున బ్రాహ్మణులు కనేకులకు జీవనోపాయములు నష్టమయిపోయినవి. అట్టివారందరకు వేరొండువిధములగు జీవనోపాధుల సమకూర్పుకొనక

తీరయాత్రల గడపుట కష్టతరమయ్యెను. కావున మహాత్ముల సందర్శనార్థమై వేలకువేలుగ జనుదెంచు యాత్రికులద్వారా వీరలు తమమనోరథముల బూర్తిజేసికొన సంకల్పించుకొనిరి. నూతనప్రదేశములందు నవాగంతుకులకు పరియగు వనరులు దొరకకపోవుటవలన నట్టి వారలు కొన్ని యబ్బందులకు లోనగుట సహజమే. అట్టి తరణములందు వీరలకు గావలసినవసతిసౌకర్యములజేకూర్చి తత్ప్రతిఫలముగ స్వజీవనార్థము దానయాపమున గొంత ధనమును స్వీకరింప నేర్పాటుజేసుకొనిరి. జీవనోపాయములుపోయిన బ్రాహ్మణుల కిందువలన బ్రదుకులేరువులభించుటయు, పరదేశీయులకు గ్రోత్తఫలములం దేవిధమైన కష్టములు కలుగకుండుటయు సంభవించెను. తీర్థసంవాసులగు బ్రాహ్మణుల లెంతికాలమువరకు లోభస్వాద్యములకు లోనుగాక పరోపకారపరాయణులైన ధ్యానమందుంచికొని కేవలము జీవనముకనుమాత్రము ఆవసరమగు ద్రవ్యమును యాత్రికుల కేవిధమైనకష్టముగాని కలుగకుండని మార్గమున గ్రహింపుచువచ్చిరో యంతవర్యంతము వీరలవలంబించినమార్గము న్యాయసంగతమై యుండెననియే తలపవచ్చును. కాని తరములు కడదినకొలది, దేశమున దారిద్ర్యములు ప్రబలినకొలది, ఈపండాలుపంతకులకు లోభస్వాద్యములు రెండును మితిమీరి పెరిగిపోయినవి. అట్టిచో నేప్రకారమైననుసరే, ధనమును రాబట్టుకొనుటయే వీరికి బ్రధానకర్తవ్యమయ్యెను. అందుల కనుకూలగునరీతి మారదేశములనుండి వచ్చు యాత్రికులతో మరికొన్ని స్థిరనియమముల గల్పించుకొని వారి కా హరిద్వార ప్రాంతప్రదేశములన్నియు ముక్తిదాయకములని బోధించి తరచుగ నచటికి వచ్చునట్లు ప్రోత్సహము గావించిరి. వీర లేర్పాటుజేసికొనినక్రొత్తనియమములప్రకారము పండాలుకును, యాత్రికులకును వంశపారంపర్యముగ నడచు సంబంధ మొకటి యుత్పన్నమగుట కవకాశము కలిగెను. ఎట్లనగా మొట్టమొదటి పర్యాయమే బ్రాహ్మణుడు ఏ యాత్రికునకు గావలసిన వసతిసౌకర్యముల గావించి యతనిచేత తీర్థవిధుల నన్నింటిజేయించునో ఆ బ్రాహ్మణుడతనికి మిర్రోహితుడు అనగా యజ్ఞాదికర్మలచేయించువాడును, ఆ యాత్రికుడతనికి యజమాని అనగా యజ్ఞాదిధర్మకార్యముల జేయు

వాడను నగును. ఈకట్టుబాటువలన సాధారణముగా నొక యజమాని తన పూర్వపురోహితుని వదిలి వేరొక బ్రాహ్మణుని బురోహితునిగ జేసికొనుటకు వీలులేదు. ఒక యజమానిని మరియొక పురోహితుడు స్వీకరింపనే స్వీకరింపడు. మరియు నీ నియమము ఒక్కతరముతో గడలేదునది కాదు. ఈపురోహితయజమానుల సంబంధము వంశపారంపర్యముగ నుండునదే. ఒక యజమాని యొక్క మనుమడు అతని తాతగా రేర్పరచిన పురోహితునో, లేక యతని సంతతి వాని నెవనినో పురోహితునిగ గ్రహింపవలయును గాని వేరొకని స్వీకరింప వీలులేదు. తన యజమాని వేరొకని దగ్గరకు బోకుండుటకును, ముందురాగల యతని సంతతివారు నైతము మరియొకని స్వీకరింప కుండుటకును పండా తన చిట్టా పుస్తకములో నామధామ సమేతముగ బ్రహ్మయజమాని చేతనే కొన్ని ప్రతిజ్ఞా వాక్యములను వ్రాయించుకొనును. ఎట్లనగా:-

క్రొత్త యజమాని యు.నా “ఫలాని ఫలాని వారి ముని మనుమడు, మనుమడు, కొడుకు నగు నేను ఫలాని శుభ దినమున నీగంగా తీరమందు ఫలాని పండాను బురోహితునిగ స్వీకరించితిని కాన ముందు నావంశము లెవ్వరిచటికి వచ్చినను వారందఱు ఈయననే పురోహితునిగ నంగీకరింపవలయు” ననియూ, లేక ప్రాశ యజమాని సంతతి వాడగుచో నతనిచేత “ఫలానివారి కుమారుడగు నేను ఫలాని పండా దగ్గరి చిట్టాలో నాపూర్వ పురషుని ప్రతిజ్ఞా లేఖనమును జూచుటచే నీయననే పురోహితునిగ జేకొంటిని కాన ముందురాగల నావంశీకులు నట్లే చేయుదురు గాక” యనియు వ్రాయించుకొందురు. పూర్వపురుషుల బాగుగ నెరుగని ఎవని వంశవృక్షమైన దెలిసికొనుట కీచిట్టా లత్యంతోపయోగకరమగుటకు సందేహములేదు. కాని దేశమునందు దారిద్ర్యము పెచ్చునున్న కొలది ఈపురోహితుల సంతతులకును దురాకాపూర్ణములైన లోభస్వాధ్యక్షులు పెచ్చుపెరుగుచుండుటచే యజమానులకు బ్రతుకము నూతనప్రదేశము లందు సౌకర్యములు, సౌఖ్యములు కలుగుటకు మారుగ గవ్వములనే యెదుర్కొనవలసి వచ్చుచున్నది. లక్షీసంపన్నుల కచటికి బోయినను ఏకారతయు నుండదు కాని

వీడలకు, మధ్యమశ్రేణి వారలకే యొక్కన కవ్వములు కలుగుచుండును. ఇది యీహరిద్వారముచే కాదు. ప్రస్తుతము భారతవర్షమందలి సమస్త పుణ్యక్షేత్రములందును యాత్రికుల కిట్టి కవ్వములు సంభవించుచుండుట మిక్కిలి విచారకరము. ఈపండాలు స్వార్థ భూయిష్టములగు కార్యములు కొండంత భక్తితో తీర్చయాశ్రయ కేగువారి శ్రద్ధా భక్తులను గూడ రూపు మాపుటకు గారణము లగుచున్నది. యాత్రికు లెంత యొక్కనగ భవమిచ్చిన నంత యొక్కనగ వారికి సౌకర్యములు లభించుచుండును. వీడలగు వారికి దేవసానములందలి బంట్లోతుల ధిక్కార పూర్వకములైన శ్రోతులు, పూజారుల విముఖతలు, పండాలు చేతులలో అగచాట్లు, అవమానములు దిప్ప వేరుగతిలేదు. అంతిర్యామియును భగవంతుడే వీరి దుఃఖతాంతఃకరణములకు శరణ్యుడు. హరిద్వారముందు సామోత్కృతముగు భాగీరథీదివ్యశీతలజలావగా హనమే యనాథల హృదయముల జల్ల బగచునది. ఈ పండాలుయొక్క ద్రవ్యాకాశ్యవ్యలను సంతృప్తిజేయ నోడియే యిప్పుడు వేర్వేరు ప్రాంతములకు జెందిన శ్రమంతు లనేకులు గంగా తీరమున మంచి మేలగట్టించి తా మచట గంగా నేవనము జేయుటయే కాక పండాలుతో వేగలేని కొందరు గృహస్థులకును ఉచితముగా నవతిసౌకర్యముల శీర్షరచియున్నారు.

హరిద్వారమునం దీవిధమున మార్పుజెందినది పండాసంతతు లేకాదు. మహాత్ములును కాలవరకు బ్రతుక భారతవర్షమునకు దగినట్లు బలివర్తనము గాంచినని వ్రాయుట కంతయు చింత కలుగుచున్నది. హిందూ దేశమునందంతట నిక్కాలమున నాబాలగోపాలము నావేశించినది ధనతృప్తి. మహాత్ము లీమాతనుండి దూరముగనుండుట యటుండ దర్శనవాహమన నీడులాడుచుండుటయే ధర్మముగ భావించియున్నారు. ఇవన్నియు నధర్మములు, నశాత్కరములు నని తలచి విరక్తితో దైవధ్యానాసక్తుడై మార్పుండు వానిని ఎందుకు గొరగాని నట్టి పవలచెవుల సవ్యాసీయని వీరలు హేళనము జేయుచుండురు. నిజముగ వైరాగ్యముని ఇల్లువాకిలి సమస్తము బలిత్యాగము జేసిపోయినవారును, గొంతకాలము వీరిగాలి

సోకుటలనల నురల సగారులై యనుచితప్రయత్నముల మొలుగుచుందురు. కొంచెముగనో, గొప్పగనో నటుగరి యెదుట మాటాడ గలిగిన జాతును. అట్టి యాతడు దేశ మందంతట ధర్మ ప్రచారార్థము బయలు వెడలును. మొదలు మొద లీతని ధర్మప్రచారము నిశ్శుల్కముగనే యుండును. కొంతకాలమునకు జనులలో దగినంత పలుకు బడి కలిగినదని యొప్పుడు తలచునో యప్పుడు ద్రవ్యా కర్షణమునకు గడగును. స్వార్థ మర్థించినచో నెవడుగాని ఒకకానైన నొసంగడు. కాబట్టి గంగాతీరమున దగిన వనతిసౌకర్యములు లేకపోవుటచే మహాత్ములగు సాధు శ్రుంగపు లేశకులు స్వస్వధర్మానుష్ఠానముల నిర్వర్తించు కొనుటయం దసమర్థులై యున్నారనియు, వారికి గావ లసిన నెలవుల నేర్పరచు నిమిత్తము ద్రవ్య మత్యవసర మనియు, నుపదేశింప శ్రద్ధాభక్తులుగల ధనాధ్యుడగు నే మార్యాడీ వర్తకుని ప్రయత్నమునో కొలది దినములందే వేలకొలది ద్రవ్యము జేహరి యుపదేశకమహాత్ముని వశ మగుచుండును. ఇట్లు ప్రోగైన ద్రవ్యరాసుల పహాయమున నిర్మింపబడిన త్రేత్ర, కుశీ, ఆశ్రమ నామకవికాలదివ్య సౌధములతో నిండి మహానగరముగ మారి యున్నది ప్రస్తుతహరిద్వారము. ఇక నీసంగ్రహ మొనరించిన ధనమంతయు సాధువుల నిమిత్తమై యుపయోగింపబడుచున్నదా యనిన నదియు గానరాదు. ఒకటి రెండుస్థానములలో దక్క దక్కినచోట్ల నీసంగ్రహీత ద్రవ్యము మహాంతులయొక్కయు, వారి యాంతరంగికుల యొక్కయు, సౌఖ్యార్థము వినియోగింపబడుచున్నట్లు దప్పక గానవచ్చును. కొన్నిస్థలములలో ధనార్జనకర్త తీవించియున్నంతవరకు నదవివ్యవస్థ బాగుగ నేయుండును. కాని యతని తరువాత వతనిస్థానాపన్ను లగువారివలన త్రేత్రకార్యము లుపేక్షను గాంచుచుండుననియే చెప్పవలయును. వేలకొలది లక్షలకొలది యాదాయముగల కొన్ని ఆశ్రమత్రేత్రములందలి దుష్ప్రబంధముల నంతాకించి వారిని జక్కనేయవలయునను అభిప్రాయముతో యూ. పీ. (United Provinces of Agra & Oudh) పంజాబు ప్రాంతవాసులు “మందీర కుధార్ కమిటీ” (దేవాలయ కుప్రబంధకారణీపథి)యనుపేర నొకసంఘమును స్థాపించి యున్నారు. భారతప్రభుత్వ అనుమతిని బొంది

త్రేత్రాశ్రమదేవస్థానములలోగల లోపములను దూరము జేసి సువ్యవస్థ నేర్పరచవలయునని ఈ సంఘమువారి ముఖ్యోద్దేశము. వీరియుద్దేశము లింకను గార్యముగ బరిణమించియుండలేదు. ప్రయత్నములుమాత్రము జరుగుచున్నవి. ధార్మికస్థానములందలి వ్యవస్థా మంచినీతిలో లేవని యీసంగ్రహస్థాపన మీ చాటుచున్నదికదా! ఇట్లునుట చేత హరిద్వారప్రాంతమునందు సుస్వభావులు, శాంతాత్ములు, సత్కార్యచరణులనగు మహాత్ములు లేనేలేరని తలపగూడదు. అట్టి మహానుభావులును గలరు. కాని బహుస్వల్పసంఖ్యాకులు. వారు ఆడంబరపూర్ణములైన కార్యములలో జోక్యముగలుగజేసికొనరు. సామాన్యముగ వీరు ప్రజాసంజ్ఞోభములులేని యే యేకాంతసలములందో యుండి వారియనుష్ఠానముల నెరవేర్చకొనుచుండురు.

ఏమైనను గానిండు. పూర్వకాలమున నిర్మామవ్య ములుగనుండి ఏకాంతవాసులగు యోగులకు, దాపకులకు వాసయోగ్యములుగనుండిన ప్రదేశములన్నియు నిపుడు పంజాబ యొక్కయు, మహాంతుల యొక్కయు, మరి కొందరు గృహస్థాములయొక్కయు, బ్రహ్మములవలన నిర్మింపబడిన మహాన్నతసౌధపంక్తులతో నిండుకొని పోయినవి. ఆయోధ్యాలోహిలఖండపు రైల్వేకంపెనీ వారు కలకత్తానుండి లక్నోమీదుగ లాహోరునకుపోవు మెయిల్ లైనుమీది “లక్నో” నామక జంక్షనునుండి యొకకాళును హరిద్వారముమీదుగ నిడుట పర్యవసానము దొలిచి సురంగములద్వారా దేరాదూన్ నగరమునకు గొనిపోయిరి. ప్రస్తుత మీలై నంతయు ఈస్టిండియన్ రైల్వేకంపెనీవారి అధికారముక్రింగ నున్నది. ఈరైల్వేలై నిపుడు హరిద్వారమును యూ. పీ. పంజాబులోని గొప్ప పట్టణముల కన్నింటికీ మిగుల జేరువయగుట సరిపి తదభివృద్ధికి గారాధూకమైనది. ఆధునికపద్ధతకు ముఖ్యవిహ్నములైన నీటికొళాయీలు, విద్యుద్దీపములు, మోటారుబస్సులు మున్నగునవి మిగిలియుండిన రవంత కొరంతను దీర్చినవని చెప్పవచ్చును. కాబట్టి యిపుడు హరిద్వారము కేవలము బుద్ధాతీర్థము మాత్రమే కాదు. కాకుకవిహారస్థానము గూడను (Pleasure resort). ఈ హేతువుచేతనే యిపుడు గంగాస్నానమందును,

దేవదేవతలందును విశ్వాసములేని యార్యసామాజికములు, దేవసామాజికములు, బ్రాహ్మణులు, అకాలీ సిక్కులు మొదలగువారును ఇచటి కేతెంచి కొన్నార్ల పర్యంత మానంద మనుభవించి పోవుచుందురు. కాని అస్త్రీకులగు హిందువులకిది పదిత్రతీర్థము. వైష్ణవులకు వైకుంఠము. శైవులకు గైలాసదీపము. అన్నిరకములవారికి స్వర్గభూమి. గంగ ప్రత్యక్ష దేవత. ఇచటి గంగావర్ణన మెట్టి నాస్తికనైనను ఒకవిధముగు నుల్లాసము నొసంగి మేను గగుర్పొడువ హృదయము నుప్పొంగునట్లు చేయుకమానదు.

హరిద్వారమందును, దానికి బూర్వోత్తరముగ మూడుమైళ్ల పర్యంతము, దక్షిణపశ్చిమముగ మూడుమైళ్ల దూరమువరకును గంగాతీరముననే అనేకతీర్థములు, స్నానస్థులు గలవు. వీరి యన్నింటిలో బ్రధానమైనది బ్రహ్మకుండము హరిద్వారయాత్ర యనిన బ్రహ్మకుండయాత్ర యనియే గణింపవలయును. ఇచట బ్రహ్మ తపశ్చర్య కావించియుండినందున దీని కి పేరు కలిగినది. ఇది ముక్తిదాయకముగు స్థానము. స్మృతి నొందినవారి యస్థు శీతూడమునందు సుమర్పింపబడుచుండును. యా. పీ. బంగాలము, రాజపుత్రస్థానము సింధూ, పంజాబుదేశముల వారలు మరణించిన తమ బాంధవుల అవశేషములను సంచయముజేసి తీసికొనివచ్చి స్వశక్త్యుపసారము వెండి బంగారములతో గలిపి బ్రహ్మకుండమున వేయుచుండును. స్నానముచేయునిమిత్తము ఇచట మొలబంటిసీళ్లతో దిగినయెడల అడుగున బరచిన రాళ్లలాగు కాళ్ల కీడుస్థులే తిగులుచుండును. వీనిలో గలిపివేయబడు వెండి బంగారముల బహుటికి దీయుటకై ఈతీర్చిన నేర్పరులగు మనుష్యు లెల్లప్పుడు శీతాశ్రమములకు వెనుదీయక కంఠములోను నీళ్ళలో నిలచి వెనుకను నతినిపుణముగా వెలికి దీయుచుండురు. ఈ బ్రహ్మకుండ మాహాత్మ్యమును వెల్లడిపరచు గాథలు రెండు గలవు ధర్మాంగదుడను రాజు తన పట్టపురాణి గర్భమున సర్ప ముదయింప నాసమాచారమును దాచి, కుమారుడే జన్మించెనని దేశమంతట వెల్లడిచేయించి కాలాంతరమున యొక్తవయసు వచ్చినదని ఖడ్గప్రతినిధిద్వారా వేరొక రాజకుమారి నాపన్నగమునకు వివాహముసలు

పుటయు, శ్వేతురాలయమున కేతెంచిన పిదప జరిగిన రహస్యవృత్తాంతము నంతయు దెలిసికొని రాజపుత్రి యాపున్నాగమును బలిభావమున శిరసావహించి భారత వర్షమందలి సకలపుణ్యక్షేత్రముల, నదీనదముల నేవించుచు జనిచని తుదకు బ్రహ్మకుండావగాహన మొనరించి లేచుటతోడనే నాగము కుండరపురుషాకృతి నొందుటయు, దానినంతయు గాంచుచుండిన యచటి తాపములు వారిద్దరిని దీవించి పంపుటయు ననుగాధ లేలుగు దేశముయను గొందరికి దెలిసియే యుండవచ్చును. ఇక రెండవగాథ యెట్లన:- కుమారుడజ్ఞానవశమున దనతల్లి నే కామింప నిరువురును కుష్మరోగావిష్టులగుదురు. అంత బరస్పరసమాచారము లేరుకపడ పశ్చాత్తాప తిప్పులై మునుల యాదేశమున వారిరువురు నీలవస్త్రముల ధరించి సకల పుణ్యతీర్థముల నేవించుచు బోయి పోయి చివరకు బ్రహ్మకుండమున మునిగి లేలుటతోడనే వారు దాల్చిన వస్త్రములు కుద్ధశ్వేతములుగ మార కేరములందలి కుష్మరోగము మాయమగుటయు, నంత నాతల్లికొడుకు తిరువురు నిష్పాపులై యభేచ్ఛంజనుటయు నను న్నిత్రము గూడ మన దేశములో దెలిసియే యుండవచ్చును. ఇట్టి ముక్తిదాయక మగు కుండమున అవగాహన మొనరించు భాగ్యము పుణ్యాత్ములకు గాని లభింపదు.

హరిద్వారమున కెగువ నొకమైలున్నర దూరము తూర్పున గంగ రెండుపాయలుగ చీలియున్నది. ఈలాగు చీలినపాయల నీరుల ధారలని పిలుచుచుండును. ఈ రెండింటిలో పెద్దదగు ప్రధానధార చండిపర్వతమును రాయకొనుచు దక్షిణపశ్చిమముగ బ్రవహించిపోవుచుండును. దిగువను దీనినుండి మరికొన్ని ధారలు చీలినవి. ఈధారలమున నిలుచు ననేకములగు చిన్నచిన్నలంక లేర్పడి యున్నవి. ఇవన్నియు నరణ్యవృక్షములతోడను, పెద్దరు సాదలచేతను నిండి చూచుటకు మనోహరములై యుండును. రెండవధార ఉత్తరముగనున్న శివాలిక్ పర్వత భాగమును రాయకొనుచు హరిద్వారము, మాయాపురము, కనఖిలపట్టణములగుండ బ్రవహించి కనఖిలమునకు దిగువ చండిపర్వతము ప్రక్కగవచ్చు అసలుధారతో గలియుచుండును. ఈ ఉత్తరముగా నయ్యుధార ఎదుట

శివాలిక్ పర్వతభాగమును గొట్టుకొనునో అచటనే బ్రహ్మకుండము వెలసియున్నది. జయపురాధీశు డగు సవాయిమానసింహుడు పర్వతమయొక్క ప్రస్తరమయ పార్శ్వమును జెక్కించి సోపానముల గట్టించి నిర్భయముగ స్నానము సజువుట కనువగునట్లు గావించెను. ఇటీవల బ్రహ్మకుండనిర్మాణముం దనేకమార్పులు కలిగినప్పటికి మానసింహుడు కట్టించిన మెట్లుమాత్ర మప్పటివి అప్పటివిగనే ఉంచబడియున్నవి. వీనికి సమాప మందే గంగాద్వార ఆలయ మున్నది. ఇటులే హరినరణముగూడ గలదు. ఈ హరిచరణాకారణమున సుత్రర భారతీయులు బ్రహ్మకుండమును “హరికి పానీ”యనియు బిలుచుచుండును. పర్వత ప్రాంతముల వీటి సమతలమునకు దిగుటవలన నిద్రలు గంగాప్రవాహ మత్థ్యంతవేగవంతమై యుండును. ఏమరుపాడైనచో బ్రాహ్మవేగమునకు జక్కి కొట్టుకొనిపోవుట సంభవించును. ఇట్టి యనర్థములు సంభవింపకుండుటకై బ్రహ్మకుండము దిగువగా రెండు మూడు ఫర్లాంగుల దూరమువరకు వ్యాపించియున్న ఘట్టము పొడుగునను గొన్ని గజుల యంత్రములలో నిమగ్నములు బిగింపబడి యున్నవి. వీనిని గట్టిగ బట్టికొన గలిగినచో స్నానము చేయవచ్చును కాని లేనిచో కష్టము. బ్రహ్మకుండమునందు మాత్రమింతవేగము లేకుండు లాగున సేర్పాట్లను జేయుటయే కాక తప్పిచారి ప్రవాహములో బడినప్పటికి బ్రాణము రక్షించుకొనగల్గు విధానములు గావించబడియున్నవి. కాని బ్రహ్మకుండము వెలుపల స్నానము జేయవలయుననిన మెలకువ గలిగియేయుండవలెను. మానసింహుడు కట్టించినది మొదలుకొని బ్రహ్మకుండము దిగిదివాల్చివద్ద గాంచెనని చెప్పవచ్చును. ముసల్మానుల రాజ్యానంతరము మహారాష్ట్ర రాజ్యకాలమున బ్రహ్మకుండసమీపమున ననేకభవనములు నిర్మింపబడినవి. వీమృట ఆంగ్లేషుప్రభుత్వము వచ్చిన తరువాత పటియాలా, జమ్మాకాక్కిరహ, కాంగడా, నాలాగఢము, టిహిరీ, చంచా, లంఘారా మొదలగు రాజ్యముల యొక్కయు, సంస్థానముల యొక్కయు అధీశ్వరులు బ్రహ్మకుండము దగ్గరగ గంగ నానుకొని యుండులాగున గొప్పగొప్ప సౌధముల గట్టించి కాని నంటుకొని

ఘట్టముల నిర్మాణము చేయించిరి. ఈఘట్టము లన్నియు నొకదానితో నొకటి కలియుటవలన శీర్షదీన మూడు ఫర్లాంగుల పొడుగుననే యొక్కడక్కడ నిమగ్నములు బిగింపబడియున్నవి. ఈఘట్టముల కన్నింటికి దక్షిణముగ మైలున్నరదూరమున మాయాపురసమీపమున నొక వికాలమైన నేరువును, బంధమును గట్టించి ఈబ్రహ్మకుండపు ధారనుండియే ప్రభుత్వమువారు గంగకాలువ (Upper Ganges canal)ను గొనిపోయిరి. బ్రహ్మకుండము దగ్గరి వైసర్గిక, కృత్రిమ దృశ్యము లభ్యంతమోహనములు, చిత్రాకర్ణకములు, అనగ్గనీయములు. ఈ కుండమున కెట్టయేడుగు ప్రవాహమధ్యమున నుమా రొకఫర్లాంగు పొడవును, మారుగజుల వెడల్పును నుండులాగున నొక వికాలవేదివంటి ఘట్టము నిర్మింపబడినది. దీనిమీదికి బోవుటకు బ్రహ్మకుండపుధారమిదుగ చిన్నవంతెన గలదు ఈవంతెన రెండుఘట్టముల నేకింప విుపచేయుచుండును. ప్రతీదినము సూర్యాస్తమానమైన వెంటనే బ్రహ్మకుండపు సోపానములపై నిలచి భాగీరథి జననికి ఆరతి నొసంగు సమయమున నీఘట్టమంతయు నానాదేశసమాగతియై తిక్కలోక సమాకులమై, సాధుజన పూర్ణమై ప్రత్యిక్ష్యవై కుంభమోహిక స్వర్గమోయను భ్రమను గలుగజేయును జాపరుల బ్రహ్మసంతుల్యముంచివేయును.

ఈబ్రహ్మకుండస్నానము నిమిత్త మే తెంచునట్టి యాత్రికుల కారణమున ప్రతీదినము హరిద్వారమందు నిత్యకల్యాణము, పన్నుతోరణమునై వెలయుచుండుట వాస్తవమే కాని ఇనట జరుగువానిలో నన్నింటికంటె గొప్పది పండ్రెండు సంవత్సరముల కొకపర్యాయము నిచ్చు కుంభోత్సవము. ఇదియే గంగాపుష్కరము కా నోవును. బృహస్పతిగ్రహము కుంభరాశియం దుండుసమయమున నీబ్రహ్మకుండస్నానము మోక్షప్రదమని గణింపబడినది. కాని ఇట్టి పవిత్రతీర్థమున రాగద్వేషదురులై శాంతభావమున స్నానమాడుటకు మారుగ ధర్మాంధులగు సాధునామకులు కొంద రాస్నానదినమున నొకరికంటె నొకరు ముందుగ నీశ్వలోమునుగవలయునని పట్టుదల బూని తుదకు కలహముమితిమీరిపోవ పరిస్పరహత్యల గావించు

కొని ఘట్టమునంతయు శవసంకులమాను, జలముల రక్తమయమును పలుపుచున్నది. ఇట్టి దాడిగములగు నత్యాచారములు కొంతకాలము క్రిందటివరకు జరుగుచున్నవి. ఈ కుంభస్నానమాన కినుల లక్షణకొలది యాత్రికులేకాక లెక్కకు మీరి సన్యాసులు, తైరాగులు, ఉదాసీనులు, నిర్మలులు ననుపేరుల నొప్పు సాధువులుగూడ బ్రోగవుచుండురు. సన్యాసులు శంకరాచార్యానుయాయులు, తైరాగులు రామానుజామానందసంప్రదాయులు; ఉదాసీను లింతవరకు సిక్కులుతాంతర్గతులుగ భావింపబడుచుండిరి. కాని ఆకాలీకుల లిపుడు జాతిమతభేదముల నిందుకైన బాటింపనగున నుదాసీనులందరు హింసాపక్ష మవలంబించి గురునానకుయొక్క పుత్రుడగు శ్రీనంద్రుని అనుయాయులమని ప్రఖ్యాతము చేసికొనుచు సిక్కులనుండి వేరగుచున్నారు. నిర్మలులు సిక్కుసాధువులు. వీరిలో నొక్కొక్క సంప్రదాయమున మరల ననేక కాఖోపకాఖలు కలవు క్రీ.శ. 1760-౭ సంవత్సరముః జరిగిన కుంభోత్సవావసరమున వైష్ణవసంప్రదాయాంతర్గతులగు గోసాయిలకు, తైరాగులకు కలహము జరింప స్పాదనమున నిరుపక్షముల నుండి 1800 మంది ప్రాణముల గోలు పోయిరి. క్రీ. శ. 1795 లో సిక్కుయాత్రికులకు గోసాయిలకు వివాదము జరింప నపుడు సిక్కులు 500 మంది సాధువులను విధించి యుండిరి. క్రీ. శ. 1819 లో మరల బోరాటములు గలగ నపు డనుగ గాంధీయంకిన సిపాయిలతోపాటు 430 మందికి బ్రాణములు పోయినవి. అంత భారతప్రభుత్వమువారు కఠినములగు నియమముల నేర్పరచి నాలుగు సంప్రదాయముల సాధువులు ఒకరి తరువాత నొకరు స్నానముచేతనలయునని పరిష్కారము చేసిరి సగ్గురువారి తీర్పు ప్రకారము మొదట సన్యాసులు, తరువాత తైరాగులు, వారిజునంతర ముదాసీనులు, కట్టకడపట నిర్మలులు స్నానము చేయవలయును ప్రస్తుత మిటులే జరుగుచున్నది. ఉత్సవావసరములం దిప్పుడు, బూర్వకాపు ఖాసీలు జనుల తలపునకు వచ్చుచునేయుండును. ఈకాలమందట్టి రక్తపాతములగుట పూర్తిగ పోయినది కాని లక్షల కొలది మనుష్యు లొక పరిమితస్థలమున గూడుటచే జనసమృద్ధి

మున జిక్కువడుట మూలముననో లేక కలరా లోనగు వ్యాధులకారణముననో ఇప్పటికిని గొన్ని ప్రాణములు పోవుచునే యుండును.

కుంభోత్సవము తరువాత నిచట సధికసంఖ్యాకులగు యాత్రికుల నాకర్షించునది వైకాఖియుత్సవము. ఇది ప్రతిసంవత్సరము వైకాఖిమాసారంభమున సంపన్నమగుచుండును. దూరదూర దేశముల జనులు రాకపోయినను దగ్గర దగ్గర చుట్టుప్రక్కలనుండి వేవేలుల నాదినమున హిందువులు బ్రహ్మకుండస్నానార్థ మేతెంచుచుండును.

ఈరెండు సమయములందే కాక పర్వదినములు, ఉత్తరాయణ దక్షిణాయణపుణ్యకాలములు, మేషమకరసంక్రాంతలు, సూర్యనంద్రగ్రహణావసరములు, న్యతిపాతఅశోదయయోగకాలములు, వారుణీ, మహావారుణీ, ఆదివారమునందు వచ్చు సప్తమితిథి మొదలగు విశిష్టకాలములందుగూడ యాత్రికులసంఖ్య యొక్కవగ నేయుండును.

బ్రహ్మకుండమందే కాక యాత్రికు లీ నిమ్న లిఖితస్థానములందును స్నాన మొనరించి దానధర్మముల జేయుచుండురు.

1. గోఘట్ట తీర్థము. ఇది బ్రహ్మకుండమునకు గొంచెము దక్షిణముగ నున్నది. అజ్ఞానవిశేషమున నెవనికైన గోహత్యాపాతకము కలిగినేని అతడెచట స్నానము జేయును. ఇచట నివసించు నొక భంగి (కీర్తు నూడుచు పాకీవాడు) గోహంతకుని నెత్తిపై చెక్కుతో గొట్టి యుత్తనిని బాపవిముక్తునిగ జేయును.

2. కుకావర్త తీర్థము. ఇది గోఘట్టమునకు గొంచెము దక్షిణముగ నున్నది. ఇచట దత్తాత్రేయ మహర్షి తపము పరిపియండెనని ప్రసిద్ధి. ఇచటి ఘట్టమును, దానిమీది భవనమును ఇందూరు మహారాజుచేత నిర్మింపబడినది యాత్రికు లిచట విశ్రుల నుద్దేశించి పిండదాముల జేయుచుండురు. ఇచట స్నాన మొనరించిన జన్మరాహిత్యమునని విశ్వాసము.

8. విప్లవతీర్థము. ఇది కుకానర్త తీర్థమునకు దక్షిణమున నున్నది. ఇచట ఈ సేవించుడు కట్టించిన ఘట్టము, శివాలయము గలవు. ఇచ్చటి స్నానము విప్లవలోక ప్రాప్తికి సాధనము.

4. విప్లవపర్వతము. ఇది శివాలిక్ పర్వతము యొక్క అంతిమభాగము. లలితా, లేక శివధారా యని పిలువబడు పర్వతనిర్మలమునకు బల్చిన మందలి భాగమీ పేరున బరగుచున్నది. దీనియొద్ద విప్లవపుత్రము లమితముగ నున్నవి. ఈలలితాతీరమున విప్లవేశ్వర మహాదేవుని యాలయమున్నది. యాత్రికు లీర్థరిణి స్నాన నాచరించి విప్లవేశ్వరుని దర్శించుచుండుదురు.

5. గణేశతీర్థము. ఇది మాయాపురమునకు దగ్గరగ గంగకాలుకు ఉత్తరమందలి నిరంజనీసాధువుల ఆశ్రమ సమాపమున నున్నది. ఇదియొక స్నానఘట్టము.

6. నారాయణశిల. ఇది హరిద్వారమునందే బ్యాలాపురమునకు బోవు ర జమార్గము ప్రక్క నున్నది. ఇచట పితృశ్రాద్ధములు కావింపబడును.

7. నీలపర్వతము—దీని శిఖరముమీద చండికాదేవి దేవాలయ ముండుటచే చండిపర్వత మనియు నది పిలువబడుచుండును. ఇది హరిద్వారమున కెదురుగ దిన్నగ దక్షిణదిశకు వ్యాపించియున్నది. గంగయొక్క అనలుధార ఈ కొండ యడుగునుండి ప్రవహించుచుండును. ఈధారకు నీలధార యనియు నాహంతరము కలదు. శిఖరము మీది దేవి యాలయమును క్రీ. శ. 1880-వ సంవత్సరమున జమ్నామహారాజగు సుచేతసింహుడు కట్టించియుండెను. ఈ చండికాలయమునకునగ్గరగ అంజనాదేవి గుడియున్నది. పర్వతము యొక్క అడుగుభాగమున గౌరీ శంకర దేవాలయము కలదు. దీని కిండుక దక్షిణముగా సుచేతసింహానిర్మిత మగు నిల్లేశ్వర ఆలయమున్నది. దీనికి దక్షిణముగ నొక సహభర్తృతరమున నాగేశ్వర మహాదేవుని మూర్తి విరాజిల్లుచున్నది. ప్రవాహ మెక్కువగ నుండు గ్రీష్మసర్వకాలములందు కిస్తీలను బల్లకట్ల ద్వారా గంగకు దాటియు, చలికాల మైనచో తాత్కాలికముగ నిర్మింపబడు మంతెనల మాలమున

ప్రవాహముల నుత్తరించును నావలిప్రక్క కేగి యాత్రికు లీనీలపర్వత సంబంధములైన స్థానముల నన్నింటి దర్శించుచుండుదురు.

8. భీమగోదాతీర్థము—ఇది బ్రహ్మకుండమునకు ఉత్తరముగ బడరీ నానాయగమునకుబోవు మార్గముమీద నున్నది. కొంతకాలము క్రిందటివరకు నిచట పర్వతము మీద గురియు ఎర్ల మంతయుగూడి యొక మడుగుగ నేర్పడుచుండెడిది. ఎండకాలములో నెండిపోవుటయు సంభవించుచుండెను. కాని యిపు డిచట గచ్చుతో జలాశయమును నిర్మించి గంగాజల మందులోనికి ప్రవహించునట్లేర్పాటు కావింపబడినది. యాత్రికు లిచట గూడ స్నానదానముల సలుపుచుండుదురు.

9. సప్తస్రావతీర్థము—ఇది హరిద్వారమునకు దూర్పుగ మూడుమైళ్ల దూరమున నున్నది. పట్టాసహిప మునకంటె నిచటి ప్రాకృతిక సౌందర్య మతి రమణీయమైనది. ఇచట గంగ ఏడుపాయలుగడిలి యొక విస్తృతమైన మైదానము నాక్రమించి పారుచుండును. ఈ హేతువుచేతనే దీనికి సప్తస్రావ మనుపేరు కలిగినది. ఏకాంతము నభిలషించువారి కిప్పటికి నది వాసయోగ్యమైన స్థానము.

10. కనఖలతీర్థము. హరిద్వారమునకు రెండు మూడు మైళ్లదూరములో దక్షిణపశ్చిమముగ నున్నది. కాలీదాసువలన మేఘసందేశమునందు పల్లింపబడిన దీనగరమే. దీనికి దగ్గర దగ్గరగ పతితపావేశ్వర, తత్తేశ్వర, తిలవధేశ్వర మహాదేవుల ఆలయము లున్నవి. కనఖలుకు బడమట నొకమైలు దూరమున సతీకుండము గలదు. ఇదియే దత్తుడు యజ్ఞము గావించిన చోటు మహాదేవుని నాహ్వయింపని కారణమున సతి ఇచ్చటనే కరీరత్యాగము జేసినది. సతీకుండమని పేరుకలుగుట కిదియే కారణము. దీనికి నాలుగువైపుల నిల్చుడు దట్టమైన యడవి ప్రబలి యున్నది. దక్షేశ్వరాలయమును క్రీ. శ. 1810 సంవత్సరమున లంధారా రాణియగు ధనకుమారి కట్టించెనని చెప్పుదురు.

సంస్కృతవిద్యార్థ్యయనమునకు హరిద్యారమున
మంచి ప్రచారము కలదు. కొన్ని ఆశ్రమములం దచట
వసించు కండితు లగు సాధువులే విద్యార్థులకు విద్య
గరవుచుందురు. మరికొన్ని యాశ్రమములందు కేతనని
యొక్తులగు పండితులును కలరు. విద్య నభ్యసించదలచు
వారికి ఆయాస్థలములం దుచితముగ నన్నవస్త్రములు
లభించుచును. ఈ పాఠశాలలన్నియు సామాన్యముగ
నాయాస్థానాధిపతులగు మహాంతుల అధికారమం దుండి
నారి యిష్టానుసారము నడుపబడుచుండును. ఇదిగాక
ఆర్యసమాజమువారి పక్షమున గురుకులపంచవిద్యాలయ
ములును, సమాతనహిందువులపక్షమున ఋషికులమును
స్థాపించబడియున్నవి. ఈ సంస్థలయందు విద్యార్థులకు
బ్రాహ్మీనాధునికపద్ధతుల రెండింటి ననుసరించి విద్య
యొసంగబడుచున్నది. వీనిలో గురుకులమునందు విద్యా
ర్థులనుండి కులమును గ్రహించుదు. పంచవిద్యాలయ,
ఋషికులములందు నిశ్కులముగానే విద్యాకాన మొన
రింపబడుచున్నది.

ముఖ్యముగ యాత్రికులకు బనికవచ్చు వస్తువుల
వ్యాపారము దత్తు ఇచట కేరవిధముగ వర్తకము లేదు.
దేవతాపూజావసరములం దుపయోగింపబడు నానా
ప్రకారము లగు పాత్రసామగ్రి లిట లభించును. హరి
ద్యారప్రాంతమున గంగాజలము మిగుల స్వచ్ఛముగ
నుండుటచే నిచటనుండి భారతీవర్ష మందలి సమస్తభాగ
ములకు గొనిపోబడుచుండును. ఈనీరు నింపుటకు గావల
సిన యనేకప్రకారము లగు పాత్రము లిచట లభ్యము
లగును. హిమాలయారణ్యప్రదేశములు వివిధమూర్తిలకు,
నోవధులకు బ్రసిద్ధికెక్కి యున్నవి. వీనిలో జాలభాగ
ము హరిద్యారమున నమ్ముబడుచుండును. శిలాశిక్తు
మొదలగు గైరికధాతువులు, ఊనివస్త్రములు, వ్యాఘ్రా
దులగు అటవీనృగుల చర్మములు, చమరీవాలములు
మొన్నగువాని వ్యాపారమును నిచట విస్తారముగ కలదు.

[వే. సు]

బుద్ధిహీనులు

శ్రీ విక్రమదేవవర్మగారు

అయ మెన్నక వ్యయమును జేయువారు
బుణముఁ జేసి నేలను గొన నెంచువారు
విత్తమును బొంద లోభుల వేడువారు
జూదమున సొమ్ము గడియింపఁ జూచువారు
గుడవకయు నీయకయు సొమ్ముఁ గూర్చు వారు
గులటఁ బెండిలియై యీసుఁ గొనెడువారు
మిసిమి గల బాలఁ బెండ్లియా మునలివారు
బైమెఱుంగును గనినంత బ్రమయు వారు
నెమ్మి నెలయాలి పలుకుల నమ్మువారు
బలము గలిగియుఁ బనిమాని మెలఁగువారు

నలవిగానిదానిని జేయ వలచువారు
విగతకార్యంబులకొఱకు వగచువారు
స్వప్రతిభఁ జెప్పికొని తుష్టిపడెడువారు
బరులదోపంబులనె యెంచి పలుకువారు
నితరజను లజ్జ లని నిశ్చయించువారు
దామె విజ్ఞుల మని మదిఁ దలంచువారు
ననియమాధ్వంబునఁ గడంగి యశగువారు
నైహికసుఖంబె పురుషార్థ మనెడువారు
జగదధీశుండు లేడని చాటువారు
బుద్ధిహీను లౌదురు నుమీ పుడమియందు.

‘హిందూ’ శబ్దమున కర్థమేమి?

లోకమున శేకబ్రతునకైనను నిర్వచనము చేయవచ్చును. కాని ‘హిందూ’ అనుపదమున కట్లుగాదు. అది ఎన్నియో హిందువుల తత్వైతిప్రాయములవలె అని ర్వచనీయము. కారణము ఈపదముయొక్క మూలము, వ్యాప్తి, ప్రయోగము మిగిలిన నప్పట్టములయి యుండుటయే.

‘హిందూ’ అనుపేరు మన మంచుకొన్నదికాదు. పరు లిచ్చినది. ముసలమానల రాకకు పూర్వము ఈపేరు మనయందెచ్చటను ఉన్నట్టు కానరాదు. ముసలమాన లిదేశముందు రాజ్యాభిషిక్తులై మనఃను హిందువులని పిలిచిన పిమ్మట నీపేరిట వాడుకకు వచ్చెను. ముసలమాన లిచ్చటికి వచ్చినపిదప తమమతస్థులకాని యీదేశవాసులందరిని సమష్టిగ హిందువులని పిలిచిరి. దానికి పూర్వము ఈదేశముదలి అసంఖ్యాకజాతీయమునకు ఒకటే యొకసమష్టి నామమేదియు లేకుండెను. ముసలమానల పారపత్తి వాధికముగ నున్నది యిప్పటి నా రంబడికిని వారు సమానముగ శత్రువులుగ నుండినందున వీరందరు నొకజట్టుగా చేరి విక్రమభావన పడసి యొక సమష్టి నామము నుంచుకొన నావశ్యకత కలిగెను. అప్పుడు పరము వీరికొరగిన ‘హిందూ’ అను పేరు వీరియందును ప్రచారమునకు వచ్చెను. దీని! మొదలు ఈ దేశమున ముగ్ధ శ్రేణులు, కులవ్యత్యాసములు, వాగరికతాంతరములు వాధికముగ నుండినందున నొకే సంస్కృతినిరసితముం దుంటున్నవో వీరు తామందరు నొకటే యని నిలచుకొనే యుండిరి. ఇది మన దేశచరిత్రలన స్పష్టముగను, ఇప్పటికిని మనదేశపు పండితులకు హిందూ శబ్దార్థము సరిగ లేరెలుబలేదు.

పద మూలము

పరులనలన మనకు లభించిన యీ ‘హిందూ’ అను పేరుకు మూల మెయ్యది? ఈ విషయమున నెన్నియో భిన్నాభిప్రాయములు కలవు. సింధునదిపేర

నీపేరు మనకు కలిగియుండునని పలువురు హిందువులు, గురుదాసచెనెడ్డి యభిప్రాయమే ఉదాహరణము. ‘హిందూ’ శబ్దము పరకల్పితము; సింధునదిపేర పుట్టి యుండును. అనది పూర్వభాగముందు వసించు జనులను సంబోధింప మహమ్మదీయులు దీనిని వాడియున్నారు. ఇది సరియని చెప్ప వీలలేదు. మహమ్మదు జననమునకు ముందునుండియు పారశీకులు, గ్రీకులు నీపదమునిరిగి యుండిరి. మరియు ప్రాచీనకాలమునుండియు హిందువులు సింధునదీపశ్చిమప్రాంత్యమున వసించుచుండిరి. ఇప్పటికిని వసించుచున్నారు. ఋగ్వేదపు సప్తసింధు మాలముగా కాబూలనదిగూడ చేరియున్నది. ముసలమాన లిప్పటికిని సింధునదీ సింధుప్రాంత్యమున యథావత్తుగా నుచ్చరించుచున్నారే కాని హిందూనది, హిందూ ప్రాంత్యము అని చెప్పుటలేదు. అట్టివారి వారు హిందూ శబ్దమును సింధునదిపేర క్రొత్తగా కల్పించిరిని చెప్పవలెలుట?

ఈపేరును ముసలమానలు వాధికి దెచ్చితే కాని కల్పించలేదు. వారు దానిని పారశీకులనుండి స్వీకరించి యున్నారు. ప్రాచీనపారశీకులు మనదేశము ఆర్యులను సింధునదిపేర ‘హిందూ’ అని పిలిచిరనియు, గ్రీకు లీపదమును ‘ఇండాయ్’ అని మార్చినిరనియు పలువురు పండితులు చెప్పుచున్నారు. ఈ ఇండాయ్ అనుదాని నుండి యిప్పటి ఇండియా అనుపదము పుట్టింది. ప్రాచీన పారశీకుల అచస్తాగ్రంథమున ‘హిప్తహిందు’ అనుపదము కానవచ్చుచున్నది. ఇది ‘సప్తసింధు’ అను వేదభాషకు పారశీకభాషారూపమని పండితుల యాభా. ఈ ‘సప్తసింధు’ అను పదమే నువ హిందూనామమునకు మూలమని యీ పండితుల వాదము. ఋగ్వేదకాలమున వాగ్ధిలు సింధునదీతీరమున నుండిరి. ఋగ్వేదమున ‘సప్తసింధుః సప్తసింధవః (బహువచనము)’ అను పదములు కనబడుచున్నవి. పెక్కుచోట్ల ఈపదములు కేవలనదీవాచకములుగ

నున్నది. ఒకచోటమాత్రము (ఋగ్వేదము viii 24-27) ‘సప్తసింధుః’ అను పదము ఒక దేశమును తెలుపుచున్నది. ఇది యేదేశమో నిశ్చయింప వీలులేదు. ఈ పదమున నూచకములుగ నున్న తిర నదులు పంజాబు నదులే యని నిర్ధరింపరాదు. ఒక వేళ అట్లుచెప్పినను ఈదేశము ‘సప్త సింధు’ అను వైదిక నామమును వదిలి చాలకాలము నుండియు పంజాబ దేశమని పిలువబడుట యేలకో చెప్పు రాదు. పంజాబున కే హిందూగ్రంథమందుకూ, ఒక చోటకూ ఈ ‘సప్తసింధు’ అను పేరు కానరాదు. మరియు హిందూగ్రంథవారాశియందు మరెచ్చటను ‘సప్తసింధు’ అను పేరుగల ప్రదేశము చెప్పబడియుండలేదు. వేద యుగ మయిననోడుతనే పుట్టిన మహాభారత కాలమున సింధుదేశమును ప్రత్యేకరాజ్యముగా నుండెను. పంజాబు దేశము మైస్సోరూమిగా కూడ నుండెను. ఇందులక పంజాబు దేశము వేదధూమి యనుటకు వలనుపడదని యిటీవల కొందరు నాదింప వారంభించిరి. ఈరీతిగ వేదమందలి ‘సింధు’ అను పదము ఎల్లచోట్లను పంజాబు సింధు నదికి సంబంధించునని చెప్పుట కష్టము. మరియు పైచెప్పిన ‘సింధు’ అనునది సింధునదియే యైనను సప్తసింధు అన సింధునదీతీరమందలి దేశమని చెప్పుట మరియు కష్టము. ‘సింధు’ అన సముద్రమని యొక అర్థము కలదు. మన పురాణములు సప్త సముద్రములను వివరించుచున్నవి. ఈ నమ్మకమే వేదకాలమున నుండి యుండవచ్చును. కాని కొందరు పండితులు వేదకాలమువారికి సముద్ర ముననదియే తెలిసియుండలేదని చెప్పుచున్నారు. అది యెట్లులయున నందుగాక! పాగికిటులు మనకు ప్రసాదించిన ‘హిందూ’ నామము సింధునది పేరనే పుట్టినదని చెప్పుట సులభము కాదని మీదిచర్చనలన తెలియుచున్నది.

కొందరు హిందూ, ఇందాయ్, ఇండియా అను పదములు ‘సప్తసింధు’ అనుపదమునుండికాక ‘ఇందు’ అనుపదమునుండి పుట్టినదని యూహించుచున్నారు. ఋగ్వేదమునందలి ‘ఇందనః పితరాశ్వాః’ అను వాక్యము నుండి యీపేరు సుద్ధగించుచున్నారు. కాని యీవాక్యమును వివరించుట కష్టము. ఈదేశమును ఇందుకుల

రాజన్యము మహాభ్యుత్థితో పాలించి సామ్రాజ్యముల నేర్పరచినందున ఈపేరు కలిగియుండనోభునని మరి యొక యూహ. మరియు నీదేశము మహాప్రాచీనుల యభిప్రాయము ప్రకారము చంద్రమండలమున ప్రతి ఫలింది కుండేటివలెను రావియాకువలెను కానవచ్చుచున్నందున దీని కిందుర్నా మను పేరు కలిగి తన్మూలమున పైపేర్లు వచ్చియుండుననియు నొక యూహ కలదు. ఈ యూహలకు తగిన యాధారము మనప్రాచీనగ్రంథములందెచ్చటను కానరాదు. ఇందుచేతము, ఇందుర్నా మను అను పదములుకూడ దొరకుట లేదు.

హిందూశబ్దముమూలమును గురించి యిట్టిదేశ కృతకముగు మరియొకయూహ మేరతుంక్రమము గ్రంథము నుండి కల్పకల్పద్రుమమున నానాపారింపబడియున్నది. హిందూశబ్దము ‘హీనం, చూషణతి’ అను రెండుపదముల నుండి పుట్టినవట, ‘హిందూ’ అన హీనమయినదానిని దోషముగ చూచురాదు అని యర్థముట. ఈయర్థ మతి కృతకము, చాల నిబీబది. మేరతుంక్రమము ప్రాచీన గ్రంథము కాదు.

ప ర్యా య నా మ ము

హిందూశబ్దము పరకీయ మగుటచే దానికి పరిత్ర నుగు సంస్కృతభాషయందు మరేదైన పర్యాయనామ ము కల్పింప నివీల యేబదింత్సరములనుండి ప్రయత్నము జరగింది. కాని యీప్రయత్నము స్వాభిమానముచే నతికృతకముగ నడచింది. మన చరిత్రాంధమునండియు మన మెన్నియో పరకీయవస్తువులను సంగ్రహించి యున్నాము. దాని నొప్పుకొనుటవలన మనకువచ్చిన నష్ట మేమియు లేదు. పరకులమువారు పర దేశీయులై, దేశో ఇచ్చటచేరి, మనశిష్యులై కాలక్రమముగ హిందూసంతతిగ మారి ఇట్లుండ హిందూశబ్దము పరకీయ మైతంతమాత్రమున దాని న వాదించవలెకీ ఈ పదము నిపుడు వదలినచో మనకు గతిలేదు. దీనికి సరియగు పర్యాయశబ్దమే లేదు. దీనికి పర్యాయముగ నిటీవల కల్పితములగు పదములను పరిక్షించుచో నిది తెల్లమగును.

వేదకర్తలగు మనప్రాచీనులు తమ్ము ఆర్యులనియు, ఇతరులను దానులు, మైచ్చులు, దనుజులు, కూద్రులు అనియు సంబోధించిరి. మనవారికి సంస్కృతమున నుండ దగినది యిదొక పేరు తక్కుమరిలేదు. కనుకనే ఆ కేకులు 'హిందూ' అనుపేరునకు మారుగ 'ఆర్య' అను పేరును రూఢికి తే ప్రయాసపడుచున్నారు. ఇది సాధ్యముకాని పని. మన కాస్త్రములవృద్ధిని వర్ణత్రయమువారు మాత్రము ఆర్యులు. ఇప్పుడు కుద్ధత్రయములు, కుద్ధ చైత్యములు ఖిల మయి యున్నారని ప్రతీతి యున్నందున ఆర్యులన బ్రాహ్మణులు మాత్రమే అని యర్థమగును. మరియు ద్రావిడు లీదిభాగమున చేగడ. మన హిందూమత ధర్మ తత్త్వకాస్త్రములను గొడబ్రాహ్మణులకంటెను శ్రద్ధా గర్వములతో పరిపాలించుచున్న ద్రావిడబ్రాహ్మణులు కూడ ఆవార్యులగు నున్నారు. ఇదికాక పురాణములందు 'ఆర్య' అనుదానికి 'మైచ్చ' అనునది విపరీతపదము. ఈ మైచ్చకూటమునకు పురాణములు ద్రావిడాంధ్రులన, తండ్రి కాపమునకు గురియైన నుడువు, తుర్వసు మొదలగువారి సంతతివారిని చేర్చుచున్నది. ఇట్లుగనో నాత్మాత్మ శ్రీకృష్ణుడును, యాదవకులమువారును, సుధాద్రావణంధమున పాండవసంతతివారును కూడ మైచ్చులగుదురు. కాని వీరిలో నెవరినికూడ 'హిందూ' కూటమునుండి విడదీయ వీలులేదు. ఇప్పుడు వీరినందరిని ఆర్యుని పిలువవలయు నన్న ఆర్యకేబ్బమున కనాదినుండియు వచ్చిన రూఢ్యగ్రము నొకేమారు మార్చవలసివచ్చును. ఇట్టి యింద్రజాలము కులభమా?

ఇదంతయును మనదేశపు స్థితి. ఇటీవల పాశ్చాత్యులకూడ ఈ 'ఆర్య' అనుపదమును వివిధార్థముల నాడియున్నారు. పాశ్చాత్యులు సంస్కృతియు నభ్యసిత మొదలికినప్పుడు సంస్కృతము, పారశీకము, గ్రీకు, లాటిన్, ఇంగ్లీషు, ఫ్రెంచి, జర్మన్, రష్యన్ మొదలగు భాషలు సోదరభాషలని స్పష్టమాయెను. ఇవి సోదరభాష లగుచో వీటి కొక మాతృభాష యుండ వలయును. మరియు నట్టి మాతృభాష నాడు మాతృకుల మొకటి ఉండవలయును. మాకున్నట్లుగా ఈమాతృభాష ను ఆర్యభాష యనియు, దాని నాడువారిని ఆర్యులని యునుని కొందరి కొరిక. ఈమతమునకు వేదమే తిరుము

యన నెను. ఈకారణముచే ప్రభావల నాడువారి నందరిని ప్రాజ్ఞులు ఆర్యకులమువారని యనిరి. జనకుల మన ఒకేవిధముగ దేవరచరకర్తగుణములను కలవారని యర్థము. తెల్లని యొక్కోపీయులు ఆర్యకులమున తమకు సమానముగ నల్లని పారశీకులును, హిందువులును చేసినవారని యొప్పుకొనుట కష్టము. ఇందువలన కొందరు పండితులు ఏమొఖండపు ఆర్యులు ఆర్యభాష నాడువారుమాత్రమేయై యున్నారనియు, ఏకోపీయులు ఆర్యభాషావాచకులు, ఆర్యకులసంభూతులు నయి యున్నారనియు వాదింప వారంభించిరి. కాని కొంత కాలమునకే ఏకోపీయులయందును పెక్కుకులప్రభేదము లున్నవినియు, కులమునకు భాషకు నెట్టి సామ్యత్వంబంధమున లేదనియు తెలిసినవైనను. అప్పు డార్య (ఏకులమువారైనను) లన ఆర్యభాషల నాడువారను నర్థము తృప్తిను. ఇట్లు 'ఆర్య' అనుపదముయొక్క ఆర్థము మనయందు, పాశ్చాత్యప్రపంచమందును మిక్కిలి చిక్కుగా నున్నది. ఇవి మొదలగు కారణములవలన 'హిందూ' అనుదానికి 'ఆర్య' యను పదమును పర్యాయముగా గొనుట అసాధ్యము.

'హిందూ' అన హిందూమతానందితుని పలు వురు కలంకురు. హిందూమతమునకు సంస్కృతమున పేరిడి తిన్నూలముగ హిందూకేబ్బమునకు పర్యాయనామములను కల్పింప ననేకులు ప్రయత్నించియున్నారు. ఇవిన్నియు నివృథము. ఈక్రొత్త పదములకు హిందూ కేబ్బమునకు గల వ్యాప్తి, ఆర్థపుష్టియు, రూఢియు లభింప లేదు. సార్వత్రికముగ వాడుకకు మనదేశమునందును, ఇతరదేశములందును ఎచ్చుట చాలా అరుదు హిందూ కేబ్బము కేవలమహావక్త్రము కాదు. హిందూమతమును వైదికధర్మమని పిలువ నొప్పుకొన్నను హిందువును వైదికు లని పిలువవలయునన్న మన మనసు వెనుకాడును. ఈక్రొత్త పేర్లను వర్తించిన నిది తెలియగలదు.

హిందూమతమును వైదికధర్మ మని పిలువ వల

గను, మూలముగను ఉండుటగలను, దీనియందలి అంశః ప్రభేదములవారు వేదప్రాధాన్య మొకదానియందు మాత్రమే ఒకటిగ నున్నందునను ఈపేరు సర్వోత్కృష్టమని వీరి వాదము. కాని హిందువులందు వైదికులవలె లోకములు కాని ఆచారశీలులను వర్ణము ఇప్పుడు పుట్టినిది. ఐతిహాసికముగ చూచిన మనము ప్రభువుమన వైదికులుగ వారంభించినను వెంటనే మనయం దొకకాఖివారు జౌప నివదికులయిరి. తొలుక వైదికమతము నామావళేషమై తోసానమున పారాజీకమతము, వేదాంతమతము, స్మార్తధర్మము సుత్పన్నము లాయెను. ఈ మతము లన్నియు నిమిషిన ఒక సుసప్తపదము మనకు కావల పియున్నది కానియో వేదమును తిరస్కరించు జైన బౌద్ధచార్యాకాదులను కూడ హిందూపూటమున చేర్చుట నీ ఐచ్ఛికము. ఇందువలన మైప్రభేదముల నన్నిటి నోప్పి, వాటి సమన్వయ నూదింపజాలు పదమును హిందూధర్మ మనుదాని? వైదికధర్మమును నొక ప్రభేదపు పేరెన్నటికిని పర్యాయము కానేరదు.

కొందరు హిందూధర్మమును బ్రహ్మధర్మము బ్రాహ్మధర్మముని పిలుచుట కలదు. హిందూధర్మమునకు బ్రాహ్మణులు యజమానులు; బ్రహ్మోపాసన ముఖ్యాభిప్రాయము. బ్రాహ్మధర్మమున బ్రాహ్మణుల ధర్మముని యర్థముకాదు. బహువీహారమున బ్రాహ్మధర్మ మన బ్రాహ్మణులు ప్రధానముగా గల ధర్మముని యర్థము చేసికొనవలయును. ఇప్పటికి నీ పేర్లు సరికావు. హిందూధర్మమున బ్రహ్మధర్మము అగ్రస్థానమందున్నను దాని యం దనేకములు ఇతరధర్మములు చేరి యున్నవి. ఈ యంశమును వెలువరచు పేరుండవలదా? బ్రాహ్మణ ప్రాధాన్యమును బొద్దజైనలీంగాయతాదులు ఒప్పుకొనరు. ఇప్పుడు రాజకీయముగ నితరులను దీనిని ప్రతిఘటించుదురు. ఈ కారణమున బ్రాహ్మధర్మ మనుపేరు కూడ హిందూధర్మమంత క్యాప్తి నందలేదు. మానియోరిల్లి యుప్పు పండితుడు వైదికధర్మమును బ్రాహ్మధర్మమునియు, అది పారాజీకధర్మముగ అనంతముగ పెరిగిన వీడప దాని? హిందూధర్మమునియు పేరును నూదించి యున్నాడు.

కొందరు మన మతమును మోక్షధర్మముని పిలువ నపేక్షింతురు. మోక్షమున పరలోకముని యర్థమునునో నాస్తిత్వము వదలి యందరను మోక్షధర్మమునా రనవలసి వచ్చును. కాని మనవారు స్వగ్గాది కామలోకములకంటె సుత్రము, నిత్యమునకు బ్రహ్మానందప్రాప్తి స్థానము మోక్షమందురు. ఇట్టి మోక్షభావన పరదేశములందును పరమతము లందును లేదనియే చెప్పవచ్చును. ఇట్లు మరెవరి చేతికి నందని మన సిద్ధులకు శిరోరత్న మనదగు నీమోక్షభిప్రాయనామమును మన పేరుకు మూలముగ నంగీకరించరా దే? అట్లయిన సాలగ్రామపూజకు లనియు మనము పిలుచుకొనవచ్చును. మోక్షభిప్రాయము మనయం దొకేజాతిగ లేదు. సాంఖ్యుల మోక్షమునకు, వైయాకీర్తుల మోక్షమునకు, వేదాంతుల మోక్షమునకును సంబంధమే గున్ను. వేదాంతులందును మోక్షము, నిర్వికల్పసమాధి, నిత్య విభూతి, వైకుంఠము, కైలాసము, బ్రహ్మలోకము, బృందావనము నను వివిధరూపముల వర్ణింపబడియున్నది. ఈ గహవసుకు మోక్షభిప్రాయము చాలమంది ఆచరణ నలంకరించలేదు. క్షుద్రదేవతలకు పూజించు చందాలుని, ఆసంప్రజ్ఞాతసమాధియం దున్న పరమహంకుని సమానముగ మోక్షధర్మి యనుట గులభము కాదు.

ఇట్లే హిందూ ధర్మమునకు వర్ణాశ్రమధర్మమును పేరుకూడ సమర్పకము కాజాలదు. వర్ణాశ్రమధర్మము మన దేశమందు కాక మరెందును లేదనుట సత్యము. మన సంఘమును లోకమునందలి యితరసంఘములనుండి వేర్పరుప జాలు సంఘము నిదియే అని చెప్పవగును. అయినను హిందువుల నందరిని వర్ణాశ్రమ యని పిలువరాదు. జైన బౌద్ధలింగాయతసిఖిసకములు, భక్తిమతములును ఈ వర్ణాశ్రమధర్మము నడప బుట్టినవి. ఆశ్రమ వ్యవస్థయు నిట్టివల భిలమయినది. కాస్త్రమున వ్రాసియుండు ప్రకారమిది యెప్పుడును ముఖ్యమందుడెనని చెప్ప సాధ్యము లేదు. కాస్త్రమందలి వర్ణధర్మమునకు ఇప్పుడు ప్రచారమున నున్న జాతిధర్మమునకును సంబంధమే లేదు. సంస్కర్తలు కాక వర్ణాశ్రమధర్మమును నొప్పువారు

పర్యాయములని రూఢియగు దర్శకుర్యుడైనది. కాన నీపేరు 'హిందూ' అను దానికి పర్యాయము జాలదు.

మరికొందరు హిందూధర్మమును అర్హధర్మము, ఋషిప్రణీతధర్మము అని పిలువ నాశించుదు. వేదములు, ఇతిహాసములు, పురాణములు, ధర్మశాస్త్రములు అన్నియును ఋషులపేర్ల ప్రచారమున నుండుట కల్యేమే. కాని ధర్మమునకు తలఁపిన పదప పుట్టిన అనంతసంఖ్యయు భక్తులు, మతసిద్ధులు, గ్రంథకారులు ఋషి కులమువారు కారు. నా భాషయు, మహిమతియు వీరిలో ననేకులు కుకవారదాదిఋషుల యంతరముని యీ రెండుకాఖిలవారికి సంబంధమును కల్పించినను దక్షిణ దేశము అవ్యాదులు, అచార్యులు అరుదముగ్ధులు వీరైన రును ఋషుల యంతరము కారు. వీరే హిందూమతము సగమునకు ప్రణీతలు. జైనబౌద్ధలింగాయతాదులు ఋషిప్రణీతములు కారు. అను మొదలగు కారణములచే నీపేరు సమర్పకము కాజాలదు.

ఇన్నిటికన్నను సనాతనధర్మమును పేరు ఇతడు విశేషముగ ప్రసిద్ధికి వచ్చుచున్నది. ఈపేరు మన ప్రాచీనగ్రంథములం దెచ్చటను కానవచ్చుట లేదు. ఇప్పటి రూఢియందును ఈపేరు జైన బౌద్ధ శిఖ అర్థధర్మాదుల కన్వయించుట లేదు. కాని వారందరును హిందూకూటమునకు చేరదగినవారు.

ఇక కొందరు హిందూధర్మమునకు భారతధర్మమునియు, హిందువులకు భారతులు, భారతీయులు, భారతీయులు అనియు పేరిడ నుపక్రమించిరి. ఇటీవల కొన్ని సంవత్సరములనుండియు మనదేశమున భారత ధర్మమునందలమును నొకసంస్థ కలదు. ఈ మండలి వారు 'హిందూ' అనుదానికి భారతమునదానిని పర్యాయముగ జేయదలంచిరి. ఇండియా దేశమునకు భరతిఖండిము, భారతభూమి, భారతదేశము అనుపేరులు చిరకాలము నుండి యుండినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. సంకల్పమంత్రమున నీపేరు కానవచ్చును. విష్ణుపురాణమున స్పష్టముగ నిర్వచింపబడియున్నది. ఈదేశమున కీపేరు వచ్చినందుకు కారణము మాత్రము వివిధముగ నూహించబడి

యున్నది. భరతచక్రవర్తి కారణముగ నీపేరు వచ్చినదని కొన్నిచోట్ల చెప్పబడియున్నది. కాని దీనిని వేర్వేరు మువ్వరు భరతులను-శకుంతలాసుతుడు భరతుడు, ఋషభ దేవపుత్రుడు భరతుడు, ప్రియవ్రతకుతుడు ధనుఃగిష్ణుని పుత్రుడు భరతుడు-వీరిని గురించి చెప్పబడి యున్నది. ఈపేరుయొక్క ఉత్పత్తికి మరియు కొన్ని యూహలున్నవి. మనచరిత్ర నాంధ్రించదగిన ఋగ్వేదమున భారతు అనువారు ప్రసిద్ధులుగ నున్నారు. వారి ప్రభువు కుకాసుడు చక్రవర్తిగా నుండెనని చెప్పబడి యున్నది. మునుపు పాండవులు భారతులని ప్రసిద్ధులుగ నుండిరి. ఇండియా దేశమంతయు యుద్ధిష్ఠిరుడు పాలించుచుండెనని నువారి భావన. పాండవుల భరతకులము, నుదాసుని భరతకులము నొక్కటి యయిన నయియుండవచ్చు. ఇతడు మన ఇతివృత్తమునకు భావతులై ముఖ్యకర్తలయి యీదేశ మంతయును మాజ్యముగ పాలించినందున నీదేశమునకు భారతదేశమని పేరు ప్రసిద్ధమయి యుండవచ్చు. విష్ణుపురాణము దీనినే తెలుపుచున్నది. భగవద్గీతయందు జిజ్ఞాసువు మరియి భారతుడని సంబోధింప బడియున్నాడు. గీత వేదములై కొందరికి మాత్రమే ఉపదేశముకాదు. కాని ఉపదేశమునకు జాతి పాపకులముల అడ్డమియు లేకయే సమస్తభారతప్రజకు ప్రసాదింపబడియున్నది. ఈవృత్తితో భారతుడన గీతోపదిష్టుని యర్థమును. భారతిశబ్దము తొలుత యెట్లు పుట్టియున్నను విష్ణుపురాణకాలమునుండియు దేశవాచిగానే యున్నందున దానినింకీ యా అను దానికి పర్యాయముగ నంగీకరించుట యుక్తము. ఇండియా దేశమున హిందువులు మాత్రమే ఉండిలేదు. కాని భారత శబ్దమున హిందువులును మనదేశమందలి ములహన క్రిస్తానులును సమానముగ నిర్వచింపబడుచున్నారు.

అర్థ వ్యాప్తి

ఇంతవరకు సాగిన విమర్శలన హిందూ అను పేరు పరకీయమైనను ప్రకృతి మాపదమును నదలి మరే పదము నుంచుకొన పిలువదని తెల్లమయింది. కాని యీహిందూ పదము యొక్క అర్థవ్యాప్తి యెంత? ఇది

దేశవాచకమా ? జనకులవాచకమా ? జనాంగవాచకమా ? భాషావాచకమా ? మతవాచకమా ? సంస్కృతివాచకమా ? రాష్ట్రవాచకమా ? హిందూకూటమున నెవ రెవరు చేరుదురు ? హిందు యనిపించుకొనవలయునో నుండదనిగ గుణముకెన్ని ? హిందువునకు లక్షణము లేవి ? ఇత్యాద్యంశముల నిమిత్త విమర్శింపవలయును. మనదేశమందును బయటను ఈహిందూపదమును కొన్నిచోల సంకుచితార్థమందును, కొన్నిచోల విస్తృతార్థమందును వాడుదురు. అరబ్బి మొదలగు మనల మానదేశములందు ఇండియాదేశమునా రందరిని, ఇంటిముసలమానలను కూడ హిందువులని పిలుతురు. వీరియందీపదము దేశవాచకమై భారతమునదానికి పర్యాయముగ నున్నది. కాని యీ యర్థము లోకసమ్మతము కాదు. మనదేశమునా రందరికిని ఇతరులు ఇండియనులని పేరేడిరి. కాని అమెరికాసంయుక్తరాజ్యమునందు అచ్చటి ప్రాచీనవాసులకు ఎర్ర- ఇండియను లని పేరున్నందున ఇచ్చటినుండి యటకు బోవు భారతీయులకు మరియొక పేరు పెట్టవలసినదైనను. ఆదేశమున కొన్ని సమయములందు ఇహువావారు, చీనావారు, భారతీయులు మొదలగు సకల-విద్యాదేశమువారిని హిందూ అనుపేరెడించుట కలదు. కాని భారతీయులందరిని, ఇచ్చటి హిందూముసలమాన క్రైస్తాదుల నందరిని హిందువుని పిలుచుట సార్వత్రికరూఢి యయినది. ఈ అర్థము లోకసమ్మతము కాదు. అరబ్బీలు హిందువుల న పేరులని కూడ నర్థముంచుకొని యున్నారు.

మనదేశమున కొన్నిచోల హిందూకూటమున జైనులను, బౌద్ధులను చేర్చుట లేదు ? క్షత్రియులు, బ్రహ్మసమాజమువారు, ఆర్యసమాజమువారుకూడ తాము హిందువులు కారనియే చెప్పుకొందురు. కాని అందరు వారిని హిందువులనియే భావించుదురు. ఐతిహాసికముగను, వ్యావహారికముగను, సాంప్రదాయముగను జైనబౌద్ధులు హిందువులలో నొకకాఖివారగుదురు. కాని ఈవిచారము సరిగ తెలియనికాలమున ఐరోపీయులు వీరిని హిందువులకంటె వేరని తప్పభిప్రాయమును పడలేసిరి. ఈమాధభావనయే ఇప్పటికిని ఈ జాతిపండితులయందు

కానవచ్చుచున్నది. ఇతిరలభావన వేరు. అబుల్ ఫజల్ బౌద్ధులు హిందువులలో నొకకాఖివారని నిరూపించి యున్నాడు. ఇటీవల 1927 సం. మొదలు కాళియందు స్థాపితమగు హిందూమహాసభవారు జైనబౌద్ధులను హిందువులని తమకూటమునకు చేర్చుకొనియున్నారు. జైన బౌద్ధులుకూడ దీని నంగీకరించి యీసభయందు పాల్గొన్నారు. ఈమహాసభవారు గుర్తుంచుకొన్న హిందూ శబ్దార్థ మేమన హిందువులన ఎవరెవరు హిందువులని పిలుచుకొనుచున్నారో లేక భారతీయుమూలమునండిపుట్టిన యేమతమునైన నెవరవలంబించుచున్నారో, వారని యర్థము. దీనియందు సనాతనీయులు, ఆర్యసమాజమువారు, జైనులు, క్షత్రియులు, బౌద్ధులు, బ్రహ్మసమాజమువారు మొదలగువారు చేయున్నారు.

వీరితోడు అగ్నిార్ధరాధకు లగు పారసీకులను జైత్రము హిందూకూటమున చేర్చవలయునని కొందరు. ఈ పారసీకు లార్యసంకతివారు. వీరిభాషయు ఋగ్వేదభాషయు ఏకాదరభాషలు. ఋగ్వేదము యొక్క మతసంస్కృతులకును, వీరి మతకర్మసంస్కృతులకును మిక్కిలి సమీపమును దాయాదసంబంధము కలదు. వీరిప్పటికిని మన వైదికులవలెనే అగ్నిార్ధరాధకులు, సూర్యోపాసకులును. భారతకాలమునుండియు వీరికిని మనకును అవిచ్ఛిన్నమును జైతిహాసికసంబంధము కలదు. మహాభారతమున పారశీకపురోహితులు మఘబ్రాహ్మణులని పిలువబడియున్నారు. మరియు శ్రీకృష్ణపుత్రుడు సాంబుడు తనకుష్మరోగము బాధకొన మార్యప్రతిష్ఠచేయ నుద్దేశించి మనదేశము బ్రాహ్మణుల కాయాగమము తెలియనందున మఘబ్రాహ్మణుల సహాయమున మూలస్థానము (ముల్తాను)న మార్యదేవాలయమును ప్రతిష్ఠించెనట. మనము మనదేశమును ఆపొరుగేజు మగు అనూచానశబ్దపరంపర యని నమ్మునట్లే పారశీకులను తమగ్రంథమును నమ్ముదురు. వారిలో మనకువలె ఉపనయనము, యజ్ఞోపవీతహంబంధనములు నున్నవి. వీరి యాచారము లన్నియు హిందువుల ఆచారములే. వీరిలో ఆచారకిలుడు కొలొయినీరుకూడ తాకుటలేదు. మనదేశమందు చేరినవీదప దీనినే మాతృదేశమని యెంచి

గుజరాతీని మాతృభాషగా చేకొనిరి. శీలమందును గుణమందును హిందువులనే పోలుదురు. వీరి పరమగురువగు జరతుష్ట్రుడును మన 28వ వ్యాసుడగు జరత్కారువును ఒకటేయని కూడ కొందర యూహ. బ్రిటిషువారు ప్రభుత్వ పూర్వముగ వీరిని వేర్వేరదిక్రొత్త వ్యవహారధర్మములు కల్పించి పాగళీకులు హిందువులు కారని సంకేతము చేయఁబడినవీ రీపాటికి హిందూ ప్రాకారమునందే పరిగణింపబడి మాందురు. ఈ ప్రాకారములను వీరిని హిందూపూటమునందే చేర్చుటయు క్రమము.

మరికొందరు 'హిందూ' అనువానిని 'భారత' అనువానికి పర్యాయముగ చేయదలతురు. ఈ యర్థము ప్రకారము క్రిస్త హిందువులు, ముసలమాన హిందువులు, బౌద్ధ హిందువులు, సనాతనీయ హిందువులు, శైవ హిందువులు అను మొదలయిన హిందూపూటమున సకల భారతీయులు నడుగుదురు. కాని యీ యర్థము నూక్రమము కాదని ముందే తెలిపియున్నాను.

(౧౯౨౯ డిసెంబరు జనుకర్నాటక సంచిక నుండి)

క ర స్ప ర్శ

శ్రీ శివశంకరశాస్త్రిగారు (సాహితీసమితి)

త్రస్తయతతోడ నర్థరాత్రమ్మవరకు
నవవినోదకథాపఠనమ్మనందు
అలసి, కారాగృహమ్ములో నరుగుమీద
నేత్రములు మూతపడుచుండ నిద్రపోతి.
అట్టి గాఢసుషుప్తికి నంత రాయ
మొదవ నాకస్మికమ్ముగా నులికిపడితి.
అశ్రయత్నమ్ముగా మనీయాశ్రయముగలి
తెరపువడి పార్శ్వభూమిని దృష్టి వ్రాలె.
స్వాపమున తద్వితర్దికాంచలమునుండి
కాశ్యపీపతనోన్ముఖకాయ మల్ల
నల్లన మనోజ్ఞశీతలహస్త మంటు
కారణమ్మున మెలకువ కలిగె నపుడు.
లేచి కూర్చుండ కానరాలేదు నాకు
చేతనాకార మేదియు శీతభాను

కరవితానసమాజ్జ్వలకక్ష్యయందు:
తాళబద్ధ మయోమయద్వారసీమ.
కాని భ్రంశోన్ముఖం బైన మేని కపుడు
ఘాతము ఘటిల్ల నీయక కరుణతోడ
నాకు మెలకువ దెచ్చిన యా కరాబ్జ
మంజులకృతి నిల్చె నా మానసమున.
శంకణ విభూషితం బైన కరసరోజ
మంగనారత్న సంబంధి యనుట తోచె.
అవల యోజనలో తడిజ్వలముతోడ
పత్ని కర మని జన్మించె ప్రత్యభిజ్ఞ!
అరిగె నా సాధ్వీ స్థూలదేహమ్ము విడిచి
నప్తవర్షమ్ములకు మున్ను స్వర్గమునకు.
అవ్యయం బైన యాయమ దివ్యమూర్తి
నన్ను గాపాడుచున్న దీనాడు కూడ!

కాశీవిశ్వవిద్యాలయము

బాలకవి కూరపాటి వేంకటరత్నంగారు

హిందూ దేశమునందు ప్రస్తుత మున్న సమస్త విశ్వవిద్యాలయములలో నగ్రస్థానము నలంకరించియున్న దీ విశ్వవిద్యాలయమే యను విషయము జగద్విదితమైన వృత్తాంతము. మఱియు నానామానవ శ్రేష్ఠులు దీనిని విశేషముగా గౌరవించుటకు గారణమొందు గలను మనదేశమునం దిదితక్కువేరుదేశమువిశ్వవిద్యాలయం బొందు గానరాదు. ఇట్టి యద్వితీయవిశ్వవిద్యాలయమునకు దనదీవితమెల్ల ధారవోసినమహనీయుడు శ్రీ పండిత మదనమోహనమాలవ్యులు! తొలుదొల్ల ఈ విశ్వవిద్యాలయము శిథిలగృహంబులలో నుండెడిది. అట్టిదేడు పదునాల్గునందల యొకరముల విస్తీర్ణముగలిగిన భూమిలో, నితరులతో లేతమాత్రమును సంబంధములేక, పూర్వకాలపు గురుకులాశ్రమపద్ధతుల ననుసరించి కట్టబడిన కళాశాలలతో, విద్యార్థినిలయములతో, గాఢాంధకార బంధురములైన రాత్రులయందును విద్యుద్దీపకాంతులచే బట్టపగలుగనుండు బాటలతో నొప్పుచు, నిరంతరము విశీంపవచ్చు యాత్రికబృందము సంతరింప, కాశీపట్టణమునకు గ్రోతవ్యయమాత్రదూరమున, నిర్మింపబడి యొక నూతననగరమునలె నలరారుచున్నది. విశ్వవిద్యాలయ మిట్టి యున్నతదశ నొందుటకు హేతువు శ్రీమదనమోహనమాలవ్యుల యపూర్వసేవయే!

ఈవిశ్వవిద్యాలయపుత్రికను పండితులు ద్విగుణీకృతానురాగముతో పెంచి కెద్దజేసిరి. ఇందులకు మదనమోహనుని వాక్యమే సాక్షి. "పితృతింగ" చేయుచో నిమృతానీయుని సహితము స్వచ్ఛందసేవాదశ నైనికులు సాధాంత్రప్రదేశమునకు బోనీయునిచో, మదనమోహనుడు చిరునగవుతో "నేనుకని, పెంచి, పెద్దచేసిన నాముద్దు మాతనుకాడనేటకు నేనే మీయనుజ్ఞ గైకొనవలెనా? నేను నాయనుంగుతనూజాతపై దయాద్యారములమాయాబాల"నని పలికెను. ఈ వాక్య మహానీయున కీవిశ్వ

విద్యాలయతనూజాతపైగల యనురాగమును విస్మయము చేయదా?

ఈ విశ్వవిద్యాలయమును గట్టుటకై మదనమోహనుడు, నానాసంస్థానములకేగి సమస్తమహారాజుల సందర్శించి, కోటిరూప్యము లార్జించి, యావిత్తముతో పదునాల్గునందల యొకరముల భూప్రదేశమును, గంగానదీ తీరమున కాశీపట్టణమునకు గ్రోతవ్యయదూరములో గొని, చుట్టును బ్రాకారము తేర్చుటచి యందు బ్రహ్మాండమైన సౌధరాజుల నిర్మించెను. విశ్వవిద్యాలయముందు యూడవేలమంది విద్యార్థులు నివసించుటకు దగినవిద్యార్థినివాసమందిరముల గట్టించెను. ఒక్కొక్క గది ప్రత్యేకముగ నొక్కొక్క విద్యార్థికియబడును. ఇట్టివి మూడు వేలగదులు గలిగిన భవనము లారున్నవ, సంయుక్తపరగజాలనుండి యంతగా విద్యార్థులు రాకపోయినను, ఆంధ్ర, తమిళ, కేరళ, కన్నడ, ఘోష్టగ, మహారాష్ట్ర, వరగ, కరింక మున్నగు నానారాష్ట్రముల నుండియు వేసవేలు విద్యార్థులరుదించుచుండుటచే మఱిగొన్ని విద్యార్థినిలయములు నిర్మింపబడుచుండెను. విద్యార్థులును, గురువులును విశ్వవిద్యాలయములోనే నివసించవలెను. ప్రేక్షకులు దక్క విశ్వవిద్యాలయభూములలో నన్య లడుగిడరాదు. విశ్వవిద్యాలయవాసు లెవ్వరును పట్టణమున కెందువకును బోనవనరములేదు. వారికింబయనవెల్ల విశ్వవిద్యాలయమునందే లభించును. మఱియు నీ గురుకులవిద్యానికేతనమున నెందరో ల్యాంగ్లీలు రుసాన్యాయులుగా నుండిరి. ఇందులో "గాంధీ, రాణి, ధ్రువ, డే, కింగు" మున్నగు మహనీయులు విదేశీవిశ్వవిద్యాల గాధిపతులచే నెంతయు గొనియాడ బడిన వారు. వీరిలో ననేకులు గణిత, రసాయన, పదార్థవిజ్ఞానకాస్త్రములలో నింతయుకెవ్వరను గనివిని యెఱుగని వనేకములు గనిపెట్టిరి. వీరిలో ప్రస్తుతవిశ్వవిద్యాలయాధిపతియైన "ధ్రువ" నెలకు వేయ

యాకలు విశ్వవిద్యాలయమున కుచితముగ విద్వివేయుచున్న మహాదానశీలుడు. మఱియు 'జే' యను నొక పంగరాష్ట్రగణితకాస్త్రజ్ఞుడు, తనయాస్తిసర్వమిదేశీయ విశ్వవిద్యాలయమున కొనంగి యింటే నివసించుచు, నెలకు నలువదిరూకలుమాత్రముదరపావకార్యమైతీకొనుచున్న విశ్వదాత. ఆహా! రత్నఖనియైన యీ భారతభూమి యందు త్యాగశీలురకును, దాతలకును లోటుగల్గునా?

మఱియు నీ విశ్వవిద్యాలయమున ఆయుర్వేద కళాశాలయు, సంస్కృతకళాశాలయు గలవు. వ్యవసాయకళాశాలను నిర్మించుచున్నారు. ఉన్నతవిద్యలన్నియును గలవు. మఱియు ప్రత్యేకముగ నిందు సమస్త వస్తు నిర్మాణ కాస్త్రము (Industrial Chemistry) బోధింపబడును. విద్యార్థులకువలయు దంతచూర్ణములు, సబ్బులు, మస్తకలైలుములు, పరిశుద్ధ నారికేళలైలుములు, సిరా-మున్నగునవిన్నియు నీకాఖనారే సిద్ధమొనరింతురు. ఎల్లరీతస్తువులనే కొనెదరు.

ఈ విశ్వవిద్యాలయము విద్యార్థి జనకల్పకము. ఇందున్న విద్యార్థులకు దేశభక్తియు, ధైర్యసైర్యములును, స్వాతంత్ర్యమును చెన్నతోబెట్టిన విద్యలు. ఏవిద్యార్థిని ఇందు కూపస్థమందూకముగతి మెలగనీయరు. ఏవిద్యార్థికిని నోటికి బీగమువైచి, కార్లను బంధింపరు, దేశభక్తియును నావసరాజమును ప్రతివిద్యార్థికిని బలవంతముగ లోపల బ్రవేశింపజెల్తుదురు. ఎవ్వనికిని "బాబూ! కత్తి ముట్టుకొనకుము; చేయలేకునుమా!" యని బోధింపరు. జీవితకాలములో, త్రిలోకములలో స్యోక్తము సంపాదించుటకు దగుచూర్ణముల, నమృతవనము లనుమధురపానీయములొగలిపి త్రాడంతురు. ఇంతకన్న విద్యార్థులకు వేరమిగానలయును?

ఇంక నొకటిచెప్పడి ఒకటిగ నిందలి చిత్రపట మ్మూల వివరించెదను.

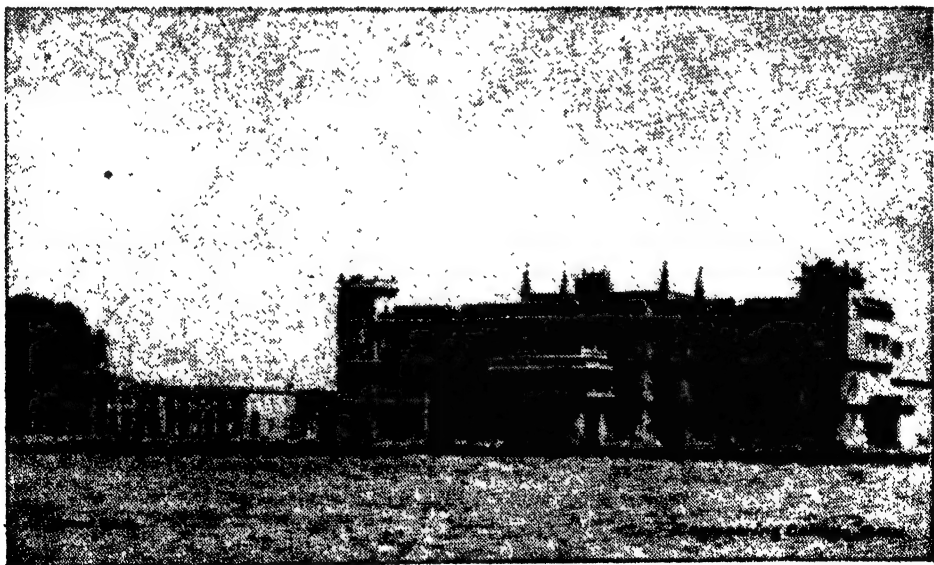
౧. శ్రీ మదనమోహనమాలవ్యులు

కాశీవిశ్వవిద్యాలయరమణీమణి ప్రియ జనకుడు పండిత మదనమోహనమాలవ్యులు. ఇమ్మహానీయు డెల్లరకును డెలిసిన యతడే. విశ్వవిద్యాలయమును బూర్తిచేసి ప్రస్తుతము దేశభక్తి బావుచున్నవాడు. ఈతడును విశ్వవిద్యాలయములోనే నివసించుచు విద్యార్థుల కేళు మనుదిన మరయుచుండెడివాడు.

౨. లింబిడీ, రాజపుటానా విద్యార్థినిలయములు

ఇవి రెండును పెద్దసౌధములు. రెంపింటిలో వారువెండలగడుపును, భోజనసదుపాయములను, స్నానసౌకర్యములను గలవు. ఇందు సుమా రైడువెండలమంది విద్యార్థులు నివసింతురు. వీనిలో నొకభవనమును “లింబిడీ” రాష్ట్రాధిపతులను, ద్వితీయసౌధమును రాజపుటానావాధిపతులను గట్టించిరి. ఈ రెండు సౌధములకును మూడులక్షలైనవలు. విద్యార్థిపక్షమునో వలయుమార్గములతో, సమస్తసౌకర్యములతో నలరారు సౌధరాజములనూదించు నీపటమునుచూచినచో నే విద్యార్థి కిటకు రాకుండుటకుమనమొప్పును. వీరిని జూచితీరవలయునుగాని విర్జించుటకలవిగాదు.

౩. ఇంజనీరింగు కళాశాల

ఇది యొక మహాసాగము. దీనియందు ముప్పలక్షలరూకల వెలచేయు పరికరములు, యంత్రసామగ్రులు వేసేలు కలవు. ఇదియే విశ్వవిద్యాలయమనకంతకు విద్యుచ్ఛక్తిని, జలమును పంపునది. పైనజెప్పిన విద్యార్థినిలయములు రెండును ప్రత్యేకముగ ఇంజనీరింగు విద్యార్థుల కీయబడినవి. దీని ప్రధానోపాధ్యాయుడు 'ఇంగ్లీషు'గా రను నొకపాశ్చాత్యసజ్జనుడు. మాలవ్యుల కీతడనిన అనురాగము మెండు. ఈత డద్వితీయ విద్యాసంపన్నుడు.

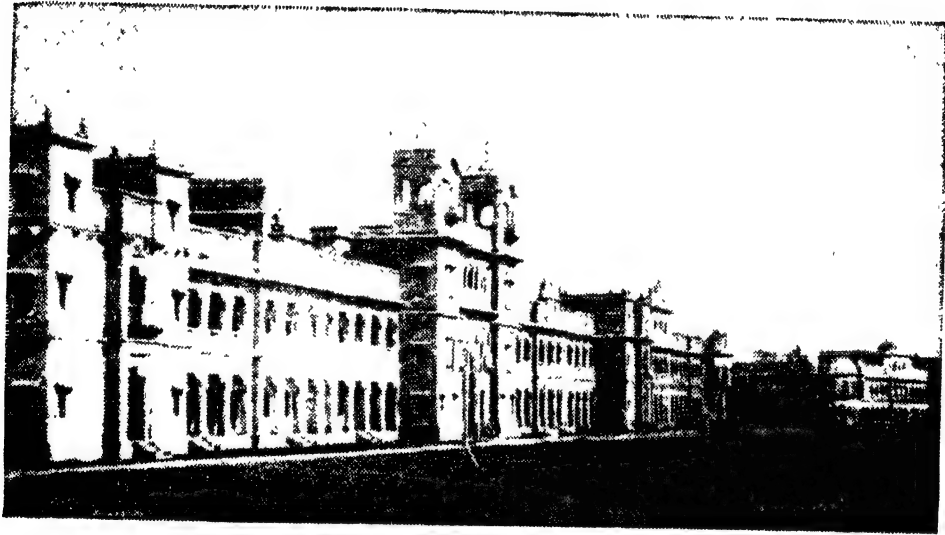

ర. ఆర్టు కళాశాల

ఇందు మూడువేలవిద్యార్థులు విద్యాభ్యాస మొనరించుచున్నారు. ఇందులో ప్రత్యేకముగ నొక యప వ్యాసమందిరము గలను. ఎందరైనను గూర్చుండి వినుటకు దగిన పద్ధతు లన్నియు నేర్పరుపబడినవి. విద్యుద్దీప సముదయముతో, పంకాలతో జూపరుల నానందసాగరమున నోలబడిజేయు దృశ్యము లింతకన్న నేవి? ఇందనేక భావలు బోధింపబడును. గణితశాస్త్రమును దేశచరిత్రమును ఇందే బోధింపబడును. ఇందొక కొప్పు గ్రంథసేతన మున్నది. అందనేకాంధ్ర గ్రంథములును, సంస్కృతగ్రంథములును గలవు.

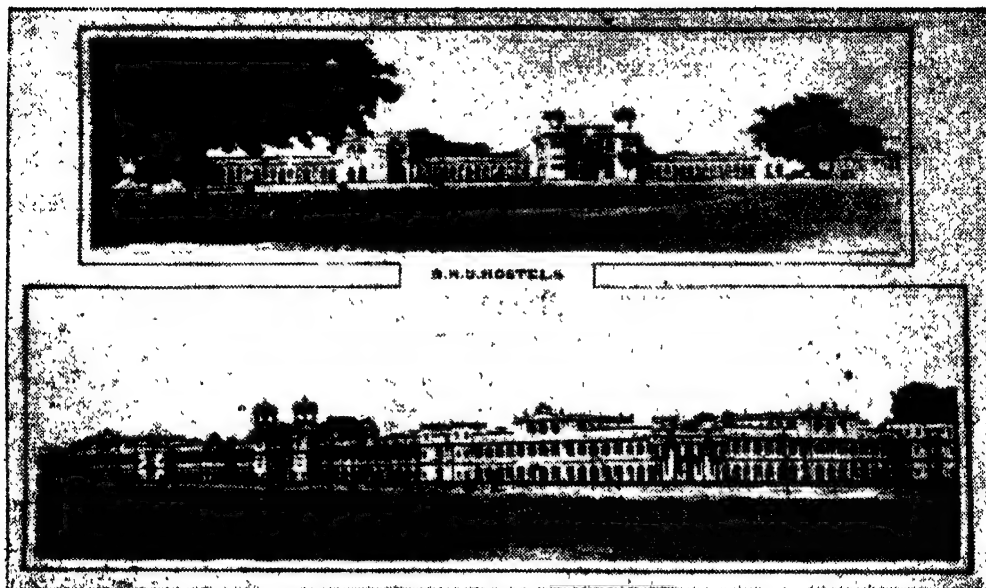
రసాయన, పదార్థ విజ్ఞానకాస్త్రములకు ప్రత్యేకముగ నొక్కొక్కదాని నొక్కొక్కకళాశాల నిర్మింప బడినది. వీనిసమీపముననే పారిశ్రామికకళాశాల కలదు. ఇం దేబదిలక్షలరూప్యముల వెలచేయు వస్తువు లనేకము లున్నవి. ఉన్నతవిద్యాశాఖవారి నొక్కొక్కవిద్యార్థికి ప్రత్యేకరసాయనకాస్త్ర సూతనాంశ పరీక్షామందిరము (Research Chemical Laboratory) నిచ్చెదరు. పారిశ్రామికకళాశాలలో సుస్తాస్తానినయుము తయారు చేయబడును. ప్రస్తుత మీభాగములో నాలువందల విద్యార్థులు పారిశ్రామిక విద్యాభ్యాస మొనరించుచున్నారు. వారిలో నాంధ్రు లనేకులు గలరు. పారిశ్రామికవిద్యాభివృద్ధియే మాలవ్యుల యభిమత మగుటచే నొక్కకళాశాలను స్థాపించి విశేషధనవ్యయ మొనరించి ఫలయు సుస్తాస్తానికరముల సిద్ధమొనరించిరి,

౬. ఆర్జున విద్యార్థి నివాస మందిరములు

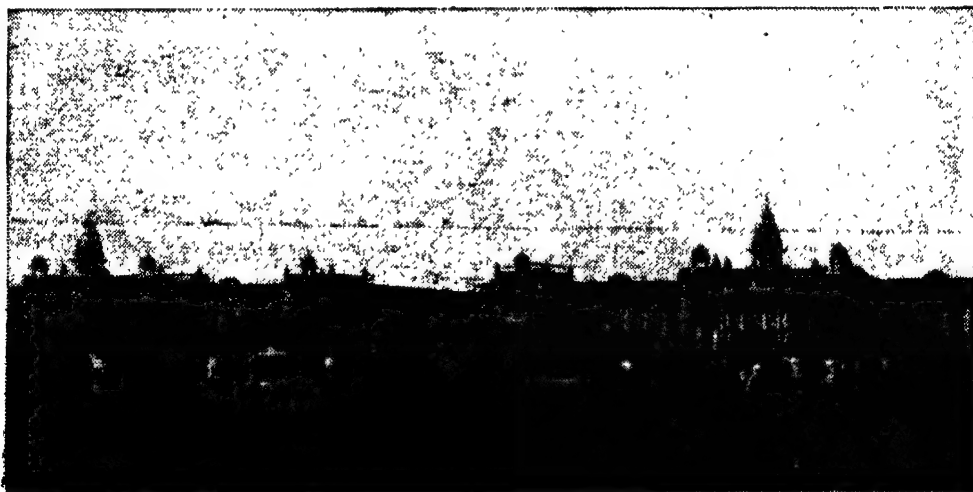
మొత్తము మూడు విద్యార్థి నివాస మందిరము లున్నవి. అన్నియు నొకరిరిగ్గనీ యొందును. శ్రధమ విద్యార్థినివాసనికేతనము పొడవు మూడువందల గజములు. వెడల్పును ఇంచుమించుగా నంటే. ఇరియన్నియు చతురస్రములు (Squares). మూడింటిలో నుమారు మూడువేల గదు లున్నవి. మూడువేల విద్యార్థులు భరించు సమర్థత గలవి. విద్యార్థులకు వలయు జల, భోజనాదిసౌకర్యములెల్ల నీ మందిరములలో నున్నవి. లోపలిభాగములలో కొడ ముద్దుగలుగజేయు ప్రసూనాశామములు వేయబడినవి.

౨. వివిధ విద్యార్థినికేతనములు

ఈవిక్రిములను వీక్షించినచో వీరిపరిమాణము పాఠశాలకే తెలియగలదు. ఇవి ప్రహ్లాదాండ్రమైర మందిరములు. విద్యార్థులకు ఎలయు స్వదేశీవస్త్రముల నమ్ము ఖాదీభాండాగార మిం దొక టున్నది. విశ్వవిద్యాలయములో నే వర్తమాను విదేశీ స్తుల నమ్మురాదు. వివిధ స్వదేశీవస్త్రములు లభించును.

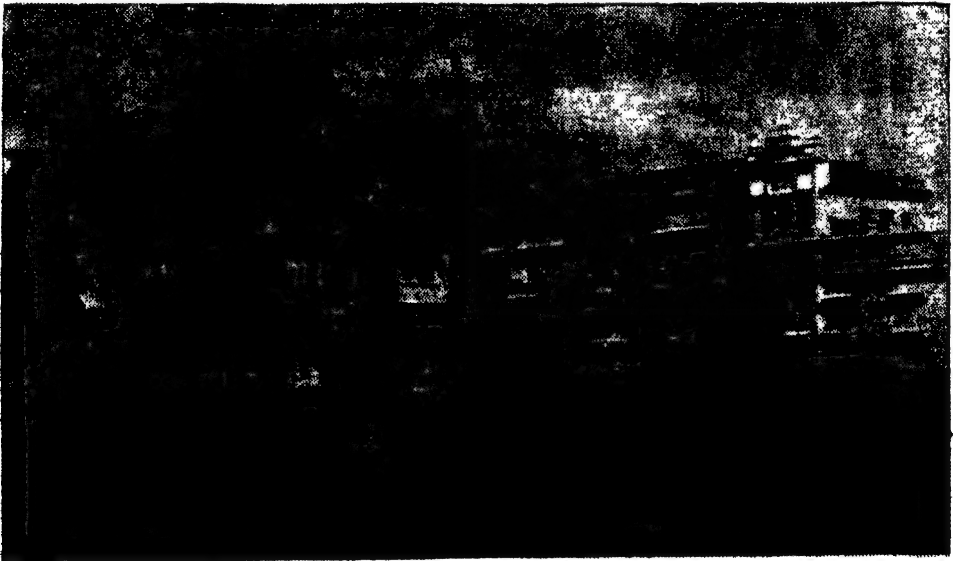
౩. కేళిరంగములు

వివిధవికరముల విస్తీర్ణముగల టూచాట వివిధకేళిరంగము రేఖయపబడియున్నవి. ప్రేక్షకులు వీక్షించుట కనుకూలమైన వృత్తాకారనిర్మిత వీక్షణ మందిరములు (Amphi theatres) అనేకము లున్నవి. ప్రతివిద్యార్థియు నేదో యొకయాటలో బాల్గానవలెను. పాఠాంశకయమున నెవ్వరును నివాసస్థానములలో నుండరాదు.

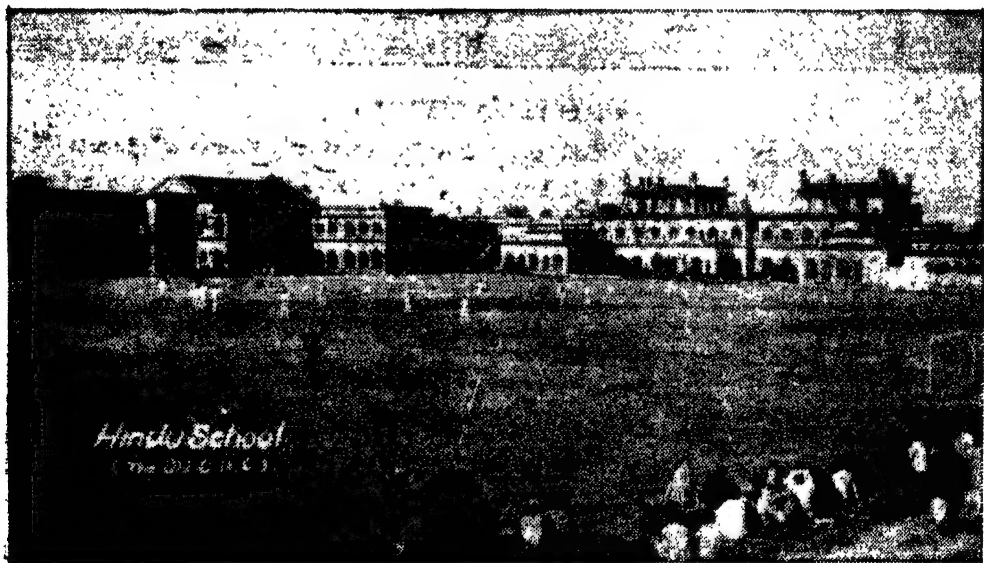
౯. ఆయుర్వేదకళాశాల

ఇదియొక గొప్పచుందిరము. ఇందు దేశీయాషధరాజములెల్ల శాస్త్రయుక్తముగా నొనరించుట నేర్పెదరు. ఆరు సంవత్సరములు నేర్వవలసియుండును. సిద్ధచుకరధ్వజము, పసంతకుసుమాకరము మొన్నగు రాజయోగ్యోషధముల నెల్ల శాస్త్రయుక్తముగా నిం దొనరింతురు. ఇక్కళాశాలలో వేయిమంది యాయుర్వేదవిద్యాభ్యాస మొనరించుచున్నారు. విశ్వవిద్యాలయమునకు వలయు వైద్యసహాయ హియాయుర్వేదకళాశాలయే యొనరించును.

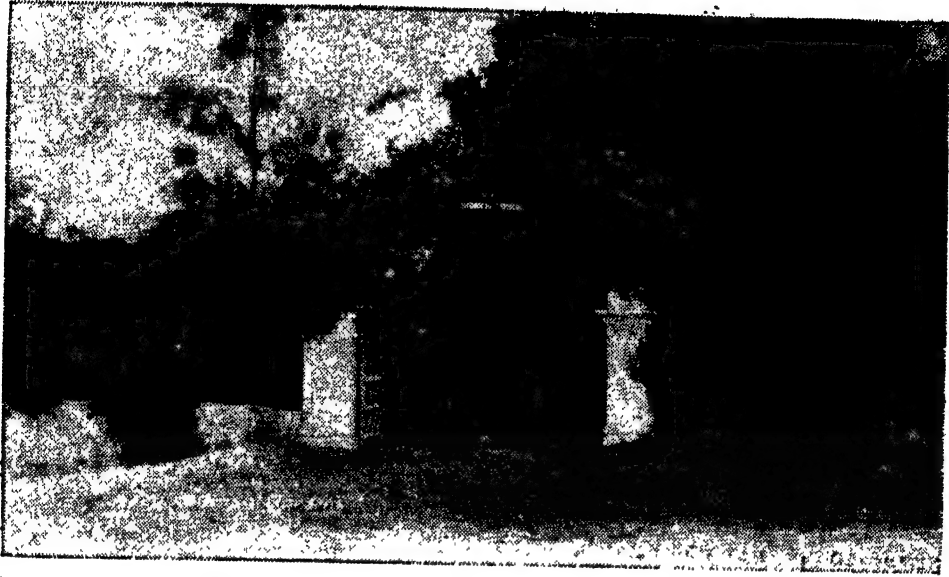
౧౦. నారీమణికళాశాల, నివాసస్థానము

స్త్రీలపాఠశాల కల్పనకు మన సిక్కులకాలయే! స్త్రీవిద్యార్థిహుని యగు కిరీతుదేవ, "స్త్రీ నేతుకాతా మాకంజీ"యను నొక బొంబాయి వర్తకు డిక్టేటరలైన ౧౯౧౦, ౧౦౦౦ రూపాయలను లాసంగెను. ఇక్కడకాలలో స్త్రీలు విద్యాభ్యాస మొనరించుటకు దగిన సౌకర్యములేలే నున్నవి. ఇంటి వారినివాసనికేతన మున్నది. పురుషులెవ్వ రీప్రదేశమునకు పోరాదు. యాఫ్. ఏ. వరకునుమాత్ర మిటు స్త్రీలకు ప్రశ్నోత్తరముగా పురుషులతో సంబంధము లేక విద్యాభ్యాస మొనరించుటకు దగిన సౌకర్యము లున్నవి. ఉన్నతవిద్యలభ్యసించువారు మాత్ర మింటి నివసించి పురుషకలాకాలలోనే విద్యాభ్యాస మొనరింపవలసియుండును. స్త్రీలకుదగు నాటలు, సంగీతము మున్నగునవన్నియు నిటనేర్చెదరు. స్త్రీలకింతకన్న మంచికలాకాల కానరాదు.

౧౧. హిందూ పాఠశాల

ఇందు మెట్రికులేషన్ వరకును విద్య నేర్పెదరు. ఇందును విద్యార్థినికేతనము లున్నవి. విశ్వవిద్యాలయములో జన్మ తదిద్వైత వర్ణవేదిక విద్యార్థులనే యిం దుపాధ్యాయులను గా నియమించెదరు.

౧౨. విశ్వవిద్యాలయారామము

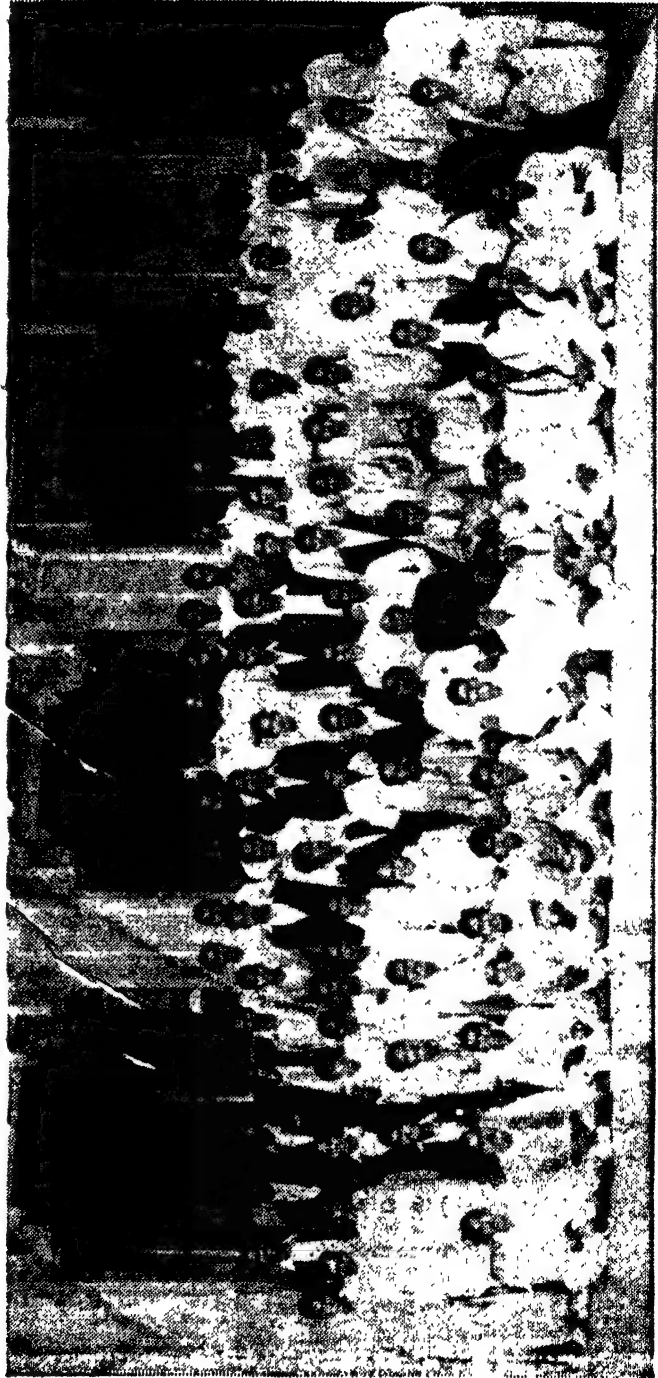
ఇం దన్నివిధములైన వృక్షము లున్నవినియే చెప్పవచ్చును. వేసవిలో ననేకు లీ ప్రమానారామమున గల నైకతస్థలములపై గూర్చుండి మలయూహరుకముల స్వీకరించెదరు. చుట్టును నిన్న మొక్కలువేసి, ప్రేక్షకుల కానందముగలుగునటులు వానిపై, హంసలు, మయూరములు మున్నగు పక్షిరాజముల చిత్రముల గత్తిరించిరి. నాశానిధి పుష్పము లిందు గాననగు. దీని విస్తీర్ణము నలువదియొకరములు.

౧౩. విశ్వవిద్యాలయమునందలి యాంధ్రులు

నేడు ప్రతిమానపునకును విఖ్యాతిసంపాదించవలెనను నూహ జనించినది. “అలవవాడు దేశసంచారము చేయుటలో వన్నెకెక్కినవా”రని కొందరి యభిప్రాయము. కాని ప్రస్తుత యాంధ్రు లు తరహిందూస్థానవిశ్వవిద్యాలయములలో ననేకులు కనిపించుచున్నారు. కాశీవిశ్వవిద్యాలయమునందు గతసంవత్సర యాంధ్రులు రెండువందలు; ఈసంవత్సరము మాడువందలు. నానాటికిని వారిసంఖ్య హెచ్చుచున్నది. మఱియు శాంధ్రులే పరీక్షావిషయమున, ప్రథమసోపాన మలంకరించుచున్నారు. ప్రతి యాంధ్రసోదరుడును మొదటితరగతిలో ఎచ్చుటకే ప్రయత్నించుట యిట వాడుక. అందుచే శాంధ్రులలో ననేకులు మొదటితరగతిలో వచ్చుటయు, నొక్కొక్కప్పుడు విశ్వవిద్యాలయమునకే ప్రథములగుటయు, మఱియు నొక్కొక్కప్పుడు విశ్వవిద్యాలయములో నాతరగతిలో వచ్చిన యున్నత గుణమునకు (Highest mark) వించి వన్నెకెక్కి ప్రఖ్యాతిగాంచుటయు సంభవించుచున్నది. ఆంధ్రుల సుపాధ్యాయులు గాధానురాగముతో చూచుచుండురు.

రెండేండ్లక్రింద శ్రీ సీతారామకృష్ణగారేణ నోకయాంధ్రులు విశ్వవిద్యాలయపూర్వోన్నత గుణమునకు వించిన మాద్యుల సంపాదించి, పండిత మదనమోహనమూలపుర్యుల విసుతికి పాత్రులై నెల కిన్నూరు రూక

లాభించుచు నిటనే యుపాధ్యాయులు
లుగా నుండిరి. ఇంజనీరింగు కళా
శాలలో నిడుడు విశ్వవిద్యాలయము
నకు మొదటి యాతడును, రెండవ
యాతడును మనయాంధ్రులే యైరి.
వారి నామధేయములు మాత్రము
పాపనీలీ(౧) చి. దుగ్గిరాల నూర్య
ప్రకాశరావు, (౨) చి. వేంకట
సుబ్బారావు. గత సంవత్సరము
నలుపు రాంధ్రు లింజనీరింగు కళా
శాలలో మొగటితరగతిలో నుత్తీర్ణు
లైరి. అనేకుల కిది క్రమక్రమముగ
నీ పరగణాలవారిని ప్రోసిరా జని
పించి ఆంధ్ర విద్యాలయ మను
నేమో యను భావ మున్నది.
ఇందులకు మాలవ్యాగారి వాక్యమే
తార్కాణము. వారును ఆంధ్రులకు
ప్రత్యేకముగ మోక విద్యార్థి
నినాపని కేతనము కట్టించుటకు
వాగ్దానము చేసిరి. ఆంధ్రస్త్రీలును
మువ్వ రున్నతవిద్యాభ్యాస
మునరించుచున్నారు. వేయేలకే
ఆంధ్రు లనేకు లిట కరుదెంచి
యాంధ్రమాత యిప్పుటిప్రభుత్వ
నామెకు బహుమానముగా నిచ్చెన
రని మా యభిప్రాయము.

౧౩. విశ్వవిద్యాలయమునందలి యాంధ్రులు

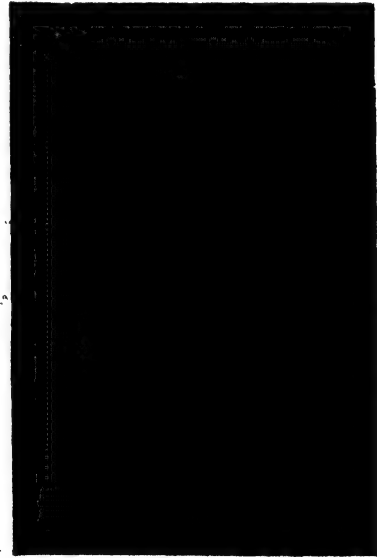
సర్ చంద్రశేఖర వెంకటరామకౌగారు

సర్ చంద్రశేఖర వెంకటరామకౌగారికి పదార్థ విజ్ఞానశాస్త్రమున వారు గావించిన నూత్న పరిశోధనలకై నోటెలుబహుమాన మొసగబడినట్లు నవంబరుమాసమున ప్రపంచ మెరిగిపోయెను. ఇది అధునిక భారతచారిత్రమున నొక ఘట్టము. బహుమానప్రదానము రామకౌమహాశయునకే కాక భారతజాతికి ప్రపంచము గావించు చేమోడ్పు. భారతజాతిచైతన్యము క్షీణించె నని పాశ్చాత్యులలో నొక దురభిప్రాయము ప్రబుమై యుండెను. భారతీయుల పృష్టిచాతురి, శాస్త్రపరిశోధన, ఆత్మసాధన—ఇత్యాదు లన్నియు పూర్వకాలమున వర్తిలై సేమా కాని యిప్పుడు వానిని బ్రశంసించుటగూడ అప్రస్తుత మని బ్రతుకయ్యుచుండినవా రెల్లరుకు మేల్కొనవలసినతరుగ మానస్సు మాయెను.

ఇదానీంతములూ భారతాగ్రేసరులు కొండటి తీరితచారిత్రము లిదిమొకే ప్రపంచమున కల్లుకొని భారత జాత్యోక్త్యము భ్రమయో ప్రమయో నిరూపించి యున్నవి. రామకౌమహాశయునికి నాగరకప్రపంచ మొసగిన యీ మన్నన హైందవధూరుహమున నవోదయముం గాంచిన ధనోభుగుమును.

ఇం దేమియు నరికయో క్తిలేదు. అరయుదు. హిందూదేశమున నూత్నవిద్యావిధానము నెలకొని కేతాద్రియైనం గారేడు. 1857 వ సంవత్సరమున కిటీమలశేకదామున విశ్వవిద్యాలయము జన్మవిల్లెక. పక్షలరానయండ మనవిద్యాభ్యసనము సాగుచున్నది. పాశ్చాత్యభౌతిక

శాస్త్రములు హిందూదేశమున దిగిన క్రొత్తసరభ. స్వతరి పాఠనము లేమిచేత పరిశోధనావశాములా స్వల్పములు. అయినను రామకౌమహను, ఇతర భారతీయశాస్త్రజ్ఞులు గావించుపరిశోధనలు పైన జెప్పికన్పములం జవిమాడక

సర్ చంద్రశేఖర వెంకటరామకౌగారు

యున్న పాశ్చాత్యైత్యదేశములు గావించుపరిశోధనలకు తీసిపోయున్నవి. పాశ్చాత్యులకు కొండలు కిది ఆత్మర్యము గొలుపువచ్చును. కాని ఆత్మర్యవివరమును కొలు పొని భారతీయులకు స్వైర్యసాహసములనే కలిగింప గలదు.

రామకృష్ణమహాశయుని దీవికము గణుతింపదగినది. ఈ మనజననము క్రీ. శ. 1888 వ సం. నవంబరు 7 వ లేదన. తిరుచినాపల్లి వీరిజన్మస్థానము. తండ్రి విశాఖపట్టనమండు ఏ. వి. యక. కాలేజీలో గణితశాస్త్రాధ్యాపకులు గాను, పిమ్మట కళాశాలాపాఠ్యశులుగాను పనిచేసి యుండిరి. రామకృష్ణుడు ఆగర్భప్రజ్ఞావంతుడు. పండ్రెండువయేటనే మెట్రికులేషన్ పరీక్షయందు కృతార్థులైరి. మదరాసు విశ్వవిద్యాలయమును బ్రవేశించి 14 వ యేట యఫ్. ఏ., పరీక్షయందును, క్రమముగా నాలుగేండ్లలో బి. ఏ., యమ్.ఏ., పరీక్షలందును కృతార్థులైరి. వైరెండు పరీక్షలలోను వీరు రాజధాని కంఠకును ప్రథములుగా మొదటితరగతిలో ను తీర్చులైరి. విద్యార్థిదశయందే వీరికి భౌతికశాస్త్రములందుగల ఆసక్తి వ్యక్త మగుచుండెను.

ప్రజ్ఞావంతులలో పలుకెదగులు గలవు. కొందఱు బాల్యమున నిపురుగుప్పిన నిష్కవాలే సామాన్యులుగా నుండి తటాలున ప్రపంచమునకు తమప్రజ్ఞం బ్రకటింతురు. కొందరు బాల్యమున నద్భుతప్రతిభ గన్పఱచి ఆకల కవితాక మొసగి వాటిని వర్ణన మొనరించుటయుం గలదు. కొందరు బాల్యమునుండియే పూర్ణవిధునిపగిది భాసిల్లెదరు. రామకృష్ణ రీకడపటితెగకు చెందుదురు. వీరిలేజము బాల్యముననే గప్పన వెలిగి చల్లారిపోలేదు. చిన్నప్పటి ఆకలిప్పటికి ఫలించినవి. 'గౌరవముల నిక తపాలావిల్లలవలె కూర్చుంటు నని చెప్పగలుగు దశకు దెచ్చినది.

యమ్. ఏ. పరీక్షయందు కృతార్థులైనపిమ్మట విరోపా కేగి చదువు సాగింపవలె నని వారు తలంపుకొనిరి. కాని వైద్యులు వారి కా శిరోవృద్ధిని సరిపడ నని యు అనారోగ్యకారణ మగుననియు నభిప్రాయపడిరి. అందువలన వారు విరోపా కేగలేదు. అచటనే చదువు సాగించినచో వారింతకన్న నెక్కుడు గణనీయములగు పరిశోధనలకు గావించియుండురేమో యెవరు చెప్పగలరు? ఐనను, ఇందువలన భారతవిద్యార్థుల కొకగుణ పాతము గలదు. భౌతికశాస్త్రపరిశోధనలను సైతము హిందూదేశమును విడిచిపోయే సాధించుట కంటేని యవకాశము కలదనియును, అట్టివారిపరిశోధనలు త్రో

సివేయదగినవి గాక శాస్త్రలోకమున నొకచిన్నవిష్ణుముల గలిగించునంతటివిగగూడ నైయున్న వనియును రామకృష్ణుని మరెకొందఱియు విజయోదాహరణములు సృష్టము చేయుచున్నది.

సందర్భవశముగా నింకొకమాట: రామకృష్ణుని యౌవనమున పాశ్చాత్యదేశములకు పోనీక వైద్యులడ్డువెట్టినను ఇటీవల వారు విరోపాఖండ మంతటను ఆమెరికాయంగును సంచార మొనర్చిరి. వారి ఆరోగ్యమున కేభంగమును వాటిల్ల లేదు. ఇపుడు స్వీడనుదేశపు ప్రభునిహస్తమునుండి నోబిలుబహుమతిం గొనుట కా శీతలమండలమునకు పోయి దానిం బడసిరి. వైద్యులెంత నిపుణులైనను విధివ్రాలునకు కర్తలు గారుగదా!

అట్లు విరోపాప్రయాణము విరమింపవలసినవచ్చినందున రామకృష్ణుడు ఆగ్రికళాఖలో ఉన్నతోద్యోగముకొరకు జరిగినపోటీపరీక్షయందు జయముగాంచి ప్రభుత్వోద్యోగముం బడసిరి. ఆకళాఖలోనే కలకత్తాయందు పని చేయునపుడు, వారు తమ బాల్యప్రియగు పదార్థ విజ్ఞానశాస్త్రమును వదలిపెట్టక, భౌతికశాస్త్రాభివృద్ధికై డా॥ మహేంద్రలాల్ సర్కారుగారు స్థాపించిన ఇండియను అసోసియేషను పరిశోధనాసాగరమున శాస్త్రపరిశోధకులుగా వ్యవధి నెల్లను సార్థకపఱచుచుండిరి. అప్పుడే వారు ధ్వనిశాస్త్రమున కొన్ని పరిశోధనలం గావించి వ్యాసరూపముగా ప్రచురించిరి.

తరువాత 1914 వ సం. లో కలకత్తానగరమున అఖిలభారతభౌతికశాస్త్రసమావేశము జరిగెను. అపుడు రామకృష్ణుడు తమపరిశోధనలవలన గల్గిననియోగవిషయ మంగూర్చి వ్యాసమును రచించి చదివిరి. ఇది కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయోపాధ్యక్షులు సుప్రసిద్ధవిద్యాదత్తులు నగు సర్ ఆశుతోషముఖర్జీ గారియొక్కయు, మరికొందరు జ్ఞానవృద్ధులయొక్కయు గణుతి కెక్కెను. జ్ఞానాంకురముల గుర్తించి పోషించి పెద్దచేయుటయందు సర్ ఆశుతోషగారికిగల ప్రతిభ యితరుల కెవ్వరికిని లేదు. అందువలన వారు 1918 వ సం.లో కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయపు సైన్సుకళాశాలాధనములు పూర్తి కాగానే రామకృష్ణుని పదార్థవిజ్ఞానశాస్త్రమున ఫరీట్ ప్రాఫెసరు

(Palit Professor of physics) గారమ్మని ఆహ్వానించిరి. రామకృష్ణుడు ఆరికముగా తమకు ప్రభుత్వోద్యోగము లాభకారి యైనను జ్ఞానతృప్తి దీర్చుట అధ్యాపక పదవికి అంగీకరించెను. మొదట ప్రభుత్వోద్యోగమునకు రెండేండ్లు సెలవు తెట్టి అటుపిమ్మట దానిని పూర్తిగా వదలుకొని తనజన్మమున కాస్త్రోఫరిశోధనకే జ్ఞాన వ్యాప్తికే సమర్పింప నిశ్చయించెను. వారి యీ నిశ్చయములన వారు ధన్యతం గాంచిరి. భారతదేశమును ధన్యతం గాంచినది; ప్రపంచమునకు లాభించినది. కాస్త్రోలోకమునకు ఆందరాని పండ్లు కొన్ని చేజిక్కినవి.

ఇదియును స్తోత్రపాత్రమగు త్యాగమే. ఎందఱు భారతయువజనులు విద్యార్థిత్వము దుర్భుతప్రతిభ జూపి ఉపాధ్యాయులకును సహాధ్యాయులకును మిటుమిట్లు గొల్పువారు కేలము ప్రభుత్వోద్యోగులై విద్యాగోతును విజనాది స్వార్థమునకై మానవలోకమునకును జ్ఞానలోకమునకుండు అపరాధ మొనర్చుచున్నారు! వారెల్లరు రామకృష్ణునితోడ నాదర్శముగ నొని కాస్త్రోపాసనయే జీవనధర్మముగా గొని కృతకృత్యులయ్యెదరు గాక! మనవిశ్వవిద్యాలయములను అట్టివారికి వెలయు సదుపాయముల నెల్ల సమకూర్చుచుండు గాక!

అప్పటినుండియు రామకృష్ణుడు కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయమున నేపదరియించు కృషి చేయుచున్నారు. వారిపరిశోధనా గారమునుండి ప్రతివత్సరమును కొంత నూత్న తేజము బహిర్గతమగుచునేయున్నది. ముఖ్యముగా నిపుడు వీరికి నోబెలు బహుమానము జేయఁబడి వెలుతురు తరంగములగుర్చి వీరు గావించినపరిశోధన. దీనికి 'రామకృష్ణ ఎఫ్ఫెక్టు' (Raman Effect) అని ప్రపంచము నామకరణము జేసినది. దీనిగుర్చి వ్యాసాంతమున నించుక నుడివెన.

గౌరవములకు వీరికరము నందుకొనుటకు ఆలసింపలేదు. 1921 వ సం. కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయమువారు వీరికి డాక్టరు ఆఫ్ సైన్సు (Doctor of Science) గౌరవ బిరుదము నొసగిరి. 1924 లో వీరు రాయల్ సొసైటీకుం దున్నతసభ్యులు (Fellow of the Royal Society) గా చేర్చుకొనబడిరి. బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యమున కాస్త్రోవేత్తల

కింతకుమించిన గౌరవము లేదు. 1929 వ సం. లో ప్రభుత్వమువారు వీరికి "సర్" బిరుదము నొసగిరి. యెవారతనే ఇంటిదేశమువారు వీరికి "ప్రెమియరమెంటు" మొదలు నొసగి బహూకరించిరి. అదేకాలమున జర్మనీలోని ఫ్రీబర్గ్ విశ్వవిద్యాలయము వీరికి ప్రకృతి దార్శనికపాఠశాల (Doctor of Natural Philosophy) బిరుదము నొసగెను. కనడా, అమెరికా మున్నగుదేశములందు రామకృష్ణుడు సంచార మొనర్చి కడుంగడు ప్రశంసించబడిరి. ఇప్పుడు నోబెలుబహుమాన మందుటకు ముందుగా రాయల్ సొసైటీవారు హ్యూస్ మెదలును వీరికియ నిశ్చయించిరి.

నోబెలుబహుమానములు యానల్లోక ప్రాశస్త్యము గలవి. ఇవి విను. స్వీడనుదేశపు రసాయనశాస్త్రజ్ఞుడు సర్ ఆల్ఫ్రెడ్ నోబెల్ గారు డైనామైటు (Dynamite) మున్నగు యుద్ధసాముగ్రింగనిపెట్టినవారు. విశేషధనము సముపార్జించి, అది జ్ఞానాభివృద్ధిని ప్రపంచకల్యాణమునకును తోడ్పడుగాక యని వినువిషయములందు ప్రపంచములో నెల్ల ఉన్నతిగనివారి కొసగవసినట్లు వినుబహుమానముల నేర్పఱచి యశఃకాయు డాయెను. ఈబహుమానములు ప్రతివత్సరము నొసగబడుచుండును ఒక్కొక్కటియు రమరవి 6500 పానులు. ఇవి యేవిషయమునక— (1) పదార్థవిజ్ఞానశాస్త్రము (Physics) (2) రసాయనశాస్త్రము (Chemistry) (3) వైద్యశాస్త్రము (Medicine) (4) మానవ శారీరశాస్త్రము (Physiology) (5) ఆనందోన్మేషిత కవిత (6) ప్రపంచశాంతి.

ఆసియావాసులలో నోబెలుబహుమానము వందుటకు రామకృష్ణుడు ద్వితీయులు. ప్రథములు రవీంద్రనాథ టాగూరుగారు. వీరు కవిత్వమున గౌరవమునందిరి. ఫౌతికశాస్త్రమున ప్రాశస్త్యమునకై నోబెలుబహుమానం బసేసిన ఆసియావాసులలో రామకృష్ణ ప్రథముడు.

వారి రామకృష్ణుని పరిశోధనగుర్చి యించుక: 'రామకృష్ణ ఎఫ్ఫెక్టు' అనునది వెలుతురు తరంగములకు సంబంధించినది చెప్పియున్నాను. దీనికి రామకృష్ణుడు క్రాంతరేడియేషన్ (New Radiation) అని నామ మిడిరి. రామకృష్ణ ఎఫ్ఫెక్టు అనునది పెట్టినది జర్మన్

కాప్రస్మింగ్ (Pringshim). దానిని Encyclopaedia Britannica లో ప్రాఫెసరు ఆండ్రేగా రిట్టు వర్ణించినారు.

“ఏకవర్ణకరణ మొకటి ప్రవేశనీయపదార్థముం జూచినప్పుడు, సనాతనకరణపథంబునుండి కొంత లేజును చిందబడుచున్నది. దీనితరంగదీర్ఘత ఆదికరణ తరంగదీర్ఘతకన్న పెక్కుచుగా నున్నది. ఈపరిణామమే రామకౌఫెట్టు (Raman Effect) ఇది 1928 వ సం.న రామకౌగారిచే కనిపెట్టబడెను.”

ఇదియే కాక, రామకౌగారు ఆకాశపు నీలిమం గూర్చియు సముద్రజలవర్ణముం గూర్చియు విశాద్యనేక సంగీతధ్వనితరంగములం గూర్చియు మార్మ సమాధానము లను క్రొత్తక్రొత్తవిషయములను ప్రపంచమున కెఱిగించి యున్నారు.

చైతన్యము - సత్యాగ్రహము.

సత్యాగ్రహము మహమ్మదీయుల కాలమునాడు కూడ గలదని చరిత్ర ఘోషించుచున్నది. మతము సుద్ధ రించిన మహనీయులలో చైతన్యస్వామికూడ మిగుల గొప్పవాడే. పంగదేశ మంతయు చైతన్యని మతముచే పు నీతమైనది. చైతన్యని మతము ప్రేమ మతము. ఇప్పుడు శ్రీష్టియను లెట్లు తమ మతోద్ధారణ నిమిత్తమై పాటు బడుచున్నారో, పూర్వము మహమ్మదీయు లట్లు పాటు పడెడువారు. మహమ్మదీయమతము జోరుగ విజృం భించెడి దినములందు చైతన్యమతము చెలియలికట్ట వలె దాని కడ్డుదగిలినది. చైతన్యస్వామిది నడియా నగరము. ఆపట్టణపు కాశీ చైతన్య మతమును నిలుపుటకై “కృష్ణ సంకీర్తన మెవ్వైన యొనరించినవో వారిని పట్టుకొని బలవంతముగ మహమ్మదీయమతమున గలుపు కొందుము” అని ప్రకటించెను. ఆప్రకటన నాలించినం తనే చైతన్య స్వామి తనప్రియశిష్యుడైన నిత్యానందుని విలచి యీగ్రామమునందలి ప్రతి వైష్ణవుని గృహము నకు జని నేను నేడు కృష్ణసంకీర్తనముతో భజన సమా జమును కాశీగారి యింటిముంగిటనుండియే నడిపించు

కొని వెడలెదననియును, అందు పాల్గొనదలంచు భక్తు లెట్టి కష్టములైన సహింప సంసిద్ధులయి రావలయుననియును తెలుపవలసినది యని తంపించెను. వెంటనే హిందువు లెల్లరు స్త్రీపురుషులు ఆయాశి వదియందు స్నానము చేసి తిరుమణి శ్రీచార్లముల నలంకరించుకొని “రాధా రమణ మదనమోహన బృందావనచంద్ర కృష్ణ” యనుచు పాటలబాడుకొనుచు నాటలాడుకొనుచు బ్రహ్మాండమును నూరేగింపుతోడ కాశీగారి యింటిముంగిటనుండి చనిరి. కాని కాశీదూరదృష్టిగలవా డగుకతమున తన చెదిరింపు నపలునంచువలెదు. అప్పుడు చైతన్యము తన శిష్యుని ద్వారా లోని కిట్లని కబురంపించెను. “నేను తమ మంది రమున ఆతిథ్య మొందుటకు శిష్యసహితుడనై రాగా యేల దా గొనియొవరు.” ఆపలుకు లాలించి కాశీ పశ్చా త్తప్పదిట్టుండై “మహానుభావా! నాయుపరాధముల తుమింపుడు. ఏకగ్రామవాసుల మగు కతమున మన మిరు వురమును అన్నదమ్ములము. నాయువోగము పోయినను సరియే గాని మీనంటి భగవద్భక్తులను బలవంతముగ నిస్లాము మతమున చేర్చి నే నపచార మొనరింపజాలను. నేటినుండియు మీ నగర సంకీర్తనమున కెట్టిభంగము నుండబోదు” అని నుడిచెను.

—పునర్వికమలావతి దేవి.

ర వ ఆంధ్రరాష్ట్రీయ మహిళాసభ

౧౩, ౧౪-౧౨-౧౯౩౦

విద్యావిషయక తీర్మానములు.

1. ప్రజల నిరక్షరత్వమును బాపుట శ్రభుత్వము వారి ప్రభువుకర్తవ్యము గనుకను, చదువురాని జన బాహుళ్యమునకు రాజకీయసంస్కరణముల ప్రయోజ నము తెలియను కావునను పల్లెయు, గ్రామము, పట్ట ణము అను భేదములేకుండ దేశమందంతటను అక్షరకాల ముననే బాలబాలికలకు వేరు వేరుగా గాక కలిసియే నిర్బంధప్రాథమిక విద్య యుండవలయుననియును ఈసభ వారు రాష్ట్రీయశ్రభుత్వమువారిని, స్థానికాధిపతులు

వారిని, పురపాలక సంఘమువారిని కోరుచు ప్రజలను కూడ తగినంత ఆందోళన చేయవలయునని కోరుచున్నారు.

2. ప్రతిజిల్లాకు అధ్యక్షుడు ఒక ఉన్నత పాఠశాల, స్త్రీలకు ప్రత్యేక కళాశాల లేకపోవుట ఒక గొప్పలోటుగా నున్నది కావున ఆంధ్ర విశ్వ విద్యాలయమువారిని క్వరలోనే ఆలోటు పాటి స్త్రీల ఉన్నత విద్యావ్యాప్తి హెచ్చించుటకుగాను శీఘ్రమైనంత త్వరలోనే కళాశాల నొకటి స్థాపించుట అవసరమని ఈసభ వారు తీర్మానించుచున్నారు. ఒక ప్రత్యేక సంస్కృత కళాశాలకూడ స్త్రీలకొరకు స్థాపించుట ఆత్మావశ్యకము.

3. పాఠశాలలలో బోధించుట విషయము లన్నియు స్వభావంలోనే నేర్పబడవలెను. ఆంగ్లము తెలుగు భాషగ నుండువలెను. హిందీకూడ తప్పని పరిగ నేర్పబడవలెను.

4. ప్రస్తుతము నేర్పబడు విద్యావిధానము సరిగా లేదనియు, దేశభక్తి, నీతి మొదలగు విషయములను బోధించునదిగా విద్య యూడవలెననియు ఈసభవారు తీర్మానించుచున్నారు.

5. చిన్నవయస్సుననే విద్యను విరమించిన వారి కిది, జీవనోపాధి లేక యిల్లాడువారికిని ఉన్నత విద్య గరవులకై ప్రత్యేక పాఠశాల లుండవలెను. ఆపాఠశాల లలో ఎక్కువగ పరిశ్రమలను బోధించునదిగా నుండిన చాల లాభకరము.

6. దేశదారిద్ర్యమును తొలగించుటకు దేశీయ పరిశ్రమల అభివృద్ధి జేయుట అవశ్యకము గనుక అటు నంటి దేశీయ పరిశ్రమలకు ఎక్కువ ప్రోత్సాహము నొసగ ప్రజలకు ప్రార్థించుచున్నారు. మన దేశములోనే తియ్యరైన వస్తువులనే వాడుకొనవలసినదిగ ఈసభవారు ప్రజలను కోరుచున్నారు.

7. వైద్యవిద్య నభ్యసించుటకు స్త్రీలకు ఎక్కువ ప్రోత్సాహము కలగునట్లుగా విశాఖపట్టణ వైద్య కళాశాలలో ఎక్కువ మంది విద్యార్థినులు చేరుటకుగాను వారికి ప్రత్యేక వసతి గృహము నేర్పరుచుటకు ఆంధ్ర కళా పరిషత్తువారిని ఈ సభవారు కోరుచున్నారు.

8. గత 20 సంవత్సరములనుండి స్త్రీవిద్యార్థి వృద్ధికై తోడ్పడుచున్న నర్సాపురంతాలూకా స్త్రీ విద్యార్థివృద్ధి సంఘమువారిని ఈసభవారు రెంతయు అభినందించుచున్నారు.

9. ఉన్నత బాలికా పాఠశాల లుండుప్రదేశము లందు ఉపాధ్యాయలకు, విద్యార్థినులకు తగు వసతి గృహములను ఏర్పరచవలెను.

10. పాఠశాలాధనములు పరిశుభ్రముగాను, గాలి, వెల్తురు ధారాళముగా లోపల ప్రవేశించుట కను కూలము - నా, తగినంత బహిరంగ-ఆట-స్థలము కలవిగా నుండవలయును.

11. ఆంధ్రదేశమునందు బాలికలకు సంబంధించిన జాతీయ సంస్థలను మనము ఆమోదించవలెననియు, అందు బాలికాభివృద్ధికై జాతీయపద్ధతులపై నడుపబడుచున్న జాతీయ విద్యాలయములకు మన ఆంధ్ర మహిళా మణులెల్లరు బాలికల సంపీయు, అర్హవాయము చేసియు తోడ్పడవలెనని ఈ సభవారు కోరుచున్నారు.

12. మన ఆంధ్రదేశమున స్త్రీలకొరకు గృహలక్ష్మీయను ప్రతికారత్నమును స్థాపించి స్త్రీల విజ్ఞానాభివృద్ధికై అమూల్య సహాయము చేయుచున్న డాక్టరు కె. యస్. కేశరిగారి నీసభవారు మనఃపూర్వకముగ నభినందించుచున్నారు.

సాంఘిక తీర్మానములు

1. హరవిలాస కారదాగారు చట్టముగా మార్పించిన బాల్యవివాహ నిషేధచట్టమును జన బాహుళ్యము ఆచరణలో పెట్టకుండుట ఎంతయు తోచనీయదు. కారదాసంఘము లేర్పడి తగిన ప్రచారము చేయగలదులకు ఈ సభవారు ప్రజలను గోరుచున్నారు.

2. ఈచట్టములో నియమింపబడిన మార్పుచేయవలెననియు నూపనలు కన్పట్టుచున్నవి. అటునంటి మార్పుకు ఈసభవారు రెంతయు అసమ్మతి మాపుచున్నారు. బాల్య వివాహము చేసినట్లు కనుపెట్టువారు 100 రూ. ధరానకు కట్టకుని గవర్నమెంటువారు చట్టములో పెట్టి

యన్నారు. అవిధముగా 100 రూ. ధరావతు ప్రజలు కట్టట అసంభవము గనుక ఆనందరూపాయిల ధరావతు తీసివేయమని ఈసభవారు కోరుచున్నారు.

8. స్త్రీవిద్యావ్యాప్తికిని, దేశీకోశ్యము కలుగుటకును, లోకజ్ఞాన మలవకుటకును ప్రతిబంధకమైన ఘోషాపద్ధతిని తొలగించుట అత్యవసరమని ఈసభవారు నిర్ణయించుకొనియున్నారు.

4. సంఘ గౌరవమునకు హానికర మగు వరకుల్గు ములకు తీసుకొను పద్ధతిని నీసభవారు ఖండించుచున్నారు.

5. ఇప్పటికిని మన దేశములో ఆపృత్యతా దోషము ప్రబలముగా నుండుట కడు శోచనీయమని యును, పాకాలల, వసతిగృహములు, సక్రములు దేవాలయములు, బావులు, చెరువులు మన్నగు ప్రదేశములకు ప్రవేశము కలుగజేయు విషయములలో అంబరాని వారికిగల నిర్బంధము లన్నింటిని తొలగించి హిందూ సంఘమునకు సాంఘిక బలమును చేహర్చవలసినది హిందువులలోని అన్ని వర్ణములవారిని హెచ్చరించుచు అట్టి నిర్బంధములను తొలగింప ప్రయత్నించు వారి కందరకు వెలసిన సహాయమును చేయుటకు సంసిద్ధులమై యన్నామని అభిప్రాయమును ఈ సభవారు తెలుపుచున్నారు.

6. పల్లెటూళ్లతిరిగి వాటిప్రసరధారణము చేయుట చాలా అవ్యక్తము గనుక అట్టి పనిని చేయుటకు సంఘ నేవయం దభిలాషగల విద్యావతులను ప్రతి జిల్లాసంఘము వారు వారివారి జిల్లాలయందు తిరిగి ప్రచార మొనర్చుటకు తగు వేతనము లిచ్చి నియమింపవలెనని యీసభ వారు తీర్మానించుచున్నారు.

7. మద్యపాన నిషేధ విషయమై బాగుగా ప్రచారము జరుపబడి ప్రజలలో అశుభాలాభిప్రాయము కలుగుచున్నందుకు సంతోషమును వెల్లెపుచు మక్తు పతార్థములను తయారుచేయుట, విదేశములనుండి దిగుమతిచేయుట మొదలైనవానిని మాన్యుటకు సమయము వచ్చినది కనుక ఆశ్రయము కానించు అత్యవసరమని యీసభవారు అభిప్రాయపడుచున్నారు.

8. పితౄత్వపు ఆస్తిలో కుమార్తెతోపాటు కుమార్తెలకు కూడ సమానవాటా హక్కులును, భర్త ఆస్తిపై భార్యకు సంపూర్ణాధికార ముండవలెనని తీర్మానించుచు మైనూరు గవర్నమెంటు ఈ విషయములో చేయుచున్న కృషికి వారికి ఈసభవారు అభినందనము లర్పించుచున్నారు.

9. వినావా విచ్ఛేద విషయములందు స్త్రీ పురుషులకు సమానహక్కు లుండవలెనని యీసభవారు తీర్మానించుచున్నారు.

10. పికలాంగులకు, రోగలకు అనాధకరణాలయములు నేతల దెక్కలగా కావలసియున్నవి. పెక్కుండ్రు నిర్వాహముగా అల్లాడిపోవుచున్నారు. ఇతరదేశములందువలె మనదేశమునందుమాత్రం శరణాలయములు స్థాపించు అవ్యక్తమని యీసభవారు తీర్మానించుచున్నారు.

11 కన్యలకి చేప్పకగు వితంతు బాలికలు వినావా మాడికొరవనో వారికి తల్లిదండ్రులు శిశుగృహముందే తప్పక వినావాము చేయవలయునని యీసభవారు తీర్మానించుచున్నారు.

12. ఆంగ్లదేశము చాల విస్తీర్ణమైనది గనుక ఎక్కువ ప్రతినిధులు అభిలషారతి మహిళా సభకు పోవలసియుండును గాన, దత్తమండలములనుండి ఎక్కువ ప్రతినిధులు పోవులేదు గాన దత్తమాండలములకు ప్రత్యేకముగా ప్రతినిధుల నెన్నుకొను హక్కు ఉండటం (a separate constituency) అవసరమని ఈసభవారు తీర్మానముచేయుచున్నారు.

అమెరికా యం దొక స్త్రీలకిలాశాల

[డా. సుధీంద్రబోసు గారు డిసెంబరు, ౧౯3౦ మాసరక రివ్యూ పత్రిక యందు వ్రాసిన వ్యాసమునకు సంగ్రహము.]

పదిలకులు మొదలు ఏబదిలకుల డారులవఱకు ఖర్చుపెట్టుచు, విడువేలు మొదలు ఇరువదివేల విద్యార్థు

లకు విద్యావాసమునేయు పెద్దపెద్ద ఆమెరికను విశ్వకళా పరిషత్తులకునుంచి భారతదేశమున చాలగ తోలియును. ఆమెరికాసంఘ కర్తావ్యములందు కర్తాగౌరవములకునలె విద్యాసంస్థలకును పెద్దముత్తముగా పరకు తయారు చేయుట ఒకగుణము. ఈ ప్రాంతమున పెద్దవిశ్వకళా పరిషత్తు కాక చిన్నకళాశాల లనేకములు వర్ధిల్లుచున్నవి. వాని అందఱందమును వానివి. విద్యాభ్యాసమున సమర్థము కిట్టిని ఆశీర్వాదులు విద్యార్థులకు ఈ కళాశాలలు నచ్చును. ఆమెరికా విద్యావివాసమున ఒక ప్రశ్న కలదు. మేమున, దేశమునకును చినచిన్నకళాశాలలు, పెద్దవిశ్వ కళాపరిషత్తులకు పండితులను పఠింపగలవి, కమ్మకొని యున్నవి. కళాశాలపరిషత్తులములన అంతటి బోధన ప్రామాణ్యమున కేమియు ముప్పుకన్పడదు వాంచిర్ధమాన మును స్త్రీ కళాశాల యొకటి నేను పెక్కుసార్లు సందర్శించి యెరిగి యున్నది లిండెక్వుడ్ కళాశాల. ఇది సేంట్ లూయీకి సమీపముననున్న సేంట్ చార్లెస్ నగరమున. ఈ కళాశాల నాలుగేండ్ల అధ్యయనమునకు 'Bachelor of Arts,' 'Bachelor of Science,' 'Bachelor of Music' అని మూడు డిగ్రీలు—విద్యుల

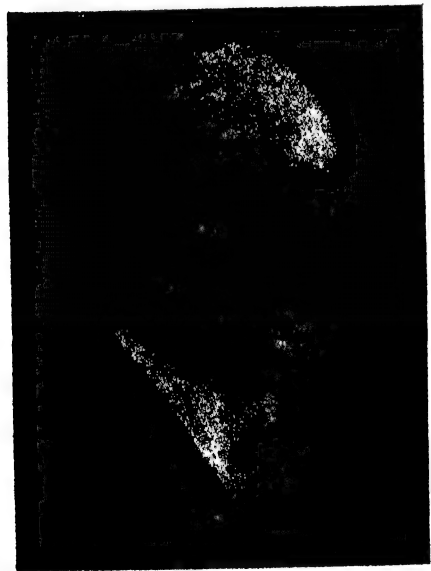
యందు, విజ్ఞానముందు, సంగీతముందు—ప్రసాదించును. అందు ఏట వినువందలమందికి మించి చేర్చుకొనడము. బోధనప్రామాణ్యము మాత్రము అత్యుత్కృష్టమై దేశ మందలి ఉత్తమములకు కళాశాలలకును, విశ్వకళాపరిషత్తులకును ఎవనచ్చుచున్నది.

ఇది క్రీ. ౧౮౭౭లో సంస్థాపితము. ౧౯౨౭లో కళాభివర్ధము సలక్షణముగ జరిగినది. దీనికి డాక్టరు జాన్ ఎల్. రోమరుగారు అధ్యక్షుడు. ఈయన చాల మంచివాడు; ఉత్సాహకారి; విద్యాసంపన్నుడు. ఇంత సమర్థుడు అధ్యక్షుడుగా నుండుటకు లిండెక్వుడ్ కళాశాల నిజముగా నోమనోచికొన్నది. ఆశయములను, బోధననైపుణ్యమునను ఉత్తమకొటికి చెందు స్త్రీపురుషులు ఉపాధ్యాయులై వారికి తోడు. పురుషులకే కాక స్త్రీలకును విద్యాసంపన్నత అలవడుటచే ఆమెరికా ప్రజాస్వామ్యము తేమముగాంచునని యెరిగి ఖిల జ్ఞాన తిత్తులై ఎత్తింతురు.

అధ్యాపకులకును అధ్యాయులకును పిండోరులకు మిత్రభావము. ఎంత పనియున్న విద్యార్థిని వచ్చినదన్న అధ్యాపకులు సిద్ధము. పఠనాలయము దాటియు నుఖమైన కలయక యేర్పడుట కిదియే ముఖ్యకారణము.

ఈ కళాశాలకు వచ్చు బాలికలందఱును సంపన్న గృహములనుండియే వత్తు రమౌందురు. కాని వారియందా టెక్కు లేమియు కన్పడవు. వారు లజ్జాపరులు; చాదిలకు మద్దలాలకుచుండురు. వారివేషభాషలును, నడతయు మంచి అభిరుచి వెలసినవై, నాజాకుతనము, నవన, మోహనత చిలుకుచుండును. అందఱును కలవారు కారు; ఐకమ అచట కలవారని, లేనివారని తారతమ్యము లేదనుట చూపజకు ముంజేరికంకణము. అసలు, లిండెక్వుడులో పరువులని, ధనికతలని భేదములు గణనకు రావు. అక్కడ కావలసినదల్ల సత్త, శాకతు, పరిశ్రమ, శిలు—అంతే.

విద్యార్థినులు ఖర్చు ముక్తసరుగా పెట్టుకొనుటయే అధికారల తత్పర్యము. నిద్రానదులు పిల్లలకు ఖర్చు కని డబ్బు పోసివేయుట వారికి కిట్టదు. పిల్లలసౌకర్యము

(1) జాన్ ఎల్ రోమరుగారు

నకై కళాకాలలో ఒక బాంకు స్థాపించివారు. అందు పిల్లలు డబ్బు నిలువచేసికోవలెను.

పైపట్టనములనుండి వచ్చువారిలో సమీపమందలి నేంట్ చార్లస్ వారు తప్ప తక్కినవారందఱు కాలేజివసతి గృహములలోనే ఉండవలయును. ఇట ఐదువసతి గృహములు కలవు. ప్రతివసతి గృహమును ఒక పెద్దపేరక్క (House Mother) నక్కలెట్టుచుండును. ఆవిడ ముఖ్య మైనపని కట్టపెత్తముకాదు. ఆమె తన చెవ్వుచేతలలో పిల్లలకు 'ఇది మనకుంటుంబము' అని ఒక సహకార

సాహసర్యక్తత్వమును పట్టింపవలయును. నితానముపట్ల వారికి కళాకాల ఒకసంసారము: ఈ ఏకసంసారభావ పరిపాకమునకు చాలకీర్ధగ ప్రయత్నము జరుగుచుండును. ప్రతివసతిగృహమునను ఒక విద్యార్థిని అధ్యక్షతను పనులు, అటపాటలు చక్కగా జరుగుచుండును. ఈ బాళికల జీవితము చాల ఉల్లాసముగా, నిండుగానుండును; ఏమన, వారు యంత్రములవలె గాక మానవవ్యక్తులవలె జీవింతురు.

ప్రతిపిల్ల తనగది తాను చక్కలెట్టు కొనును.

అందఱు పిల్లలును గృహ పారిశుద్ధ్యమును పాటింప వలయుండును. సంస్కృత రాతిమున ఐదు వసతి గృహములనుండియు ఏటి, ఒప్పిడికి (పారిశుద్ధ్యము నకు) బహుమతు లిత్తు.

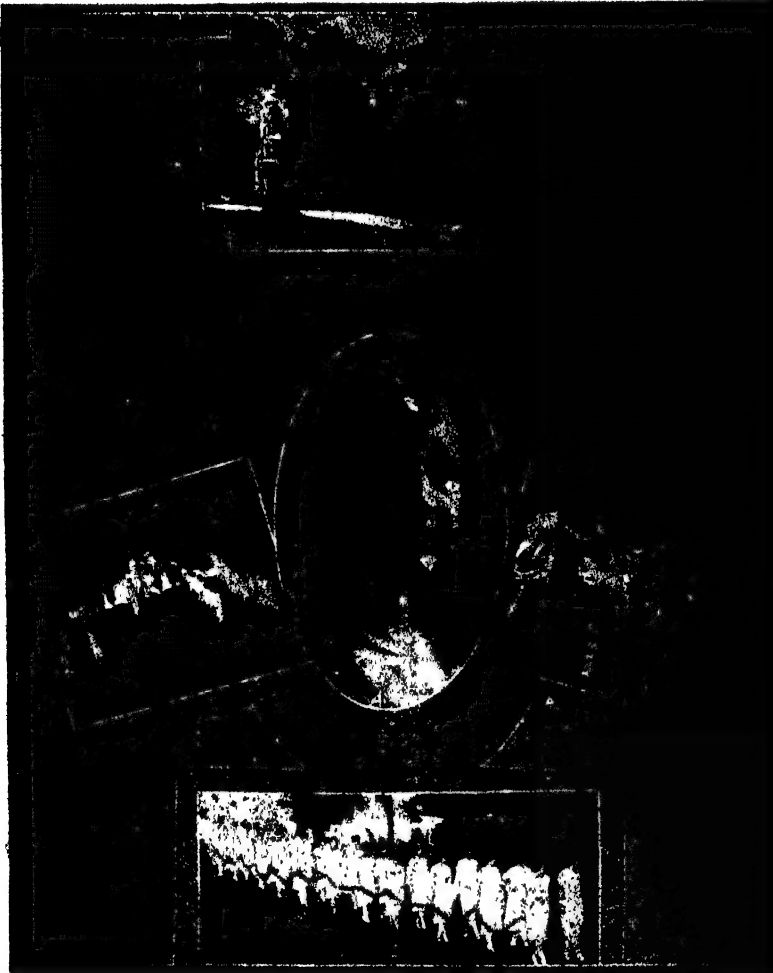
పాటింపవలసినదిగ వారికి వెన్నతోపెట్టునది కొన్ని 'వద్దు'లు ఈ దిగువ గలవు:

'నీపాడుగక్క లే నపు డామె గదిలోనికి చెళ్లవద్దు. ఏదైతే పావచ్చు.

'నీగదిలోని తోడి బాలికవస్తువులు ఆమెను అడుగనిదే వాడవద్దు.

'ఇంటికి తమకు బాబు వ్రాయుట మఱవ వద్దు. నీ ఉత్తరములకు అచట ఎదురుమాచుచుం దురు: అక్కడ వారికి అంత తొరగా గడవదు నేర.

'ఒక్కపిల్లతోనే అడుగునుచు నూర్చుండ వద్దు. కళాకాలలో ౫౦౦ మంది యున్నార.

(2) 1. రోమరుహాలు, లిండన్ వుడ్ కళాకాల; 2, 3, 5. ఉత్సవదృశ్యములు; 4. రోమరుసతి

‘వ్యాయామశాలను ఏర్పాటుచేయు.

కళాశాల కొకడజను ట్రంకులు తెచ్చుకొనవచ్చు. సాదాఅయిన, యోగ్యమయిన దుస్తులు కొలదిగా నున్న చాలును నీకు.

‘ఎవరైన జబ్బుగా నున్న ఆమె కొక చీటి పంతులు. ఆమె మెచ్చుకొనును; నీవు మఱిపోయినను చాల కాలమామె మఱవకుండును.

‘నీసఖురాలిదుస్తులు నీవు ఎరువుపుచ్చుకొనకుము. నీయంతరితనము నీ వుంచుకొనుమా.’

కళాశాలకు ప్రత్యేక మొకధర్మ - ఆసుపత్రి. అందు వైద్యుడు, దాది పిల్లల ఆరోగ్యము చాల జాగ్రత్తతో చూచుచుండును. తరుచు వ్యాయామము జరుగుచుండును. ఆటలకు, సాములకు ఎలసిగ గరిడీలున్నవి.

కోమరుగారి భార్య యున్నది; ఆమెన వెనుక ఆవిడయే అచ్చటివారి మక్కువన చూచుకొన్నది. ఆమె విద్యార్థినులకు నాయకురాలు. ఆమెను వారు ‘Mother Roemer’ (‘కోమ రమ్మ’) అని పిలుతురు. ఇంకొక చిత్రమైన విషయము: ఇవట వొక ‘విద్యార్థిని స్వపరిపాలనాపరిషత్తు’ ఉన్నది. కళాశాలలో ప్రవేశించుట తోనే అందు సభ్యత్వమును లభించునట్లే. దీని అధ్యక్షురాలికి ‘పెద్దఅధికారము లున్నవి. ‘కట్టుబాటు సంఘము’ వారి సిఫారసుతో ఆమె ఏవిద్యార్థి నైనను వెడలనడిచిన నడుచుచున్నది. ఇందువలన పాఠశాల పరిపాలనము చాల మట్టుకు విద్యార్థినులచేతిమీదనే నడచుచుండును.

లిండెన్ వుడ్ కళాశాలాసంస్థాపకులు మగవారి వలెనే ఆమెవారయి తమచేవిక ధర్మములకు యోగ్యత పొందగల విద్య బడయుటకుగాను ఏర్పాటు చేయు సంకల్పము లోలుతగ నీ వెలిబుచ్చిరి. ప్రస్తుతము కళాశాల కార్యవిధానము మూడు సామాన్యవిభాగములుగా విడును :

౧. విద్యా, విజ్ఞాన కళాశాల (College of Arts and Science) : ఇందు బి. ఎ. డిగ్రీలు ఒసగుదురు.

౨. వృత్తివిద్యాలయము: ఇందు ‘B. S. (Bachelor of Science) in Home Economics’ (‘గృహ-ఆర్థికాస్త్రపట్టభద్ర’) విరుదములును, ‘B.S. (Bachelor of Science) in Education’ (‘విద్యాశాస్త్రపట్టభద్ర’) విరుదములును ప్రసాదించుదురు.

౩. చిత్ర, గాంధర్వ విద్యాశాల: ఇందు ‘B. M. (Bachelor of Music)’ (‘గాంధర్వపట్టభద్ర’) విరుదములును, చిత్రకళాప్రకస్తులును (Diplomas in Art) ఇచ్చుదురు.

ప్రస్తుతము స్త్రీవిద్యను గూర్చి రెండు వాదములున్నవి: స్త్రీలు బాలిశీవనానుకూలి కుపకరించు భావము ననుసరించి వారివిద్యాపద్ధతి నిర్ణీతము కావలెనని ఒకటి. రెండవది, స్త్రీపురుషుల మనోధర్మములు అభేదములే కనుక పురుషులవిద్యయే స్త్రీలకును వలయునని కాని, సాంఘిక ఆర్థికవ్యవస్థలు స్త్రీపురుషులకు విధించు కార్యములందు భేదమున్నదా లేదా, అట్లే విద్యాసామగ్రియు స్త్రీపురుషులకు వేర్వేరుగా వెలయువలయు నని. లిండెన్ వుడ్ కళాశాల బోధనాధికారిణియగు డాక్టరు అలిస్ ఇ. జిప్సను ఆమెనామె వివరించెను.

లిండెన్ వుడ్ గూర్తగా చేరవచ్చిన ప్రతివారికి మనస్తత్వపరీక్ష చేసి వారిప్రత్యేకాభిరుచి, సహజసామర్థ్యము గుర్తించుచుండుదురు.

ఇవట ప్రతివారను, లెక్కిన అనేక కళాశాలలలో వలె ‘సెమిటర్లు’లో అడగిపోక, ఒక ప్రత్యేక వృత్తిత్వముతో నుండురు. పట్టుకు పొందిన వెనుక ప్రతియువనికి ఆమె యే కార్యరంగమున బాగుగ పనికిరాగలదో సలహా యిచ్చెదరు.

చదువుకొనవలసిన పద్ధతినిగుఱించియు, ఆరోగ్యకాస్త్రమునుగుఱించియు, పుస్తకభండారము నుపయోగమును గుఱించియు, స్త్రీల ప్రధాన వృత్తుల గుఱించియు ‘సుశిక్షణోపన్యాసములు’ (Organization Lectures) అని ఇచ్చుట జరుగుచుండును. మొదటి విధ్వంసపు పిల్లలు అందు పాల్గొనవలయును. దీనితోడు ‘ఆమెరికను సమకాలీయ సభ్యత’ను గూర్చి అధ్యయనకాళి యున్నది.

ఇందు శేటి అమెరికాయందలి ఆర్థిక, రాజకీయ, సాంఘికస్థితి వివ్యాసములు పరిశీలితములగును. ఇదియు ప్రభుమన్నీయ బాలిక లందఱకు దప్పనిది.

లిండెన్ ఫుడ్ అన్నది విద్యుత్ సమగ్ర మైన పర్యాయపర మని చెప్పుకోవచ్చు. ఇందలి విద్యార్థినులు తమ కళాకాలానుభవములను ధీసంబంధి, సంఘసంబంధి, దేశసంబంధి తమయందుగల ఉత్తమయోగ్యతను గ్రహించుకొంటున్నారు. వారికర్తవ్యములను, బాధ్యతలను నిర్వహించుమాగ్గును వారిని నుష్కగ నెలకొల్పుటకు లిండెన్ ఫుడు సంక్రమపడుచుండును. ఇట్టి సంస్థ ఒక జాతీయ సంపదగదా!

‘.....’ వేత్తి గానరసం ఫణి ‘.....’

ప్రవహబుద్ధిను విజయను గారు తీసినది.

బొబ్బిలి చిలుక

అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారు

శ్రీ గిరి ప్రాంతకాంతార భాగములను-వింటి నొక సింహనాదంబు మింటఁ జనుచు దానిచేతను సింహనాదములఁ బూర్వ-మెన్నఁజో వినినట్లుగా స్మృతి జనించె.

వినిన సింహనాదంబునే వినఁగవలయు-చేసినఁ సింహనాదమే చేయవలయు ఇతర నాదంబు లింపు గా వెపుడు నాకు-సారకరవీరవీధివిహారి నగుట.

చిలుకజాతిలోఁ బుట్టితి చిలుక పలుకె-పలుకవలె నన్న నియమశృంఖల యిడేల? సింహనాదంబు నేనునుం జేయుదాన-ఘనరవకరీంద్ర బృంహితధ్వనులు సెదర.

ఏమిఁఫల మపేక్షించి మృగేంద్ర మెపుడు-మింట నుటిమెడి మేఘంబుమీఁది కెగురు? శౌర్యవంతులకెల్ల సాజంబ సూర్య-ఇతరులు తృణీకరింప నహింపలేమి.

పిట్టయన్న నందఱ కల్పు పిట్టకలలు-పిట్ట మేలలు నందురు. పిట్టపిడుగు గా దిశావకాశాబ్జుల నీడు తెఱుంగ-రనయ మాకాశ శిఖ నందుకొను తెఱుంగరు.

అంతం బుండునె యీ విచారణకు? సాధ్యాసాధ్యచింతలే భయ భ్రాంతోదంతనినర్గధర్మములు లాభంబులే నిరీక్షించునే స్వాంతక్షేతకరాపదాపతదవజ్ఞాధిక్య జాజ్వల్యమా నాంతఃకోప దురాపతాపశిఖ సర్వాంగంబులం బర్జిన్.

ఉల్లాసంబును బెంచుచుండెడి తటస్థాదీపన స్ఫూర్తిచే
నుల్లేఖంపఁగఁబడ్డదై యెనఁగు భావోద్రేక శక్తి భవి
వ్యల్లాభంబు కరస్థలామలకమై యాశారసావేశదీ
వ్యల్లోభంబు ఘటింప ధీరున కసాధ్యం బంచు లే దీయిలగా.

దాటఁ గలఁ డొక్కయంగ మున్నీటిసీటి - మేరులైలముఁ కొనగోట మీటఁగలఁడు
పృథివి మిన్ను తాళంబు వాయించఁగలఁడు-శూరపత్ని కాన్పగు కార్యశూరుఁ డొకఁడు.

శౌర్యరేఖలను తంజావూరు దాఁక దక్షిణ దిక్పటంబున గీచియుండి
మంచి పౌరుషదీప్తి మగధదేశముదాఁక ఉత్తర దిక్పత్తి కొనఁగియుండి
కత్తివట్టునఁ జేసి కన్నడంబునఁ జొచ్చి పడమటి దెస కెగ్రబాఁకియుండి
ఆధ్యకళింగ దేశాదుల లోఁగొని తూరుపు సంద్రంబుఁ జేరియుండి
నన్నుఁ బలికింపకుండునే నా తెలుంగు? నాకు విజయ మిప్పింపదే నావెఱంగు
సింహనాదంబు నిప్పుడే చేసి చూతు-వీరశార్దూల రావముల్ వెనుకపడఁగ.

రఘునాథరాయల రాజ్యమార్జించెడి నేనలోఁ దనదీప్తి చెంగలించె
అలకృష్ణ దేవరాయల కూత గాఁగఁ గన్నడమునఁ దనరీవి నాట్యమాడ
పాలిలిపుత్రంబు ప్రక్క నిల్చి యశోకుఁ గడిమికిఁ దనపూన్కి గొడుగు వట్టె
బాబ్బిలి ప్రాంతభూములఁ బ్రాచ్యరాజ్యలక్ష్మికిఁ దనతేజ చెక్కిల్లు దువ్వె
నన్నుఁ బల్కింపఁజాలదే నాతెలుంగు? నాకుఁ జయలక్ష్మి నొసఁగదే నావెఱంగు?
సింహనాదంబు లొక కొన్ని చేసి చూతు-స్తనితములవంటి గజబృంహితములతోడ.

పన్నాటి పౌరుషప్రస్తావనలు కొన్ని గొరువంక పలుకులోఁ దిరుగుచుండె
వత్సవాయి నృపుల ప్రాధవంబులు కొన్ని కోయిల పలుకులఁ జోకళించె
పల్లవాదిత్యుల యుల్లాసములు కొన్ని హంసధ్వనులలోన నవతరించె
అశ్వశతుల రాచహవణింపు లొక కొన్ని తుమ్మెదగీతిలోఁ జమ్మిరేగె
చిలుకజాతిలోఁ బుట్టితి చిలుక పలుకు-పలుకవలెఁన్న నియమశృంఖల యిదేల?
సింహనాదంబు లింక నేను జేసి చూతు-ఘనఘటల మీఁది కెగయు సింగంబ నగుదు.

చాళుక్య నృపతులశౌర్య ప్రభలు చూపె దొండపండులమీఁద నుండు కెంపు
కాకతీయ ప్రతాపాకారమును వ్రాసె దానిమ్మపండులలోని యెఱుపు
కృష్ణరాయల శౌర్యకిరణంబు నందిచ్చెఁ గాఁకరపండ్లలోఁ గల యరుణిమ
రెడ్డిభూపాలుర దొడ్డతేజముఁ దెల్పె మట్టిపండుల మీఁది యెఱ్ఱదనము
భావ ముద్దీపనప్రభాభావనమున-భావితంబ. భావోద్రేకపారవశ్య
మేపనికినేని వెనుకంజ యిడఁగనీదు-పలుకుబడులఁ జూపుదుఁ గవిబ్రహ్మ నగుదు.

‘శాకుంతలము’నకు కొన్ని రంగరచనలు
 ‘రూపలేఖ’ యను అంగ్ల త్రైమాసిక
 పత్రిక యందు శ్రీ కనైయాలాల్ హెచ్.
 వకీల్ గారు (బొంబాయి) భావి నాటకరంగ
 వికాసమునుగూర్చి వర్ణించుచు విపులవ్యాస
 ములను వ్రాయుచున్నారు. అందు కడచిన
 గ్రీష్మ-వర్షల సంచిక యందలి వ్యాసమున
 ‘శాకుంతల’ ప్రదర్శనమునకు నాలుగు రంగ
 రచనలు సచ్చితముగ సూచించిరి. అవి మంచి
 ఘట్టములవి: (౧) సమావేశము, (౨) ‘కల్యాణ
 యాత్ర,’ (౩) ప్రత్యాఖ్యానము, (౪) సంయో
 గము. ఈవ్యాసకర్త విపులముగ రచించెడి
 చిత్రములనుండి శ్రీ పులిసవిహారి దత్తగారు
 వ్రాసిన చిత్తు రేఖాచిత్రము లివి రంగమున

సాధారణములగు ఏర్పాటులు, నర్తకబాటులు
 చాలునని సూచించుటయే యీ చిత్రముల
 యుద్దేశము. *

(౧), (౨) (౩) సందర్శనములందు, పాండిక లేని
 అడుగుమట్టికూడ్లు కానరాకుండుటకుగను మొక్కలకు
 అడుగుభాగము కప్పియున్నది. ఈచిత్రములలో మన్నరీతి
 సిగ్గరమైనది కాదు. రంగరచనకు నేర్పుతో చేయు కొలది
 మార్పులవలన పాండికలు మారును. (౧) పరిశీలించిన
 మాచాయగా నిది ఎవరు తెలియును. ఏర్పాటునుబట్టి
 మొక్కలు, గుబుగుగా, రొట్టె దట్టముగా ఎక్కినట్లుండి,
 వనోచితప్రసాధనము మార్పును, నాయకుని అభినయ
 రమ్యునుగ ప్రవేశమున కనువుపడుచున్నది. మరల వివిధ
 నడుమ నడుమ వ్యవధులతో, ‘సమస్తము’న నుండి ఒక
 ఉపవనమాను కలసింపగలవు. మనకగుడ్డలు కప్పి అది
 కొంచెము ఎగుడుదిటదులుగా నలచుటవలన జ్యోతిషము
 సాంపును చెడలేదు; దాని అలంకరణ ప్రాకృత్యము వ్యయ

* ఒకానొక సందర్శనమున కొంచెములో సంగ్రహముగా శాకుంతల నాటకము నడపవలసి వచ్చినదిట; శ్రీ
 వకీలుగారే సంచాలకులు.

ఒక నాటకము నాట్యప్రయోజనము వర్ధముచేసికోగలపాటి చదువుకొన్నవారై తల తిరుగుడు లేని తెలివిగల
 నటబృందము దొరకేనపుడెల్ల చక్కని నాటకప్రదర్శనమున కనీసపు రంగసౌకర్యములతోనే తారు కృత్రిమ్యము లగు
 చుండెడివారట వీరు. అసలు, కనీసపుసౌకర్యముల ప్రయోగము అనేకము లగు రంగోత్సాహములకు ఉజ్జీవిక మని
 వీరి అనుభవము. ఈసందర్భమున, ఒకసాధారణు కనుకతెర, సబ్బుపెట్టెలవంటివి అనేకపెట్టెలు, కావలసినన్ని
 ఖాకిగుడ్డలు, కాషాయపుగుడ్డలును, ఎవరుకు వచ్చిన సాధారణములై ఎల్లసామర్యము గల చెప్పినట్టు విను దీపికా
 వో, అట్టి వేషసంచయమును చాలినవలె.

రాజా:—అయ్యో, ఏతా ప్రపన్వితవ్యాః స్వప్రమాణానుకూపై స్వేనశుభై ర్మాలపాదకేభ్యః కయో దాతు మిత
వనాఽభివర్తంతే. (సప్తమం నిరూప్య) అహో ఐధుక మాసాం దృశమ్.

శుద్ధాంత దుర్లభ మిదం పపు రాశ్రవానినో యది జనన్య,

మౌరీకృతాః ఖలు గుణై రుద్యాలతా వసలతాభిః.

యాచ దిగం చాగూ మాశ్రీయ త్రిపాలయామి.

—కామంతులు.

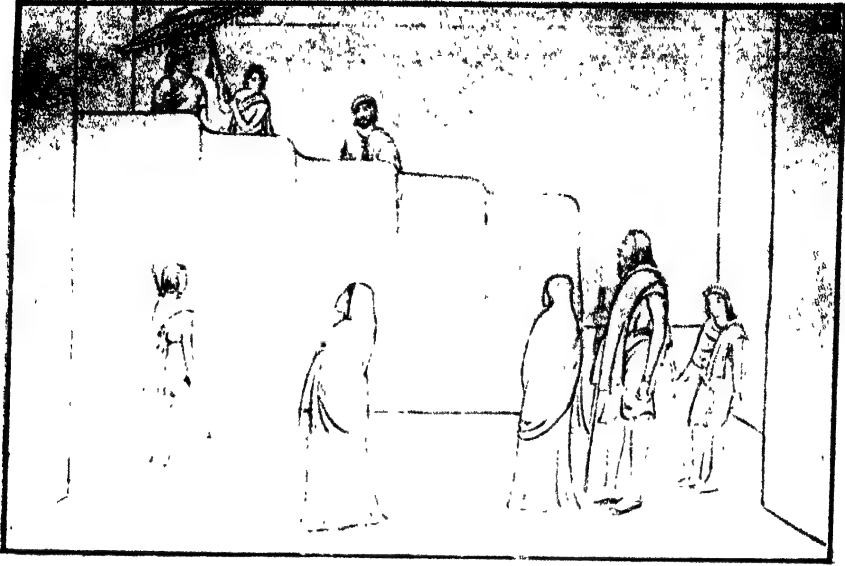
కాశ్యపః:—ఎత్సే, ఇతః సద్యో మాతాగ్నీ ప్రక్షిప్తీ కరువ్య. (సర్వ పరిశ్రావంతి.)

కాశ్యపః:—(ఋక్కుందసాఽఽకాస్తే)

అమీ వేదిం పరితః కృష్ణధిష్ఠాః, సమిద్వంతః ప్రాంత సంస్తీర్ణదర్భాః,

అపన్నతో దిరితం హ్యగధైః, వైతనా స్వాం హ్మయః పాలయంతు.

—కామంతులు.

కారరవి:—కదివానీం ప్రతిభ్యతా మాపన్నసత్త్వ సహాగర్మరణాయ.

కమంతలా:—(ఆత్మగతం) కిం యా స్థి అజ్ఞాతా భణాది. [కిన్ను ఖి ల్వార్యపుత్రో భ.తి.]

రాజా:—కి మిద మపన్యస్తం?

కమంతలా:—పాప ఓ స్థి వాణోపణాసో. [పావకః ఖిలు వసనోపన్యాసః.]

రాజా:—భోస్తపాసనా, చింతయన్నపి వ ఖిలు స్వీకరణ ముద్రాభ్యంత్యో స్మరామి. తక్కిన మిమా మభ్యంత్యో
సత్త్వలక్షణాం ప్రత్యత్యానం తే త్రిణ మాకంఠాః ప్రతిపస్యి. —కామంతలమా.

రాజా:—(కమంతలామా: పాదయో: ప్రణిపత్య)

సుతసు హృదయా ప్రిత్యాదేక వ్యక్తిక మనైతు తే, కి మపి మనస స్సమ్మాహో మే తదా బలవా నధూత్,
ప్రజలతమస్తా మేవం ప్రాయా శ్చుభేషు ప్రవృత్తయః, ప్రజమపి శిర స్యఃధః శీప్రాం ధనో క్యహికంకయా. —కా.

పువ్వగల దురుగు 'వాస్తవికత' లోని పోయినది. కాక మఱియు శేషరీతులపాంపిరులకు పెంపు గూర్చుటకుగా నిది యేర్పడి ఉపయుక్తము లైనవి. ఇక (౪)న చూపినట్లు రాజాశకుంతలను ప్రత్యాఖ్యానము నేయుటకు దర్శన మిచ్చు చాచా అతిసులభమైన టోర్పాటు : సబ్బు పెట్టెలు మెట్లు మెట్లుగా దొంతరి పెట్టి ఖాళిగుడ్డలు, కామయపు గుడ్డలు పైని కప్పట. పెద్ద ఆహంబరమైన 'వృశ్య'విధానము, రంగపరికరము ఈరంగమువలని గొప్పరక్తిని మహా పెంపుచేసెనని కావు.

రాయప్రాలు సుబ్రహ్మణ్యము గారు

శ్రీ సుబ్రహ్మణ్యముగారు విశ్వామిత్ర, రామదాసు మొదలగు పాత్రములను ధరించువారు. పుష్టిగః శరీరము, శ్రావ్యకంఠము, కుశలాభి నయము వీరు ధరించు పాత్రములకు వన్నె పెట్టినవి. విశ్వామిత్రుడు రాజర్షి యయ్యును రజోగుణ మాతని వీడకుండునది. ఆ విషయమును సుబ్రహ్మణ్యంగారి విశ్వామిత్రునియందు గాంచనగును. విశ్వామిత్రుడు బ్రహ్మర్షి కా నోరి నిశ్చలమనస్కుడయి ఉగ్రతపమును చేయుచుండును. ఆతపమును భంగించుటకు ఇంద్రుడు మేనకను పంపును. మేనక మనోహర గానముచేతను, న్యాయముచేతను, శృంగార విలాసాదులచేతను విశ్వామిత్రుని నశేషముచు కొనజూచును ఇది విశ్వామిత్రుని కగ్నిపరీక్ష. ఒకవైపు బ్రహ్మర్షిత్వసంపాదనదీక్ష, ఇంకొక వైపు కామోద్రేకము. కడకు కామోద్రేకము దే వైచేయి. ఈ యవస్థలో నుండు విశ్వామిత్రుని మనఃప్రవృత్తిని ఆంగికసాత్త్వికాభినయముల సుబ్రహ్మణ్యముగారు మనోహరముగ

చూపగలిగిరి. తదనుగుణముగ వాచికాభినయమును ఒప్పియుండినది. కాని అటనట సంగీత ప్రభావమునకు లోనగుచుండినది. అట్లు కాకుండిన వాచికము ఎక్కువగ సహృదయహృదయములను రంజింపజేయగలదు; నటకునికి ప్రఖ్యాతిని గడింపగలదు. సుబ్రహ్మణ్యముగారి గోపన్న, రామదాసు పాత్రములు గాఢభక్తిని ప్రకాశింపజేయునవి. రామదాసు ఛెరసాల యందు భక్త్యుద్రేకమున ఉన్మత్తుడగును. అట్లు లయ్యును అతని ఆంగికవాచికాదులు భక్తిని పోషించుటకే యగుచుండును; ప్రేక్షకులను భక్తి పరవశులను జేయును. ప్రేక్షకులను దన్మయులను జేయగలుగుటయేకదా నటకుని యభినయకౌశలమునకు పరమప్రయోజనము!

జంగా వెంకట సుబ్బయ్య గారు

శ్రీ వెంకట సుబ్బయ్య గారి అవయవ సౌష్ఠవము, మధురకంఠము స్త్రీపాత్రముల కొప్పియుండును. వీరి స్త్రీపాత్రమున స్త్రీత్వము నాలుగంచులు సరిగ నిమిడియుండును. స్త్రీల సౌందర్యవిలాసాదులు వీరియందు నిండారి యుండును. ప్రేక్షకులు వీరి స్త్రీపాత్రమును స్త్రీయనియే భావించురు కాని ఒక నటకుడు ధరించిన స్త్రీపాత్రముగా భావింప నవకాశ ముండదను టతిశయోక్తి కాబాలదు.

నాగయ్యగారు

శ్రీ నాగయ్యగారు రామదాసు నాటకమున కబీరుపాత్రమును ధరించురు. వీరి ప్రసన్న

వదనము, మధురగంభీరకంఠము నా పాత్రమున కెంతయు నొప్పియుండును.

[దిక్పాత రామలిలాస షభ వారు దీనంబరు (౧౮౩౧) నెల చివర రామదాసు, కుశలవ, విశ్వామిత్ర అను నాటకములను మూటిని చెప్పి పుగమున ప్రార్థించి వారు. ఈ షభకుండలి నటకులకు గానాభినయముల యందు నైపుణ్య ములవడియున్నది. వీరి ప్రదర్శనవిధానము, రంగాలంకారములు సామాజికుల నలరింప గలిగినవి. శ్రీయుతులు రాయప్రోలు శుబ్రహ్మణ్యుడు, నాగేశ్వరయ్య, డి. శ్రీనివాసాచార్యులు, జంగా వేంకటసుబ్బయ్యగారులు విశేషించి పేర్కొనదగిన నటకులు. వీరి గానాభినయముల కొరతలు బంధుపదకములను గడించినవి. కొత్తగా చెప్పి పురికి వచ్చి నాటకములను ప్రదర్శించి ప్రేక్షకులను రంజిల్ల జేసిన యీ సభావారు ధన్యవాదముల కర్హులు.]

ఆంధ్రమహాసభ, చెన్నపురి

ఆంధ్రమహాసభవారు ౧౯౩౦వ సంవత్సరము దీనంబరునెల కడపటి నాలుగుదినములు భీష్మ, చిత్రనలీయము, రామదాసు, ప్రహ్లాద నాటకములను వరుసగ ప్రదర్శించినారు. ఆంధ్ర నాటకరంగమున పేరు గాంచిన నటకుల సాహాయ్యమున ఈ ప్రదర్శనములు ప్రేక్షక జనరంజకములుగ నుండినవి. ఆంధ్రమహాసభ నటకులకు నాటకపాత్ర ధారణ మాను

పంగికము. కళాభిమానమును, ఉత్సాహమునుపురస్కరించుకొని వారు తాముధరించిన పాత్రములను సముచితముగ పోషింపగలిగి యుండుట ఇట పేర్కొనదగిన విషయము. మంచి నాటకసమాజములకు తమ జీవితమును కళాపోషణమునకయి సమర్పించిన మంచి నటకులుంటుంటావశ్యకము. ఆయితే లేని సమాజములకు అట్టి నటకులు సమకూరుట దుర్లభము. మంచి నటకులు లేనపుడు ప్రదర్శనములు రుచింపకుండుట సహజము. ఎట్లో మిక్కిలి ప్రయాసకు లోనయి నాలుగు నాటకములను ప్రదర్శించి చెన్నపురిము నందలి యాంధ్రమహాసభము, కానందమును చేకూర్చిన నేపథ్యాధికారియు, నటకులను ధన్యవాదముల కర్హులు. ఆమె కిట్లానందమును గలిగించిన ఈసభవారు మున్నుండు మంచి నటకులను తయారుచేసికొని మంచినాటకములను ప్రదర్శించి తమ కింతకన్న నెక్కుడుగా నానందమును గలిగించుటకు జాలునట్లు యథాశక్తిని నాటకకళాభిమానులగు చెన్నపురి ఆంధ్రులు సభవారికి ధనమును సహాయము చేయుటావశ్యకము.

౧. ఈ నాటకమును ద్వితీయద్రావిడరాజులు లోలత వంగభాషను రచించిరి. ఇందలి ఇతివృత్తము పౌరాణికము; దానికి వీరు సాంఘికస్వరూపమును గల్పించిరి. తెనుగు అనువాదము శ్రీ జంధ్యాల శివన్న కావ్యమిది.

౨. శ్రీ గోవిందరాజుల వేంకటసుబ్బారావుగారు 'భీష్మనాటకము'న కంఠసుపాత్రమును, శ్రీ బెల్లంకొండ సుబ్బారావుగారు 'చిత్రనలీయము'న బాహుకపాత్రమును, శ్రీ బల్లారి రాఘవాచార్యులుగారు 'రామదాసు'న రామదాసుపాత్రమును, 'ప్రహ్లాద' యందు హిరణ్యకశిపుపాత్రమును, శ్రీ తిప్పయ్యగారు 'రామదాసు'న కలీద పాత్రమును, 'ప్రహ్లాద'యందు లీలావతీపాత్రమును ధరించిరి.

వీరు ప్రదర్శించిన నాటకములలో భీష్మ నాటకము క్రొత్తది. ముహూర్తమును దేశకాలానుగుణములు, ఉత్తమములు నగు నాటకముల నీనభవారు ప్రదర్శించి నాటకకళాభివృద్ధి గా వింప దగుదురు.

శ్రీ రాధాకృష్ణయ్యగారు

భీష్మనాటకమున భీష్మపాత్రమును ఆంధ్రమహానభ నటకులలో ప్రధాను లగు శ్రీ వరదా రాధాకృష్ణయ్యగారు ధరించి యా

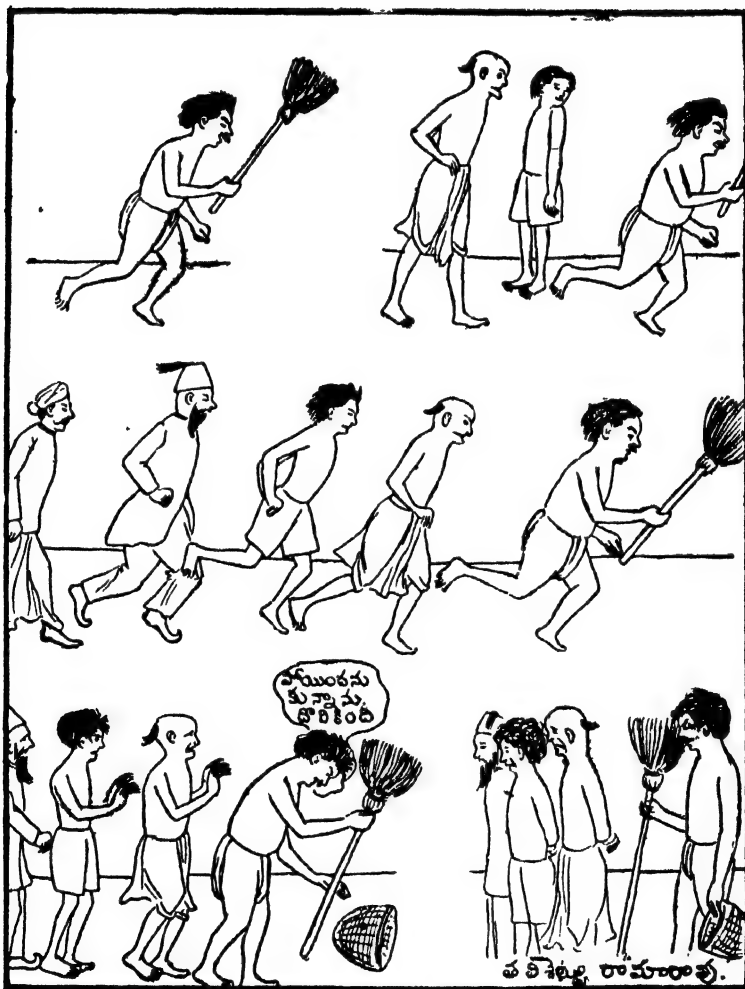
శ్రీ రాధాకృష్ణయ్యగారు

పాత్రను వాచి కాంగిక సాత్వికాభినయముల జక్కగా పోషింపగలుగుట మెచ్చికొనదగిన విషయము. వీరి యితర (నళ, నారద) పాత్రములయందు సంకీర్తము మిన్నముట్టు చుండెడిది. సంకీర్తము మెచ్చికొనదగినదే అయినను నాటకములయందు దానికి తక్కువ అవకాశము నొనగదగును. భావములను ప్రదర్శించుటకు వలసిన ప్రయత్నము వేటు. చక్కగా పాడుటకు చేయవలసిన ప్రయత్నము వేటు. ఈ రెంటికిని పొత్తు కుదురదు. ఈ రెంటియొక్క సంకరమువలన రసానుభూతి సామాజకులకు గలుగజాలదు.

* * * *

ఇకొకమాట. ఆంధ్రనాటకరంగమున విఖ్యాతిగన్న శ్రీ బల్లారి రాఘవాచార్యులు గారిక నాటకరంగము నెక్కబోవుట లేదని తెలియవచ్చెడిది. ఇది నిక్కమేయగు నేని ఆంధ్రరంగమునకు తీరని కొఱత గలిగిన దన్నమాట. నాటకరంగమును వీడుటకు వారికి కారణములు పెక్కుండవచ్చును. కాని కళాపోషణ మమూల్య మనువిషయమును వారుభావించి చిరకాలము నాంధ్రనాటకరంగమును వీడకుండురుగాక.

హాస ప్రకృతి—౨.

సంగీతపరిషత్తువారి గాయక మహాసభ

1928 సంవత్సరమున జరిగిన ఆఖరి భారత గాయక మహాసభకుండు తీర్మానింపబడిన విధమున చెన్నపురి యందు సంగీతపరిషత్తు స్థాపింపబడి యుండెను. తదాది గుమారు రెండు సంవత్సరములు నుండి ఈ సంగీతపరిషత్తు సంగీతకళావిషయక చర్చనీయాంశములను సాంగముగా నిర్వహించుటకు విశ్వత్సరికము నేర్పరచి యీవిధముగా కార్యము చేయుచుండుట యందరు గ్రహించుకొన్నాడు. ఈవిధమున గానకళవిషయమై చేయుచున్న ఘనముగ నేవ యీకొలదికలలునుండి జరుగుచున్న కార్యముననుసరించియే గ్రహింపవలెను. 1929 సం.న నొక గాయక మహాసభ నేర్పాటుకావించి, భిన్నాభిప్రాయములకు గుఱియగు పెక్కు అంశములు, మఖ్యముగా ద్వావింశతిశ్రతులగుూర్చియు, కొన్ని భాషాంగరాగముల గూర్చియు, జర్పించి యుండిరి. కచ్చేరీలందు గాయకులు గమనింపవలసిన కొన్ని అంశములుకూడ చర్చించియుండిరి.

వైవిధ్యమున నేర్పరుపబడిన సంగీతనిపుణుల సలహా సంఘము ఇప్పటికి ముమ్మారు కూడియుండి పై అంశములను బాగుగ నిర్ణయించియున్నది. కడచిన యీవ్వురు నెలవులందు నీసలహాసంఘము కూడినపుడు కొన్ని భాషాంగ రాగములు, ద్వావింశతిశ్రతులు ఏయేరాగములందు ద్రువ మగుచున్నదియు నెంచి చెప్పట మున్నగు సంగతులు చర్చింపబడెను.

తిరిగి కడచిన 1930 డిసెంబరు 24 తేదీనుండి జనవరి 1 తేదీవరకు ఈసంగీతపరిషత్తువారి ఒక గాయకమహాసభను ఏర్పాటుచేసియుండిరి. * గానకళావిషయకములగు ననేక చర్చనీయాంశములు ఈ సభవారిచే నాలోచింపబడెను. ఇందుకు మునుముందే యొక కార్యక్రమమును తయారు

చేసి సభ్యుల కొసంగిరి. * కొల-ది-ముల-గా' కార్యక్రమము లోని సంగతులన్నియు నిర్వహింపబడి నిపుణుసంఘముచే నీక్రిందితీర్మానములు ఆమోదంపబడెను. మహాసభయం గును నివి యామోదింపబడెను.

తిరువాంకూరు జూనియరు మహారాణిగారు

౧౯౩౦ వత్సరాంతమున చెన్నపురమున జరిగిన

సంగీతమహాసభ ప్రారంభము గావించిరి.

* తిరువాంకూరు జూనియరు మహారాణిగారు ప్రారంభోత్సవము జరపిరి. బ్రలి ముత్తయ్యభాగవతరూ గారు ఆధ్యక్షత వహించిరి. డా॥ యు. రామారావుగారు అహ్వన సంఘాధ్యక్షులు. దినదినమును ప్రసిద్ధులగు గాంధర్వవిద్యా వికారదులు కచేరీలు గావించి తమనైపుణ్యమును నిరూపించిరి. మహాసభ కళాదేవత ప్రసాదము మాత్రం కొనుచు కడువైభవముగ కొనసాగినది.

౧. శ్రుతులు 22 మాత్రము గానయిన చాలును.

౨. శ్రుతులక్షేర్లు వరుసగా వడ్డము, ఏకశ్రుతి ఋషభము, ద్విశ్రుతి ఋషభము, త్రిశ్రుతిఋషభము, చతుశ్రుతిఋషభము, శుద్ధగాంధారము, సాధారణగాంధారము, అంతరగాంధారము, తీవ్రగాంధారము లేక చ్యుత మస్యమగాంధారము, శుద్ధసుధ్యమము, తీవ్రమధ్యమము, ప్రతిసుధ్యమము, చ్యుతపంచమ మధ్యమము లేక వరారి వధ్యమము, పంచమాము, ఏకశ్రుతివైవతము, ద్విశ్రుతి వైవతము, త్రిశ్రుతివైవతము, చతుశ్రుతివైవతము, శుద్ధ నిపాదము, కైళానిపాదము, కాకలినిపాదము, తీవ్రనిపాదము లేక చ్యుతవడ్డనిపాదము.

బ॥ ముత్తయ్యభాగవతిరుగారు
ఆధ్యక్షులు.

౩. పైశ్రుతులు వరుసగా గౌళ, మాయామాళవ గౌళ, కాంభోజి, ధైరవిరాగములు, కళ్యాణి, ధైరవి త్తోడిరాగములు, ఖరహరప్రియ, కాంభోజి కంకరాధరణ ములు, కళ్యాణి, సకల శుద్ధమధ్యమరాగములు, బేగద,

పూర్వకళ్యాణి, వరారి రామప్రియరాగములు, పంచమ వర్జము లేని రాగములు, సావేరి, మాయామాళవగౌళ త్తోడి రాగములు, కాంభోజి, కళ్యాణి, కాంభోజి, ధైరవి, ఖరహరప్రియ, కంకరాధరణ మాయామాళవగౌళరాగ ములు, కళ్యాణి కురంజిరాగములు—వీనియందు సుప్త మగుచున్నవి.

౪. భాషాంగములయొక్క లక్షణమునుగూర్చి యీ విధముగ తీర్మానింపబడినది:—

(1) అసావేరి రాగము:—

ఇది 8వ మేళముందు జన్యము. ఋషభము కొంచెము హెచ్చుగా నుండినను, దీనిని భాషాంగరాగముగా నెంచ వీలు లేదు.

ఆరోహణము:—సరి మ ప ధ ని స.

అవరోహణము:—స ని స ప ధ ని ధ ప మ గ రి స.

(2) పున్నాగవరారిరాగము:—

ఇది 8వ మేళమున జన్యము.

ఆరోహణము:—ని స రి గ మ ప ధ ని.

అవరోహణము:—ని ధ ప మ గ రి స ని.

(3) ఆహారిరాగము:—

ఇది 14వ మేళకర్తకుండు జన్యము.

దీనియందు సాధారణగాంధారము వచ్చునుండినను అంతరగాంధారమే భాగ్యము.

ఆరోహణము:—స రి గ మ ప ధ ని స.

అవరోహణము:—స ని ధా ప మ గ మ గ రి స.

(4) సావేరిరాగము:—

ఇది 15వ మేళముందు జన్యము.

దీనియందు కైళానిపాద, సాధారణగాంధారములు భాగ్యములు గావు.

ఆరోహణము:—సరి మ ప ధ స.

అవరోహణము:—స ని ధా ప మ గ రి స.

పువ్వుమానము]

(5) వాదనామక్రియ రాగము:—

ఇది 15 వ మేళమున జన్మము.

ఆరోహణము:—స రి గ మ ప ధ ని.

అవరోహణము:—ని ధ ప మ గ రి స ని.

ఇందు కైశికనిషాదము భావ్యము గాను.

(6) గౌళిపంతురాగము:—

ఇది 15 వ మేళమున జన్మము.

ఇందు ప్రతిమగ్ధ్యము పూడదు.

ఆరోహణము:—స రి మ ప ని స.

అవరోహణము:—స ని ధ ప మ ప ధ మ గ రి స.

(7) సారాక్షరీ రాగము:—

ఇది 17 వ మేళమున జన్మము

కొన్నిచో కైశికనిషాదము గలిగినను అన్యోన్య రాగభావమున కంత యుపగము గణింప నక్కరలేదు.

ఆరోహణము:—స రి గ మ ప ధ ని స.

అవరోహణము:—స ని స ధా ప మ గ ప మ గ రి స.

(8) ఆనందశైలి రాగము:—

ఇది 22 వ మేళమున జన్మము.

ఆరోహణము:—స గ రి గ మ ప ధ ప స.

అవరోహణము:—స ని ధ ప మ గ రి స.

ఇందు తాననగు 'ప ని స' ప్రయోగము పురాతనము.

(9) ముఖారి రాగము:—

ఇది 22 వ మేళమున జన్మము.

ఆరోహణము:—స రి మ ప ని ధ స.

అవరోహణము:—స ని ధ ప మ గ రి స.

'ప ధ స' ప్రయోగముగూడ గలదు.

(10) హునేని రాగము:—

ఇది 22 వ మేళమున జన్మము.

ఆరోహణము:—స రి గ మ ప ని ధ ని స.

సంగీతపరిషత్తువారి గాయక మహాసభ

అవరోహణము:—స ని ధా ప మ ప మ గ రి స.

ఆరోహణమున 'రీ' దీర్ఘమును, అవరోహణమున 'ధా' దీర్ఘమును చేసి పాడుట వాడుక. ఇందు శుద్ధమై వత్తును గలదు.

(11) కాంభోజి రాగము:—

ఇది 28 వ మేళమున జన్మము.

ఆరోహణము:—స రి గ మ ప ధ స.

అవరోహణము:—స ని ధ ప మ గ రి స.

'సా ని ప ధ స' అను తావున కాకలీనిషాదము కలను.

(12) శహన రాగము:—

ఇది 28 వ మేళమున జన్మము.

ఆరోహణము:—స రి గ మ ప మ ధ ని స.

అవరోహణము:—స ధ ప మ గ రి గ రి స.

ఇందు 'రి గ మ ప ధ ని' ప్రయోగము గలను.

(13) యదుకుల కాంభోజి రాగము:—

ఇది 28 వ మేళమున జన్మము.

ఆరోహణము:—స రి గ మ ప ధ స.

అవరోహణము:—స ని ధ ప మ గ రి స.

(14) నీలాంబరి రాగము:—

ఇది 29 వ మేళమున జన్మము.

ఆరోహణము:—స రి గ మ ప ని స.

అవరోహణము:—స ని ప ధ ని ప మ గ రి గ స.

ఇందలి 'ప ధ ని' ప్రయోగమునందు కైశికనిషాదము అల్పముగ వచ్చును.

(15) అరాణరాగము:—

ఇది 29 వ మేళమున జన్మము.

ఆరోహణము:—స రి మ ప ని స.

అవరోహణము:—స ని ధా ప మ గా మ రి స.

ఇందు 'పథనిప' విశేషప్రయోగము కలదు. ఇందు కైశికనిషాదముకూడ వచ్చును.

(16) బిలహరిరాగము:—

ఇది 29 వ మేళమున జన్యము.

ఆరోహణము:—స రి గ ప ధ స.

అవరోహణము:—స ని ధ ప మ గ రి స.

ఇందలి 'పథనిప' ప్రయోగమునందు కైశిక నిషాదము వచ్చును.

౫. పథంబు గాయకులు ఈవిషయములు గమనించుటకు హెచ్చరింపబడుచున్నారు:—

(1) గాయకులు ప్లాటుఫారమునకు వచ్చునప్పుడు ప్రేక్షకులవైపు ముఖము పెట్టి ప్లాటుఫారము వెనుకకుండి రావలెను.

(2) పాదఃపఞ్చమ గాయకులు ఒకరి కొకరు అన్యోన్యము కలిగియుండి రసన ట్లుండవలెను.

(3) ప్లాటుఫారముపై కాఫీ ఫలహారములు తీసికొను నాచారము భాష్యము కాదు. కావున నిది మాని వేయవలెను. క్రిందకు దిగి అట్టివి తుచ్చుకురావచ్చును. కావలసిన కచేరికాలముందు మధ్య కొంతకాల మిందు కొఱకు వినియోగించుకొనవచ్చును.

(4) మదాను లేదేమోనందు ప్రతి గాయకుడును పాల్గొనవలయును.

౬. అపూర్వ రాగాంగ రాగచక్రముల గూర్చి ఇట్లు తీర్మానింపబడెను:—

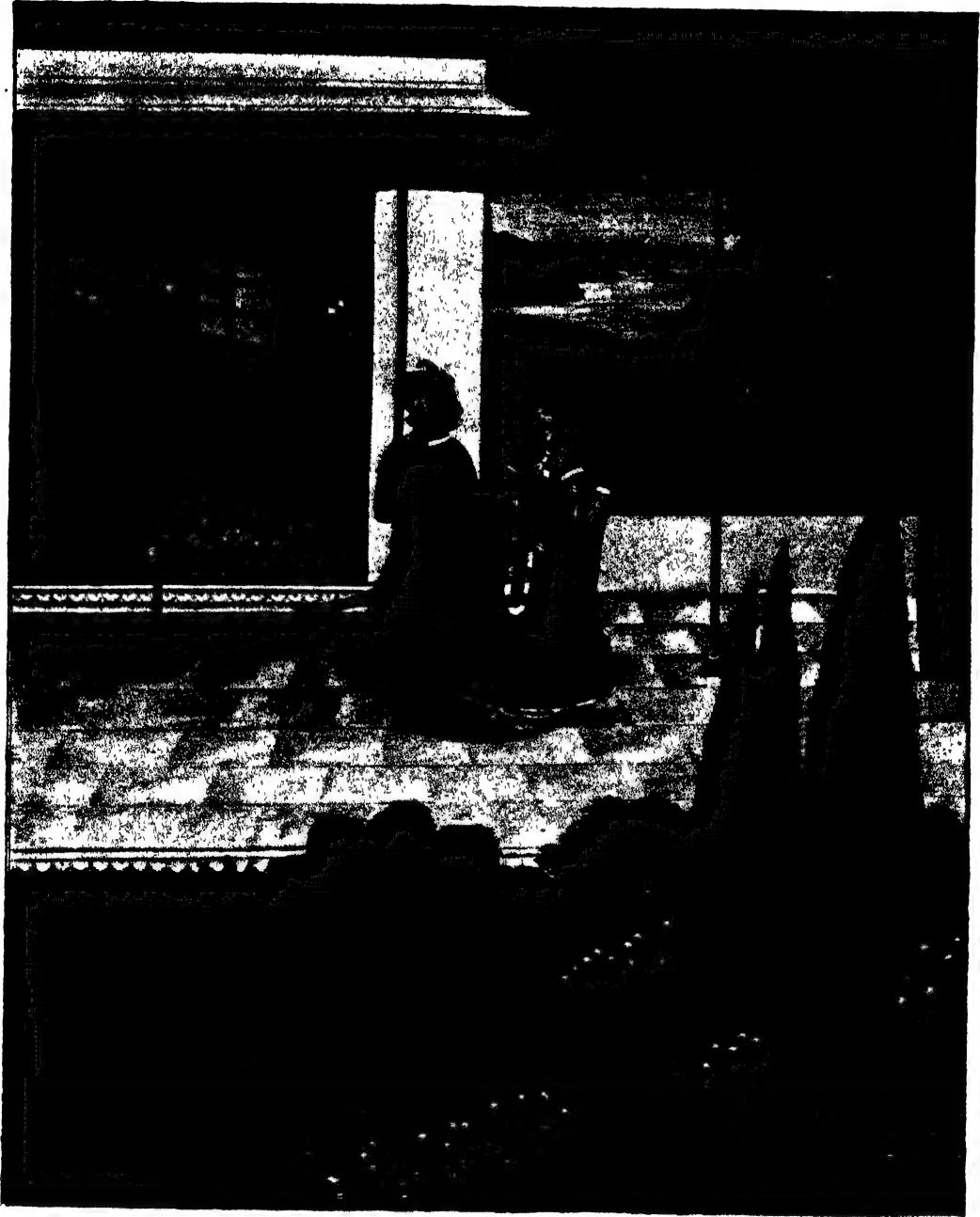
శుద్ధమధ్యమ ప్రతిమధ్యమ మేళకర్తలందరి మొదటిచక్రమందును, చివరచక్రమందును, మరి ప్రతిచక్రమందు గల మొదటి, యారవ మేళములందును, ఈరాగాంగరాగముల జన్యములందును గల కీర్తనములు మున్నగునవి అట్లులే పాడవలెను. వేకటాచుభిరుతిము ననుసరించి శుద్ధగాంధార, శుద్ధనిషాదములు పంచశ్రుతి ఋషభ, పంచశ్రుతి ద్వైవతములుగ నెంచవలె నను వింజమూరి వరాహనరసింహాచార్యులుగారి యభిప్రాయమును; జనకరాగములకు మేళములనవలయును, ఇవి మేళకర్తలు కావకు హుద్ది కృష్ణమాచార్యులుగారి యభిప్రాయమును చేర్చుకొనడ మైనది.

౭. పథయందు పదునబడిన వివిధవ్యాసములందలి యభిప్రాయముల గూర్చి ఇట్లు తీర్మానింపబడెను:—

(1) నాగస్వరము కచేరిలందు ప్రసరింపవచ్చును.

(2) 'సరిగము' అను వ్రాతపద్ధతి ఇంకను వర్షించుటకు నిలిపివేయబడెను.

(3) స్కూలుపిల్లలకు గాత్రము భృంశజేయునప్పుడు స్వరములతో నట్లు చేయవలెను అను అంశము కూడ నింకను వర్షింపబడుటకు నిలిపివేయబడెను.

బిన్నీ పే. వాగిరి రూప ఉజాగిరి నారి విహుకే సువిత్త చురావే,
నా హుసో నేహ లగాయ ర హే అనిహాస బిలాస సదా సరవావే,
రాగకే రంగ మే ఫీజ ర హే నిజ అలీ సంకేత వబాహర ఆవే,
యాబిధ సో దీపకాని రాగనీ జాహీ నునీ సన భాయకే గావే.

[జయప్రగ చిత్రము: దివాన్ బహదూరు నజర్బుజ్జదాసు గోవిందదాసుగారి యనుమతి.]

1/1931

‘లీలాకుమారి’ నవల

ప్రథమ, ద్వితీయ భాగములు

చేసుకొన్న గ్రంథముల, బరంపురం, గంబాంజిల్లా ;
గ్రంథకర్త : శ్రీయుత పోలవరపు రామబ్రహ్మంగారు,
న్యాయవాది, రేపల్లె. మొత్తము పుటలు 440. ఖరీదు
ప్రతిభాగమునకు 1-8-0.

నేటివరకు ప్రచురింపబడియున్న తెనుగు నవలలలో
‘లీలాకుమారి’ యొక్క ప్రశస్తికి కెందియున్నది సుదూర
గలదు. ఆంగ్లేయ నవలాకారుడగు పర్ వార్టర్ స్కాట్
గారి యొక్కయు, తిలక్ రాంగ్ల నవలారచయితల
యొక్కయు నవలలను కొన్నింటి నీవల పోలియున్నది.
కొన్ని కథాబ్రతులక్రితము ఐరోపాఖండముందు యోధ
వరులు పలువురు తాము ప్రేమించు యువతిమణుల గౌర
వమున, ప్రేమను బొందుటకు సాహసకృత్యములకు
బూనుచుంటిరి. వారి నాపలనుండి సంతోషంపు చుండిరి.
వీరిని ‘Knights’ అని పిలుచుచుండెడివారు. ‘లీలా
కుమారి’ యందును, కథానాయిక యగు లీలాకుమారి
యాజ్ఞలను ప్రేమికుడగు విలాసకుమారుడే తలదాల్చి,
ఆమెసౌఖ్యముకొరకై తనసౌఖ్యమును విడనాడును. ఆప
దల బారికండి యామెను సంతోషింతును.

ఆధునిక రాజకీయములను గూర్చి గ్రంథకర్త
కొన్నిఫలములందు తమ యభిప్రాయముల నిమిషి
యున్నారు. ప్రజాస్వామ్యము చేరిట జరుగుచున్న
యక్రమములను వారు తీవ్రముగ ఖండించియున్నారు.
మరియు, సరిహద్దు ప్రాంతమునందలి కొండజాతుల వారి
కన్యాకన్య జుగుచున్నదని వారొక ఫలమందు
నూచించి యున్నారు.

ఈ నవలయందలి కథ భావగర్భితముగను, రమ్య
ముగను నున్నది. వంగదేశమును కాక, ఆంధ్రదేశమునే
కథకు రంగస్థలముగ జేసిన బాగుండెడిదని మాయభిప్రా
యము. కొన్ని విషయములందు మాత్రవపథమును త్రొక్కి
యున్న గ్రంథకర్త కాండ్రులు ప్రాతానా మొనగదరు
గాక యని కోరెదము.

సరస్వతుల చంద్రశేఖరశాస్త్రి

ఆయుర్వేదావధ రత్నాకరము

కర్త : ఆయుర్వేదభూషణ, భిషగ్వర, శ్రీపాద
కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు, ఎ. ఎం. ఎ. సి., గవర్నరుపే.,
బెజవాడ.

మహాయోగానందామృతకల్పవల్లి, ర స యోగ
రత్నాకరము, వైద్యరత్నావళి, బసవరాజీయము,
మొదలగు కొన్ని ముద్రితగ్రంథముల నుండియు, మరి
కొన్ని అముద్రితగ్రంథములనుండియు, కొన్ని బౌద్ధ
యోగములను గ్రహించి ‘ఆయుర్వేదావధ రత్నాకరము’
అను పేరుతో శ్రీకృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారి గ్రంథమును
సంధానించిరి. 1902 సంవత్సరములో తునిసంస్థానాధి
పతులగు శ్రీ రాజా పత్సవాయి వేంకట సింహాద్రి గజ
పతిరాజు బహద్దరుగారు 850 బౌద్ధయోగములను సం
పాదించి ‘మహాయోగానందామృతకల్పవల్లి’ యను
పేరుతో నొక గ్రంథమును, 1920 సంవత్సరములో
శ్రీయుత నందిభట్ల రామశేషయ్యగారు ‘రసయోగ
రత్నాకరము’ అను పేరుతో మరొక గ్రంథమును ప్రక
టించి యున్నారు. ఇప్పుడు శ్రీశాస్త్రిగారు ప్రకటిం
చిన గ్రంథము మూడవది. వైరెండు గ్రంథములలో నున్న

యోగములనే గాక, మరికొన్ని యితరగ్రంథములలోని యోగములను గూడ శ్రీ శాస్త్రీగారు ప్రకటించుట చేతను, కేవల యోగముల ప్రకటించుటయే గాక, బౌద్ధ విశేష వివరణము, బౌద్ధనామముల కర్థములు, నేనన విషయములు, బౌద్ధ పాకవివరణము, 'సందేహముల' పాకపరిష్కారము, సందేహసూధానములు మొదలగు నీ కలకరింప నుపయోగకరములగు కొన్ని విషయములను గూడ గ్రంథాంతమునందు వివరించుట చేతను, వైదిక విద్యార్థులకు, సామాన్య వైదికులకు ఈగ్రంథము మిగుల నుపయోగకారిగా నుండగలను. ఇట్టి వివరణముల నిచ్చుటచేత, శ్రాస్త్రీగారు బౌద్ధములను ఎండి తయారు చేయువారు పాకవిషయమునగల కొలది సందేహములను సమయించుకొని, స్వతంత్రముగా బౌద్ధముల తయారుచేయు ప్రయత్నింప గలుగుదురు. ఆంధ్రదేశ వైదికులు తరుచుగా వాడు బౌద్ధయోగము లన్నియు చాలవరకు ఇందు లభింపగలవు. వీ రంతయో శ్రమపడి, ఇన్ని యోగములను సంపాదించి, ఒకచో తేప్పి ప్రకటించునప్పుడు, ఈగ్రంథమునందు రుచాహరించిన యోగముల కన్నిటికి నీలై నంతవరకు ఆకరములు తెలిసియుండిన పాఠకులకు ఈ గ్రంథము నెట్ల ప్రామాణ్యబుద్ధి కలిగి తపాచ్చుగా నుండెడిది. ఆకరముల తెలుపక పోవుట చేత, యోగప్రామాణ్యమును సందేహించి, ఇతరగ్రంథములందలి యోగములతో పోల్చి చూచుకొన వలసి వచ్చుచున్నది. అట్లు పోల్చి చూడగా (నుచ్చనకు) లోక నాథరసము, మువర్ణలోక నాథరసము, మహానూర్యా వర్తి (సంబంధ) మొదలగు కొన్ని యోగములు చాల మార్పుగా కనపడుచున్నవి. ఎవంతుకునుమాకరయోగమును పరికింపుడు:—

“పృథక్ ద్వౌ హేతవకం చంద్రం త్రయో సంగాహి కాంతజం, చత్వారి స్సూత్ర మిద్రం” అని ఆంధ్రదేశమున పలుకబడు ప్రసిద్ధి వాక్యము. కానిని శ్రీ శాస్త్రీగారు మార్పుచేసి, “చత్వరక వారదోక్తం” అని ప్రకటించినారు. మరియు టీకాయందు “నూత (పారద) భస్మ” అని వివరించినారు. శ్లోకమున సూత్రము జారవిడిచినను, టీకాయందు మార్పినారు. కానికీ విపుల వివరణము

పారదభస్మమని వివరించు చున్నారు. గ్రంథాంతమునందు బౌద్ధవిశేషవివరణమున నీ యోగమును గూర్చి వ్రాయుచు, “గంధకసంయోగము లేనిదే పారదసము ఇతర రసములతో సరిగ సమ్మేళనము కాదు కావున నిందలి సూత్రబద్ధముచేరసభస్మగ్రహింపవలసియున్నది.” అని తమ నిశ్చయాభిప్రాయమును వెల్లడించి, కొందరు రససింహారమును, మరికొందరు మధ్యగమును గూడ వేయువారని నూచించినారు. సూత్రబద్ధమునకు పరిభాషల ననుసరించియు, అధికార ఆగమ సంప్రదాయముల ననుసరించియు రససింహార మే గ్రాహ్యము కాని పాపరస భస్మ గ్రాహ్యము కాదు. వారు వివరింప దలచిన యర్థమునకు సరిపడునట్లుగా శ్లోకమునకు ‘నూత’ పదమును మార్పుచేసిను, తుదకు అర్థవివరణమున ఆపదమునే వాడుటచేసినను, విశేష వివరణమున తిరిగి పారదభస్మమునే వేయవలెనని నిశ్చయించుట చేతను, ఇంత విమర్శన మున సరమైనది. ఇట్టి మార్పునకు కారణ మేమో శ్రీ శాస్త్రీగారు వివరింపరైరి. కాంతజంభ రసయోగమును వివరింపునా, వివాదగ్రస్తవిషయమును. విపులవివరణమున వేక్షించినట్టిదియునగు ‘చయోగ’ అనుపదమునకు ‘భస్మ’ లోపాభస్మ’ అని టీక వ్రాసి, వివరణమున కూడ ఇద మిథ్యనని దోషము నిశ్చయింపక, ఇంతొక శ్రాస్త్రీ విశేషమును దెచ్చిపెట్టినారు. “మధ్యాగంత శిలాజతు” అనుచోట వివరణము వ్రాయుచు, “ఇందు శిలాజతు అనగా తెల్లగ నుండు కర్పూరశిలాజతునే అనేకులు వేయుచున్నారు. కాని గోమూత్ర శిలాజతు వేసుకొనుట శ్రేష్ఠము..... గోమూత్ర శిలాజతును వేసకునేయెడల పంటయైన పిదప కుప్పెలను కట్టుకొనునప్పుడు వేకుకొనవలెను.”

ఈయోగమున గోమూత్ర శిలాజతును వేసుకొనుట సంప్రదాయ విశిష్టము. ఎవరును వేయుటలేదు. ఏశిలాజతును వేసినను యోగనిర్మాతయొక్క అభిప్రాయము దీనినిగూడ అన్ని విస్తృతములతో పాటు కలిపి పాకము చేయువలయుననియే కాని, కుప్పెలు కట్టునప్పుడు కలుపుకోవలెనని మాత్రము కాదు. అట్టి అర్థము యోగమునందు దెక్కడను యోగకర్త నూచింపలేదు. శ్రీ

శాస్త్రీగారిట్లు వ్రాయటకు కారణమేమో కదా! వద్దగా బలిచారిత్ర మకరధ్వజమును గూర్చి వ్రాయుచు, యోగమును తప్పుగా వివరించి, జౌషధ నామమునకు అర్థమును వివరించుటలో గూడ నట్లే పొరపడివారు.

వద్దగా బలిచారిత్ర మకరధ్వజము=ఆరురెట్లు గంధకముతో వంశబడిచి కౌపున వద్దగా బలిచారిత్ర మకరధ్వజముని చెప్పబడుచున్నది—అని శ్రీశాస్త్రీగారి వివరణము.

ఆరురెట్లు గంధకముతో విధి ప్రకారము జారణము చేసిన తరువాత వంశబడిచి కౌపున ఇట్లు పిలువబడుచున్నదని వివరించిన బాగుండెడిది. అర్థవివరణమునను, యోగప్రకటనమునను గూడ జారణావిధానమును శ్రీశాస్త్రీగారు పూర్తిగా విస్మరించిరి. జారణమనగా నేమియో, ఎట్లు జారణము చేయవలెనో, ఏమియు వివరింపక స్వర్ణము 8, పారదము 64, గంధకము 128 చేర్చి మూడుతడలలు వండిన వద్దగా బలిచారిత్ర మకరధ్వజము తయారగు ననుచున్నారు. ఇందు ఎస్తువులు కలుపుటలో గూడ వద్దగా (ఆరురెట్లు) క్రమమును పొందుపరచెరి.

జారణ విషయము రసేంద్రసారస. గ్రహము, ఆయుర్వేద ప్రకాశము, రసప్రకాశ సుధాకరము రసజలనిధి, ఇత్యాదిగ్రంథములందు విపులముగా విర్ణయింపబడి యున్నది. సీతాయంత్రమునను, కచ్చిపయంత్రమునను, కూర్మయంత్రమునను, జారణము చేయ నచ్చుననియు, రసమునకు ఆరురెట్లు గంధకమును తీసుకొని, ముందుగా నొక మట్టిపాత్రలో సగమువరకు ఇసుకనుంచి, దానిపైన నొక మూకుడు నుంచి, పిదప వై జేప్పబడిన మట్టిపాత్ర పొయిమీద నుండి, మూకుటిలో రస సమాన గంధకమును వేసి, ఆగంధకమును తైలమువలె కరగించి, దానిలో పొవరసము నుంచవలెను. గంధకము జీర్ణించువరకు అట్లే వండి పిదప మిగిలిన గంధకము గూడ క్రమక్రమముగా వేసి, అంతయు జీర్ణమున వరకు వంశవలెను. ఇదియే వద్దగా బలిచారణము. తదుపరి ఇందు స్వర్ణాదులను విధిప్రకారము జేర్చి కుప్పెయందు వండిన

మకరధ్వజ మగునని శాస్త్రకారుల మతము. (జారణా భేదములను, యంత్రభేదములను, వేర్వేరు విధానములను వైగ్రంథములందు చూడవచ్చును: విస్తర భీతిచేత విపులముగ నిక్కడ వివరింపలేదు.)

గంధకము జారణచేయుట ప్రధాన మనియు, అట్లు చేసినచేగాని లోహములు రసమున జీర్ణము కావనియు శాస్త్రకారులు చెప్పుచున్నారు :-

“గంధకం జారయే త్సూర్యం రసే కచ్చిపయంత్రకే;
...వివా గంధేన కర్తవ్యం నైవహే ధాతుజారణా;
న త్సూధా జాయతే నూలే జారణంతి న ధాతవః;

తస్మాత్ గంధః పురాజ్యంః నూతనస్త్వివృద్ధయే.”

రఃజలనిధి, ౧-౧ భాగము, పేజీ ౯౩.

వైవిషయములనుబట్టి, ముందు గంధకజారణమువిధిగా చేయవలెననియు, అట్లు జారణము చేయనిచే ఇతరలోహములందు కలుపరాదనియు, కలిపిననా, రసమునకు ఇతరలోహములను జీర్ణించుకొనుకీ కలుగదనియు గ్రంథకారులు వివరించుచున్నపుడు అట్లు జారణమైన గంధకమునే ఈయోగమునందు వాడుట ప్రశస్తము. ఇట్టి ముఖ్యము విషయమును శ్రీశాస్త్రీగారు వివరింపకుండుటకు కారణము తెలియుటలేదు. ఈవిషయముల నెల్ల సర్వాలోచించి మాచివయెడల శ్రీకృష్ణమూర్తి శాస్త్రీగారు వివరించిన యోగము అర్థము ప్రమాదవశమని విజ్ఞులు గ్రహింపగలుగుదురు.

శ్రీ శాస్త్రీగారు చెప్పిన విధమున జౌషధనామముల కర్ణవివరణము మచ్చనకు కావుచున్నాను.

కాంతివల్లభరసము=కొరబడిన యౌషధములలో ప్రధానమైనది కౌపున.

కాంతము ప్రధాన ద్రవ్యముగా గలిగి, ప్రియమైనది గనుక—అనిన బాగుండెడి దేమో!

కాలకూటము=యమునిరూడ పీడించునది అనగా, సన్నిపాతము చూడటకు వ్యాధులను వశింపజేసి, మరణమునుగూడ రాకుండ జేయునది కౌపున.

ఈ అర్థము ఎంతయు దొంక తిరుగుచుగా నుండి, ముక్కును చూపుటకు తలచుట్టు చేయి తిప్పినట్లున్నది. విష (వాళి) ప్రధానమైన యోషధము కావున— అనిన బాగుండెడిది కదా!

“అనేక ప్రాచీనశిలగ్రంథములనుండియు, అనేక మందియొద్ద వ్రాతపూర్వకముల నుండియు గ్రహించితి, వ్రాయబడి యున్నవి. మరియు, అనుభూతములగు కొన్ని యోగములను దయతో నిప్పించిన బ్రహ్మశ్రీ ద్విభావ్యం నేంకటేశ్వర్లు మొదలగువారికిని అనేక వంశనము లర్పించు చున్నాను” అని శ్రీ శాస్త్రిగారు ఈ యాచార్యులమున వ్రాసి, కృష్ణపండితయమని గ్రంథమునకు అన్యవాసము మిడి, మరియు దొంగలను ఇట్లు హెచ్చరించుచున్నారు :

“ఇందలి యోగములను గాని, విషయములను గాని ఇతరు లెవ్వర, ఏవిధముగను ప్రకటింపగూడదు.”

యోగకర్తలు, తునకు గ్రంథకర్తలు వీరు కావచ్చుడు (కేవల సందాతలు) పైప్రకటనము ఎట్లు సంభావ్యమో విచారణీయము. ఏమైనను వ్యయ ప్రయాసలకు లోనయి, గ్రంథప్రకటనమును కొనసాగించిన శ్రీశాస్త్రిగారు వాద్యులు. ఇంకొక ముద్రణమున నిట్టి ప్రమాదములు సవరింపబడిన, గ్రంథము సమీపదును.

‘వైద్యవినోది’

ఆంధ్రవైషజ్య రత్నావళి

కర్త:—ఆయుర్వేద భూషణ, భిషగ్వర శ్రీ పాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు, ఎ. ఎం . ఎ. సి., గవర్నరు షేట లెజవాడ. వెల రు. 2.

ఇందు ఆసనములు, అరిష్టములు, చూర్ణములు, తైలములు, ఘృతములు, కషాయములు మొదలగు నాషధ ఖేదములు సంస్కృత శ్లోకములతోను, తెలుగు టీకతోను వివరింపబడియున్నవి. ఈగ్రంథమునం దుదాహరించిన యోగములు గూడ శేషగ్రంథములనుండి గ్రహించి ప్రచురించినది వివరించిన బాగుండెడిది. ఔ

షధ రత్నాకరము కన్న ఈగ్రంథము ప్రతీప్రమాగానే యున్నది. ప్రమాదములు లేకపోలేదు. రాష్ట్రాతైల యోగమున వీరండతైలమునకు బదులు తిలతైలమును వాడినారు. అశోక మనగా ‘నరమామిడి’ యని వ్రాసి వారు. ఆంధ్రదేశమున అశోకమునకు బదులుగా నరమామిడిని వాడుచున్నారు గాని అసలు అశోకము ఇది గాదు. ఈపారపాటును శ్రీశాస్త్రిగారు సవరించి యుండవలసినది. వారును నరమామిడి అనియే వ్రాయుచున్నారు. అసలు అశోకము చెన్నపురమున గవర్నమెంటుగార్డెనువంతు, శూర్యయ్యయ్యతోటలోను చూడవచ్చును. మలబారున విశేషముగా గలదు. కుంకుమాది తైలమున కొంతమార్పు కనపడు చున్నది.

‘వైద్యవినోది’

చికిత్సారత్నము

కర్త:—బాలకవి శోభూరి వేంకటాఘట నూరిగారు. సత్యనారాయణ బుక్కు డిపో, రాజమండ్రి. వెల రు. 1.

వైద్యుల, విద్యాపతి రచితముగు చికిత్సాంజనమును సంస్కృత (భాషా టీక) గ్రంథమున కిది తెలుగు చేత; సులభ తైలినీ పద్యరూపమున శ్రీమూరిగారు హృద్యముగ రచించిరి. శాస్త్రీయముగ సులభముగ నన్నివ్యాధుల చికిత్సలు వివరింపబడియున్నవి. పంకితులగు ప్రతివాది భయంకర కృష్ణమాచార్యగారు ఉపోద్ఘాతము వ్రాయుచు, శ్రీమూరిగారి కవిత్యమును మెచ్చుకొని అనందించుటచేత ఈగ్రంథముయొక్క ప్రాకృత్యము వెల్లడి యగుచున్నది.

‘వైద్యవినోది’

భారత బాల వీరులు

2 గ్రాను 16 పుటల సైజు. పు 96. వెల 0-6-0.

అనువాదకులు:—పండిత పురాణం నూర్య నారాయణ తీర్థులుగారు.

ప్రకాశకులు:—అర్. వేంకటేశ్వర్ అండే కం పెనీ, మదరాసు.

ఈ శ్రుత్యము మాతృకను బాలుర నిమిత్తమే హిందీ భాషలో నొక కవి వ్రాసి ఉండినది ప్రకటించి వాడు. దానిని అనువదించుచు ననువాదకులు గొంతభాగ మచ్చటచ్చట భారతమున నుండియు, జైమిని భారతమున నుండియు పంగ్రహించి జతపఱచిదియున్నారు ఇంద్రజిత్తునకు (౧) నాగకన్యాయగు నులూపియందు జనించిన ఇలాసంతునియు, (౨) చిత్రాంగదయందుఁ బుట్టిన బ్రతువాహననియు వీరస్మృత్యము చక్కగ నిర్ణీతమయినది. 'న మాకుః పగ దై నత్రమ్' అను మాక్తి నీ గ్రంథము చాటును. రచన రసవంతముగను, కుగ్రహముగను నున్నది. విషయగౌరవముచే నేమి, రచనా సౌందర్యముచే నేమి, యీ దిన్న శ్రుత్యము నాలుగయిదు ఘోరముల జడువు బాలురు చదువఁబడినది.

భగవద్గీత—అనాసక్తియోగము

అనంతములైన భగవద్విధూతులు విశ్వమునందంతటను అనంతములైన నామరూపముల ప్రత్యక్ష మగుచున్నవి. వేదములు, వేదాంగములు, శాస్త్రములు, పురాణేతిహాసములు, కావ్యములు, కళలు, భగవద్విధూతులను పలువిధముల నిర్ణయించుచు పంక్తి ర్తనముచేయుచున్నవి. భగవద్విధూతులను ప్రత్యక్షముచేయుటకై భిన్నమతములు, యోగములు, తత్త్వములు వెలసినవి. భిన్నమతములు ప్రత్యేకములైన వేదముల యాధారమున భగవంతుని నారాధించుచున్నారు. వేదములు, జైంద్ అవేస్తా, వైదిక, కొరాను మొదలగు మతగ్రంథము లన్నియును, భగవద్ వా రా ధ న ము ను భిన్నమతములను నిర్ణయించుచున్నవి. ప్రపంచావృత్తులయిన మతగ్రంథములు, గీతలు, పంక్తి ర్తనలు భగవద్విధూతులను విస్తృతము చేయజాలకున్నవి. భిన్నయోగములందు మతాచార్యులు, తత్త్వజ్ఞులు, శాస్త్రజ్ఞులు, భక్తులు, భగవద్విధూతులను ప్రత్యక్షముచేయుటకు ఆపతరించుచు ధర్మోద్ధరణమును చేసెడివిధమును ప్రపంచేతిహాసములు విశదము చేయుచు

న్నవి. భగవద్విధూతులను కులభగ్రాహ్యము చేసెడిగ్రంథములందుభగవద్గీతసంక్షిప్తమైనతత్త్వగ్రంథముగ నున్నది.

భగవద్గీతకు త్రిమతస్థాపకులును వారి సిద్ధాంతముల కనురూపముగ వ్యాఖ్యలను వ్రాసియుండిరి. సుప్రసిద్ధపండితులు వారివారి సంస్కారముల కనురూపముగ వ్యాఖ్యానములను వ్రాసియుండిరి. లోకమాన్యతిలకు, అరవిందఘోష మొదలగు దేశభక్తులును గీతావ్యాఖ్యానములను ప్రచురించియుండిరి. వర్తమానయుగధర్మప్రపన వర్తకుడు గాంధీమహాత్ముడు గీతావ్యాఖ్యానమును రచించి దానికి అనాసక్తియోగమని పేరిడిరి. దానికి బలరామకృష్ణయ్యగారు నిష్కామయోగమని నామకరణము నొనరించిరి.

అనంతమైన భగవద్గీతకు ననంతములైన వ్యాఖ్యానములను రచించుచుటకు గల యంశములను ప్రపంచమనందు వ్యాప్తిచేసిన వ్యాఖ్యానములు విశదపరచుచున్నవి. గీతాశాస్త్రమునకు మహాత్ముడు వ్రాసిన వ్యాఖ్యానము ప్రపంచవర్సితులందు నూతనలక్ష్యమును సృష్టించుచున్నది. గాంధీమహాత్ముడు చేసిన అనాసక్తియోగనామకరణమున, బలరామకృష్ణయ్యగారు చేసిన నిష్కామయోగనామకరణమును గీతాప్రయోజనమును నిర్ణీతేశాధ్యరూపమాన ప్రతిపాదించుచున్నవి గాని పరమార్థరూపమున ప్రతిపాదించుటలేదు. గీతాశాస్త్రమునకు ప్రయోజనము ఆసక్తియోగము, కర్మయోగము. గీతాంతమనందు విజయుడు శ్రీకృష్ణుని యుపదేశానుసారముగ స్వనర్మనిర్వహణమును చేయుట కంగీకరించెను ఆసక్త్యనాసక్తియోగముల లక్షణములు లక్ష్యము ననుసరించి నిర్ణయింపఁగలిగెను. యోగలక్ష్యము వివరౌండియార్థమైనపుడు అనాసక్తియను, భగవద్ధర్మమైనపుడు ఆసక్తియను యోగమునకు పరమార్థములు. ఈపరమార్థము గీతాశాస్త్రమునందు వివిధములైన యోగరూపములను నిర్ణయింపబడినది.

గాంధీమహాత్ముడు గీతాశాస్త్రమునకు కల్పించిన వికాలభావములు వారివ్యాఖ్యానమునందు ప్రత్యేకములగుచున్నవి. కురుక్షేత్రమునందు విజయునకు కల్గిన విషాదయోగము సరిహద్దునవులకును సరిదిగ్గనములులందు

కల్గుచున్నది. మానవహృదయమునందు నిరంతరమును సంప్రాప్తమయ్యెడి ధర్మసంరంభమును, యోగార్హులు ధర్మసంరంభమునందు పాండగల మహావిజయమును గీతా శాస్త్రము బోధించుచున్నది. మానవులకు సంసార యాత్రయందు ధర్మనిర్వహణము చేయుటయందును, పురుషార్థమును బడయుటయందును కర్మయోగము, జ్ఞానయోగము, భక్తియోగము, సన్న్యాసయోగము సాధనములుగ నేర్పడినవి. దేహధారులు నిరంతరము కర్మయోగమును జేయుచు పురుషార్థమును బడయుదురని గీత యందు భిన్నయోగముల రూపమున ప్రతిపాదించబడి యున్నది. భిన్నరూపములను భగవద్గీత ప్రతిపాదించుచున్న యోగములన్నియును విశ్వవ్యాప్తములు గల యోగాంగములై పూర్ణయోగమునందు పరిపూర్ణము లగుచున్నవి.

భగవద్గీతకు గాంధీగారు వ్రాసినవ్యాఖ్యానమాత్మికధయందు ప్రతిపాదించిన ఫలరహితమైన కర్మయోగమునకు వ్యాఖ్యానముగ నున్నది. పూర్ణాదర్శప్రాయములైన హిందూమతమును వేదాంతమును శాస్త్రవ్యాప్తములైన పురుషార్థసాధనమునకు నిగర్హములైనవి. నిర్విప్రపుత్రియందు సిద్ధాంతములకును, ఆచరణమునకును సంబంధము లేకున్నది. తపయాత్రయందు ఖండయోగములకుగల ప్రతిపత్తి పూర్ణయోగమునకు గలుగకున్నది. పూర్ణయోగమునకు సాధనములును, భగవద్గీతకు కీలకములును నైన ధర్మము, యజ్ఞము, కర్మము, భక్తి, సన్న్యాసము జ్ఞానము మొదలగు భావములకు గాంధీహామ్యుడు తన వ్యాఖ్యానమునందు పూర్ణార్థమును నిరూపణచేసి గీతా ప్రయోజనము విశ్వజననమని వ్యక్తము చేసెను.

పీఠికయందు "నిష్కామకర్మచేతనే, యజ్ఞార్థము కర్మచేయుటవలననే, కర్మఫలపరిత్యాగములవలననే, సమస్తకర్మల శ్రీకృష్ణార్పణమొనరించుటవలననే, అనగా మనోవాక్కాయ కర్మల భగవద్గీత మొనరించుటవలననే కర్మబంధము లేక దోషస్వర్గము విడువ"ని గాంధీమహాత్ముడు నిరూపించిన భావములను వ్యాఖ్యానము విస్తృతముచేయుచున్నది ఈయనాచరణములు స్పష్టము చేయుచున్నవి.

కర్మ గుర్తకర్మ యుః పశ్యే దకర్మణి చ కర్మ యుః, సబుద్ధిమా న్యమశ్యేష సయంత్రాకృతస్సకర్మకృత్.

వ్యాఖ్యానము:—ఎవడు కర్మచేయుచుండియుఁ గర్తృత్వముయొక్క యభిమానమును గలిగియుండఁడో వానికర్మ యకర్మయే యనఁబడుచున్నది. ఎవడు తాపశ్యమునకుఁ గర్మను సరిత్యజించియుండియు మనస్సునందు దాని భావమును జింతించుచుండునో వాని యకర్మ కర్మయే యగును. ఎవనికి బహువాతము కలుగునో వాఁడెప్పుడు కోరి, అభిమాన పూర్వకముగ, నిశ్శేష్టముగ నున్న యంగమును గడలించునో, అప్పుడే యది కడలుచున్నది. ఈచందమున నాపక్షవాతకోగి యవయవమును గడలించు క్రియకుఁ గర్తయగుచున్నాఁడు అత్యయొక్క గుణ మకర్తృత్వము. వ్యాపారాచారముచే దహ్నుఁ గర్తగ భావించునట్టి యాత్మకుఁ బక్షవాతము కలిగినదనియే భావించవలసి యున్నది. అట్టియాత్మ యభిమానమునకుఁ జిక్కి కర్మ నాచరించుచుండును. కర్మయొక్క యీగతి నెఱుంగు మనుష్యుఁడు బుద్ధి మంతుఁడును, యోగియు నగు కర్తవ్యపరాయణుఁడుగ భావించఁబడుచున్నాఁడు. "నేను చేయుచున్నాఁడను" అని తలపోయువాఁడు కర్మ వికర్మ (నిష్కర్మ)ల భేదమునే వఱచిపోవును. మఱియు నట్టివాఁడు సాధనము యొక్క మంచిచెడ్డలను గుఱించియే విచారణ నేయుండు. అత్యయొక్క స్యాభావికగతి యూర్ధ్వము. కాఁబట్టి మనుష్యుఁ డెప్పుడు నీతిమార్గమును బఠ్యజించునో, అప్పుడు మనము తప్పక వానియందు "అహం" కదని చెప్పవచ్చును. అభిమానసూక్ష్మిని కర్మలు సహజముగా సాత్వికములుగనే యుండుచుండును.

ఆరురుతో రుక్మనే కోగం కర్మ కారణ ముచ్యతే, యోగార్హుః పశ్య తస్మై సమః కారణ ముచ్యతే.

వ్యాఖ్యానము:—ఎవనియాత్మ పరిశుద్ధమైనదో, ఎవడు సమ్యముయొక్క సాధనమునందు విజయమును పొందెనో వాని కార్యసాత్కారమును సులభసాధ్యము. యోగార్హుఁ డగువచ్చు క్రి లోకసంగ్రహ (కల్యాణము) దృష్టితో నయినను గర్మముచేయవలసిగఱువసరమే యుండఁ బనుట దీనియర్థము గాదు. అట్లే యు లోకకల్యాణము

11/3

